

**NEVŞEHİR VE İLÇELERİNDEKİ
ÇEŞME MİMARİSİ**

Adem SEVİM

**Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ
2015
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

Adem SEVİM

NEVŞEHİR VE İLÇELERİNDEKİ ÇEŞME MİMARİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ**

ERZURUM – 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

06.07.2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "NEVŞEHİR VE İLÇELERİNDEKİ ÇEŞME MİMARİSİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Adem SEVİM

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ danışmanlığında Adem SEVİM tarafından hazırlanan bu çalışma 06/07/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Halim KORUCU

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

...../...../.....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	VII
KARŞILAŞTIRMA FOTOĞRAFLARI DİZİNİ.....	XIII
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	XVI
PLANLAR DİZİNİ	XVIII
KARŞILAŞTIRMA PLANLARI DİZİNİ	XX
ÖNSÖZ.....	XXI
GİRİŞ	1
I. NEVŞEHİR’İN COĞRAFİ KONUMU ve TARİHÇESİ.....	1
A. Nevşehir’in Coğrafi Konumu	1
B. Nevşehir’in Tarihçesi.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. İNSANLAR İÇİN SUYUN ÖNEMİ	8
1.2. TÜRK-İSLAM MİMARİSİNDE ÇEŞME KAVRAMI VE GELİŞİMİ	12

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. NEVŞEHİR İL MERKEZİNDE BULUNAN ÇEŞMELER.....	22
2.1.1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi	22
2.1.2. Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi	24
2.1.3. Orduoğlu Çeşmesi	27
2.1.4. Bekdik Çeşmesi	30
2.1.5. Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi	33
2.1.6. Tavukçu Çeşmesi	37
2.1.7. Cici Baba Çeşmesi.....	40
2.1.8. Harman Çeşmesi (Halil Bey Hayratı)	42
2.1.9. Nevşehir Kütüklü Çeşmesi.....	44

2.1.10. Seferci (Zöhtü) Çeşmesi	45
2.1.11. Şekerci Çeşmesi	47
2.1.12. Tahta Camii Çeşmesi.....	49
2.1.13. Morukçu Çeşmesi.....	51
2.1.14. Kurtlu (Kutlu) Çeşmesi	52
2.1.15. Cami Kebir Cadde Çeşmesi	54
2.1.16. Tokdemir Çeşmesi.....	56
2.1.17. Hükümet Konağı Çeşmesi.....	57
2.1.18. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi.....	59
2.1.19. Türkiye İstiklal Çeşmesi.....	61
2.2. ACIGÖL İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER	63
2.2.1. Karapınar Kasabası Çeşmesi	63
2.2.2. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi	65
2.2.3. Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi	67
2.2.4. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi	69
2.3. AVANOS İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER.....	71
2.3.1. Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi.....	71
2.3.2. Özkonak Aynı Güle Çeşmesi	72
2.4. GÜLŞEHİR İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER	74
2.4.1. Baş Çeşmesi	74
2.4.2 Karavezir Çeşmesi.....	76
2.5. HACIBEKTAŞ İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER.....	78
2.5.1. Hoca Fıkıh Çeşmesi.....	78
2.5.2. Akpınar Çeşmesi	80
2.5.3. Uç Çeşmesi.....	82
2.5.4. Savat Çeşmesi.....	84
2.5.5. Dedem Çeşmesi.....	87
2.5.6. Aslanlı Çeşmesi.....	90
2.5.7. Baba Pınarı Çeşmesi.....	92
2.5.8. Hacıbektaş Külliyesi Üçler Çeşmesi	94
2.5.9. Feyzullah Baba Çeşmesi	97
2.5.10. Zemzem Pınarı Çeşmesi.....	99

2.6. ÜRGÜP İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER	102
2.6.1. Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi	102
2.6.2. Cıngıllı Çeşmesi	104
2.6.3. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi.....	106
2.6.4. Karağandere Çeşmesi	107
2.6.5. Kaya Hotel Çeşmesi	108
2.6.6. Okul Önü Çeşmesi.....	109
2.6.7. Sütunlu Çeşmesi	110
2.6.8. Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi.....	111
2.6.9. Teknecik Çeşmesi.....	112
2.6.10. Yahya Efendi Cami Çeşmesi.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

3.1. TİPOLOJİ.....	116
3.1.1. Bulundukları Yere Göre Çeşmeler	116
3.1.2. Cephe Düzenlemelerine Göre Çeşmeler	120
3.2. MALZEME VE TEKNİK	126
3.3. YAPI ELEMANLARI	127
3.4. SÜSLEME.....	130
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA	136
EKLER.....	144
EK 1. PLANLAR	144
EK 2. KARŞILAŞTIRMA PLANLARI	166
EK 3. ÇİZİMLER.....	170
EK 4. FOTOĞRAFLAR.....	192
EK 5. KARŞILAŞTIRMA FOTOĞRAFLARI.....	274
ÖZGEÇMİŞ.....	318

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****NEVŞEHİR VE İLÇELERİNDEKİ ÇEŞME MİMARİSİ****Adem SEVİM****Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ****2015, 318 Sayfa****Jüri: Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Halim KORUCU**

Tarihi geçmişi Paleolitik çağa kadar uzanan Nevşehir bu coğrafyada yaşamış milletler ve bırakmış olduğu eserler bakımından oldukça dikkat çekicidir. Türk-İslam dönemi su mimarisinin en sanatsal yapılarından olan çeşmeler; plan-mimari düzenlemeleri ve süsleme özellikleriyle inşâ edildikleri dönemlerin özelliklerini yansıtırlar. Aynı zamanda çeşmeler Türklerin temizliğe ve hayırseverliğe verdiği önemin birer kanıtıdır.

Çeşmeler suyun kaynağından bir depoya biriktirilerek ya da borular aracılığıyla getirilerek taş, mermer veya buna benzer malzemeden yapılmış lüleli veyahut musluklu su alma yerleridir. Dönemin sanatsal niteliklerini taşıyan, bulunduğu cepheyi hareketlendiren, meydanlara renk katan, bir başka yapıyı mimari açıdan tamamlayan ve nihayetinde halkın su gereksinimini karşılayan küçük boyutlu sanat eserleridir. Bu amaçlar doğrultusunda inşâ edilen Nevşehir ili ve ilçelerinde 47 çeşme tespit edilmiştir. Bu çeşmelerden 19'u Nevşehir il merkezinde, 10'u Hacıbektaş İlçesi'nde, 10'u Ürgüp İlçesi'nde, 4'ü Acıgöl İlçesi'nde, 2'si Avanos İlçesi'nde, 2'si ise Gülşehir İlçesi'nde bulunmaktadır. Bu yapılar 18. ve 20. yüzyıllar arasında yapılmıştır. Çeşmelerden 21'i 18. yüzyıl, 19'u 19. yüzyıl, 7'si ise 20. yüzyılda yapılmıştır.

Nevşehir Çeşmeleri'nde yoğun bir süsleme ile karşılaşılmaz. Çeşmelerin tamamına yakınında sivri veya yuvarlak kemerler kullanılmıştır. Genel olarak çeşmeler derin bir eyvan şeklinde yapılmış olup nişi belirleyen bir kemer ya da ayna taşında bir lüle ve bu lüleden akan suyun biriktiği bir su teknesinden ibarettir.

Çeşmelerde yoğun olarak kesme taş malzeme kullanılmışken, az da olsa mermer malzeme kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Ürgüp, Hacıbektaş, Çeşme, Lüle.

ABSTRACT
MASTER THESIS
ARCHİTECTURE FOUNTAIN IN THE DİSTRİCTS AND NEVŞEHİR

Adem SEVİM

Advisor: Assist. Prof. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ

2015, Pages: 318

Jury: Assist. Prof. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Halim KORUCU

Date of years dating back to Palaeolithic, Nevşehir, is a remarkable ancient city in the case of people who lived there and their architectural. Fountains, which are the most artistic architectural constructions of Turkish-Islamic Period, reflect their era and monumental quality with their design, stone decoration, and chiselled features. Fountains is kind of a proof of importance of hygiene and generosity in the Turkish culture.

Fountains, water, collected from a reservoir or pipes bringing tress or tap, marble, stone or similar materials, made public off the water intake sites. Moreover, they are relatively small arthistic structures which reflect aesthetic quality of era, bring movement to squares, complete aesthetically other architectures, and supply water requirements of citizens. In these purposes, 47 fountains constructed in Nevsehir district. These fountains are distributed in this district as follows: Eighteen of them in the center of the Nevsehir, Urgup and Hacıbektas districts ten fountains each, four in Acigol, Vn done in Gulsehir. Those built in between 19th and 20th century. A fountain belongs to 17th century, eighteen to 18th century, fourteen to 19th century, and six of them to 20th century.

Fountains, that place in the Nevşehir district, do not have intense embellishment. In almost all of them, pointed or round arches had been used. Mainly, Fountains had been constructed as deep eyvan shape, arche at the end of niche or spout in the mirror stone and watercraft which is filled by water, come from the spout. In Nevşehir fountains, cut stone structures are intensively used while marble is relatively less used structure of them.

Keyword: Nevşehir, Ürgüp, Hacıbektas, Foundation, Pipe Bowl.

KISALTMALAR DİZİNİ

C.	:	Cilt
cm.	:	Santimetre
Çev.	:	Çeviren
km.	:	Kilometre
Krş. Plan	:	Karşılaştırma Planı
Krs. Foto.	:	Karşılaştırma Fotoğrafi
M. Ö.	:	Milattan Önce
M. S.	:	Milattan Sonra
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
TDV.	:	Türk Diyanet Vakfı

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 2.1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Genel Görünümü	192
Fotoğraf 2.2. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Kitabesi	192
Fotoğraf 2.3. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Nişinden Görünüm.....	193
Fotoğraf 2.4. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Süslemelerinden Görünüm	193
Fotoğraf 2.5. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü	194
Fotoğraf 2.6. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Görünümü	194
Fotoğraf 2.7. Avlu Duvarı Çeşme Nişindeki Süslemeler	195
Fotoğraf 2.8. Avlu Duvarı Çeşme Nişi Üzerindeki Süslemelerden Detay	195
Fotoğraf 2.9. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Süsleme Kuşaklarından Genel Görünüm	196
Fotoğraf 2.10. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Süslemelerinden Detay.....	196
Fotoğraf 2.11. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Süslemelerinden Detay.....	196
Fotoğraf 2.12. Orduoğlu Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	197
Fotoğraf 2.13. Orduoğlu Çeşmesi'nin Kitabesi	197
Fotoğraf 2.14. Orduoğlu Çeşmesi'nin Genel Görünüşü	198
Fotoğraf 2.15. Orduoğlu Çeşmesi'nin Su Haznesi	198
Fotoğraf 2.16. Bekdik Çeşmesi'nin Genel Görünümü	199
Fotoğraf 2.17. Bekdik Çeşmesi'nin Kitabesi	199
Fotoğraf 2.18. Bekdik Çeşmesi'nden Görünüm	200
Fotoğraf 2.19. Bekdik Çeşmesi'nin Kenarlarındaki Açıklıklar	200
Fotoğraf 2.20. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Genel Görünümü	201
Fotoğraf 2.21. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Kitabesi.....	201
Fotoğraf 2.22. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Görünümü.....	202
Fotoğraf 2.23. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Kıрма Çatısı	202
Fotoğraf 2.24. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'ndeki Yıldız Çiçeği Motifi.....	203
Fotoğraf 2.25. Tavukçu Çeşmesi'nin Genel Görünümü	203
Fotoğraf 2.26. Tavukçu Çeşmesi'nin Kitabesi.....	204
Fotoğraf 2.27. Tavukçu Çeşmesi'nden Görünüm	204
Fotoğraf 2.28. Cici Baba Çeşmesi'nin Genel Görünümü	205
Fotoğraf 2.29. Cici Baba Çeşmesi'nden Görünüm	205
Fotoğraf 2.30. Cici Baba Çeşmesi'ndeki Açıklıklar	206
Fotoğraf 2.31. Cici Baba Çeşmesi'ndeki Kabartmalar	206

Fotoğraf 2.32. Harman Çeşmesi'nin Genel Görünümü	207
Fotoğraf 2.33. Harman Çeşmesi'nin Ayna Taşı	207
Fotoğraf 2.34. Harman Çeşmesi'nin Kemerini Taşıyan Sütunları.....	208
Fotoğraf 2.35. Nevşehir Kütüklü Çeşmesi'nin Genel Görünümü	208
Fotoğraf 2.36. Nevşehir Kütüklü Çeşmesi'nden Görünüm	209
Fotoğraf 2.37. Seferci Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	209
Fotoğraf 2.38. Seferci Çeşmesi'nin Görünümü	210
Fotoğraf 2.39. Şekerci Çeşmesi'nin Genel Görünümü	210
Fotoğraf 2.40. Şekerci Çeşmesi'nden Görünümü	211
Fotoğraf 2.41. Şekerci Çeşmesi'nin Süslemelerinden Görünümü.....	211
Fotoğraf 2.42. Şekerci Çeşmesi'nin Süslemelerinden Genel Görünüm	212
Fotoğraf 2.43. Tahta Camii Çeşmesi'nin Genel Görünümü	212
Fotoğraf 2.44. Tahta Camii Çeşmesi'nin Harap Durumdaki Su Haznesi	213
Fotoğraf 2.45. Tahta Camii Çeşmesi ve Süslemelerinden Detay	213
Fotoğraf 2.46. Tahta Camii Çeşmesi ve Süslemelerinden Detay	213
Fotoğraf 2.47. Tahta Camii Çeşmesi Taşları arasındaki Açılmalar	214
Fotoğraf 2.48. Morukçu Çeşmesi'nin Genel Görünümü	214
Fotoğraf 2.49. Morukçu Çeşmesi'nden Görünüm	215
Fotoğraf 2.50. Kurtlu Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	215
Fotoğraf 2.51. Kurtlu Çeşmesi Aynataşından Görünüm.....	216
Fotoğraf 2.52. Kurtlu Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm.....	216
Fotoğraf 2.53. Kurtlu Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm.....	217
Fotoğraf 2.54. Cami Kebir Caddesi Çeşmesi'nin Genel Görünümü	217
Fotoğraf 2.55. Cami Kebir Caddesi Çeşmesi'nden Görünüm	218
Fotoğraf 2.56. Tokdemir Çeşmesi'nin Genel Görünümü	219
Fotoğraf 2.57. Tokdemir Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm.....	219
Fotoğraf 2.58. Hükümet Konağı Çeşmesi'nin Genel Görünümü	220
Fotoğraf 2.59. Hükümet Konağı Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	220
Fotoğraf 2.60. Hükümet Konağı Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	220
Fotoğraf 2.61. Hükümet Konağı Çeşmesi'nden Görünüm	221
Fotoğraf 2.62. Hükümet Konağı Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm.....	221
Fotoğraf 2.63. Hükümet Konağı Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm.....	222

Fotoğraf 2.64. Hükümet Konağı Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm.....	222
Fotoğraf 2.65. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi'nin Genel Görünümü	223
Fotoğraf 2.66. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm.....	223
Fotoğraf 2.67. Türkiye İstiklâl Çeşmesi'nin Genel Görünümü	224
Fotoğraf 2.68. Türkiye İstiklâl Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm.....	224
Fotoğraf 2.69. Karapınar Kasabası Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	225
Fotoğraf 2.70. Karapınar Kasabası Çeşmesi'nden Görünüm	225
Fotoğraf 2.71. Karapınar Kasabası Çeşmesi Nişinden Görünüm	226
Fotoğraf 2.72. Karapınar Kasabası Çeşmesi Süslemesinden Görünüm	226
Fotoğraf 2.73. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nin Genel Görünümü	227
Fotoğraf 2.74. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm ...	227
Fotoğraf 2.75. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nden Görünüm.....	228
Fotoğraf 2.76. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nden Görünüm.....	228
Fotoğraf 2.77. Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	229
Fotoğraf 2.78. Orta Mahalle Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm	229
Fotoğraf 2.79. Orta Mahalle Çeşmesi'nden Görünüm.....	230
Fotoğraf 2.80. Orta Mahalle Çeşmesi Sütuncelerinden Görünüm.....	230
Fotoğraf 2.81. Orta Mahalle Çeşmesi Aynataşından Görünüm.....	231
Fotoğraf 2.82. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	232
Fotoğraf 2.83. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi Kitabesinden Görünüm ...	232
Fotoğraf 2.84. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi'nden Görünüm	233
Fotoğraf 2.85. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi'nden Detay	233
Fotoğraf 2.86. Avanos Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü	234
Fotoğraf 2.87. Avanos Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm	234
Fotoğraf 2.88. Avanos Özkonak Aynığüle Çeşmesi'nin Genel Görünümü	235
Fotoğraf 2.89. Özkonak Aynığüle Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm	235
Fotoğraf 2.90. Gülşehir Baş Çeşmesi Genel Görünümü.....	236
Fotoğraf 2.91. Gülşehir Baş Çeşmesi Kitabesinden Görünüm	236
Fotoğraf 2.92. Gülşehir Karavezir Çeşmesi'nin Genel Görünümü	237
Fotoğraf 2.93. Gülşehir Karavezir Çeşmesi Kitabesinden Görünüm	237
Fotoğraf 2.94. Gülşehir Karavezir Çeşmesi'nden Detay	238
Fotoğraf 2.95. Gülşehir Karavezir Çeşmesi'nden Görünüm	238

Fotoğraf 2.96. Hoca Fıkıh Çeşmesi'nin Genel Görünümü	239
Fotoğraf 2.97. Hoca Fıkıh Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	239
Fotoğraf 2.98. Hoca Fıkıh Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	239
Fotoğraf 2.99. Hoca Fıkıh Çeşmesi'nden Görünüm	239
Fotoğraf 2.100. Hoca Fıkıh Çeşmesi'ndeki Tas Nişlerinden Görünüm	240
Fotoğraf 2.101-102. Hoca Fıkıh Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm	240
Fotoğraf 2.103. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi'nin Genel Görünümü	240
Fotoğraf 2.104. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm.....	241
Fotoğraf 2.105. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi'nden Görünüm	241
Fotoğraf 2.106. Akpınar Çeşmesi'nin Su Teknesinden Görünüm.....	242
Fotoğraf 2.107. Akpınar Çeşmesi'ndeki Güvercin Kabartmalarından Görünüm	242
Fotoğraf 2.108. Hacıbektaş Uç Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	243
Fotoğraf 2.109. Hacıbektaş Uç Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm	243
Fotoğraf 2.110. Hacıbektaş Uç Çeşmesi Nişinden Görünüm	244
Fotoğraf 2.111. Hacıbektaş Uç Çeşmesi Kemerinden Görünüm.....	244
Fotoğraf 2.112. Hacıbektaş Uç Çeşmesi Süslemesinden Görünüm.....	245
Fotoğraf 2.113. Hacıbektaş Savat Çeşmesi'nin Genel Görünümü	245
Fotoğraf 2.114. Hacıbektaş Savat Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	246
Fotoğraf 2.115. Hacıbektaş Savat Çeşmesi'nden Görünüm	246
Fotoğraf 2.116. Hacıbektaş Savat Çeşmesi Arka Cephesinden Görünüm.....	247
Fotoğraf 2.117. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	247
Fotoğraf 2.118. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	248
Fotoğraf 2.119. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi Nişinden Görünüm	248
Fotoğraf 2.120. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi'nden Görünüm.....	249
Fotoğraf 2.121. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	249
Fotoğraf 2.122. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm	250
Fotoğraf 2.123. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	250
Fotoğraf 2.124. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	251
Fotoğraf 2.125. Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü	251
Fotoğraf 2.126. Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm.....	252
Fotoğraf 2.127. Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nden Görünüm	252
Fotoğraf 2.128. Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nden Görünüm	253

Fotoğraf 2.131. Üçler Çeşmesi Nişinden Görünüm.....	253
Fotoğraf 2.132. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	254
Fotoğraf 2.133. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	254
Fotoğraf 2.134. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	254
Fotoğraf 2.135. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	254
Fotoğraf 2.136. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	254
Fotoğraf 2.137. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm	254
Fotoğraf 2.138. Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi'nin Genel Görünümü	255
Fotoğraf 2.139. Feyzullah Baba Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm	255
Fotoğraf 2.140. Feyzullah Baba Çeşmesi'nden Görünüm.....	256
Fotoğraf 2.141. Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	256
Fotoğraf 2.142. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	257
Fotoğraf 2.143. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm	257
Fotoğraf 2.144. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nden Görünüm	257
Fotoğraf 2.145. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Süslemelerinden Görünüm	257
Fotoğraf 2.146. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Süslemelerinden Görünüm	257
Fotoğraf 2.147. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi'nin Genel Görünümü	258
Fotoğraf 2.148. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmenin Kitabesinden Görünüm	258
Fotoğraf 2.149. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmeden Görünüm	259
Fotoğraf 2.150. Cıngıllı Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	259
Fotoğraf 2.151. Cıngıllı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm	260
Fotoğraf 2.152. Cıngıllı Çeşmesi'nden Görünüm.....	260
Fotoğraf 2.153. Cıngıllı Çeşmesi'nden Görünüm.....	261
Fotoğraf 2.154. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nin Genel Görünümü	261
Fotoğraf 2.155. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nin Su Haznesinden Görünüm.....	262
Fotoğraf 2.156. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nin Kitabelik Bölümünden Görünüm.....	262
Fotoğraf 2.157. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nden Görünüm	263
Fotoğraf 2.158. Ürgüp Karağandere Çeşmesi'nin Genel Görünümü	263
Fotoğraf 2.159. Ürgüp Karağandere Çeşmesi'nden Görünüm	264
Fotoğraf 2.160. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi'nin Genel Görünümü	264
Fotoğraf 2.161. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi'nden Görünüm	265
Fotoğraf 2.162. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	265

Fotoğraf 2.163. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi'nden Görünüm.....	266
Fotoğraf 2.164. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi'nin Arka Cephesinden Görünüm.....	266
Fotoğraf 2.165. Ürgüp Sütunlu Çeşmeden Genel Görünüm.....	267
Fotoğraf 2.166. Ürgüp Sütunlu Çeşmeden Görünüm	267
Fotoğraf 2.167. Sütunlu Çeşmedeki Taşıyıcı Sütunlardan Görünüm	268
Fotoğraf 2.168. Sütunlu Çeşmedeki Taşıyıcı Sütunlardan Görünüm	268
Fotoğraf 2.169. Sütunlu Çeşmenin Su Teknesi ve Ayna Taşından Görünüm	268
Fotoğraf 2.170. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi'nin Genel Görünümü	269
Fotoğraf 2.171. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi'nden Görünüm	269
Fotoğraf 2.172. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi'ndeki Mukarnas Kavsaralı Nişden Görünümü	270
Fotoğraf 2.173. Ürgüp Teknecik Çeşmesi'nin Genel Görünümü	270
Fotoğraf 2.174. Ürgüp Teknecik Çeşme Nişinden Görünüm	271
Fotoğraf 2.175. Ürgüp Teknecik Çeşmesi'nden Görünüm.....	271
Fotoğraf 2.176. Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi'nin Genel Görünümü.....	272
Fotoğraf 2.177. Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi'nin Görünümü	272
Fotoğraf 2.178. Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi'nin Görünümü	273

KARŞILAŞTIRMA FOTOĞRAFLARI DİZİNİ

Krş. Foto. 3.1. Balıkesir Karaoğlan Çeşmesi.....	274
Krş. Foto. 3.2. İzmir Kestaneli Çeşmesi	274
Krş. Foto. 3.3. Karaman Hancızade Çeşmesi	275
Krş. Foto. 3.4. Afyon Karamanoğlu Çeşmesi	275
Krş. Foto. 3.5. Erzurum Camidar Sokak Çeşmesi	276
Krş. Foto. 3.6. İstanbul Humbaracı Baba Çeşmesi	276
Krş. Foto. 3.7. İstanbul Mehmet Paşa (Cerrah) Çeşmesi.....	277
Krş. Foto. 3.8. Elazığ Harput Sara Hatun Çeşmesi.....	277
Krş. Foto. 3.9. Afyon Baş Çeşmesi.....	278
Krş. Foto. 3.10. Karaman Yiğen Ağalar Çeşmesi.....	278
Krş. Foto. 3.11. Manisa Halil Efendi Çeşmesi.....	279
Krş. Foto. 3.12. İzmir Çeşme Maraş Çeşmesi	279
Krş. Foto. 3.13. Karaman Hisar Çeşmesi.....	280
Krş. Foto. 3.14. İstanbul Bostancı Çatal Çeşmesi.....	280
Krş. Foto. 3.15. Adıyaman Elmas Hatun Çeşmesi	281
Krş. Foto. 3.16. Manisa Anonim Çeşmesi	281
Krş. Foto. 3.17. İstanbul Damat İbrahim Paşa Çeşmesi	282
Krş. Foto. 3.18. Elazığ Harput Alaaddin Bey Çeşmesi.....	282
Krş. Foto. 3.19. Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi	283
Krş. Foto. 3.20. Afyon Cevizaltı Çeşmesi	283
Krş. Foto. 3.21. İstanbul Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi	284
Krş. Foto. 3.22. Karaman Ali Dede Çeşmesi.....	284
Krş. Foto. 3.23. Manisa Dokur Çeşmesi	285
Krş. Foto. 3.24. Afyon Yeni Çeşmesi	285
Krş. Foto. 3.25. İzmir Hacı Saliha Çeşmesi.....	286
Krş. Foto. 3.26. İstanbul İshak Ağa Çeşmesi.....	286
Krş. Foto. 3.27. Balıkesir Sülüklü Çeşmesi	287
Krş. Foto. 3.28. Manisa Kaval Çeşmesi.....	287
Krş. Foto. 3.29. İzmir Çeşme Mehmet Kethüda Çeşmesi.....	288
Krş. Foto. 3.30. İstanbul Mustafa Ağa Çeşmesi	288
Krş. Foto. 3.31. Erzurum Abdullah Paşa Çeşmesi.....	289

Krş. Foto. 3.32. Edirne Hacı Müslim Çeşmesi	289
Krş. Foto. 3.33. İstanbul Osman Ağa Çeşmesi	290
Krş. Foto. 3.34. Balıkesir Hacı Mahmut Ağa Çeşmesi.....	290
Krş. Foto. 3.35. Afyon Çavuşbaş Çeşmesi	291
Krş. Foto. 3.36. Edirne Musalla Çeşmesi	291
Krş. Foto. 3.37. Elazığ Keban Yusuf Ziya Çeşmesi	292
Krş. Foto. 3.38. Karaman Hoca Mahmut Çeşmesi	292
Krş. Foto. 3.39. Karaman İsmail Ağa Çeşmesi.....	293
Krş. Foto. 3.40. İzmir Ömer Ağa Çeşmesi.....	293
Krş. Foto. 3.41. İstanbul Siyavuş Paşa Çeşmesi	294
Krş. Foto. 3.42. Erzurum Ayaz Paşa Çeşmesi	294
Krş. Foto. 3.43. Elazığ Harput Zeynep Çeşmesi.....	295
Krş. Foto. 3.44. Karaman Sakabaşı Çeşmesi	295
Krş. Foto. 3.45. Afyon Sinan Halife Çeşmesi.....	296
Krş. Foto. 3.46. İstanbul Ortaköy İbrahim Paşa Çeşmesi	296
Krş. Foto. 3.47. Afyon Ak Mescid Orta Çeşmesi	297
Krş. Foto. 3.48. Karaman Kadıbudak Çeşmesi.....	297
Krş. Foto. 3.49. Karaman Dikbasan Çeşmesi	298
Krş. Foto. 3.50. Balıkesir Bandırma Dere Mahallesi Çeşmesi	298
Krş. Foto. 3.51. Balıkesir Edincik Şehitler Çeşmesi.....	299
Krş. Foto. 3.52. Elazığ Palu Çeper Pınarı Çeşmesi	299
Krş. Foto. 3.53. Elazığ Harput İsmail Çeşmesi.....	300
Krş. Foto. 3.54. Manisa Gediz Mahalle Çeşmesi.....	300
Krş. Foto. 3.55. İstanbul Ahmet Ağa Çeşmesi	301
Krş. Foto. 3.56. Karaman Halil Efendi Çeşmesi.....	301
Krş. Foto. 3.57. Afyon Sülüm I Çeşmesi	302
Krş. Foto. 3.58. İzmir Bergama Kasapoğlu Çeşmesi.....	302
Krş. Foto. 3.59. İzmir Çeşme Marifi Dergahı Şeyh Yusuf Efendi Çeşmesi	303
Krş. Foto. 3.60. Balıkesir Bandırma İhsaniye Cami Çeşmesi.....	303
Krş. Foto. 3.61. Erzurum Hacı İbrahim Baba Çeşmesi	304
Krş. Foto. 3.62. Balıkesir Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi	304
Krş. Foto. 3.63. Balıkesir Edincik Nazlı Çeşmesi	305

Krş. Foto. 3.64. Elazığ Ulukent Seyit Kasım Çeşmesi	305
Krş. Foto. 3.65. Elazığ Palu Kindik Çeşmesi	306
Krş. Foto. 3.66. Balıkesir Havran Yukarı Mahalle Çeşmesi.....	306
Krş. Foto. 3.67. Balıkesir Havran Orta Mahalle Çeşmesi.....	307
Krş. Foto. 3.68. Elazığ Kovancılar Karasungur Köyü M. Narullah Çeşmesi	307
Krş. Foto. 3.69. Balıkesir Havran Süleyman Ağa Çeşmesi	308
Krş. Foto. 3.70. İstanbul Ayrılık Çeşmesi	308
Krş. Foto. 3.71. Afyon Hacı Aftal Çeşmesi	309
Krş. Foto. 3.72. Karaman Tabakhane Çeşmesi.....	309
Krş. Foto. 3.73. Erzurum Hacı İbrahim Baba Çeşmesi	310
Krş. Foto. 3.74. Balıkesir Edincik Hacı Kadir Çeşmesi	310
Krş. Foto. 3.75. Karaman Abbas Mahallesi Çeşmesi	311
Krş. Foto. 3.76. İzmir Büyükalın Çeşmesi	311
Krş. Foto. 3.77. İzmir Çatal Çeşmesi.....	312
Krş. Foto. 3.78. Afyon Hacı Hüseyin Çeşmesi.....	312
Krş. Foto. 3.79. Erzurum Kırk Çeşmesi.....	313
Krş. Foto. 3.80. Karaman Kilise Çeşmesi.....	313
Krş. Foto. 3.81. Afyon Ali Vezir Çeşmesi.....	314
Krş. Foto. 3.82. İzmir Kaymakam Çeşmesi.....	314
Krş. Foto. 3.83. Elazığ Ulukent Mahallesi M. Paşa Çeşmesi	315
Krş. Foto. 3.84. Erzurum Çarıkçıoğlu Çeşmesi	315
Krş. Foto. 3.85. Balıkesir Merkez Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi.....	316
Krş. Foto. 3.86. İzmir Kandıra Çeşmesi	316
Krş. Foto. 3.87. Erzurum Ketencizade Çeşmesi	317

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim 2.1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi Cephe Çizimi	170
Çizim 2.2. Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi Cephe Çizimi	170
Çizim 2.3. Orduoğlu Çeşmesi Cephe Çizimi	171
Çizim 2.4. Bekdik Çeşmesi Cephe Çizimi	171
Çizim 2.5. Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi	172
Çizim 2.6. Tavukçu Çeşmesi Cephe Çizimi	172
Çizim 2.7. Cici Baba Çeşmesi Cephe Çizimi	173
Çizim 2.8. Harman (Halil Bey Hayratı) Çeşmesi Cephe Çizimi	173
Çizim 2.9. Kütüklü Çeşmesi Cephe Çizimi	174
Çizim 2.10. Seferci (Zöhtü) Çeşmesi Cephe Çizimi	174
Çizim 2.11. Şekerci Çeşmesi Cephe Çizimi	175
Çizim 2.12. Tahta Cami Çeşmesi Cephe Çizimi	175
Çizim 2.13. Morukçu Çeşmesi Cephe Çizimi	176
Çizim 2.14. Kurtlu Çeşmesi Cephe Çizimi	176
Çizim 2.15. Cami Kebir Cadde Çeşmesi Cephe Çizimi	177
Çizim 2.16. Hükümet Konağı Çeşmesi Ön Cephe Çizimi	177
Çizim 2.17. Hükümet Konağı Çeşmesi Arka Cephe Çizimi	178
Çizim 2.18. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi Cephe Çizimi	178
Çizim 2.19. Türkiye İstiklal Çeşmesi Cephe Çizimi	179
Çizim 2.20. Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi Cephe Çizimi	179
Çizim 2.21. Acıgöl Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi Cephe Çizimi	180
Çizim 2.22. Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahallesi Çeşmesi Cephe Çizimi	180
Çizim 2.23. Acıgöl Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi Cephe Çizimi	181
Çizim 2.24. Gülşehir Karavezir Çeşmesi Cephe Çizimi	181
Çizim 2.25. Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi Cephe Çizimi	182
Çizim 2.26. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi Cephe Çizimi	182
Çizim 2.27. Hacıbektaş Uç Çeşmesi Cephe Çizimi	183
Çizim 2.28. Hacıbektaş Savat Çeşmesi Cephe Çizimi	183
Çizim 2.29. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi Cephe Çizimi	184
Çizim 2.30. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi Cephe Çizimi	184
Çizim 2.31. Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi Cephe Çizimi	185

Çizim 2.32. Hacıbektaş Üçler Çeşmesi Cephe Çizimi	185
Çizim 2.33. Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi Cephe Çizimi	186
Çizim 2.34. Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi Cephe Çizimi	186
Çizim 2.35. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi Cephe Çizimi	187
Çizim 2.36. Ürgüp Cıngıllı Çeşmesi Cephe Çizimi	187
Çizim 2.37. Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi Cephe Çizimi	188
Çizim 2.38. Ürgüp Karağandere Çeşmesi Cephe Çizimi	188
Çizim 2.39. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi Cephe Çizimi	189
Çizim 2.40. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi Cephe Çizimi	189
Çizim 2.41. Ürgüp Sütunlu Çeşmesi Cephe Çizimi	190
Çizim 2.42. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi Cephe Çizimi	190
Çizim 2.43. Ürgüp Teknecik Çeşmesi Cephe Çizimi	191
Çizim 2.44. Ürgüp Yahya Efendi Cami Çeşmesi Cephe Çizimi	191

PLANLAR DİZİNİ

Plan 2.1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi Planı.....	144
Plan 2.2. Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi Planı.....	144
Plan 2.3. Orduoğlu Çeşmesi Planı.....	145
Plan 2.4. Bekdik Çeşmesi Planı.....	145
Plan 2.5. Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi Planı	146
Plan 2.6. Tavukçu Çeşmesi Planı	146
Plan 2.7. Cici Baba Çeşmesi Planı	147
Plan 2.8. Harman (Halil Bey Hayratı) Çeşmesi Planı	147
Plan 2.9. Kütüklü Çeşmesi Planı	148
Plan 2.10. Seferci (Zöhtü) Çeşmesi Planı.....	148
Plan 2.11. Şekerci Çeşmesi Planı	148
Plan 2.12. Tahta Cami Çeşmesi Planı	149
Plan 2.13. Morukçu Çeşmesi Planı.....	149
Plan 2.14. Kurtlu Çeşmesi Planı.....	150
Plan 2.15. Cami Kebir Cadde Çeşmesi	150
Plan 2.16. Hükümet Konağı Çeşmesi Planı	151
Plan 2.17. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi Planı	151
Plan 2.18. Türkiye İstiklal Çeşmesi Planı	152
Plan 2.19. Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi Planı.....	152
Plan 2.20. Acıgöl Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi Planı	153
Plan 2.21. Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi Planı.....	153
Plan 2.22. Acıgöl Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi Planı.....	154
Plan 2.23. Gülşehir Karavezir Çeşmesi Planı.....	154
Plan 2.24. Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi Planı.....	155
Plan 2.25. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi Planı	155
Plan 2.26. Hacıbektaş Uç Çeşmesi Planı.....	156
Plan 2.27. Hacıbektaş Savat Çeşmesi Planı	156
Plan 2.28. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi Planı.....	157
Plan 2.29. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi Planı.....	157
Plan 2.30. Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi Planı.....	158
Plan 2.31. Hacıbektaş Üçler Çeşmesi Planı.....	158

Plan 2.32. Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi Planı	159
Plan 2.33. Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi Planı	159
Plan 2.34. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi Planı	160
Plan 2.35. Ürgüp Cıngıllı Çeşmesi Planı	160
Plan 2.36. Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi Planı	161
Plan 2.37. Ürgüp Karağandere Çeşmesi Planı	162
Plan 2.38. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi Planı	162
Plan 2.39. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi Planı	163
Plan 2.40. Ürgüp Sütunlu Çeşmesi Planı	163
Plan 2.41. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi Planı	164
Plan 2.42. Ürgüp Teknecik Çeşmesi Planı	164
Plan 2.43. Ürgüp Yahya Efendi Cami Çeşmesi Planı	165

KARŞILAŞTIRMA PLANLARI DİZİNİ

Krş. Plan 3.1. Elazığ Harput Alaaddin Bey Çeşmesi	166
Krş. Plan 3.2. Elazığ Harput İsmail Çeşmesi.....	166
Krş. Plan 3.3. Karaman Halil Efendi Çeşmesi.....	167
Krş. Plan 3.4. Karaman İsmail Ağa Çeşmesi.....	167
Krş. Plan 3.5. Karaman Hisar Çeşmesi.....	167
Krş. Plan 3.6. Afyon Çavuşbaşı Çeşmesi	168
Krş. Plan 3.7. Adıyaman Elmas Hatun Çeşmesi.....	168
Krş. Plan 3.8. Karaman Ali Dede Tartan.....	169
Krş. Plan 3.9. Balıkesir Edincik Şehitler Çeşmesi.....	169

ÖNSÖZ

Tarihin en eski dönemlerinden beri önemini yitirmeyen Nevşehir ve çevresi Osmanlı padişahlarından III. Ahmed'in veziri İbrahim Paşa zamanında Türk kültür tarihi içerisindeki yerini sağlamlaştırmıştır. Sadece Türklerin değil diğer milletlerinde yolunun geçtiği Nevşehir ili buradaki yapı çeşitliliğiyle büyük önem arz etmektedir. Dönemin kültür ve estetik özelliklerini üzerinde barındıran bu yapılar özellikle Osmanlı Dönemi'nde zengin bir tarihi doku oluşturmuştur. Türk-İslam mimarisinin en küçük boyutlu yapılarından olan çeşmeler de bu tarihi dokunun içinde kendine yer bulmuştur. İslam dini ve Türklerin geleneklerine verdiği önemle hem hayır hem de insanların su ihtiyaçlarını gidermek için yapılan çeşmeler, Sanat Tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu bilinçle Nevşehir il merkezinde ve ilçelerinde birçok çeşme yapılmıştır. Bu çeşmeler genel olarak Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olsa da Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan çeşmeler de vardır.

Bu konuyu seçmem tavsiyesinde bulunan ve çalışmalarım sırasında bilgi ve tecrübelerini sabırla paylaşan değerli danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ'ye çok teşekkür ederim. Bu vesile ile gelişimimde pay sahibi olan Adıyaman Üniversitesi ve Erzurum-Atatürk Üniversitesindeki hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Çalışmamın olgunlaşması için yardım eden Yrd. Doç. Dr. Ayşe BUDAK'a, Arş. Gör. Alper ALTIN'a, Bekir KARACABEY'e, Av. İshak ARSLAN'a teşekkür ederim. Bozok Üniversitesindeki akademisyen arkadaşlarım; Arş. Gör. Tarık AKAN'a, Arş. Gör. Demet TAŞKAN'a, Arş. Gör. Serap Erçin KOÇER'e, Öğr. Gör. Mehmet BAYAZIT'a, moral ve destekleriyle yanımda olan Arş. Gör. Doğa Filiz SUBAŞI'na, Arş. Gör. Buket DURDU'ya, Arş. Gör. Serkan POLAT'a ve Fen Edebiyat Fakültesinin bütün idari personeline, özellikle Yusuf SAYAR'a, Seyhan BİRCAN'a ve bu tezde emeği geçen ama ismini burada telaffuz edemediğim herkese çok teşekkür ederim. 2008 yılından bu yana yanımda olan, bu tezin meydana gelmesi için katkıda bulunan hocam Arş. Gör. Muhammet ARSLAN'a saygı ve sevgilerimi sunuyorum. Ve tabii ki nihayetinde Annem Ayşe SEVİM ve Babam Kanber SEVİM'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

I. NEVŞEHİR'İN COĞRAFI KONUMU ve TARİHÇESİ

A. Nevşehir'in Coğrafi Konumu

Nevşehir, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak Bölümünde kalan ve Kapadokya olarak bilinen bölgedeki bir ildir. 8.434 km² alanı kapsayan ilin sınırları 38° 12' ve 39° 20' kuzey enlemleri ile 34° 11' ve 35° 06' boylamları arasında yer alır¹. Denizden yüksekliği yaklaşık 1150 m.dir². İlin topraklarını farklı yükseklikte dalgalı düzlüklerden oluşan bir plato kaplamakta³ ve Erdaş Dağı'ndan başlayarak güneye doğru Kızılırmak'a kadar uzanan volkanik platolar üzerindeki Kahveci Dağı'nın kuzey ucundaki bazalt bir tepe ve yamaçlarında yer almaktadır⁴.

Nevşehir'in kuzeybatısında Kırşehir, kuzeydoğusunda Yozgat, doğusunda Kayseri, güneyinde Niğde, güneybatısında Aksaray bulunmaktadır. Merkez ilçe de dâhil olmak üzere toplam 8 ilçesi vardır. Bunlar; Ürgüp, Hacıbektaş, Avanos, Gülşehir, Kozaklı, Derinkuyu, Acıgöl'dür.

Nevşehir'de karasal iklim hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçmektedir⁵ ve buna bağlı olarak da doğal bitki örtüsü steptir. Türkiye'nin orman varlığı açısından en yoksul illerindendir⁶. Yıllık ortalama yağış miktarı ise; 409,8 mm. olup, yıllık yağışın %38'i ilkbahar, %33'ü kış, %18'i sonbahar ve %11'i yaz mevsiminde düşmektedir⁷.

¹ Eşref Atabey, *Nevşehir İli Tıbbi Jeolojik Unsurları ve Halk Sağlığı*, Nevşehir Belediyesi, Nevşehir 2013, 31.

² İlhan Şahin, "Nevşehir" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2007, III, 64.

³ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Nevşehir" Maddesi, İstanbul 1994, XXIII, 384; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, "Nevşehir" Maddesi, İstanbul 1986, XVII, 8620.

⁴ Emin Toroğlu, "Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir" A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir C.3 (ss. 17-40), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 18.

⁵ T.C. Nevşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *İl Çevre Durum Raporu*, 2012, www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nevsehir_icdr2011.pdf, 18.

⁶ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi "Nevşehir" 384.

⁷ Toroğlu, 18.

Nevşehir’de ticaret ve sanayi çok gelişmemekle birlikte, imalat sanayi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. İklim koşulları ise, ancak birkaç çeşit tarım ürününün yetişmesine olanak sağlamaktadır⁸.

İlin oldukça yüksek bir turizm potansiyeli vardır. Gerek Kapadokya Bölgesi’ndeki dağların püskürttüğü lavların oluşturduğu yumuşak tabakaların, milyonlarca yıl boyunca yağmur ve rüzgâr tarafından aşındırılmasıyla ortaya çıkan peribacaları⁹, gerekse de Nevşehir ili sınırları içerisindeki İslam ve Hıristiyan mimarisine ait birçok eserin oluşturduğu tarihi-kültürel doku ve ilin coğrafi konumu, ülkemiz ve dünya kültür mirası için oldukça önemlidir.

⁸ İbrahim İlhan, Ersan Ersoy, “Nevşehir Ekonomisinin Sektörel Analizi”, A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir C.4 (ss. 153-195), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 155.

⁹ Fami Şamiloğlu, Serap Serin Karacaer, “Kapadokya Yöresinin Turizm Potansiyeli ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri” A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir C.3 (ss. 129-151), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 133.

B. Nevşehir'in Tarihçesi

Tarihi geçmişî Paleolitik çağa kadar dayanan Nevşehir¹⁰ coğrafi konumu ve önemli ticaret yolları üzerinde yer alması sebebiyle en eski dönemlerden beri farklı uygarlıklar tarafından iskân edilmiştir. Bunun yanında Kapadokya bölgesinin önemli bir kenti olmasıyla Nevşehir tarih boyunca önemini yitirmemiştir.

Şehrin eski isminin Nyssa olduğu ileri sürülmekteyse de¹¹ Nyssa'nın bugünkü Nevşehir'e mi yoksa Nar bölgesine mi denildiği tam olarak bilinmemektedir¹².

Tarih öncesi dönemlere baktığımızda, Nevşehir kültürleri ancak ana hatlarıyla, çevre kültür bölgelerinden ulaşılan sonuçlar çerçevesinde kurgulanmaktadır. Hemen hemen her çağda yerleşim yeri olan bölgenin Paleolitik çağdaki önemli merkezleri; Acıgöl, Derinkuyu ve Ürgüp civarındadır. Neolitik çağ için ise, bilgiler daha az olmakla birlikte, Samsunhöyük, Değirmenönü, Yeşilöz, Hasanlar höyükleri bu çağ oldukça önemlidir. Kalkolitik çağ, diğer çağlara göre, yerleşimin daha fazla olduğu bir evredir. Bu çağda, yerleşimin Acıgöl'den kuzeydoğu yönündeki Kozaklı'ya kadar gittiğini görmekteyiz. Bunlardan Hırka Dağı'nın Kızılırmak'a bakan tarafında yer alan Civelek Mağarası, bu bölgenin en eski mağara yerleşimi olarak kabul edilmektedir. Prehistorik döneme ait kalıntıları en iyi şekilde yansıtan Civelek Mağarası'nda yapılan kazılarda bulunan arkeolojik malzemenin Kalkolitik döneme (M.Ö. 5000-3000) ait olduğu düşünülmektedir¹³. Erken Tunç çağında, yerleşim yerlerinin sayıları artmasına rağmen, arkeolojik buluntular hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır¹⁴.

¹⁰Mehmet Mercan, "Nevşehir'de Eğitim ve Kültür Hayatı", A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir, C.5 (ss. 123-140), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 124.

¹¹Mustafa Fırat Gül, "Arşiv Belgeleri Işığında Bir Şehrin Doğuşu: Muşkara'dan Nevşehir'e (İmar Faaliyetleri)", *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, S. 11, 2014, 155-172.

¹²Şahin, 64; İlyas Gökhan, "Bizans İmparatorluğu Zamanında (V. ve XI. Yüzyıllar Arasında) Nevşehir ve Çevresi", İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 66-90) Nevşehir 2015, 71; Bilge Umar, *İlkçağ'da Türkiye Halkı*, İstanbul 1999, 26.

¹³Suzan Akkuş Mutlu, "Eski Çağ'da Nevşehir Bölgesi", İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 1-22) Nevşehir 2015, 3; Murat E. Gülyaz, *Doğanın Mucizesi Kapadokya*, Ankara 1997, 11.

¹⁴Atıla Türker, "Tarih Öncesi Nevşehir" A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir, C.1 (ss. 309-332), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 311.

Yapılan araştırmalara göre şehir, M.Ö. 2000 ile 1750 arasında Asur ticaret koloniler dönemi'nde oldukça önemli bir merkezdi¹⁵, hatta bu bölge Asur ticaret kolonilerinin de kurulduğu merkezi kapsamakta ve Mezopotamya'ya özgü yazının Asurlular tarafından buraya getirildiği bilinmektedir¹⁶. Geleneksel olarak "Kapadokyalı" adı verilen bu çivi yazısı tabletler¹⁷ aracılığıyla hem Anadolu'nun siyasi, sosyal, hukuki bilgilerine hem de Nevşehir ve bölgesine ait şehir, dağ, nehir isimlerine ulaşılmaktadır¹⁸. M.Ö. 1650'li yıllardan itibaren bölgede uzun süre Hitit egemenliği yaşanmıştır¹⁹. 1957 yılında Boğazköy'de yapılan kazılarda incelenen anarlarda Hititler'in Orta Anadolu bölgesini ele geçirip Kapadokya bölgesinin güneyine kadar ilerlemişlerdir²⁰. Frigler'in Orta Anadolu'nun önemli kentlerinin çoğunu yıkıp, Hitit İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmasının ardından Orta ve Güneydoğu Anadolu'da Geç Hitit Krallığı ortaya çıkmıştır. Kimmerler'in, Frig egemenliğine son vermesiyle birlikte bu bölgede önce Medler (M.Ö. 585), daha sonra da Persler (M.Ö. 547) görülmüştür²¹. M.S. 17'de Tiberius, Kapadokya'yı Roma'ya bağladı ve Romalılar bölgeyi ele geçirip batıya yol yaparak, Ege'ye ulaşımı sağladılar. Bu dönemde Kapadokya bölgesi bir Roma eyaleti haline getirilmişti. Bunda hem Kapadokya'nın Roma'ya sadık olması hem de coğrafi konumu etkiliydi. Kapadokya'nın Roma eyaleti olmasıyla Roma İmparatorluğu hem Suriye ile olan ilişkilerini kuvvetlendirdi hem de Küçük Asya'da bir bütün içinde hareket etmeyi başardı²². Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle birlikte, bölge Doğu Roma İmparatorluğu'nun etkisi altında kaldı²³. Bu dönemde Hristiyanlığın merkezlerinden biri olan²⁴ Kapadokya Bölgesi'ndeki önemli izleri Paganist Roma'nın zulmünden kaçan Hristiyanlar bırakmıştır²⁵. Hristiyan dinin yayılmaya başladığı sıralarda, Roma'nın Hristiyanlığı yasaklayıp, Hristiyanlara zulüm

¹⁵ Gül, 156.

¹⁶ Arzu Eceoglu, "Mimarisi İle Bir Tarih Kapadokya", A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir, C.1 (ss. 233-244), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 239.

¹⁷ Isabelle Klock-Fontanille, *Hititler*, Ankara 2005, 14.

¹⁸ Akkuş Mutlu, 4.

¹⁹ Şahin, 64.

²⁰ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Bursa 2013, 90; Klock-Fontanille, 11; Akkuş Mutlu, 6.

²¹ Beyhan Asma, "Rusya – Türkiye Turizminin Vazgeçilmez Köprüsü: Kapadokya", A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir, C.2 (ss. 45-62), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 49.

²² Hasan Tuncer, "Roma Hâkimiyetinde Kapadokya Bölgesi (I. ve II. Yüzyıllar)", İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 23-44) Nevşehir 2015, 26.

²³ Asma, 51.

²⁴ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, "Nevşehir" Maddesi, 8621.

²⁵ Gül, 156.

etmesiyle, Hristiyanlar Kapadokya'nın doğal yapılarına saklanmış, yeraltlarına ve kayalara gizli ibadethaneler ve evler yaparak yaşamlarını sürdürmüşlerdir²⁶.

7. yüzyılın başlarında bu bölgede Sasanilerle–Bizanslılar arasında yoğun savaşlar olmuş, Sasaniler bölgeye 6-7 yıl egemen olmuşlardır. Daha sonra bölgeden çekilen Sasaniler, 623 yılında Bizansla tekrar savaşmaya başlamıştır. İmparator Herakleios, Kapadokya'dan ilerleyerek Doğu Anadolu bölgesi üzerinden Sasani hükümdarı II. Hüsrev'in üzerine yürümüş Sasaniler çekilmek zorunda kalmıştır²⁷. 651'de Halife Osman Sasanilere son verince bölge, bu kez Arap–Emevi güçlerinin akınlarına uğramıştır²⁸. Gerek Emeviler, gerekse de Abbasiler dönemi'nde bölgeye egemen olma mücadelesi yoğun bir şekilde devam etmiştir. Özellikle Harun Reşid ve oğulları Kapadokya bölgesine seferler düzenleyerek Nevşehir, Derinkuyu (Melukiniye), Melendiz Dağ bölgesini ele geçirip, Bizans'ı vergiye bağlamıştır. Bölge, zaman zaman Müslüman ve Bizanslılar arasında el değiştirdikten sonra, 968'de 3000 kişiyle Kapadokya bölgesine giren Müslümanlar, 40.000 kişilik Bizans ordusu tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmış ve Müslümanlar bu bölgeden çekilmiştir²⁹.

Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçukluların idaresine geçen bölgede³⁰ birçok ismin Türkleştirildiği ve Nevşehir'e de Muşkara denildiği bilinmektedir³¹. Selçuklular zamanında 17-18 haneli küçük bir köy mahiyetinde olan Muşkara'da yapılan kervansaraylar o dönemde bile bölgenin önemli ticaret yolları üzerinde olduğunu göstermektedir³². Selçuklular fethettikleri bu bölgede birçok kervansaray, medrese, türbe ve cami yapmışlardır³³. Haçlı Seferleri sırasında bölge yakıp yıkılmıştır³⁴. 1243 Köseadağ Savaşı ile Moğol–İlhanlı egemenliğine giren bölge³⁵, XIV. yüzyıl ortalarında Eratnalıların, 1365 yılında ise Karamanoğullarının yönetimine girdi. Osmanlıların eline kısa bir süreliğine geçen şehir, 1402 Ankara Savaşı yenilgisiyle Timur tarafından

²⁶ M. Karakaya, (2008). “Seyahatnamelerde Nevşehir”. Musa Şaşmaz (Ed.), *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* (ss. 27-68). İstanbul 2008, 27.

²⁷ Gökhan, 79.

²⁸ Asma, 51.

²⁹ İlyas Gökhan, “İslam – Bizans Mücadelesi'nde Orta Kapadokya Bölgesi (640 – 962)”, A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011-Nevşehir, C.4 (ss. 255-270), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 258.

³⁰ Şahin, 64.

³¹ Gül, 156.

³² Arif Bilge, *Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*, Nazımbey Basımevi, Konya 1966,

³³ Asma, 51.

³⁴ *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, “Nevşehir” Maddesi, 384.

³⁵ Şahin, “Nevşehir”, 64.

Karamanoğullarına tekrar geri verildi. 1489 yılında Dulkadiroğulları egemenliğine girdi³⁶. Yavuz Sultan Selim dönemi'nde ise bu bölge tamamen Osmanlıların eline geçti³⁷.

Osmanlılar Dönemi'nde Ürgüp merkezli küçük bir köy konumunda olan Muşkara³⁸, tıpkı Selçuklu Dönemi'nde olduğu gibi yine ehemmiyetini korudu³⁹. Bu dönemde Muşkara Köyü ve çevresinde önemli bir olay görülmemiştir⁴⁰. Muşkaralı olduğu bilinen İbrahim Paşa sadrazam olunca Muşkara'yı ihya etmeye çalışmıştır. Burada iki cami ile bir medrese, imaret, han, çeşme, mektep ve dükkânlar yaptırmış, Ürgüp'teki kadıyı ve askeri memurları buraya getirerek kasabayı sur ile genişletmiş, Muşkara'yı kaza merkezi yapmıştır⁴¹. H. 1138-M. 1725 yılında Muşkara'nın ismi değiştirilerek Nevşehir denmesi uygun görülmüştür⁴². Yapılan iskân faaliyetleri ve sadrazam İbrahim Paşa'nın çabalarıyla önemli bir yerleşim yeri haline gelen Nevşehir bir süreliğine sancak bile olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde Niğde'ye bağlı bir kaza haline gelmiştir⁴³. Damat İbrahim Paşa Nevşehir'in her sorunu ile meşgul olmuş, imarı ile hükümler yazdırmıştır; ancak 1730 yılında meydana gelen Patrona Halil Ayaklanması sonucunda hem Damat İbrahim Paşa hem de damatları Kethüda Mehmet Paşa ve Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa öldürülmüştür⁴⁴.

Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla birlikte nüfusu artan Nevşehir'in, 20 Temmuz 1954'te il merkezi olduktan sonra nüfusu 16.799'a kadar ulaştı. 1970 yılından sonra şehir hızlı bir kentleşme ve nüfus artış sürecine girmiştir⁴⁵.

Görüldüğü üzere, Nevşehir ve çevresi tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar farklı uygarlıkların egemenliğine girmiş, bu uygarlıkların kendine özgü kültürlerini yansıtan önemli bir merkez olmuştur. Bölgenin coğrafi konumu ve Sadrazam Damat

³⁶ Gül, 156.

³⁷ Bilge, 40.

³⁸ Gül, 156.

³⁹ Bilge, 37.

⁴⁰ Şahin, 64; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, "Nevşehir" Maddesi, 8621.

⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* – 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, 427.

⁴² Bilge, 46.

⁴³ Gül, 157.

⁴⁴ İlyas Gökhan, A. Fatih Şendil, "Muşkara'dan Nevşehir'e", İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 132-145) Nevşehir 2015, 140.

⁴⁵ Şahin, "Nevşehir" s.64; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, "Nevşehir", 8621; *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, "Nevşehir", 384.

İbrahim Paşa'nın özverili iskân politikasıyla Nevşehir gelişmiş, yapılan mimari eserlerle birlikte ülkemizin önemli kentleri arasında yerini almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. İNSANLAR İÇİN SUYUN ÖNEMİ

Şüphesiz ki su, bütün canlıların varlığını devam ettirmesi için en temel ve en önemli gereksinimlerin başında gelmektedir. İnsanların temizlik ve ibadet gibi ihtiyaçlarını da düşünecek olursak; en eski çağlardan beri su, İnsanoğlu için kutsal görülmüştür. Bu sebeple, insanlar yerleşim yerlerini hep suya yakın bölgelerden seçmişlerdir.

Göçebe hayattan, yerleşik hayata geçişin ilk evrelerinde insanoğlu, bulunduğu şehri veya tarım arazilerini sulamak için birbirleriyle problemler yaşamış, su için politikalar belirlemiş, savaşlar yapmışlardır⁴⁶.

Ulusların efsanelerinde farklı şekillerde sembolize edilen suyu, Orta Asya’da, Hindistan’da ve Antik Yunan’daki halk kutsal saymış, ölümsüzlük sağlayan hayat suyu anlamına gelen Ab-ı Hayat tabirini de su için kullanılmışlardır⁴⁷.

Su bütün semavi dinlerde kutsal kabul edilmiş, hatta Hıristiyanlık ve Yahudilikte bereket, kuvvet, güzellik veren tanrı veya tanrıçalar şeklinde tasvir edilmiştir⁴⁸. Yunanlılar, ırmak ve su kaynaklarının Nympheler⁴⁹ adlı tanrıçalar tarafından korunduğuna inanmışlardır. Suların çıktığı bu mağaralarda nymphelere tapıp su kaynaklarına da “Nypmhaion” adını vermişlerdir⁵⁰. Su perisi anlamına gelen

⁴⁶ Hatice Aynur, Hakan Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, 33.

⁴⁷ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, “Ab-ı Hayat” Maddesi, , İstanbul 1986, C.1, s.39.

⁴⁸ Önge, Yılmaz, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, 9.

⁴⁹ Nympheler ormanlarda, kırlarda, dağlarda, çeşme kaynaklarının başında, nehirlerde yaşadıkları düşünülen peri kızlarıdır. Kısacası çok güzel birer kız şeklinde olan tanrıçalar manasındadır. Eski Yunanlıların inancına göre, bütün dünya bu tanrıçalarla doludur. Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 2011, 316.

⁵⁰ Şerife Tali, *Osmanlı Dönemi İstanbul Camilerinde Şadırvanlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum 2009, 17; Serdar Hakan Öztaner, *Alexandria Troas Nymphaionu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara 1999, 10-11; Ayşe Erol, *Aiolia, İonia, Karia, Lykia, Pisidia, Pamphylia, Kilikia Bölgesi Çeşme Yapıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara 1999, 14-15.

“nymphæion” görkemli ve güzel görünümlü çeşmelerdir⁵¹. Romalıların ve Bizanslıların yaşantısında önemli bir yeri olan su yapılarından günümüze ulaşan çok fazla kalıntı olmamasına rağmen kaynaklardaki bilgilere göre, Romalılar sütunlu caddelerinde, kentin merkezlerinde “Nymphæum” adını verdikleri anıtsal çeşmeler yapmışlardır⁵². Romalılar, İstanbul’u ele geçirdikten sonra su ihtiyaçlarını ilk etapta küçük menbalardan, kuyulardan, sarnıçlardan karşılamaktaydı. İlk donanımlı suyollarının Hadrianus döneminde yapıldığı ve bu yolların Konstantinos devrinde geliştirildiği düşünülmektedir. Konstantinos, sarnıçlar ve çeşmeler yaptırarak şehrin su ihtiyacını karşılamaya çalışmış, Romalıların ve dünyanın en uzun suyolunu yaptırmıştır. Şehrin dışında kaynaklardan alınan su belli tekniklerle surlara kadar getirilip yüksek noktalarda bulunan havuzlarda biriktirildikten sonra şehre kanallar aracılığıyla veriliyordu⁵³. Bizans döneminde ise çeşmeler, kuyular, suyolları, kemerler, kanallar, maksemeler, sarnıçlar, ayazmlar başlıca su yapılarını oluşturuyordu. Roma devrinden kalan su şebekeleri geliştirilip kullanılıyordu⁵⁴.

Suyun yalnızca susuzluğu gideren, dini ihtiyaçları karşılayan bir madde olarak görüldüğü devirlerde aziz sayıldığını görmekteyiz⁵⁵. Kuran-ı Kerim, İncil, Tevrat gibi kutsal kitaplarda suyun önemini belirten birçok bilgi vardır. Bu bilgiler genel olarak birbirine benzemektedir. Tevrat’a göre, “Allah gökleri ve yeri yarattı. Ve yer ıssız ve boştu. Ve Allah’ın ruhu sular üzerinde hareket ediyordu. Ve Allah dedi, suların ortasında kubbe olsun ve suları sudan ayırsın. Ve Allah kubbeyi yaptı. Ve kubbe altında olan suları kubbe üzerinde olan sudan ayırdı” ifadeleri yer almaktadır. Musevilikte de önemli bir yeri olan suyun, dünyanın var oluşuyla doğrudan bağlantılı olduğu kabul edilir. Kudüs’te bulunan ve Museviler için önemli olan Ağlama Duvarı’nın hemen yanındaki çeşme suya verilen önemin bir göstergesidir. Diğer dinlerde olduğu gibi, Hristiyanlıkta da su kutsal kabul edilmiştir. İslam ve Hristiyanlıkta bir arınma vasıtası

⁵¹ Ş. Anadol, “Nymphæum” Maddesi, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C.2, s.1357.

⁵² Kara Pilehvarian, Nuran, Urfalıoğlu Nur, Yazıcıoğlu Lütfi, *Osmanlı Başkenti İstanbul’da Çeşmeler*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2000, 15.

⁵³ Hatice Aynur, Hakan Karateke, III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, 47; Kazım Çeçen, “İstanbul’un Eski Su Tesisleri ve Kırkçeşme”, *Tarih Boyunca İstanbul Semineri Bildirleri* (29 Mayıs- 1 Haziran), İstanbul 1989, 107; Kazım Çeçen, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Doruğu 16. Yüzyıl Teknolojisi*, İstanbul 1989, 21-22; Şerife Tali, *Osmanlı Dönemi İstanbul Camilerinde Şadırvanlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum 2009, 25.

⁵⁴ Tali, 27.

⁵⁵ Saadi Nazım Nirven, *İstanbul’da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul 1953, 13.

olarak görülen su, bu dinlerdeki abdest ile vaftizin temelini oluşturur⁵⁶. Hristiyanlıkta su, dini inanışlara bağlantılı olarak mimariyi de etkilemişti⁵⁷. Sarnıçlar, su yolları, su terazileri, su kemerleri, çeşmeler, hamamlar dini inanışlara bağlantılı olarak yapılmıştır⁵⁸. Müslümanlar da su için Ab-ı Hayat tabirini kullanmışlardır. Zemzem suyunun cennetteki dört nehirden beslendiğini düşünen Müslümanlar, bu sudan içenlerin ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanırlar. Türk İslam geleneklerine göre de Ab-ı Hayat ile ilgili birçok efsaneye yer verilmiştir. Mitolojiye göre kaynağı karanlıkta olan Ab-ı Hayat suyu Hızır, İlyas ve Zülkarneyn tarafından aranmış Hızır ve İlyas bu suyu buldukları halde Zülkarneyn'e söylememişlerdir. Ölümsüzlük suyunu içen ve ölümezler arasına girdiklerine inanılan Hızır ve İlyas senede bir defa, bir deniz kenarında ya da bir gülfıdanı altında buluşurlardı. Günümüzde hâlâ devam eden Hıdırellez geleneği bu olaydan süregelmiştir⁵⁹.

Sıcak ve kurak bölgede yaşayan Müslümanlar için su, yoktan var edilişin temel maddesidir. Suyun önemine gerek Hz. Peygamber'in hadislerinde, gerekse de Kuran-ı Kerim'deki surelerde sıklıkla yer verilmiştir. Örneğin; "Allah canlıların hepsini sudan yaratmıştır" (Nur Suresi-45)⁶⁰, "Bu orada bir pınardır ki, ona selsebil denir" (İnsan Suresi-18), "Rableri onlara tertemiz bir içecek sunar" (İnsan Suresi-21), "Orada (Cennet'te) akan pınarlar vardır" (Gaşiya-12) surelerinde İslam dini için suyun önemi vurgulanmıştır.

İslamiyet'te su, sadakların en değerlisi olarak görülmekte ve herkesin sudan kolayca yararlanması için yapılacak su kuyuları, çeşmeler, sebiller, şadırvanlar gibi yapıların büyük sevap kazandıracağı düşüncesi vardır. Bu düşünceyle hareket eden Müslümanlar bu yapıların yapımına büyük önem vermişlerdir⁶¹. İslamiyet'in suya verdiği önemin bir diğer göstergesi de, Kurandaki cennet tasvirlerinde sıklıkla yer alan nehirlerdir. Bu nehirlerin isimlerinin de, Osmanlı imparatorluğuna ait şadırvan, sebil,

⁵⁶ Tali, 16.

⁵⁷ Semavi Eyce, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul 2007, 36.

⁵⁸ Tali, 20.

⁵⁹ Hatice Aynur, Hakan Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, 42; Ahmet Yaşar Ocak, "Ab-ı Hayat" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, C.1, 1-3; Abdülkadir İnan, *Türklerde Su Kültürü İle İlgili Gelenekler*, 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, 251.

⁶⁰ Aynur, Karateke, 34; Diyanet İşleri Bakanlığı Kur'an-ı Kerim Portalı, www.kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.

⁶¹ Tali, 17.

çeşme kitabelerinde yer alması, Osmanlıların dini inançlarına bağlılığı hakkında bilgi verir⁶².

Su, Türkler için her zaman hayatın kaynağı olmuştur. Türk mitolojisinde suyun ve nehirlerin kutsal olduğu, bu nehirlerin kaynağının cennetten geldiği düşünülmektedir. Yaratılış efsanesine göre su yaratılışın temel kaynağıdır. Türk mitolojisinde suyun ve toprağın ruhları ayrı olarak değerlendirilir, bu ruhun Türk milletinin ve hakanlarının koruyucuları olduğuna inanılırdı⁶³. İslamiyet'in kabulünden sonra da dini inançlarla birlikte suya verilen önem daha fazla artmıştır⁶⁴. İlerleyen dönemlerde su problemlerini teknik yönden çözen Türkler, İslam inancındaki sosyal yardımlaşmaya büyük önem vererek her biri birer sanat eseri niteliği taşıyan su yapılarının yapımına özen göstermişlerdir⁶⁵. Anadolu'ya yeni yerleşen Türkler, daha önceki medeniyetlerden kalan su yollarını kullanmışlardır. Yağmur ve kar sularını sarnıçlarda toplayıp akan suların önünü bendlerle kesmişlerdir. Bendlerdeki suyu çeşitli tekniklerle şehir Merkezi'ndeki çeşmelere kadar getirerek halkın rahatça faydalanmasını sağlamışlardır⁶⁶. Daha sonra bu yapıların, sağlıklı bir şekilde kullanılması, bakım ve onarımı, gelecek nesillere aktarılması için vakıflar kurmuşlar, bu yapıları koruma amacı gütmüşlerdir⁶⁷.

Sonuç olarak, insanlığın var oluşundan günümüze kadar su bir yaşam kaynağıdır. Bütün canlıların yaşamını devam ettirmesinde, hayvansal ve bitkisel gıdaların yetişmesinde, çevre temizliğinde, insanların ibadetlerinde su vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Özellikle de, dinlerin ortaya çıkması, her dinin suya çok fazla önem vermesi, insanların suyla olan ilişkilerini daha da arttırmış hayatın merkezinde olmuştur.

⁶² Tali, 18.

⁶³ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C.1, İstanbul 1997, s.76; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Ankara 1991, s.142; Gül Geyik, *İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Erzurum 2007, 6.

⁶⁴ Hasan Uçar, *Manisa Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı İzmir 2009, 13.

⁶⁵ Kemal Uludağ, *Seramik Sanatında Çeşme ve Su Oyunları*, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1994, 19.

⁶⁶ Mustafa Denктаş, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler ve Hamamlar)*, Kıvılcım Yayınları, Kayseri 2000, 2.

⁶⁷ Mustafa Denктаş, *Karaman Çeşmeleri*, Kıvılcım Yayınları, Kayseri 2000, 4.

1.2. TÜRK-İSLAM MİMARİSİNDE ÇEŞME KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Sözlüklerdeki tanımıyla çeşme, genel su sağlama sisteminden gelen suyun halkın kullanımına sunulduğu yapı⁶⁸ ya da çeşitli tekniklerle depo ve kaynaklardan borular aracılığıyla getirilen suyun kamunun hizmetine sunulduğu yapılar olarak tanımlanabilir⁶⁹.

Daha detaylı bir tanım ile su haznesi, pınar⁷⁰, göz gibi olan delik ve bu delikten akan su şeklinde izah edilen çeşme kavramının, Farsçada ‘‘çeşm’’den dilimize geldiği kabul edilebilir⁷¹. Halk arasında çeşme kelimesinin karşılığı olarak; ‘‘Sebil, Havz-ı Kevser, Ma-i Zemzem, El-Ayn, Ab-ı Hayat’’ gibi ifadelerinde kullanıldığı görülmektedir⁷². Anadolu’da en erken tarihli su kalıntılarına M.Ö. III.-II. binde devlet kurmuş Hitit’ler dönemine aittir. Hitit devletinde birçok su iletme sisteminin varlığı bilinmektedir⁷³. M.Ö. I. binde Urartular, buradaki ovalara sulamak için önemli sistemler geliştirerek sulama kanalları, baraj ve göletler inşa etmişlerdir⁷⁴. Çeşmeler için Arapçada, su içilecek kab veya içilecek suyun toplandığı yer anlamına gelen ‘‘Ayn’’, ‘‘Sikaye’’ yahut ‘‘Meşka’’⁷⁵ tabirlerinin de kullanıldığı XIII ve XIV. yüzyıllardaki çeşmelerin kitabelerinden anlaşılmaktadır⁷⁶. Bunlara örnek olarak, Sivas’ta 1271 tarihli Gök Medrese Çeşmesi ile günümüze ulaşmayan Bolvadin’de 1278 tarihli Alaca Çeşme kitabelerinde ‘‘Ayn’’ kelimesine, Tokat-Pazar yolundaki Hatun Hanı’nın 1239 tarihli Çeşmesi’nde, Afyon’daki günümüze ulaşmayan 1379 tarihli İki Lüleli Çeşme ve

⁶⁸ Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2012, 75; Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul 2005, 124.

⁶⁹ Murat Karademir, *Edirne Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2007, 39; *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, ‘‘Çeşme’’ Maddesi, İstanbul 1994, IX, 74.

⁷⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1998, 156; Uçar, 13.

⁷¹ Yılmaz Önge, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara 1997, 5; C. Esat Arseven, ‘‘Çeşme’’ Maddesi, *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, I, 388; Semavi Eyice, ‘‘Çeşme’’ Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1983, VIII, 277; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, ‘‘Çeşme’’ Maddesi, İstanbul 1986, V, 2655; Geyik, 10.

⁷² Abdulkaki Işıkkadoğan, *Balıkesir Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van 2013, 13.

⁷³ Ünal Öziş, *Su Mühendisliği Tarihi Açısından Türkiye’deki Eski Su Yapıları*, Ankara 1994, 31; M. Sabri Doğan, *İslam Medeniyeti ve Konya Suları*, Konya 2004, 5; Tali, 21.

⁷⁴ Şehabettin Öztürk, *Van Gölü Havzası Ortaçağ ve Sonrası Su Mimarisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van, 2002, 196; Tali, 21.

⁷⁵ Uçar, 9; Mustafa Denktaş, ‘‘Anadolu Türk Mimarisi Çeşmeler’’ *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, VII, 872.

⁷⁶ Önge, 5.

Sinop'ta bulunan 1429 tarihli Emir Şehabeddin Çeşmesi kitabelerinde “Sikaye” tabiri geçmektedir⁷⁷.

Çeşmelere benzerliği olup bazı küçük farklarla çeşmelerden ayrılan yapılar ise selsebil, sebil, şadırvan olarak adlandırılan su yapılarıdır. Selsebil, İslam mimarlığında su şırıltısı ve serinlik yayarak hem işitsel, hem görsel bir estetik sunan su öğeleridir⁷⁸. Genellikle yollar üzerinde gelip geçenlerin herhangi bir ücret ödmeden faydalandıkları su içme yerleri olarak tanımlanan sebiller, iyilik yolu ve hayır anlamına gelmektedir. Arapça “Sabala” kelimesinden türeyerek “Sebilullah” kelimesinin kısa halidir⁷⁹. Şadırvan ise Anadolu'da cami, han, kervansaray, medrese gibi yapıların iç veya dış avlularına yapılmış, ortasında fıskiye, kenarında musluk olan yüksek kenarlı havuz olarak tanımlanabilir. Dilimize Farsça'dan giren şadırvan kelimesi çok anlamındaki “şad” ile akar anlamındaki “revan” kelimelerinin birleştirilmesiyle türemiştir⁸⁰.

Türk islam mimarisinde her yapıyı oluşturan bölümler, mimari elemanlar olduğu gibi, çeşmeleri de oluşturan bazı bölümler vardır. Bunlar⁸¹;

1. Hazne (Hazine) : Suyun depo edildiği su haznesi anlamına gelir⁸². Çeşmeye gelen suyun, musluk kapatılınca biriktirilmesi, saklanması için inşa edilmiştir. Moloz taş, kesme taş veya tuğla malzemeden inşa edildiği gibi, bütün bu malzemelerin aynı anda kullanılarak yapılan çeşmeler de mevcuttur⁸³.

2. Su Teknesi (Yalak) : Çeşmeden akan suyun içinde biriktiği, böylece hayvanlarında bu sudan yararlandığı çeşme bölümüdür⁸⁴. Su teknesi veya kurna da denilmektedir⁸⁵.

⁷⁷ Eyice, “Çeşme”, 277; Önge, 5; Beyhan Erçağ, “İstanbul Su Mimarisinde Yapı ve İşlevleriyle Çeşmeler”, *İlgi Dergisi*, İlgi Yayınları, S.49, İstanbul 1987, 2-5.

⁷⁸ M. Baha Tanman, “Selsebil” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1968, C.36, s.448.

⁷⁹ Önge, s.6; Aslanapa, s.541; T. W. Haig, “Sebil” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1993, C.10, s.292; Ayla Ödekan “Sebiller” Maddesi, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C.6, s.482; Geyik, 15.

⁸⁰ Ayla Ödekan, “Şadırvan” Maddesi, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C.3, s.1719; Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul 1979, s.475; Geyik, 18.

⁸¹ Ayhan Aytöre, “Türklerde Su Mimarisi” *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1962, 57-58; Nuran Kara Pilehvarian, “Osmanlı Çeşme Mimarisi” *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XII, 247; Ebru Çetinkaya, *Bursa Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum 2012, s.6.

⁸² Hasol, 207.

⁸³ Işıkkakdoğan, 3.

⁸⁴ Işıkkakdoğan, 5.

3. Ayna Taşı (Musluk Taşı) : Üzerinde lüle ya da daimi akan veya kesilebilen muslukların yer aldığı bir veyahut birkaç delikten ibaret bazen çok sade bazen de gösterişli levhalardır⁸⁶.

4. Lüle : Belli bir süre içinde belli miktarda su akıtan, ayna taşıdaki deliğe takılı su borusudur⁸⁷.

5. Kitabe : Musluk taşının hemen üzerinde mermer veya taş levhalar üzerine kabartma harflerle işlenmiş, genellikle çeşmeyi yaptıran kişiyi öven, onun hakkında bilgi veren, çeşmenin inşa tarihinin bulunabileceği metinleri içeren bölümdür. Kitabelerde yazı türü olarak, Rik'a, Celi Sülüs, Celi Ta'lik kullanılırken, yazı dili olarak genellikle Osmanlıca, az sayıda çeşme kitabelerinde ise, Arapça ve Farsça kullanılmıştır⁸⁸.

6. Kemer: Çeşmenin ön cephesindeki açıklığı örtmek için, iki sütun veya iki ayak üzerine oturan mimari öğedir⁸⁹.

7. Saçak: Çeşmeden yararlananların, gölgelenip serinlemesi için, sade veya üzeri işlemeli yapılmış kısımdır⁹⁰.

Anadolu'da yapılmış çeşmeleri birçok araştırmacı konumları ve kullanım amaçlarına göre farklı biçimlerde gruplara ayırmışlardır.

Başlangıç olarak çeşme mimarisini genel anlamda, iki ana grupta toplayabiliriz. Bunlardan ilki, iç mekândaki çeşmelerdir. Bunlar, konutlarda temizlik ve abdest almak için yapılmış oda çeşmeleridir. İkincisi ise, dış mekândaki çeşmelerdir. Bu çeşme tipi çok çeşitli olmakla birlikte, tek olarak veya sibyan mektebi, sebil, namazgâh, türbe gibi yapıların giriş kapılarıyla birlikte tasarlanmış olabilirler. Tek olan çeşmeler yapılar arasında, sokak kenarlarında köşe başlarında yapılmışlardır. Serbest olarak yapılan çeşmeler geniş bir meydanın ortasında veyahut bir avlu içerisinde⁹¹.

Daha detaylı bir gruplandırma yapılacak olursa;

⁸⁵ Geyik, 10.

⁸⁶ Sözen, Tanyeli, 41; Hasol, 63; Geyik, 10; Işıkkadoğan, 5.

⁸⁷ Hasol, 301, Işıkkadoğan, 5.

⁸⁸ Geyik, 10; Işıkkadoğan, 4.

⁸⁹ Hasol, 252; Sözen, Tanyeli, 164.

⁹⁰ Işıkkadoğan, 4; Hasol, 399.

⁹¹ Ayla Ödekan, "Çeşme" Maddesi, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, I, 358.

1. Hususi Çeşmeler (Oda Çeşmeleri): Eski saraylarda, konak odalarında abdest almak veya temizlik için, şehir şebekesini künkler aracılığıyla umumi binalara vererek halkın faydalanması için yapılan çeşmelerdir.

2. Umumi Çeşmeler (Mahalle Çeşmeleri): Bir binaya bitişik olarak veya köşe başlarında tek başına, tek yüzlü veya birkaç yüzlü yapılmış, bir su haznesinin önünde kemerli bir niş içinde, ayna taşı, kitabesi, su teknesi gibi çeşmeyi meydana getiren bölümlerin bulunduğu basit çeşmelerdir.

3. Abidevi Çeşmeler: Abidevi çeşmeleri, meydan çeşmeleri ve sebilli çeşmeler olarak iki tipte inceleyebiliriz;

Meydan çeşmelerinin iki ya da üç cepheli ve her cephesinde lüle olanlarına ‘‘Çatal Çeşme’’ denir.

Sebilli çeşmeler, meydan çeşmesi niteliğinde olup, estetik kaygıyla üst üste yapılmış küçük çanaklardan meydana gelmiş yapılara denir⁹².

Mimari açıdan çeşmeleri her ne kadar mahalle çeşmeleri, cami çeşmeleri, ev çeşmeleri, sebiller, selsebiler, şadırvanlar gibi tasnif etsekte, çeşme denilince ilk akla gelen köşe başlarında, sokaklarda, mahalleleri süsleyen mahalle çeşmeleridir⁹³.

İslam Dininde ibadet etmek için abdest almak zorunlu olduğundan çeşmelerde hemen hemen her cami de karşımıza çıkar. Ancak suyu, mimari eserler içinde toplayarak halkın ihtiyacına sunmak Osmanlı sanatının işi olmuştur⁹⁴.

Türkler su ile ilgili yapılar konusunda, köprüler, su yolları, sebiller, çeşmeler, şadırvanlar gibi birçok mimari eser yapmışlardır⁹⁵. Bu eserlerin içerisinde çeşmeler önemli bir yer tutmaktadır. Çeşme mimarisinin başlangıcı olarak XV. yüzyıl kabul edilir. Bu dönem çeşmeleri oldukça sadedir. Gösterişli ve tezyinatlı çeşmeler XVI. yüzyıldan itibaren öne çıksa da⁹⁶ çeşme mimarisi gelişimini daha önceki devirlerden başlatabiliriz. Nympheum denilen anıtsal nitelikte, sütunlu, çatılı ilk çeşmeler Helenistik

⁹² Geyik, 11; Işıkkakdoğan, 14; Önge, 11; Arseven, ‘‘Çeşme’’ 389; Ayla Ödekan, ‘‘Çeşme’’ Maddesi, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, II, 488; Semavi Eyice, ‘‘İstanbul’’ Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1968, VIII, 1214.

⁹³ Uludağ, 3.

⁹⁴ Sedat Çetintaş, ‘‘Türklerde Su, Çeşme, Sebil’’, *Güzel Sanatlar Dergisi*, İstanbul 1944, V, 125- 146; Ernest Diez- Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1955, 194; Çetinkaya, 10.

⁹⁵ Uludağ, 20.

⁹⁶ Işıkkakdoğan, 15.

ve Antik Roma Dönemi'nde ortaya çıkar. İçme suyu sağlamak, hayvanların su ihtiyacını gidermek ve görsel bir zenginlik yaratmak amacıyla yapılan bu çeşmeler, küçük, basit formda yapılar iken, Barok Dönemi'nde görkemli bir düzeye ulaşmıştır. Anadolu'da ise ilk çeşme örneklerine Hitit yerleşme Bölgesi'nde rastlanılsa da, Van'ın Çavuştepe civarında Urartu Bölgesi'ndeki kalıntılar ilk çeşmeler olarak kabul edilir⁹⁷.

Lülesiz olmakla birlikte Türk islam mimarisinin en eski Çeşmeleri'nden biri de Mardin'de Artuklulardan Necmeddin İl Gazi tarafından 1109-1122 yılları arasında geniş bir külliye içerisine yapılmıştır. Bu çeşme günümüze çok az kısmı sağlam olarak ulaşabilen hamamın avluya komşu olan cephesinin köşesinde yer almaktaydı ve üzeri çapraz tonoz örtülüydü⁹⁸.

Anadolu'nun fethiyle Selçuklular belli bir süre mevcut su yapılarından yararlanmış, bu yapıları onarmış, ihtiyacı karşılayamaz duruma geldiğinde ise, bu yapıların yenisini yapmışlardır⁹⁹.

XIII. yüzyılda Selçuklular tarafından yapılmış çeşmeleri Yılmaz Önge dört farklı grupta incelemiştir¹⁰⁰. Bunlar;

1) Yapıların genellikle ön cephelerinde ve portal yakınında yer alan, profilili bir çerçevenin meydana getirdiği sathi bir niş aynası içinde, lüleli bir su haznesinden ibaret çeşmelerdir. Bu çeşmelere Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271), Erzurum Hatuniye Medresesi Çeşmesi (1291), Tokat Hatun Han Çeşmesi örnek gösterilebilir¹⁰¹. Bu tip yapılar genellikle taş kapıya yakın bir yerde bulunur.

2) Yapıların genellikle ön cephesine bitişik olarak ve yine portal yakınında yer alan, sarkıtlı veya kemerli derince bir kavsara ile şekillenen niş duvarında, lüleli su haznesinden ibaret yarı müstakil kütleli çeşmelerdir. İkinci tipte yapılan çeşmeler ise, Çay Taş Medrese Çeşmesi'nde görüldüğü gibi genellikle yapıların ön cephesine bitişik olarak yapılmış niş derinlikleri fazla olan yarı müstakil çeşmelerdir. Bu tipin önemli yapıları arasında, 1252 tarihli Mazgirt Elti Hatun Cami Çeşmesi, 1266 tarihli Kayseri

⁹⁷ Uludağ, 2.

⁹⁸ Denктаş, 874; Karademir, 40; Uçar, 10; Eyice, 277.

⁹⁹ Önge, 11; Karademir, 40.

¹⁰⁰ Önge, 11.

¹⁰¹ Karademir, 41.

Sahibiye Medresesi Çeşmesi ve 1278 tarihli Çay Taş Medresesi Çeşmesi gösterilebilir¹⁰².

3) Yapıların iç avlularında, genellikle portale yakın bir eyvanın duvarında yer alan, tabanı alttaki lüleli su haznesine açılan bir nişten ibaret çeşmelerdir. Üçüncü tipe Avanos Sarı Han' da (XIII. yüzyıl ilk yarısı) avlu içlerinde eyvan duvarında basit bir nişten ibaret olan çeşme ve yine aynı yüzyıla tarihlenen Mardin Şehidiye Medresesi Çeşmesi örnek verilebilir¹⁰³.

4) Yapıların iç avlularında, genellikle aksiyal bir eyvanın duvarında yer alan, dekorasyonu ve mimari kuruluşu ile mihrap görünüşünde bir niş içine yerleştirilmiş (su mihrabı) denilen çeşmelerdir. Örnek olarak, XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Tercan Mama Hatun Çeşmesi, Alara Han Çeşmesi verilebilir¹⁰⁴.

Bu çeşme tiplerinden ayrı olarak Anadolu Selçuklularında çeşmeler, Niğde Alâeddin Cami'sinin karşısında yer alan Hatıroğlu Çeşmesi (1277), Bolvadin Alaca Çeşme (1278) gibi bağımsız olarak da yapılmaktaydı¹⁰⁵.

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde inşa edilmiş çeşmelerin önemli özelliklerinden birisi de, çeşme cephesinin çeşitli dekoratif silmeler ile çerçevelenerek, fazla derin olmayan nişler şeklinde yapılmış olmalarıdır. Çeşmelerin böyle yapılmasındaki sebep derin nişlerin daha fazla açılarak yapıya zarar vermesini önlemektir¹⁰⁶.

XIV. yüzyılda mevcut örneklerin yapımına devam edilmiştir. Ancak bu yüzyılda fiskiyeli olarak nitelendirilen çeşmelerin inşa edildiği bilinmektedir. Bu çeşmelere örnek olarak Bursa'daki Eski Kaplıcanın erkekler kısmı soğukluğundaki fiskiyeli çeşme ve yine Lala Şahin Paşa Medresesi'ndeki fiskiyeli çeşmelerdir¹⁰⁷.

Osmanlı çeşmeleri XV. yüzyıl'dan itibaren değerlendirilmeye alınmaktadır. Bu dönem çeşmeleri sade olmakla birlikte ilk klasik Türk çeşmeleri sayılmaktadır. XV. yüzyıl'da İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınması ile birlikte su sorununu çözmek için yeni su yolları inşa edilmiştir. Bizans Dönemi'nden kalanlar da onararak ya da ekleme yapılarak kullanılmıştır. Bu onarımlardan en önemlisi, Fatih Sultan Mehmet

¹⁰² Karademir, 41.

¹⁰³ Karademir, 41.

¹⁰⁴ Karademir, 41.

¹⁰⁵ Denктаş, 875; Karademir, 41.

¹⁰⁶ Önge, 12; Uçar, 10.

¹⁰⁷ Yılmaz Önge, "Fiskiyeli Türk Çeşmeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. XXII, Ankara 1991, 99-101.

tarafından Cebeciköy-Bozdoğan Kemerı arasına yapılan Kırkçeşme Suları onarımlarıdır¹⁰⁸. XV. yüzyıldaki çeşmeler, sade görünümlü olmakla birlikte bazı tipolojik değişimler yaşamıştır. Bu dönemde tonozlu veya kubbeli bir su deposunun bir cephesinde kemerli veya kavsaralı derince bir niş içine yerleştirilmiş çeşmeler yapılmaya başlanmıştır. Bu tipteki çeşmelerin üzeri de tonoz ya da kubbeyle örtülmüş olup, ahşap bir saçakla muhafaza altına alınmıştır¹⁰⁹. Çeşme cephelerinde genellikle sivri kemer görülür. Çeşmelerin başlıca bölümleri ise, hazne, niş içindeki ayna taşı, yalak, kitabe ve tas nişleridir. Bu dönemdeki çeşmeler bağımsız olarak ve ya bir külliyein parçası olarak inşa edilmişlerdir. Bunun en güzel örneği olan çeşme, Davut Paşa Camisi'nin avlu kapısı dışında bulunan Davut Paşa Çeşmesi'dir¹¹⁰.

XVI. yüzyıldaki mevcut çeşme örneklerinde önemli bazı değişiklikler görülmektedir. Bu değişikliklerden ilki, müstakil bir su deposunun cephelerine yerleştirilmiş lüle şeklindeki musluklara sahip iskelebaşı ve meydan çeşmeleridir. Tek yüzlü, iki yüzlü, üç yüzlü, dört yüzlü olan bu anıtsal çeşmelerden başkent İstanbul'da çokça örnek bulunmaktadır. Bu dönemdeki diğer bir değişiklik ise, çeşme cephesinde mihrap şeklinde bir nişe sahip olan namazgâhlı çeşmelerdir. İstanbul ve çevresinde sıklıkla görülen namazgâhlı çeşmeler, daha çok deniz kıyılarında ve şehirlerarası yollar üzerinde bulunur. Örnek olarak Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi verilebilir¹¹¹. XVI. yüzyılda çeşmeler ile ilgili diğer bir husus ise bu yüzyıldaki çeşmelerin farklı yapı topluluklarıyla birliktelik oluşturması hususudur. Bu tasarım şeklinin uygulandığı yapıların başında sibyan mektepleri gelmektedir. Mimar Sinan tarafından yapılan Mihrimah Sultan ve Atik Valide Sultan sibyan mekteplerinde, bu uygulamanın en güzel örneklerindendir¹¹². Yine bu dönemde çeşmelerin diğer yapılarla kompleks oluşturması ile ilgili bir başka husus ön plana çıkmaktadır. Bu yüzyılda “suluk” adı verilen çeşmeler, sadece insanların su içmeleri maksadıyla inşa edilmiş, yapıların iç veya dış

¹⁰⁸ Nuran Kara Pilehvarian, Nur Urfalıoğlu, Lütfi Yazıcıoğlu, *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*, İstanbul 2000, 31; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, 539; Geyik, 12.

¹⁰⁹ Önge, 38; Karademir, 42.

¹¹⁰ Nuran Kara Pilehvarian, “Osmanlı Çeşme Mimarisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XII, 248; Karademir, 42; Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 31.

¹¹¹ H. Örcün Barışta, “Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı Dönemi Çeşmeleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XII, 244; Yılmaz Önge, “İstanbul'un Namazgâhlı Çeşmeleri'nden Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi”, *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, 189- 200; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1986, 488; Çetinkaya, 12; Karademir, 42-43.

¹¹² İsmail Orman, “Osmanlı Su Medeniyeti: Üsküdar'daki Su Tesisleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Üsküdar Sempozyumu*, İstanbul 2003, 122.

cephelerine yerleştirilmiş önemli çeşme tipini oluşturur. Bu suluklar aslında birer küçük çeşme gibiyse de klasik örneklerden form ve fonksiyon açısından farklıdır. Bu suluklar susayan insanların herhangi bir tasa ihtiyaç duymadan su içmeleri için yapılmışlardır. Genellikle mermerden işlenen bu suluklar yaklaşık 20 cm. çapında olup ortası fıskiyeli, kenar kısmı delikli bir kâse ile yükseltilmiş bir çanak şeklindedir¹¹³. XVI. yüzyılda çeşmelerle ilgili görülen değişikliklerden bir diğeri de motiflerle ilgilidir. Genellikle köşk, saray gibi mimari yapıların pencere sövelerine ya da duvar nişleri içerisine yerleştirilmiş dekoratif unsurlara sahip çeşmelerdir. Bu yüzyılın ikinci yarısında özellikle İstanbul, Edirne ve Bursa gibi merkezlerde inşa edilen çeşmelerin ayna taşlarına palmet, lale, selvi, karanfil gibi dönemin diğer yapılarında rastladığımız stilize motifler işlenmiştir. İstanbul Eğrikapı Yatağan Çeşmesi, Edirne Musalla Çeşme bu motiflerin kullanıldığı güzel örneklerdir¹¹⁴.

XVII. yüzyıla gelindiğinde bu dönemdeki çeşmeler üslup açısından XVI. yüzyıl çeşmelerinin devamı niteliğindedir. Bu yüzyılda klasik dönem oranları biraz daha yükselmiş olup, seki hizasından başlayan silmelerle çeşmelerin anıtsallığı arttırılmıştır. Bu yüzyılda önceki yüzyıldan farklı olarak bezemeler, ayna taşının dışında kemer üzerinde ve kitabe çevresinde yer almaktadır¹¹⁵. Bu dönem Çeşmeleri'ndeki en önemli değişiklik ise kullanılan malzemede görülmektedir. Özellikle İstanbul'da bazı çeşme örneklerinde sivri kemerler cepheyi görsel olarak zenginleştirmek amacıyla renkli taşlarla örülmüştür. Bu çeşmelere, 1661 tarihli Divanyolu Köprülü Mehmed Paşa Çeşmesi, 1682 tarihli Salacak Silahdar Mustafa Ağa Çeşmesi örnek gösterilebilir¹¹⁶.

XVIII. yüzyıldaki çeşmelerde klasik üslubun dışına çıkılmaya başlanmış, farklı tasarımlar ve yenilikler denenmiştir. 1740'lara kadar giden süreçte klasik dönem düzenlemesi değiştirilmeden uygulanırken süslemelerdeki değişimle klasik dönemin dikdörtgen prizma gövdesi küçültülmeye başlanmıştır. Süsleme öğeleri arasına meyveli kâseler ve vazolar girmiştir. Klasik dönemde kullanılan taş malzemenin yerini mermer malzeme almaya başlamıştır. Bab-ı Hümayun Çeşmesi'nde görüldüğü gibi 1700-1740 yılları arası batı üslûbuna geçiş dönemidir. Bu dönem için en karakteristik özellikler fazla derin olmayan yuvarlak kemerli niş kullanımı ve ışınal olarak yayılan niş örtü

¹¹³ Önge, 1997, 116; Karademir, 43.

¹¹⁴ Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 35; Karademir, 43.

¹¹⁵ Pilehvarian, 2002, 248.

¹¹⁶ Karademir, 43.

biçimidir¹¹⁷. Daha önceki yüzyıllardaki çeşme örneklerinde, klasik dönem içinde sade bir ayna taşı, kitabe, tekne sekileri ve su haznesinden oluşan tasarımın yerini XVIII. yüzyılda çeşitli dekoratif kemerlerin içindeki güller, vazoda çiçek motifi, tabaktaki meyve motifi ile bezenmiş istiridye kabuğu biçiminde kemer içi süsleme, kitabesi cephede ayrı bir bölüm oluşturan ve bazen de Barok üsluba uygun unsurları bulunan cephe tasarımları almıştır. Bu uygulamaya Bereketzade Çeşmesi (1732), Kabataş Hekim Ali Paşa Çeşmesi (1733) ve Kaptan Hacı Hüseyin Paşa (1732) örnek olarak gösterilebilir¹¹⁸. XVIII. yüzyılda özellikle Lale Devrinde (1718-1730) çeşmeler daha zarif ve zengin şekillerle süslü olarak yapılmıştır. Bu dönemin en güzel örneğini teşkil eden anıtsal bir meydan çeşmesi olarak tasarlanan Topkapı Sarayının esas girişi Bab-ı hümayun önüne III. Ahmet tarafından yaptırılan dört cepheli III. Ahmet Çeşmesi'dir¹¹⁹. Bu çeşme, Avrupa kentlerinin Rönesans ve Barok Çeşmeleri'ndeki gibi derin saçağı ve yoğun bezemesiyle Osmanlı Mimarlığında daha önce görülmemiş bir anlayışın ilk temsilcisi olmuştur¹²⁰.

Barok üslubunun giderek yerleşmesiyle birlikte sivri kemerin yerini yarım yuvarlak kavisli kemerler almıştır. Mermer yüzeyler kabartma kıvrımlarla bezenmiş, sütunceler iç içe kemerlerle hareketlendirilerek abidevi çeşmeler inşa edilmiştir. 1748 tarihli Sultan Mahmud Çeşmesi'nde, Barok üslubu dikkat çekmektedir. Çeşmenin iki yanında görülen nişler kabartma motiflerle taçlandırılarak, oluklu iki sütun üzerine bindirilmiş kabartma motifle süslü kemer ve oymalı ayna taşı görülmektedir¹²¹. Bu yüzyılın ikinci yarısına doğru Barokla birlikte Rokoko ayrıntıları da görülmektedir. Nur-u Osmaniye III. Osman Çeşmesi, Mehmed Emin Ağa Çeşmesi ve Sebili, Sadeddin Efendi Çeşmesi ve Sebili hem Barok ayrıntılarının hem de Rokoko ayrıntılarının görüldüğü çeşmelerden birkaçıdır. Bunlardan Nur-u Osmaniye III. Osman Çeşmesi'nde Rokoko ve Barok özelliklerine yer verilerek daha sonraki yıllarda yaygınlaşacak olan Antik Yunan düzenindeki sütunların eklenmesiyle oluşan ve anıtsal cephesi ile dikkat çeken ilginç örneklerden birisidir¹²².

¹¹⁷ A. Ödekan, "Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme" *Semavi Eyice Armağanı/ İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, 28; Ömer Yörükoğlu, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri 1987, 51.

¹¹⁸ Pilehvarian, 2002, 248; Denктаş, 2002, 876; Karademir, 44; Önge, 22.

¹¹⁹ Denктаş, 2002, 876; Önge, 22.

¹²⁰ Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 66; Karademir, 44.

¹²¹ Eyice, 284; Geyik, 14.

¹²² Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 68; Karademir, 44.

XIX yüzyıla gelindiğinde daha önce batı etkisiyle çeşmelerde de kendini gösteren Barok, Rokoko gibi akımlara ek olarak Ampir, Neo-klasik gibi akımlar da tek başlarına ya da birlikte çeşmelerde uygulanmıştır. İstanbul Bal Mumcu Meydan Çeşmesi İle Orhaniye Kışlası önündeki çeşme, tamamen klasik Türk çeşme mimarisine dönüşün izlerini üzerinde taşımaktadır. Ampir üsluplu çeşmeye ise, 1856 tarihli Pertevniyal Kadın Çeşmesi örnek verilebilir. İlk örneklerine XVIII. yüzyılda rastlanan ve XIX. yüzyılda yaygınlaşarak moda haline gelen oval çerçeve içindeki tuğralar, güneş biçimli tepelikler sıkça çeşme yapılarında görülmektedir. Ampir üslubun etkisindeki askı çelenkler, girlandlar ve meşaleler, askerlikle ilgili ok, kılıç, top, tüfek gibi unsurlar, perde ve püskül motifleri çeşme cephelerinde farklılık oluşturmuşlardır. Türk Neo-Klasik üslubunun görülmeye başlandığı ilk çeşmelerden 1888 tarihli Beşiktaş II. Abdülhamit Çeşmesi'nde, konsollara dayanan saçak, istiridye kabuğu şeklindeki niş Türk sanat geleneğine dönüşün işaretlerini vermektedir¹²³.

XX. yüzyıl Osmanlı Çeşmelerinin ilk yıllarında, XIX. yüzyıl'ın son çeyreğine egemen olan Eklektik tarz benimsenmiş, 1910'lardan sonra ise Nasyonalist (Milliyetçi) düşünce akımının etkisiyle oluşan I. Ulusal Mimari adı ile tanımlanan, Osmanlı ve Selçuklu mimarlığının klasik dönem biçim ve motiflerinin uygulandığı anlayış yerleşmiştir. Sivri kemerli niş, yazıt, rozet, mukarnaslı kornişle Kısıklı Çeşmesi (1914) Klasik Osmanlı Üslubunu yeniden canlandırma arzusunu yansıtmaktadır¹²⁴. Her yüzyılda birçok su yapısı yapan Osmanlı Devleti özellikle Başkent İstanbul'da XV- XX. yüzyıl arasında 800'ü geçen su yapısı yapmışlardır¹²⁵.

XX. yüzyılda vakıf sularının belediyelere devredilmesi, modern su şebekelerinin kurulması ve evlere su verilmesi nedeni ile sanat değeri olan çeşmelerin inşası büyük oranda durmuştur¹²⁶. Var olanlar çeşmeler günümüzde yok olmaya yüz tutarken bu çeşmeleri korumakta, bakım ve onarımını yapmakta büyük sıkıntılar yaşanmaktadır.

¹²³ Denктаş, 2002, 876; Eyice, 284; Geyik, 14; Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 45.

¹²⁴ Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 196; Karademir, 45.

¹²⁵ Abdullah Al- Mohamad, *Osmanlı Döneminde Yapılan Çeşmelerin Özellikleri ve Son Durumu İle İlgili Bir Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon 1988, 7.

¹²⁶ Denктаş, 2002, 876.

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. NEVŞEHİR İL MERKEZİNDE BULUNAN ÇEŞMELER

2.1.1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi

Katalog No: 1

Plan No: 1

Çizim No: 1

Fotoğraf No: 1- 4

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli Nar Beldesi'ndeki Demirli Kapı Caddesi'nde, Kayacı Sokağı'nda yer alır (Foto.:1).

Tarihçesi: Çeşme kitabesine göre, Sadr-i Âli'nin Kethüdası, Mehemed'in oğlu Hacı Osman Ağa¹²⁷ tarafından, H. 1135/ M. 1723 yılında yaptırılmıştır.

Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemerin hemen üzerinde, dikdörtgen bir kitabe bulunmaktadır. Mermer levhaya kabartılarak işlenmiş sülüs hatlı bu orijinal kitabe üç satırdan oluşmakta ve Osmanlıcadır (Foto.:2).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- صاحب الخيرات والחסنات الحاج
- 2- عاجي عثمان اغا ابني مهدي كتهوداي حادي
- 3- پير حشرت صادر علي سانه ۱۱۳۵

¹²⁷ Nevşehir'e bağlı Nar Köyünde Damat İbrahim Paşanın harem kethüdası Hacı Osman Ağanın yaptırdığı beş adet çeşme belgelerinde geçmektedir. Bu çeşmelerin gelirleri olan değirmen varidatı ve nakit para vakfı gelirlerine hakkı olmadığı halde yabancı birisinin el koyduğu da kayıtlarda yer alır. Samettin Başol, Mevlüt Çam "19. Yüzyılda Nevşehir'deki Çeşme ve Su Yollarının Bakım, Tamir ve Onarımları" A. Öger (Ed.), *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16- 19 Kasım 2011- Nevşehir C.7 (ss. 95- 110), Ofset Yayınevi, Ankara 2012, 102.

Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

1. Sahibul hayrat vel hasenât el- hac
2. Hacı Osman Ağa İbn-i Mehemed Kethüda-i haneyi
3. Pir Hazret Sadr-i Âli sene 1135

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine yapılan Hacı Osman Ağa Çeşmesi 2.58 m. genişliğinde, 3.43 m. yüksekliğinde, 0.68 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekilde, tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Plan:1). Çeşme tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır (Çizim:1). Çeşme nişi dekoratif bir kemerle belirlenmiştir. Günümüzde çeşmenin suyu akmamaktadır.

Çeşmenin iki yanında da dinlenme sekilerine yer verilmiştir. Bu sekiler 0.68 m. genişliğinde ve 0.56 m. derinliğindedir. Çeşme nişi ise 1.20 m. genişliğinde ve 0.18 m. derinliğindedir. Su teknesinin hemen üzerinde belirsiz bir ayna taşının üzerinde bulunan bir oyuga yer verilmiştir. Uzun ve dışa doğru taşıntı yapan bu oyuktan su akmamaktadır. Oyuğun hemen üzerinde küçük ölçülerde bir tas nişi bulunmaktadır. Bu tas nişi dekoratif bir kaş kemerle belirlenmiştir (Foto.:3). Kemerin üzerinde dikdörtgen bir mermer levhadan ibaret kitabeye yer verilmiştir. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade ve düz tutulmuş olup, cepheden öne ve yana taşıntı yapmaktadır. Saçak kısmının üstü arka cepheye doğru meyilli bir şekilde sonlandırılmıştır. Çeşmenin su teknesi dikdörtgen formda siyah tek kütle taştan oluşturulmuş olup, hafif bir şekilde dışa taşıntı yapmıştır. Onarımlarla sağlamlaştırılan çeşme yer yer tahrip olmuştur.

Süsleme Özellikleri: Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi süsleme bakımından oldukça sadedir. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemer, içe doğru daralan dört silme kuşağı şeklindedir. Kemer köşeliğinden başlayarak üç tarafı dolaşır kitabenin üst kısmında sonlanan taş süsleme kuşağına yer verilmiştir (Foto.:4). Bu süsleme kuşağında oyma tekniği ile ardışık şekilde birbirini takip eden küçük kartuşlar görülmektedir. Çeşmenin saçak kısmında ise, üç silme kuşağı bulunmaktadır. Bu silme kuşaklarından en üstteki düz profilli, ortadaki yarım silindirik profilli, en alttaki ise iç bükey profilli olarak tamamlanmıştır.

2.1.2. Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi

Katalog No: 2

Plan No: 2

Çizim No: 2

Fotoğraf No: 5- 11

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi Camii Kebir Caddesi'ndeki Damat İbrahim Paşa Camii'nin Güney tarafındaki duvarında yer almaktadır (Foto.:5).

Tarihçesi: Çeşmenin günümüzde mevcut kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Mustafa Dinleyen adlı araştırmacı, çeşmenin H.1137 tarihli Şair Nedim tarafından yazılmış bir kitabesi olduğunu belirtmektedir¹²⁸. Fakat bahsi geçen kitabe bu çeşmeye ait değildir¹²⁹. Çeşme bir külliye içinde yer aldığı için banisi ve inşa tarihi hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgilere göre çeşmeyi Damat İbrahim Paşa yaptırmıştır¹³⁰. Ayrıca külliyenin camisinin de H.1140/ M.1727 yapıldığı bilinmektedir¹³¹. Buna göre çeşmenin H.1137/ M.1725 yılında yapıldığı düşünülebilir. Ancak daha ihtiyatlı yaklaşmak açısından çeşmeyi 18. yüzyılın ilk yarısına tarihlemek mümkündür.

Mimari Özellikleri: Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi, düşey dikdörtgen şeklindedir (Plan:2). 3.59 m. yüksekliğinde, 2.63 m. genişliğinde ve 0.5 m. derinliğindedir. Çeşme tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:2). Düzgün kesme malzeme kullanılarak yapılmıştır. Yapı, külliye duvarından dışa ve yukarıya taşıntı yapılarak vurgulanmıştır (Foto.:6). Külliyenin güney giriş kapısına yakındır; fakat bu

¹²⁸ Dinleyen, 94.

¹²⁹ Mustafa Dinleyen adlı araştırmacının bahsettiği kitabe on altı satırdan oluşmaktadır. Çeşmenin üzerinde bulunan küçük boşluğa on altı satırlık bir kitabenin yerleştirilemeyeceği aşikârdır. Çeşmede başka kitabe bölümü izlerine rastlanmadığı için, bahsi geçen kitabenin başka bir çeşmeye ait olduğu düşünülmektedir.

¹³⁰ Damat İbrahim Paşa İstanbul haricinde özellikle doğduğu köy olan Nevşehir ve Ürgüp'e binalar yaptırmıştır. Nevşehir'de inşa ettirdiği cami, medrese, imaret, han, hamam, çeşme dikkat çekmektedir. Münir Aktepe, "Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya Âid İki Vakfiye", *Tarih Dergisi*, 11(15), İstanbul 1960, 151.

¹³¹ Ekiz, 11.

kapıdan daha küçük ölçülerde tutulmuştur. Çeşme nişi sivri bir kemerle belirlenmiştir. Çeşmenin günümüzde suyu akmamaktadır.

Dikdörtgen bir çerçeve içine alınan çeşme bordürlerle sınırlandırılmıştır. Çeşme nişinde altta lüle ve musluk olmamasına rağmen derin bir oyuk açılmıştır. Bunun hemen üzerinde ayna taş görülmektedir. Çeşme nişini belirleyen sivri kemerde iki renkli taş işçiliği uygulanmıştır (Foto.:7). Bu kemer iki yanda düzgün kesme taşlardan oluşan ayaklar üstüne oturtulmuştur. Kemer taşıyan bu ayaklar cepheden çok hafif bir taşıntı yapan sekiler üzerindedir. Bu kemerin üzerinde dikdörtgen bir taş levha bulunmaktadır. Bu levhanın üzerinde dikdörtgen bir boşluk göze çarpmaktadır. Burası kitabelik bölümüdür, ancak kitabe günümüzde bulunmamaktadır.

Damat İbrahîm Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi cephesini dıştan içe doğru daralan silme kuşakları sıralamıştır. Bu silme kuşakları üç tarafı dolaşmaktadır.

Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade tutulmuştur. Saçağın üstünde, cepheden içe ve yukarıya doğru taşıntı yapan bir kırma çatıya yer verilmiştir. Çeşmenin su teknesi dikdörtgen formda siyah tek kütle taştan oluşturulmuş olup, hafif bir şekilde dışa taşıntı yapmıştır.

Süsleme Özellikleri: Damat İbrahîm Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi'nde zengin süsleme özellikleri görülür. Geometrik ve bitkisel süslemeler bir uyum içinde çeşmede uygulanmıştır (Foto.:8).

Çeşmenin aynataşında, bitişik durumdaki üç palmete yer verilmiştir. Bu palmetlerden ortadakinin üzerine bir başlık konularak bunun üzerindeki akantus yapraklarının oluşturduğu kompozisyona geçilmiştir. Bu yapraklar üste doğru kıvrım yaparak bir simetri oluşturmuştur. Aynı kompozisyon ters çevrilerek üstte devam ettirilmiş ve aynataşı sonlandırılmıştır. Bu levhanın üzerinde kemer derinliğinde üç palmete daha görülmektedir. Ortadaki palmet yukarıda daha küçük ters bir palmetle birleştirilmiştir. Çeşme nişini sivri bir kemer belirlemiş ve iki ayağa oturtulmuştur. Bu ayaklarda, yarım daire profilli silme kuşağına yer verilerek yukarıda, taş kabartmalarla hareketlendirilmiştir. Bu kemerin üzerinde dikdörtgen bir levha görülmektedir. Bu levhanın içi oyma tekniği ile yapılmış yıldız motifleriyle süslenmiştir. Bu yıldız motifleri sekiz kollu olup, birbirine ardışık bir şekilde yapılmıştır. Bu motiflerin üzerinde dikdörtgen bir kitabelik bölümü görülmektedir. Kitabelik bölümünün sağında

ve solunda kare içine alınmış birer yıldız motifine daha yer verilmiştir; fakat bu motifler çok fazla tahrip olmuştur. Çeşme cephesini içe doğru daralan silme kuşakları çerçevelemiştir. İlk silme kuşağı düz tutulmuş, ikinci silme kuşağı dışa doğru yarım daire şeklinde tutulmuş, üçüncü silme kuşağı ise içe doğru yarım daire profilinde tutularak cephe hareketlendirilmiştir. Bu silme kuşaklarının ardından, çeşme nişine kadar daralan ve üç tarafı dolaşan süsleme kuşaklarına geçilmiştir. Bu süsleme kuşaklarından en dıştakinde bir büyük bir küçük palmetin, ardışık bir şekilde birbirini takip ettiği bitkisel süsleme kompozisyonu görülmektedir. İkinci süsleme kuşağında ise yine üç tarafı dolaşan meander motifine bulunur. Üçüncü ve son kuşakta ise, zencirek diye adlandırılan süsleme kuşağına yer verilmiştir (Foto.:9-10-11).

Süsleme bakımından oldukça zengin olan Damat İbraihim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi'nin saçak kısmı sade tutulmuştur.

2.1.3. Orduoğlu Çeşmesi

Katalog No: 3

Plan No: 3

Çizim No: 3

Fotoğraf No: 12- 15

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir Merkezdeki Işıksağan Sokakla, Orduoğlu Sokağın kesiştiği yerde, Orduoğlu Camii'ne yakın bir konumda yer almaktadır (Foto.:12).

Tarihçesi: Kitabesine göre; çeşmeyi Osmanlı padişahlarından III. Ahmed'in sadrazamı Damat İbrahim Paşa yaptırmış fakat herhangi bir tarihe yer verilmemiştir. Ebced hesabına göre, çeşme H. 1138/ M.1726 tarihinde yapılmıştır.

Hemen ayna taşının üzerinde kitabelik bölümü bulunmaktadır. Kitabe 1.62 m. genişliğinde, 1.52 m. yüksekliğindedir. İki farklı renkteki mermer levhalara ince şeritlerle her satırda iki olmak üzere toplam dokuz bölüme ayrılmış olan Talik hatlı kitabe yüzeyden kabartılarak işlenmiştir. Toplam on sekiz satırdan oluşmaktadır (Foto.:13). Kitabenin son satırlarında şair Şâkir'in mahlası bulunmaktadır. Kitabenin genelinde, Damat İbrahim Paşa övülmektedir. Çeşme kitabesinin Osmanlıca metni şu şekildedir:

- 1- جنابي زيلل حاك ساطان احمد حان كازينين
- 2- خدا دور ايتمسون زيللي زاليلين فاراكي دونيادان
- 3- نه بويل خ سرو او صاحب شجاعت كلدي دونيايا
- 4- نه بوشوكت كورولديو ب رخدو المارادان
- 5- زب ن عام شوكر او سنادان غايري سوز كلمز
- 6- وزير شيمد اف واخ زمان صارف ي شهوادران
- 7- ح ن صان اسحاف دامادی اب راهيم پ ما شان
- 8- جيهان كورميش يوك لوتفوني لا و ادنادران
- 9- ديليندن اولمايوپ خوب بو واتان زایل بو نوشهروون
- 10- ريجا بيلردى او مرانين جنابي حاك تالادان
- 11- بيهامديلاه جيهان پيرا ايكن سادري سادنت
- 12- انون ب ن يادنما اولدي موافقا تاراف مولادران
- 13- اتاسي ايليوپ ابى روانباشا ايلا يهيا
- 14- بو ديلجو چشمساري بي اديل حال ت فزادران

- 15- هميش زاتي پاकिन ماسداري بير اي ايهسان تسون
 16- هودا اك سوكد لوكون كوسترمسين سادري مواللادان
 17- اوكورلار سو كيبي لبي تشنلر تاريهين اي شاكير
 18- كل ايچ نوچشمي ديلجويي اب را پاشادان

Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

Cenab-ı zıll-i hakk Sultan Âhmed Hân Gâzinin
 Hudâ dîr itmesün zıll-i zalîlin farakk-ı dünyadan

Ne böyle Hüsrev ü sahib-i şecâat geldi dünyâya
 Ne bu şevket görüldi bir hidv-i âlemâradân

Zebân-ı âleme şükr ü senâdan ğayrı söz gelmez
 Vezir şimdi efvâh-ı zemâne sarf-ı şehvâdan

Hususan ashaf-ı damadı İbrahim paşanun
 Cihan görmemiş yok lütfunı a'la vü ednâdan

Dilinden olmayup hubb-u vatan zâil bu Nevşehürün
 Rica iylerdi umrânın Cenâb-ı Hak Teâlâ'dan

Bihamdillâh cihân pirâ iken sadr-ı saâdette
 Anun bünyâdına oldu muvaffak taraf mevladan

Atâsı iyleyüp âb-ı revânbahşa ile ihyâ
 Bu dîlcü çeşmesâr-ı bî adîl haletefzâdan

Hemîşe zât-ı pâkin masdar-ı birr i ihsân etsün
 Hudâ eksüklüğün göstermesin sadr-ı muallâdan

Okurlar su gibi leb-i teşneler tarihin ey Şâkir
 Gel iç nevçeşme-i dîlcüy-ı İbrâhim Paşa'dan.

Mimari Özellikleri: Orduoğlu Çeşmesi 3.20 m. yüksekliğinde, 2.52 m. genişliğinde ve 3.21 m. derinliğinde yapılmış tek yüzlü bağımsız bir çeşmedir (Çizim:3). Çeşme düşey dikdörtgen şekilde yapılmış olup (Plan:3), düzgün kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir (Foto.:14). Çeşme nişi sade, düz atkı taşlarıyla belirlenmiştir. Çeşmenin su haznesi bulunmakta; fakat günümüzde kullanılmamaktadır.

Çeşmenin oldukça büyük tutulan ayna taşında bir lüle ve buna takılı bir musluk bulunmaktadır. Ayna taşı sıva ile kaplandığı için başka bir lüle görülmemektedir. Bu kısımdaki lüle su akıtmamaktadır. Burada iki renkli taş işçiliği uygulanmıştır. Bu bölüm birkaç sıradan oluşan silme kuşaklarıyla çerçeve içine alınmıştır. Kitabelik bölümü çeşme nişi içerisinde yer almaktadır. Çeşmenin üstü üçgen alınlık formunda düzenlenerek, cepheden çok hafif bir şekilde öne taşırılmıştır. Üçgen alınlığın ortasında dikdörtgen bir boşluk bulunmaktadır. Kullanılmayan su haznesinde ise sadece dikdörtgen bir pencereye yer verilmiştir (Foto.:15). Çeşmenin önündeki su teknesi kısmı dışa doğru taşıntı yaparak, orijinal olmayan bir kaidenin üzerine oturtulmuştur.

Süsleme Özellikleri: Orduoğlu Çeşmesi, abidevi bir şekilde yüksek yapılmıştır, ancak süsleme açısından oldukça sadedir. Çeşme nişini çerçeveleyen silme kuşağının hemen dışında, çeşme cephesinin iki kenarında da merdiven basamaklarını andıran bir girinti, çıkıntı yapmış taşların oluşturduğu hareketlilik göze çarpmaktadır. Bu hareketlilik altta ve üstte siyah taşlarla sınırlandırılmıştır. Saçak kısmı, düz ve yarım daire profilli silme kuşaklarıyla süslenmiştir. Saçak kısmını oluşturan üçgen alınlık bir kemer gibi çeşmenin cephesinden öne doğru çıkıntı yapan siyah taşların üzerine oturtulmuştur. Bordürdeki ve saçaktaki silme kuşaklarından başka her iki kenardaki taşların ileriye ve geriye doğru hareketlendirilmesi, iki renkli taş işçiliği yapıdaki süslemeler olarak göze çarpmaktadır.

2.1.4. Bekdik Çeşmesi

Katalog No: 4

Plan No: 4

Çizim No: 4

Fotoğraf No: 16- 19

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Bekdik Mahallesi'nde, Bekdik Camii'nin kuzeybatı tarafında yer almaktadır (Foto.:16).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşme Osmanlı padişahlarından III. Ahmed'in sadrazamı Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Herhangi bir tarihe yer verilmemiş ancak ebced hesabına göre, çeşme H. 1139/ M.1727 tarihinde yapılmıştır¹³².

Çeşme nişinin hemen üzerinde 1.23 m. genişliğinde, 0.35 m. yüksekliğindeki taş işlenmiş orijinal kitabesi bulunmaktadır. Kitabe, mermer bir levhadan oluşmakta ve üç eşit parçaya bölünmüş toplam on altı satırdan ibarettir; fakat on altıncı satır günümüzde bulunmamaktadır (Foto.:17). Kitabede çeşmeyi yaptıran Damat İbrahim Paşa hakkında bilgiler ve methiyeler bulunmaktadır.

Çeşmenin üzerindeki kitabeyi şair Asım H.1140/M.1727 yıllarında yazmıştır¹³³. Sülüs karakterle Osmanlıca yazılmış olan kitabe yüzeyden kabartılarak işlenmiş olup Arapça ve Farsça kelimelere de yer verilmiştir¹³⁴.

¹³² Kitabeleri Türkçeye çeviren, ebced hesaplarını yaparak yardımlarını esirgemeyen Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Muhammed İbrahim Yıldırım'a teşekkür ederim.

¹³³ Mustafa Dinleyen, *Sularımız ve Nevşehir Çeşmeleri*, Nevşehir 2008, 110.

¹³⁴ Mustafa Dinleyen'e ait Sularımız ve Nevşehir adlı kitapta, Bekdik Çeşmesinin kitabesi ve Nevşehir Merkezi'ndeki diğer kitabeli çeşmeler okunmuştur. Ancak Kitabelerin okunuşunda ve çevirilerinde bazı yanlışlar tespit edilmiş ve bunlar düzeltilmiştir. Gerekli düzenlemeleri yapan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Akademisyenlerinden; Arş. Gör. Arif Edip Aksoy'a, Yrd. Doç. Dr. Ümit Eker'e, Yrd. Doç. Dr. Orhan Fatih Kuşdemir'e, Yrd. Doç. Dr. Erdem Sarıkaya'ya ve Öğr. Gör. Osman Ali Çetin'e teşekkür ederim.

Kitabenin Osmanlıca metni şu şekildedir:

- 1- شہنشاہ جیہان سلطان احمد خان عدیل کیم
- 2- موییدیر اوموروندا جنابی حاک تالادان
- 3- اوکائی موکررمی دریایی رافیہ کیم انین لوتفین
- 4- جیہاندا کورمیش ادیمی وار علا و ادنادان
- 5- حودا زات خوماہ ونومون زامان حاشردرک ق یلسن
- 6- سریری سالتاناتا فاریغ و اسودی علادان
- 7- زامانیندا جیہان ماموردور علم بوتون مسرور
- 8- وزیري عزام داماد ایبراهیم پاشادان
- 9- نیچون ممنون اولماز بیر وزیرین جومل علم کیم
- 10- دوا اولماک اولماکسودو ان جاق حاق دونیادان
- 11- اولوپ توفیکی یزدانینا ماہزار حایری حادی سی
- 12- انین هر یرد فزوندور کرچی ہاددو احزادان
- 13- ہوسوسا ماکساتی رسی اولان نوشہیر دیلجونون
- 14- احالہ یسی نی سیرتتیکت ابی روہباشادان
- 15- نیدا ادوب ددیم دیلتشنکان ہانیماتہاریج
- 16- ایچین سو چشمی بالایی ایبراهیم پاشادان¹³⁵

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

Şehinşah-ı cihan-ı sultan-ı Ahmed-i Han adil kim,
Müeyyedir umurunda cenab-ı hak tealadan

O kani mükerrem-i derya-yi Rafiye kim anın lütfın
Cihanda görmemiş ademmi var ala ve ednadan

Hüda-yı zati hümayünümün zaman-ı haşrederek kılsın
Seriri saltanatta farık ve asude-i aladan

Zamanında cihan mamurdur alem bütün mesrur
Veziri azam Damad İbrahim Paşa'dan

Niçün memnun olmaz bir vezirin cümle alem kim
Dua almak ola maksud ancak halk-ı dünyadan

Olup Tefvik-i yezdanına mazhar hayrı hadisi
Anın her yerde efzundur kerçi haddü ahzadan

¹³⁵ Günümüzde kitabenin on altıncı satırı bulunmamakta; fakat eski kaynaklarda bu satır yer almaktadır. Bu satırın okunması için eski kaynaklardan faydalanılmıştır. Dinleyen, 108.

Hususan maksud resi olan Nevşehir dılcunun
Ahalisini seyrettikte abı ceddü ihsadan

Nida edüb dedim dilteşnegan hanıma tarih

İçin su, çeşmei balayı İbrahim Paşa'dan.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen Bekdik Çeşmesi 2.45m. yüksekliğinde, 1.75 m. genişliğinde ve 0.78 m. derinliğindedir (Çizim:4). Düşey dikdörtgen formda, tek yüzlü bir duvar Çeşmesi'dir (Plan:4). Tamamen kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşme nişi sivri bir kemerle belirlenmiştir. Çeşme bir evin duvarına bitişik yapılmıştır¹³⁶. Fakat günümüzde bu ev yıkılmış, çeşme bu evin duvar kalıntılarına bitişik olarak ayakta durmaktadır¹³⁷(Foto.:18). Çeşmenin günümüzde suyu akmamaktadır.

Çeşme cephesinin bir tarafında seki varken diğer tarafında seki yoktur. Çeşmenin su teknesi tamamen sıvanarak kaplanmış ve kullanılmaz hale getirilmiştir. Çeşme nişindeki sivri kemer, kesme taşlardan oluşan, başlıksız ayaklar üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı düz tutularak dışarıya hafif bir taşıntı yapmıştır.

Çok fazla tahrip olan çeşmenin, taşları arasında büyük açıklıklar meydana gelmiştir (Foto.:19).

Süsleme Özellikleri: Bekdik Çeşmesi süsleme açısından oldukça sade yapılmıştır. Çeşmenin ayna taşı bulunmamaktadır. Günümüzde su akıtmayan lülenin, estetik hiçbir özelliği yoktur. Düz tutulmuş saçak kısmında iki sıra silme kuşağına yer verilmiştir. Üstteki silme kuşağı hafif bir şekilde öne çıkıntı yapmıştır. Alttaki silme kuşağı hafifçe içe girinti yaparak bu kısımda bir hareketlilik sağlanmıştır.

Basit bir formda yapılan Bekdik Çeşmesini çerçeve içine alan bordürlerdeki silme kuşaklarından başka çeşmede hiçbir süslemeye yer verilmemiştir.

¹³⁶ Dinleyen, 108.

¹³⁷ Nevşehir Merkezinde yapılan kentsel dönüşüm projesiyle, özellikle Nevşehir Kalesi civarındaki evler yıkılmıştır. Yıkılan bu bölgedeki tarihi eserlerle birlikte çeşmelerde zarar görmüştür.

2.1.5. Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi

Katalog No: 5

Plan No: 5

Çizim No: 5

Fotoğraf No: 20- 24

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezdeki Cami Kebir Caddesi'ndedir. Damat İbrahim Paşa Camiinin güneybatı köşesinin karşısında yer alır (Foto.:20).

Tarihçesi: Kitabesine¹³⁸ göre, çeşmeyi Padişah III. Ahmet'in sadrazamı Damat İbrahim Paşa H. 1139/ M.1727 yılında yaptırmıştır.

Çeşme nişinin hemen üzerinde 1.13 m. genişliğinde 0.65 m. yüksekliğindeki mermer levhaya kabartma tekniği ile işlenmiş ve sülüs hatla yazılmış kitabesi bulunmaktadır (Foto.:21). Tahrip olan kitabe üç parça, yirmi dört satırdan oluşmaktadır. Kitabede H.1139/ M. 1727 tarihi Şair Vehbi'nin mahlası geçmektedir. Ayrıca Damat İbrahim Paşa'ya övgüler yer almaktadır¹³⁹.

Osmanlıca kitabenin metni şu şekildedir¹⁴⁰:

- 1- آب روی پادشاهان گوی نه عثمانان
- 2- چشمه سار جود و اد سان مذبح خاق جمیل
- 3- نالمداش فخر عام خسرورارا خادم
- 4- فاتح ملک عجم ک شور ک شای اردبیل
- 5- یانی سلطان احمد غازی کی عالمده اوکا
- 6- سایاوت یا سادر واریس بر عدل و سیر
- 7- اول شدن شاه جهان باندک وکیل مطاقی

¹³⁸ Külliye yapılarının tamamında ve çeşmelerin en az birinde inşâ tarihini veren bir kitabe vardır. Kitabelerin oldukça uzun olan metinlerini Seyid Vehbi, Şair Nedim, Asım gibi dönemin ünlü Şairleri yazmıştır. Kitabe taşları da İstanbul'da hazırlanarak Nevşehir'e gönderilmiştir. İlknur Aktuğ Kolay, "Damad İbrahim Paşa Külliyesi" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1993, VIII, 447.

¹³⁹ Damat İbrahim Paşa gerek siyasi başarılarıyla gereksede yaptırdığı hayır eserleriyle halk tarafından çok sevilmiş ve dönemin şairleri tarafından durmadan methedilmiştir. Münir Aktepe, "Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1993, VIII, 442.

¹⁴⁰ İlknur Aktuğ, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, 106.

- 8- صحر خا صى صادر موم تازى وزير ر بى عدي ل
- 9- ياندى ابراهيم پاشى كريم الط ي ناك يم
- 10- جودونات ي سبت اولور ماهسولي ش يونه كان كاليل
- 11- دهري خوان نمت و احسانا سير ايه لى
- 12- اتدى اجرا اولدرغن شط نجا ه ناو خال يل
- 13- موطن اصلى والان بوب لده ي اباد ايه دوب
- 14- ايه لى پاك يزه برنو شهر اما پي عديل
- 15- فى سبيل الله هم پوچ شمه ي پنياد ايه دوب
- 16- ايه لى صرف خزنه قى لى ارواى غال يل
- 17- چشمه اما وردى وضوان ايه چصه آب صاف نى
- 18- ما صادق در حقه عين ترمى سلس بيل
- 19- باقى رخانه لان اوآل تن صوي ندن جدوله
- 20- چوقى طوت سم شربت ديه نار ايه له ايه عديل
- 21- واقفك ترجيح اتسم ه تن اسكندره
- 22- وه بيا بسدر بولدو چشمه دعومه دل يل
- 23- ايه لى كده ايه چنلر ديه لرتاريه دنى
- 24- دهره ابراهيم پاشا زمزمى قى لى سبيل

Okunuşu ise şu şekildedir¹⁴¹:

Ab-1 rûy-1 padişâhhân-1 nuhbe-i Osmaniyan
Çeşme – sâr-1 cûd ü ihsan-1 menba – halk-1 cemîl
Namdaş-1 fahr-1 alem Hüsrev ü Dârâ hadem

Fatih-i mülk-i Acem kişver – gûşâ-yı Erdebil
Yani Sultan Ahmet Gazi ki âlemde anâ
Sâye ü timsâlûdür var ise bir adl ü misil

Ol şehinşâh-1 Cihân-1 yanın vekil-i mutlakı
Sahr-1 hâsı sadr-1 mümtâzı vezîr-i bî’adil
Ya’ni İbrahim Paşa-yı kerimüt tîne kim

Cûduna nisbet olur mahsul-1 kâne şey’ûn kalîl
Dehri hân-1 nimet-ü ihsanına seyr eyledi
İtdi icrâ olduğın şartınca hem – nâm-1 Hâlil

Mavtın-1 aslı olan bu beldeyi âbâd idüb
Eyledi Pakize bir Nevşehir ammâ bi-adîl
Fi sebili’l-lah hem bu çeşmeyi bünyâd idüb

¹⁴¹ Daha önceden İlknur Aktuğ tarafından okunan kitabeyle, tarafımızdan okunan kitabe arasında bazı küçük farklılıklar bulunmaktadır. Kitabenin günümüzde oldukça fazla tahrip olması nedeniyle İlknur Aktuğ tarafından okunan kitabeyle daha çok bağlı kalınmıştır.

Eyledi sarf-ı hazine, kıldı ırvâ-yı galil
 Çeşme amma verdi rıdvân içse âb-ı sâfını
 Ma sadaktur hakkına aynu tüzemmü selsebil

Bak ruhâmında olan altun suyunda cedvele
 Çok mu tutsan şerbet-i dinar ile âbın adıl
 Vâkıfın tercih etsem himmetin İskender'e

Vehbiyâ bestür bu dılcû çeşme davama delil
 Abı geldiğin içenler, didiler tarihini
 Dehre İbrahim Paşa zemzemi kıldı sebil. H.1139

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi¹⁴² 5.05 m. yüksekliğinde, 2.52 m. genişliğinde ve 0.68 m. derinliğindedir. Güneyinden geçen yolun kot farkına uygun şekilde inşa edilmiştir. Düşey dikdörtgen planda tek yüzölçümlü bir duvar Çeşmesi'dir (Plan:5). Tamamen düzgün kesme taş kullanılarak yapılmıştır (Foto.:22). Çeşme nişi sivri bir kemerle belirlenmiştir. Bir taç kapıya benzer şekilde yapılmıştır (Çizim:5). Günümüzde suyu akmayan çeşme, kullanılmamaktadır.

1960, 1975 ve 2006 yıllarında restore edilmiştir¹⁴³. Yapılan onarımlar çeşmeyi orijinal dokusundan uzaklaştırmış, çeşme nişi düzgün kesme taşlarla tekrar ele alınarak yenilenmiştir. Çeşme nişini belirleyen sivri kemer tek kütlede oluşan sarı renkli taş ayaklar üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı düz tutulmuştur. Saçak kısmının üzerinde bir kısmı günümüze ulaşmış diğer kısmı ulaşmayan, yukarıya doğru taşıntı yapan üçgen biçiminde bir kırma çatıya yer verilmiştir (Foto.:23). Çeşmenin su teknesi bulunmamaktadır.

Süsleme Özellikleri: Damat İbraihim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi, süsleme bakımından oldukça sadedir. Muhtemelen yapılan onarımlar yapıdaki süslemelere zarar vermiştir. Çeşme de birkaç silme kuşağından başka dikkate değer süsleme görülmez.

¹⁴² Damat İbrahim Paşa Külliyesi içinde yer alan çeşme, üçgen biçiminde bir plan ile birbirine bitişik yapılan medrese, imaret, sıbyan mektebi gibi yapıların bittiği köşede yer almaktadır. Muhtemelen bu çeşme, külliye'nin eğitim ve sosyal yapılarına hizmet vermesi için yapılmıştır.

¹⁴³ Dinleyen, 96.

Çeşme nişini belirleyen sivri kemerin ortasında, kilit taşında bir rozet biçiminde üç boyutlu bir yıldız çiçeği¹⁴⁴ motifine yer verilmiştir (Foto.:24). Düz tutulan saçak kısmı silme kuşaklarıyla hareketlendirilmiştir. Üstteki silme kuşağı düz profilli, ortadaki silme kuşağı öne doğru çıkıntı yapan yarım daire profilli, en alttaki silme kuşağı ise, içe doğru girinti yapan yarım daire profilli kuşaklarla çevrilmiştir.

¹⁴⁴ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri*, Ankara 1992, 10- 13.

2.1.6. Tavukçu Çeşmesi

Katalog No: 6

Plan No: 6

Çizim No: 6

Fotoğraf No: 25- 27

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezinde Osmanlı Caddesi'nin kuzeyinde Tavukçu sokağı'nda Boynuinceli Camii'nin güney tarafında yer almaktadır (Foto.:25).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşmeyi Osmanlı padişahlarından III. Ahmed'in sadrazamı Damat İbrahim Paşa yaptırmıştır. Herhangi bir tarihe yer verilmemiştir, ancak ebced hesabına göre, çeşme H.1139/ M.1727 tarihinde yaptırılmıştır.

Çeşme lülesinin hemen üzerinde kitabe bölümü yer almaktadır. Küçük ölçülerdeki çeşmeyi, büyük ölçülerde yapılmış kitabelik bölümü kaplamıştır. Kitabe 1.10 m. genişliğinde 0.80 m. yüksekliğinde yapılmıştır. Kitabe celi sülüs hatla yazılmıştır. Mermer yüzeye kabartılarak işlenmiş kitabe orijinaldir. Toplam on altı satırdan oluşmaktadır (Foto.:26). Şair Nedim'in yazdığı bu satırlarda Osmanlı sadrazamı Damat İbrahim Paşa övülmektedir. Osmanlıcayla birlikte Arapça ve Farsça kelimelerin bulunduğu kitabenin metni şu şekildedir:

1- شد نذا جيهان شوكتلو سد تان احمد غازى

2- كي زاتي صالطانات تاجيندا اولموش كوهري ي ك تا

3- شهى علم خ يدو جمد شم خاقان ازام كيم

4- موسلام كابزاي تسهيري نأ سر تا سر دونيا

5- وزير ازام او دامادي اول هاكاني دوراني

6- كي لوتفي وجودونا ديل بستا اولموش تور بوتون دونيا

7- جيهان باني مواللا اب راهيم پايه پاشا كيم

8- كمالي رفتي افكي كيلدي كولشني ماوا

9- صارت مسندي ن تشریفاددن زاتي والايي

- 10- جيهاندااي لديد قازارت شانيني علا
 11- بو ديلجوچ شم سار داهي بونيداي ل ي يپ بوندا
 12- بينايي بي اديلي اولدو بويلا ديلكش او والا
 13- خاداق لسون هم يش دول تين پاي ند اول سادرين
 14- هم يش ري او تدبيري اولاعلمر مولك ارا
 15- تامام اولدوكتا ن ادمات ارخن سويلادي انين
 16- بو ايني جودي ابراهيم پاشادير كيلان يهيا

Kitabenin okunuşu şekildedir:

Şehinşâh-ı cihân şevketlû Sultan Ahmed-i Gazi
 Ki zâtı saltanat tâcında olmuş gevher-i yektâ

Şehi âlem hidiv-i cem-haşem hâkân-ı azam kim
 Müsellem kabza-i teshîrine ser- tâ ser dünya

Vezîr-i azâm u damâdı ol hâkân-ı devrânın
 Ki lûtf-i vücuduna dil-beste olmuştur bütün dünya

Cihân- bân-ı muallâ- pâyê İbrahim Paşa kim
 Kemâl-i re'feti âfâkı kıldı gülşen-i mâvâ

Sadâret mesnedin teşrif idelden zât-ı vâlâyî
 Cihanda eyledi Hakkâ vezâret şânını â'lâ

Bu dil-cû çeşme- sârı dahi bünyâd eyleyip bunda
 Binâ-yı bi- adîl-i oldu böyle dil-keş ü vâlâ

Hüdâ kılsın hemîşe devletin pâyende ol sadrın
 Hemişe re'y ü tedbiri ola âlemde mülk- ârâ

Tamam oldukta târihin Nedimâ söyledi anın
 Bu aynı cûd-i İbrahim Paşadır kılân ihyâ¹⁴⁵.

¹⁴⁵ İbrahim Paşa Nevşehir'de yaptırdığı çoğu çeşme için dönemin ünlü şairlerine kitabe yazdırdığı gibi Nedim'e de kitabe yazmasını emretti. Bu kitabeler İstanbul'da yazılıp develerle Ürgüp ve Nevşehir'e gönderilmekteydi. Ahmed Refik, *Osmanlı Alimleri ve Sanatkârları*, İstanbul 1997, 200.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Tavukçu Çeşmesi, 1.58 m. yüksekliğinde, 1.37 m. genişliğinde ve 0.23 m. derinliğindedir (Çizim:6). Dikdörtgen şeklinde, tek yüzlü, bağımsız bir çeşmedir (Plan:6). Kesme taştan inşa edilmiştir. Çeşme cephesi nişsiz ve düz şekildedir. Çeşmenin suyu akmamaktadır.

Çeşmenin lüle kısmı mevcuttur. Fakat lüle kısmından anlaşılaçağı üzere, çeşmenin alt bölümünün bir kısmı toprağı gömülü vaziyettedir (Foto.:27). Lülenin üzerinde taşlarla çerçeve içine alınan mermer kitabelik bölümü yer almaktadır. Saçak kısmı oldukça sadedir. Çeşmenin arka cephesinde geriye doğru taşıntı yapan bir bölüm bulunmaktadır. Muhtemelen burası su haznesidir; fakat sıvayla tamamı kapatılmıştır. Çeşmenin su teknesi günümüzde yoktur.

Süsleme Özellikleri: Basit bir şekilde yapılan çeşmenin süslemesi yoktur.

2.1.7. Cici Baba eşmesi

Katalog No: 7

Plan No: 7

Çizim No: 7

Fotoğraf No: 28- 31

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezdeki Güre Yolu Sokağı'ndan, Hömertî Sokağı'na giden yol üzerinde bulunmaktadır (Foto.:28).

Tarihçesi: Üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamasından dolayı ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak civarındaki çeşmeler ile olan mimari ve süsleme benzerliğinden dolayı 18. yüzyılın ilk yarısında yaptırıldığı düşünülmektedir.

Mimari Özellikleri: Cici Baba Çeşmesi 1.72 m. genişliğinde, 2.00 m. yüksekliğinde ve 0.52 m. derinliğinde yapılmıştır. Dikdörtgen şekilde (Plan:7) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:7). Düz bir arazi üzerine yapılan çeşme, yıkılan bir evin duvar kalıntılarına bitişik konumdadır. Kesme taştan yapılan çeşmenin nişsiz ve düz şekilde olduğu görülmektedir. Çeşmenin suyu akmamakta ve günümüzde kullanılmamaktadır.

Cici Baba Çeşmesi'nin bir kısmı toprağa gömülü vaziyettedir. Zeminle, lüle arasında pek mesafe kalmamıştır (Foto.:29). Lülenin de içinde bulunduğu kısım çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçevenin biraz gerisinden yine üç tarafı dolaşan bir çerçeveye daha yer verilmiştir. Bu çerçevenin üzerinde de saçak kısmı bulunur. Saçak kısmı oldukça sade ve yüksek tutulmuştur. Cepheden biraz taşıntı yapılarak hareketlendirilmiştir. Çeşmenin su teknesi bulunmamaktadır.

Cici Baba Çeşmesi çok fazla tahrip olmuş, yarlarda ve saçak kısmındaki taşlarda açıklıklar meydana gelmiştir (Foto.:30).

Süsleme Özellikleri: Cici Baba Çeşmesi süsleme açısından oldukça sadedir.

Lülenin hemen üzerinde iki yayın bir daireye benzer geometrik bir şekil oluşturduğu görülmektedir. Bu geometrik şeklin içi, büyük ve küçük rozet şeklindeki

kabartmalarla süslenmiştir. Ancak motifler çok fazla tahrip olduğundan tam olarak anlaşılamamaktadır. İki büyük, dört küçük kabartmadan biri tamamen yok olmuştur (Foto.:31). Lüle ve kabartmalardan oluşan bu kısım, iki kenardan ve üstten yarım silindirik taşlarla çerçeve içine alınarak cepheden taşıntı yapmaktadır.

2.1.8. Harman Çeşmesi (Halil Bey Hayratı)

Katalog No: 8

Plan No: 8

Çizim No: 8

Fotoğraf No: 32- 34

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezdeki Tahta Camii'ne giden yol üzerinde Vaiz Osman Hoca Sokağı'nda yer alır.

Tarihçesi: Çeşmenin inşa kitabesi yoktur. Civarındaki çeşmeler ile olan mimari ve süsleme benzerliğinden dolayı 18. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmek mümkündür.

Latin harflerle mermer levha üzerine yazılmış bir onarım kitabesi saçak kısmına yakın bir yerde bulunmaktadır. Bu kitabede Latin harfler ile "Halil Bey Hayratı 1993" yazmaktadır.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Harman Çeşmesi, 3.00 m. yüksekliğinde, 2.47 m. genişliğinde ve 1.20 m. derinliğinde tek yüzlü bir duvar Çeşmesi'dir (Çizim:8). Düşey dikdörtgen planda inşa edilen çeşme bir evin duvarına bitişik konumdadır (Plan:8). Kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşme nişi yüksek tutulan bir kaş kemer belirlemiştir. Çeşmenin günümüzde suyu akmamaktadır (Foto.:32).

Ayna taşında bulunan lüle kullanılmamaktadır. Ayna taşı dekoratif bir kaş kemerle sınırlandırılmıştır (Foto.:33). Çeşme nişi onarımlarla sağlam kesme taşlarla örülmüştür. Çeşme nişini belirleyen kaş kemeri oluşturan taşlarda iki renkli taş işçiliği görülür. Bu kemer, 1 m. boyundaki iki küçük sütuna oturtulmuştur. Sütunlarla, çeşme nişi arasında 16 cm. mesafe vardır. Bu sütunlar kare kaideli olup, zeminden su teknesi kısmına kadar yükseltilmiş yine kare bir kaide üzerine oturtulmuştur. Sütunlar 19x17 cm. ölçülerinde birbirinden bağımsız yapılmış ve kare şeklinde sonlandırılmıştır (Foto.:34). Çeşme nişini belirleyen kaş kemerin üzerinde kitabelik bölümü bulunmaktadır. Çeşmenin saçak kısmı sade tutularak cepheden hafif bir şekilde taşıntı

yapmıştır. Çeşmenin su teknesi küçük bir daire şeklinde olup, etrafı sıvayla kaplandığı için bir bütün olarak görülmektedir.

Süsleme Özellikleri: Harman Çeşmesi oldukça sade olup, ayna taşındaki dekoratif kemer dışında süslemesi yoktur.

2.1.9. Kütüklü Çeşmesi

Katalog No: 9

Plan No: 9

Çizim No: 9

Fotoğraf No: 35- 36

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezinde Kapucubaşı Mahallesi'nde Orduoğlu Sokakta, Orduoğlu Çeşmesi'ne yakın bir konumda yer almaktadır (Foto.:35).

Tarihçesi: Çeşmenin herhangi bir kitabesi yoktur. Kütüklü Çeşmesi'nin yakınlarında bulunan çeşmelerin daha çok H. 1138/ M. 1726 yıllarında yaptırıldığı bilinmektedir. Bu çeşmeler ile olan mimari ve süsleme benzerliğinden dolayı bu çeşmenin de 18. yüzyılın ilk yarısında yaptırıldığı düşünülmektedir.

Mimari Özellikleri: Düz bir alanda inşa edilen Kütüklü Çeşmesi 2.44 m. genişliğinde, 2.70 m. yüksekliğinde ve 0.52 m. derinliğindedir. Dikdörtgen şekilde (Plan:9) tek yüzölçümlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim: 9). Çeşme nişi sade ve nişsizdir. Çeşme kesme taş malzeme ile yapılmıştır. Arkasındaki eve bitişik ve alttan zemine gömülü vaziyettedir. Çeşmenin önünde yapılan bir duvar çeşmenin bir tarafını kapatmıştır. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Yarısı görünen ayna taşı ise, dekoratif bir kaş kemerle sonlandırılmıştır. Ayna taşı üç taraftan yarım silindirik taşlarla bir çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçeveden sonra saçak kısmına kadar genişleyen dört sıra daha çerçeveye yer verilmiştir. Çeşmenin saçak kısmı oldukça düz tutulmuştur. Saçak kısmı iki yandan yuvarlatılmış taş sırasıyla sınırlandırılmıştır. Çeşmenin büyük bir kısmı zemine gömülü olduğu için su teknesi yoktur.

Çeşme çok fazla tahrip olmuştur (Foto.:36).

Süsleme Özellikleri: Kütüklü Çeşmesi süsleme yönünden sadedir. Ayna taşını üç yönden yarım silindirik taşlar çerçevelemiştir. Çeşmenin en dıştaki çerçevesinde yatay çizgilere yer verilmiştir. Bu çizgiler taşta oyulmuş ve oldukça fazla tahrip olmuştur. Çeşmede başka süsleme özelliği görülmemektedir.

2.1.10. Seferci (Zöhtü) Çeşmesi

Katalog No: 10

Plan No: 10

Çizim No: 10

Fotoğraf No: 37- 38

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Uzunbayır Sokağı'ndan, Gazi İlköğretim Okulu'na inen yokuşta bulunmaktadır (Foto.:37).

Tarihçesi: Çeşmenin kitabesi yoktur. Civarındaki çeşmeler ile olan mimari ve süsleme benzerliğinden dolayı 18. yüzyılın ilk yarısını inşâ tarihi olarak belirlemek mümkündür.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Seferci Çeşmesi 3.38 m. yüksekliğinde, 2.15 m. genişliğinde ve 0.64 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:10), tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:10). Arka cephesindeki duvara bağımlı konumdadır. Çeşme nişini yüksek sivri bir kemer belirlemiştir. Kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşme günümüzde kullanılmamakta suyu akmamaktadır.

Çeşme çok fazla tahrip olduğundan, çeşmeyi oluşturan unsurlar günümüze ulaşmamıştır. Düşey dikdörtgen formdaki ayna taşı ise siyah tek kütle bir taştan ibarettir. Ayna taşının üzerinde musluk ve lüle yoktur; fakat iki oyuk mevcuttur. Çeşme nişini belirleyen sivri kemer iki yanda dört sütuna oturması gerekirken, bu sütunlardan sadece bir adet kalmış, diğerleri ise kaybolmuştur. 2008 yılında bu sütunlardan üç adet olduğu bilinmektedir¹⁴⁶. Bu sütunla kemer arasında bir başlık bulunmaktadır. Çeşmenin saçak kısmı çok fazla tahrip olduğundan tam olarak belli olmamaktadır. Çeşmenin su teknesi yoktur. Seferci Çeşmesi çok fazla tahrip olduğundan yıkılmak üzeredir (Foto.:38).

¹⁴⁶ Dinleyen, 66.

Süsleme Özellikleri: Seferci Çeşmesi süsleme açısından oldukça sadedir. Çeşme nişini belirleyen yüksek sivri kemerdeki izlerden anlaşılacağı üzere, kemerde üç silme kuşağı yer almaktadır. Kemerle sütun arasındaki başlıkta sekiz kollu çiçeğe yer verilmiş ve bu kompozisyon ardışık bir şekilde yan cephenin sonuna kadar devam etmektedir. Aynı kompozisyon diğer başlıkta da varken¹⁴⁷, bu başlık günümüzde yoktur.

¹⁴⁷ Dinleyen, 66.

2.1.11. Şekerci Çeşmesi

Katalog No: 11

Plan No: 11

Çizim No: 11

Fotoğraf No: 39- 42

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Aşağı Bekdik Mahallesi Göğüş Sokakta yer almaktadır (Foto.:39).

Tarihçesi: Çeşmenin herhangi bir kitabesi bulunmadığından kim tarafından, ne zaman yapıldığı, bilinmemektedir. Şekerci Çeşmesine yakın yerlerdeki çeşmelerin yapılış tarihine baktığımızda genellikle H.1134-1138/ M. 1724-1727 tarihlidir. Bu çeşmeler ile olan mimari ve süsleme benzerliğinden dolayı 18. yüzyılın ilk yarısında yaptırıldığı düşünülmektedir.

Mimari Özelliği: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Şekerci Çeşmesi 5.98 m. yüksekliğinde, 3.24 m. genişliğinde ve 3.49 m. derinliğindedir. Dikdörtgen şekilde (Plan:11) tek yüzlü bir çeşmedir (Çizim:11). Düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yapılan yapı oldukça fazla tahrip olmuştur. Çeşme nişi yuvarlak bir kemer belirlemiştir. Arkasındaki su haznesi harap durumdadır. Günümüzde çeşme kullanılmaktadır.

Çeşme nişi çok fazla derin tutulmamıştır. Bu nişte bulunan ayna taşı içe doğru daralan üç dekoratif kaş kemerle vurgulanmıştır. Ayna taşında lüle veya musluk bulunmamaktadır. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemerde sarı- kırmızı renklerden oluşan iki renkli taş işçiliği uygulanmıştır. Kemer iki yanda düzgün kesme taşlar üzerine oturtulmuştur. Bu taşların alt kısmında ise üç küçük ölçülerdeki siyah sütuncelere yer verilmiştir. Bu sütunceler birbirlerine kaş kemerlerle bağlanmıştır. Kemer köşeliklerinin iki yanında ise kare içine alınarak vurgulanan iki nişe yer verilmiştir. Derinliği çok az olan bu iki niş üç dekoratif kaş kemerle tamamlanmıştır (Foto.:40). Çeşmenin saçak kısmı ön, arka ve yan cephelerden dışa doğru taşıntı yapmış ve üstten üçgen bir alınlık ile sonlandırılmıştır. Çeşmenin su teknesi yoktur.

Bir ta kapı gibi anıtsal bir duruşu olan eşme oldukça fazla tahrip olmuş ve taşları arasında açıklıklar bulunmaktadır.

Süsleme Özelliği: Şekerci eşmesi'nde süsleme olarak taş kabartmalar, silme kuşakları, madalyonlar görölmektedir.

eşme nişinin içerisindeki ayna taşının içinde altta bir dairesel büyük bir madalyona yer verilmiştir. İleriye doğru taşıntı yapan bu madalyonda çarkıfelek motifi görölmektedir. Bunun üzerinde ayna taşını belirleyen kaş kemerlerin ortasında dairesel küçük bir kabara görölmektedir. Bu kabara çizgilerle içek motifi oluşturulmuştur. Ayna taşını belirleyen en dıştaki kaş kemerin köşelerinde ise birer madalyon bulunur. Çok fazla tahrip olan bu madalyonlardan birinde çarkıfelek motifi diğ erinde ise sekiz kollu içek motifi yer alır (Foto.:41). eşme nişini belirleyen yuvarlak kemerde ise eşme nişi derinliğine doğru, iki silme kuşağı görölür. Bu silme kuşaklarından dıştaki düz, içteki iç bükey profillidir. Kemerin oturduğu düzgün kesme taşta ise, üç silme kuşağına yer verilmiştir. eşme nişini belirleyen yuvarlak kemerin üzerinde cephenin tam ortasında bir rozet şeklinde dairesel ve ileriye taşıntı yapan bir taş kabara bulunmaktadır. Bu kabara, geometrik çizgilerle hareketlendirilmiş olup üzerinde ise, bir taş oyuk açılmıştır. Bu oyuk dairesel biçimde dışarıya doğru taşıntı yapmıştır. Bu oyukla aynı hizada biraz daha ileride bir oyuğun daha olduğu izlerden anlaşılmaktadır. Fakat günümüzde bu oyuk yoktur. Çeşmenin saçak kısmı üç silme kuşağı ile hareketlendirilmiştir. En dıştaki silme kuşağı düz, ortadaki silme kuşağı dış bükey profilinde, en içteki ise iç bükey profillidir. eşmeyi belirleyen üçgen alınlığının ortasında büyük bir taş kabara daha bulunmaktadır. Rozet şeklinde olan ve ileriye doğru taşıntı yapmış bu kabara geometrik çizgilerle vurgulanmıştır. Üçgen alınlığı oluşturan taşların alt kısmında iki silme kuşağına yer verilmiştir. Dıştaki silme kuşağı düz iken, içteki silme kuşağı iç bükey profilinde tamamlanmıştır (Foto.:42).

2.1.12. Tahta Camii Çeşmesi

Katalog No: 12

Plan No: 12

Çizim No: 12

Fotoğraf No: 43- 47

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Çıngıl Sokağı'nın ilerisindeki Tahta Camii Sokağı'nda yer alır (Foto.:43).

Tarihçesi: Çeşmenin üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Ancak Mustafa Dinleyen adlı bir araştırmacı herhangi bir kaynak göstermeden 1724 M. yılını dile getirmektedir¹⁴⁸. Miladi olarak belirtilen bu tarihi Hicri yıla çevirdiğimizde 1134 yılına denk gelmektedir. Civarındaki çeşmeler ile olan mimari ve süsleme benzerliğinden dolayı 1724 M. Yılında yaptırıldığı düşünülebilir. Ancak ihtiyatlı yaklaşmak açısından 18. yüzyılın ilk yarısını genel bir tarih olarak kabul etmek daha doğru görünmektedir.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilmiş olan Tahta Camii Çeşmesi, 2.46 m. genişliğinde, 3.25 m. yüksekliğindedir. Düşey şeklinde yapılmıştır (Plan:12). Tek yüzlü bir duvar çeşmesi (Çizim:12) olan yapı kesme taştan yapılmış ve oldukça fazla tahrip olmuştur. Çeşme nişi derin olmamakla birlikte iç içe girmiş üç dekoratif kaş kemerle belirlenmiştir. Çeşmenin arka cephesinde bulunan su haznesi, harap durumdadır. (Foto.:44). Günümüzde çeşmenin suyu akmamaktadır.

Çeşmenin ayna taşı üzerinde lüle ve musluk bulunmaktadır. Ayna taşı iç içe üç dekoratif kemerle belirlenmiştir. Ayna taşıyla saçak kısmı arasına dikdörtgen bir taş levhaya yer verilmiştir. Bu levhadan sonra saçak kısmına geçilmiştir. Saçak kısmı oldukça fazla sadedir. Çeşmenin su teknesi yaklaşık 110x55 cm. ölçülerinde siyah bir granit taştan yapılmıştır. Dikdörtgen formdaki su teknesi oldukça fazla tahrip olmuştur. Çeşme nişi, cepheden geriye doğru girinti yapan bir çerçeve ile çerçevelenmiştir

¹⁴⁸ Dinleyen, 106.

Süsleme Özellikleri: Tahta Camii Çeşmesi'nin ayna taşında musluğun üzerinde tahrip olmuş bir madalyonda çarkıfelek motifi görülmektedir. Kemer köşelerinde, ayna taşındaki gibi çarkıfelek motiflerine yer verilmiştir (Foto.:45-46). Ayna taşının üzerinde, saçağın altında dikdörtgen bir taş levha bulunmakta, bu levhada ise üç kabara bulunmaktadır. Kabaralardan birinin tamamen düştüğü izlerinden belli olmaktadır. Bu kabaralar çok fazla tahrip olmuştur. Saçak kısmı oldukça sade tutulmuştur. Üst kısımda üç sıra silme kuşağına yer verilmiştir. Çeşmeyi üç taraftan doluşan bir bordür çerçevelemiştir. Bu bordür üç sıra halinde içe doğru girinti yapmaktadır. En içteki sırada yatay kısa çizgilerle bir hareketlendirme izlenmektedir (Foto.:47).

Süsleme açısından kabaralara ve silme kuşaklara yer verilmiş çeşmenin taşları arasında derin açıklıklar ve eğrilmeler meydana gelmiştir.

2.1.13. Morukçu Çeşmesi

Katalog No: 13

Plan No: 13

Çizim No: 13

Fotoğraf No: 48- 49

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Uzunbayır Sokağında yer alır (Foto.:48).

Tarihçesi: Çeşmenin günümüzde herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. Eski kaynaklarda, çeşmenin şair Nedim tarafından yazılmış H.1333 tarihli bir kitabesinin olduğunu ileri sürülmektedir¹⁴⁹. Fakat bahsi geçen kitabenin bu çeşmeye ait olmadığı düşünülmektedir¹⁵⁰. Çeşmenin, civarında bulunan diğer çeşmelerden mimari olarak farklı olması çeşmenin daha geç bir dönemde yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Bu yüzden çeşmeyi 19. yüzyılın sonlarına tarihlemek mümkündür.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen Morukçu Çeşmesi 1.16 m. yüksekliğinde, 1.21 m. genişliğinde ve 0.42 m. derinliğindedir. Tek yüzlü olup dikdörtgen şekilde inşa edilmiştir (Plan:13). Çeşme, bir duvarın içine oyulmuş tarzda, duvara bağımlı olarak yapılmıştır (Çizim:13). Çeşmenin yüzeyi büyük ölçülerde sıvanmış taş duvarla inşa edilmiştir (Foto.:49). Çeşme nişi yüksek sivri bir kemerle belirlenmiştir. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çeşmenin lülesi bulunmakta; fakat su akıtmamaktadır. Çeşme nişi 0.42 m. derinliğindedir. Çeşme çok fazla tahrip olmuştur. Morukçu Çeşmesi'nin su teknesi cepheden 0.13 m. dışarıya taşıntı yapmış ve sıvayla kaplanmıştır.

Süsleme Özellikleri: Çeşmenin süsleme açısından hiçbir özelliği bulunmamaktadır.

¹⁴⁹ Refik, 203, Dinleyen, 11.

¹⁵⁰ Ahmed Refik adlı araştırmacı çeşmenin daha önceden on altı satırlık bir kitabesi olduğunu ileri sürsede çeşmenin hiçbir yerinde kitabelik bölümü izlerine rastlanılmamıştır. Bahsi geçen kitabenin başka bir çeşmeye ait olduğu düşünülmektedir. Refik, 203.

2.1.14. Kurtlu (Kutlu) Çeşmesi

Katalog No: 14

Plan No: 14

Çizim No: 14

Fotoğraf No: 50- 53

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Cumhuriyet Mahallesi Çamlık Sokakta yer alır (Foto.:50).

Tarihçesi: Üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamasından dolayı ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Civarındaki çeşmeler ile olan mimari ve süsleme benzerliğinden farklı olması ve daha çok 19. yüzyılın süsleme özelliklerini yansıttığı için 19. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmek mümkündür.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Kurtlu Çeşme 2.45m. genişliğinde, 4.75 m. yüksekliğinde 0.30 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekil (Plan:14), tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:14). Çeşme nişini yuvarlak bir kemer belirlemiştir. Düzgün kesme taş malzeme ile yapılan çeşmenin suyu akmaktadır.

Ayna taşı çok fazla tahrip olmuştur. Burada bir adet sürekli su akıtan lüle bulunmaktadır. Ayna taşında ortada dekoratif bir kaş kemere yer verilmiştir. Ayna taşından dışa doğru genişleyen çerçeveler bulunmaktadır. Çerçevelerden sonra kitabelik bölümüne geçilmiştir. Fakat bu bölgede kitabe mevcut değildir. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemerdeki taşlar ileriye doğru çıkıntı yapmıştır. Bu kemer iki yanda birer sütun üzerine oturtulmuştur. Oldukça fazla tahrip olan siyah renkteki bu sütunlar iyon tarzı başlıklara sahiptir. Çeşmenin saçak kısmı öne ve yana doğru taşıntı yapmış ve en üstte üçgen alınlık ile sonlandırılmıştır (Foto.:51). Kare formdaki su teknesi küçük ölçülerde olup, ileriye doğru taşıntı yapmıştır.

Süsleme Özellikleri: Nevşehir Kurtlu Çeşmesi süsleme bakımından oldukça zengindir. Çeşme nişindeki ayna taşında, kaş kemerin hemen altında bir madalyon bulunmaktadır. Çok fazla tahrip olan madalyondaki motif tam olarak belli olmamaktadır. Kaş kemerin her iki köşeliğinde ise, birer küçük madalyon vardır. Bu

madalyonlarda altı kollu çiçek motifi görülür (Foto.:52). Ayna taşını iç bükey profilli bir silme kuşağı sonlandırmış hemen ardından düz bir çerçeveye yer verilmiştir. Bu çerçevede ise birbirine bitişik olarak üç tarafı dolaşan ters ‘S’ motifi bulunmaktadır. Fakat bu motifte oldukça fazla tahrip olduğu için bazı yerleri silinmiştir. Bu süsleme kuşağından sonra, dış bükey profilli bir çerçeveye daha yer verilmiştir. (Foto.:53) Bu çerçevenin ardından yine üç tarafı birbirine ardışık bir şekilde dolaşan küçük ölçülerdeki palmet kuşağı görülmektedir. Bu palmet motifinden en sondaki dış çerçeve iç bükey profilli olarak tamamlanmıştır. Çeşmenin saçak kısmını ve kırma çatıyı oluşturan taşlarda silme kuşakları bulunmaktadır. Bu silme kuşakları üç sıradan oluşmakta, ortadaki dış bükey profilli, diğerleri ise düz profillidir.

2.1.15. Cami Kebir Cadde Çeşmesi

Katalog No: 15

Plan No: 15

Çizim No: 15

Fotoğraf No: 54- 55

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Cami Kebir Caddesi'ndeki Damat İbrahim Paşa Camii'nin kuzey tarafında yer alan Damat İbrahim Paşa Külliyesi Han'ın avlusunda bulunmaktadır (Foto.:54).

Tarihçesi: Çeşmenin kitabesi yoktur. Civardaki diğer çeşmelere mimari açıdan benzememesi daha geç yıllarda yapıldığını düşündürmektedir. Çeşmeyi 19. yüzyılın sonlarına tarihlemek mümkündür.

Çeşmenin Damat İbrahim Paşa Külliyesi'ne ait bir han'ın avlusunda bulunması çeşmenin bu külliyeyle ait olduğunu düşündürülebilir; fakat kaynaklarda Damat İbrahim Paşa Külliyesinde biri cami avlusu güney duvarı üzerinde (I Nolu Çeşme), diğeri sıbyan mektebi avlusu köşesindeki istinad duvarı üzerinde (II Nolu Çeşme) olmak üzere iki çeşme bulunduğu belirtilmektedir¹⁵¹. Bu bilgiler doğrultusunda bu çeşmenin, külliyeyle ait olmadığı anlaşılmaktadır.

Mimari Özellikleri: Düz bir alan üzerine inşa edilen çeşme, 1.21 m. genişliğinde, 2.65 m. yüksekliğinde ve 0.10 m. derinliğindedir. Çeşme dikdörtgen planda yapılmış olup (Plan:15), tek yüzlü, arka cephesindeki duvar kalıntılarına bağımlı olarak yapılmıştır (Çizim:15). Çeşme cephesi düz olup nişsiz yapılmıştır. Kesme taş malzemeden yapılmış çeşmenin suyu akmamaktadır.

Çeşmenin ayna taşında lüle ve musluk yoktur; ama lülenin bulunduğu dairesel bir şekil içine alınmış oyuk kısmı görülür. Ayna taşı bir kaş kemerle belirlenmiştir (Foto.:55). Ayna taşının yanlarında iki kare paye bulunmaktadır. Çeşmenin su teknesi cepheden öne, sağa ve sola taşıntı yapan siyah ve granit taştan yapılmıştır. Su teknesi

¹⁵¹ Aktuğ, 49.

üzerinde bulunan zemine sonradan yerleştirilmiştir. Su teknesi başka bir yapıdan getirilip bu çeşmenin önüne koyulduğu düşünülebilir.

Süsleme Özellikleri: Han Çeşmesi süsleme bakımından oldukça sadedir. Yalnızca çeşmenin ayna taşını iki kenardan sınırlandıran sütunlarda düz ve içe doğru yarım silindir profilli silme kuşaklarına yer verilmiştir. Çeşme, çok fazla tahrip olmuştur.

2.1.16. Tokdemir Çeşmesi

Katalog No: 16

Plan No: -

Çizim No: -

Fotoğraf No: 56- 57

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Tokdemir Sokağı'nda bulunmaktadır.

Tarihçesi: Çeşmede bulunan orijinal kitabe mermere yazılmış olup, sülüs hatlı ve Osmanlıca'dır. Tarih olarak H.1341/ M.1923 geçmekte; fakat kim tarafından yapıldığı belirtilmemektedir (Foto.:56).

Kitabenin metni şu şekildedir:

- 1- بوچ شمه حاك ناسيپا تى شوکورلر ولسون
- 2- بو صودن یچنلرين واراجاکلاري ير جنتت ولسون
- 3- اپ و اجدادو کونولا شنليغي یچيند ولسونلار
- 4- روهلاري جنتتي علاه اکیجي سو کيبي ولسون ۱۳۴۱

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir:

1. Bu çeşmeyi Hakk nasip etti şükürler olsun
2. Bu sudan içenlerin varacakları yer cennet olsun
3. Ebu ecdodu gönül şenliği içinde olsunlar
4. Ruhları cenneti alada akıcı su gibi olsun. 1341

Tokdemir Çeşmesi tarihi dokusunu yitirdiği için plan ve mimari bakımdan değerlendirilmemiş olup sadece orijinal kitabesi değerlendirilmiştir. Tamamen betondan yapılarak yenilenmiş ve çimento ile sıvanmıştır. Önünde küçük, dikdörtgen bir su teknesi bulunmaktadır. Bunun üzerinde su akıtmayan bir lüle bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi, çeşme alınlığına yakın bir yerde bulunmaktadır. Çeşme, merdiven basamaklarını andıran, her iki yandaki kademeli daralmalardan sonra sivri bir üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır. Günümüzde kullanılmayan çeşmenin suyu akmamaktadır (Foto.:57).

2.1.17. Hükümet Konağı Çeşmesi

Katalog No: 17

Plan No: 16

Çizim No: 16- 17

Fotoğraf No: 58- 64

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Kara Soku Mahallesi'nde Hükümet Konağı'nın önünde bulunmaktadır (Foto.:58).

Tarihçesi: Hükümet Konağı Çeşmesi'nde bulunan kitabelere göre; çeşme Cumhuriyet'in dördüncü yılında yani M. 1927 yılında yaptırılmıştır. Kim tarafından yaptırıldığı belirtilmemiştir.

Çeşmenin aynataşında ve en üstteki üçgen levha içinde kitabe bulunmaktadır (Foto.:59-60). Bu kitabeler Osmanlıca yazılmış olup sülüs hatlıdır. Ayna taşındaki kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

1- نوشهیر حوڤومتکو ناغي چشمسي

Kitabenin anlamı şu şekildedir:

1. Nevşehir Hükümet Konağı Çeşmesi

Diğer kitabenin orijinal metni ise şu şekildedir:

1- جومهورییتدوردی نخاه یال ینعا

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Cumhuriyet dördüncü yılında

Mimari Özellikleri: Düz bir alan üzerine inşa edilen Hükümet Konağı Çeşmesi 0.95m. genişliğinde, 2.50m. yüksekliğinde, 1.28m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:16), tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:16- 17). Çeşmenin ön cephesi mermerden, arka cephesi ise taştan inşa edilmiştir. Çeşme cephesi sade bırakılmış olup

öne doğru hafif bir şekilde yuvarlatılmıştır. Çeşmenin günümüzde suyu akmaktadır (Foto.:61).

Çeşmenin ayna taşı üzerinde yeni bir musluk bulunmaktadır. Kitabe ayna taşı bölümünde yer almaktadır. Ayna taşı dekoratif bir kaş kemerle sonlandırılmıştır. Çeşme cephesinin kenarları öne doğru yarım silindir şeklinde yuvarlatılmıştır. Cephenin ortasında da dış bükey bir çıkıntı bulunmaktadır. Çeşmenin saçak kısmında, çeşme cephesine uyarlanarak hafif bir şekilde dışa taşıntı yapılmıştır. Saçağın üzerinde bir taç şeklinde bir kitabeye daha yer verilmiştir. Bu kitabe dekoratif bir kaş kemerle sonlandırılmıştır. Çeşmenin su teknesi dikdörtgen olup mermerden yapılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Hükümet Konağı Çeşmesi'nin güney tarafa bakan yan cephesinde birbirine düğümlü iki çiçek motifi görülmektedir. Fakat bu motifler kısmen tahrip olmuştur. Cephenin üst kısmı ‘C’ kıvrımları ile belirlenmiştir (Foto.:62). Saçak kısmının üzerindeki kitabede ise, üç, hilal ve yıldız motifine yer verilmiştir. Bu motiflerin birisi, en üstte ortada, diğer ikisi de, alt köşelerdedir.

Çeşmenin saçak kısmının üstü taş süslemelerle bezelidir. Bu süslemelerin üzerinde kitabenin yazılı olduğu levha olduğu için, kenarda ve ön cephede kalan süslemeler yarımıdır. Bu yarım kalan süslemelerden ön cephedekiler birbirine bitişik iki çiçek, kenardaki süsleme ise yarım kalmış bir haç motifidir (Foto.:63). Bu motifin arkasında sekiz kollu çiçek motifi bulunmaktadır. Bunun yanında üç sıra halinde birbirine bitişik dört büyük, dört küçük yapraktan oluşan çiçek motifi görülmektedir. Kitabe levhasının arka yüzünde ise, kaş kemerin şekline uyarlanan taş süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemelerden üst kenarda bulunan yarım bırakılmış çarkıfelek motifidir. Bunun yanında ise, altı kollu çiçek motifi görülür. En sondaki süsleme ise, kemer ölçülerine uydurulmak istendiğinden yarım bırakılmıştır. Bu yüzden belli olmamaktadır. Alttaki üç sıra da ise, altı kollu çiçek, sekiz kollu çiçek ve haç motifleri bulunmaktadır. Bu motifler birbirine düğüm şekliyle bağlanmıştır (Foto.:64). Çeşmenin bu süslemelerinin başka bir yapıdan getirilip kullanıldığı, yani devşirme malzeme olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.18. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi

Katalog No: 18

Plan No: 17

Çizim No: 18

Fotoğraf No: 65- 66

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Öğretmenevi'nin bahçesinde yer almaktadır (Foto.:65).

Tarihçesi: Kitabesine göre çeşme H.1341/ M.1922- 1923 yıllarında yapılmıştır. Ayrıca 1344 yılı da kitabede yer almakta, bu tarihin Rumi olduğu düşünülmektedir. Rumi 1344 tarihi ise, Miladi 1928 tarihine denk gelmektedir. Çeşmenin kim tarafından yapıldığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Mermer taşın üzerine celi sülüs hatla Osmanlıca yazılmış kitabesi bulunmaktadır (Foto.:66).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

1-عازي مصد تافا كالا پاشا چشمسي ١٣٤١ - ١٣٤٤

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi H. 1341/ R.1344.

Mimari Özellikleri: Düz bir alan üzerine inşa edilmiş olan Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi üzerinde yer aldığı kaideyle birlikte 2.86 m. yüksekliğinde, 0.81 m. genişliğinde ve 0.41 m. derinliğinde yapılmıştır. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:17), tek yüzlü bir çeşmesi'dir (Çizim:18). Çeşme bağımsız çeşmeler grubundadır. Çeşmenin üzerinde bulunduğu kaide taş olup, yapının tamamında ise mermer malzeme kullanılmıştır. Çeşme cephesi sade olup nişsizdir. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi yerden 0.35 m. yükseklikte bir kaide üzerine oturur vaziyettedir. Bu kaide 0.99 m. genişliğindedir. Çeşmenin ayna taşı olarak nitelendireceğimiz bölümde yeni bir musluk takılıdır. Bu musluğun biraz üzerinde latin

harflerle yazılmış dikdörtgen küçük, sarı bir levha bulunmaktadır. Ayna taşının sağında ve solunda iki mermer sütuna yer verilmiştir. Bu mermer sütunlar 1.25 m. yüksekliğindedir ve üste doğru gittikçe daralır. Bu sütunlardan sonra araya mermer bir başlık konulmuş bunun üzerinde ise üçgen şeklindeki taç kısmına geçilmiştir. Taç kısmında da kitabe bulunur. Çeşmenin su teknesi dikdörtgen olup mermerden yapılmıştır. Su teknesinin ortasındaki dairesel boşluğa su akmaktadır.

Süsleme Özellikleri: Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi süsleme yönünden oldukça sadedir. Yalnızca, musluğun sağında ve solunda bulunan mermer sütunlarda altı düz profilli süsleme kuşağına yer verilmiştir.

2.1.19. Türkiye İstiklal Çeşmesi

Katalog No: 19

Plan No: 18

Çizim No: 19

Fotoğraf No: 67- 68

İnceleme Tarihi: 24.11.2014- 25.02.2015

Yeri: Nevşehir merkezi'ndeki Öğretmenevi'nin bahçesinde yer almaktadır (Foto.:67).

Tarihçesi: Kitabesine göre Çeşme H.1341/ M.1922- 1923 yıllarında yapılmıştır. Ayrıca 1344 yılı da kitabede yer almakta, bu tarihin Rumi olduğu düşünülmektedir. Rumi 1344 tarihi ise, Miladi 1928 tarihini vermektedir. Çeşmenin kim tarafından yapıldığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Mermer taşın üzerine kabartma tekniği ile sülüs karakterli Osmanlıca yazılmış bir kitabesi bulunmaktadır (Foto.:68).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

1- توركىي اىستىكلال چىشمى ۱۳۴۱ - ۱۳۴۴

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir:

1. Türkiye İstiklâl Çeşmesi H.1341/ R. 1344

Mimari Özellikleri: Düz bir alan üzerine inşa edilmiş olan Türkiye İstiklâl Çeşmesi üzerinde yer aldığı kaideyle birlikte 2.86 m. yüksekliğinde, 0.81 m. genişliğinde ve 0.41 m. derinliğinde yapılmıştır. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:18), tek yüzlü bir çeşmesi'dir (Çizim:19). Yapı bağımsız bir çeşmedir. Çeşmenin üzerinde bulunduğu kaide taş olup, çeşmenin tamamında ise mermer malzeme kullanılmıştır. Çeşme cephesi sade olup nişsizdir. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır.

Türkiye İstiklâl Çeşmesi yerden 0.35 m. yükseklikte bir kaide üzerine oturur vaziyettedir. Bu kaide 0.99 m. genişliğindedir. Çeşmenin ayna taşı olarak nitelendireceğimiz bölümde bir yeni musluk takılıdır. Bu musluğun biraz üzerinde latin harflerle yazılmış dikdörtgen küçük, sarı bir levha bulunmaktadır. Ayna taşının sağında

ve solunda iki mermer sütuna yer verilmiştir. Bu mermer sütunlar 1.25 m. yüksekliğindedir ve üste doğru gittikęe daralır. Bu sütunlardan sonra araya mermer bir başlık konulmuş bunun üzerinde ise ęgen şeklindeki taç kısmına geğilmiştir. Taç kısmında da kitabeye yer verilmiştir. Çeşmenin su teknesi dikdörtgen olup mermerden yapılmıştır. Su teknesinin ortasındaki dairesel boşluğa su akmaktadır.

Süsleme zellikleri: Türkiye İstiklâl eşmesi süsleme yönünden oldukęa sadedir. Yalnızca, musluğun sağında ve solunda bulunan mermer sütunlarda altı düz profilli süsleme kuşağına yer verilmiştir.

2.2. ACIGÖL İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER

2.2.1. Karapınar Kasabası Çeşmesi

Katalog No: 20

Plan No: 19

Çizim No: 20

Fotoğraf No: 69- 72

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli Acıgöl İlçesi Karapınar Kasabası'ndaki Mustafapaşa Mahallesi'nde yer almaktadır (Foto.:69).

Tarihçesi: Karapınar Kasabası Çeşmesi'nin üzerinde herhangi bir kitabe bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Fakat çeşmenin güneybatı yönünde yer alan, Karapınar Kasabası Merkez Camii'nin kitabesinde camii'nin inşâ tarihi olarak H. 1173/ M. 1760 tarihi yazmaktadır. Çeşme'nin gerek camii'nin çevre duvarına bitişik olması gerekse de mimari özellikleri bakımından değerlendirildiğinde bu yıllarda yapıldığı düşünülebilir; ancak daha ihtiyatlı yaklaşmak açısından çeşmeyi 18. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi 3.06 m. genişliğinde, 3.37 m. yüksekliğinde, 1.05 m. derinliğindedir. Çeşme dikdörtgen şekilde (Plan:19) tek yüzöl bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:20). Tamamen kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiştir. Çeşme Karapınar Kasabası Merkez Camii'nin çevre duvarına bitişik bir konumdadır. Çeşmenin suyu akmamakta ve günümüzde kullanılmamaktadır (Foto.:70).

Çeşme nişinin bir kısmı zemine gömülü vaziyettedir. Çeşme nişi 0.89 m. derinliğinde 1.62 m. genişliğindedir. Ayna taşında iki büyük oyuk açılmıştır (Foto.:71). Çeşme nişini kapatan sivri kemerin üzerinde kitabelik bölümü bulunmasına rağmen kitabe günümüze ulaşmamıştır. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sadedir. Saçak, cepheden hafif bir şekilde öne ve yana taşıntı yapmıştır. Saçağın üst kısmında kuzey-güney yönünde eğim yapan bir kırma çatıya yer verilmiştir. Çeşmenin su teknesi

dikdörtgen formdadır ve önündeki yolun kot seviyesinin altında kalmıştır. Çeşme kısmen tahrip olmuştur.

Süsleme Özellikleri: Çeşme süsleme açısından oldukça sadedir. Çeşme nişini belirleyen sivri kemerin ortasında bir taş kabartmaya yer verilmiştir. Bu kabartma oldukça fazla tahrip olduğu için çiçek motifi tam olarak belli olmamaktadır (Foto.:72). Çeşmede başka süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

2.2.2. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi

Katalog No: 21

Plan No: 20

Çizim No: 21

Fotoğraf No: 73- 76

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi, Tatların Kasabası'nda Orta Mahalle'nin sonunda Yıgıllıkaya Mevkii olarak adlandırılan alanda bulunmaktadır (Foto.:73).

Tarihçesi: Kitabesine göre çeşmeyi Ahmed Efendi¹⁵² yaptırmıştır. Herhangi bir tarih yazılmamıştır. Kitabede ebced hesabına da yer verilmemiştir. Fakat çeşmenin civardaki çeşmelerle süsleme ve mimari açıdan benzer olması sebebiyle 18. yüzyıla tarihlenmek mümkündür. Oldukça fazla tahrip olan kitabe tam olarak okunmasa da, Acıgöl Tatların Kasabası'ndaki bütün çeşmelerin kitabelerinin aynı olduğu görülmektedir. Mermer levha üzerine kabartılarak uygulanan ve üç satırdan oluşan Osmanlıca kitabe, sülüs hatla yazılmıştır (Foto.:74).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- حاجكان ديوان خوماي وندان صاب يكا دارو صادته وش
- 2- شريف اغاسي كاتبي لا حاج احمد اف دي نين
- 3- حاسه ب ينال لحو تاعلا بيناي ايها ايلديغي چشمي لاتيفتير

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Hâcegân-ı divan-ı hümayundan sabıkâ darû saadetüş
2. Şerife ağası katibi el haç Ahmed Efendinin
3. Hasbinallahu teâla binayı ihyâ eylediği çeşmei latiftir.

¹⁵² Dergâh-ı Âlî gediklilerinden Yeğen İbrahim Ağanın Amcası Yeğen el- Hâc Ahmed Ağa Nevşehir'e bağlı İneci (Enigi) Köyünde hayır amaçlı beş adet çeşme yaptırmıştır. Çeşmelerden halkın yararlanması için önce kendi malı ve parasıyla su kuyuları açmış, buralardan toplanan suları künkler döşeterek çeşmelere ulaştırmış ve halk suya kavuşmuştur. Başol, Çam, 101.

Mimari Özellikleri: Güneyinden geçen yolun kot seviyesinden aşağıda yapılan Boğazağzı Çeşmesi 4.14 m. genişliğinde, 2.92 m. yüksekliğinde, 0.95 m. derinliğindedir. Yatay dikdörtgen formda (Plan:20) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:21). Çeşme bir duvara bitişik bir şekilde yapılmıştır. Tamamen kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşme nişi yuvarlak bir kemerle belirlenmiştir. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır (Foto.:75).

Geniş tutulan çeşme nişi 0.81 m. derinliğinde ve 2.34 m. genişliğindedir. Kare şeklindeki su teknesi, siyah granit taştan meydana gelmiştir. Hemen üzerine yine kare bir ayna taşına yer verilmiştir. Ayna taşı, üç taraftaki kalın taşlarla çerçeve içine alınmıştır. Ayna taşında bir adet lüle oyuğu bulunmakta ve bu ayık dairesel bir kabartma ile vurgulanmıştır. Çeşme nişinin üst kısmında kitabelik bölümüne yer verilmiştir. Oldukça fazla tahrip olan kitabe kırılmıştır. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemer iki yandaki kesme taşlar üzerine oturmaktadır. Çeşmenin sade ve düz olan saçak kısmı çok fazla tahrip olmuştur. Saçak kısmı da oldukça sade ve düzdür. Çeşme kısmen tahrip olmuştur (Foto.:76).

Süsleme Özellikleri: Sade olan çeşmenin üzerinde bezemesel bir unsur yoktur.

2.2.3. Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi

Katalog No: 22

Plan No: 21

Çizim No: 22

Fotoğraf No: 77- 81

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi, Tatların Kasabası'ndaki Orta Mahallede bulunmaktadır (Foto.:77).

Tarihçesi: Kitabesine göre çeşmeyi Ahmed Efendi¹⁵³ yaptırmıştır. Herhangi bir tarih yazılmamıştır. Kitabede ebced hesabına da yer verilmemiştir. Fakat çeşmenin civardaki çeşmelerle süsleme ve mimari açıdan benzer olması sebebiyle 18. yüzyıla tarihlemek mümkündür. Üç satırdan oluşan Osmanlıca kitabe, mermer levha üzerine kabartma tekniği ile sülüs hatla yazılmıştır (Foto.:78).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- حاجكان ديوان خوماي وندان صاب يكا دارو صادته وش
- 2- شريف اغاسي كاتيبى لا حاج احمد اف ديوان
- 3- حاسه ديوان لاهوت اعلا بينايى ايهيا ايلديغي چشمى لاتيفتير

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Hacegân-ı divan-ı hümayundan sabıkâ darû saadetüş
2. Şerife ağası katibi el haç Ahmed Efendinin
3. Hasbinallahu teâla binayı ihyâ eylediği çeşmei latiftir.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen Orta Mahalle Çeşmesi; 3.23 m. yüksekliğinde, 2.97 m. genişliğinde ve 1.83 m. derinliğindedir. Eyvan şeklinde ele alınan çeşme, tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:22). Çeşme düşey dikdörtgen şekilde inşa edilmiştir (Plan:21). Tamamen kesme taş malzeme kullanılarak inşa

¹⁵³ Dergâh-ı Âlî gediklilerinden Yeğen İbrahim Ağanın Amcası Yeğen el- Hâc Ahmed Ağa Nevşehir'e bağlı İnegi (Enigi) Köyünde hayır amaçlı beş adet çeşme yaptırmıştır. Çeşmelerden halkın yararlanması için önce kendi malı ve parasıyla su kuyuları açmış, buralardan toplanan suları künkler döşeterek çeşmelere ulaştırmış ve halk suya kavuşmuştur. Başol, Çam, 101.

edilmiştir. Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiştir. Çeşmenin suyu akmamakta ve günümüzde kullanılmamaktadır (Foto.:79).

Çeşme nişi oldukça derin tutulmuş olup, 1.63 m. genişliğindedir. Su teknesinin hemen üzerinde üçgen bir kemerle sonlanmış ayna taşına yer verilmiştir. Bu ayna taşında, musluk bulunmaz; fakat bir adet lüle görülür. Ayna taşının üzerinde kitabelik bölümü bulunmaktadır. Kitabe mermer bir levha üzerine yazılmıştır. Çeşme nişini sivri bir kemer belirlemiştir. Bu kemer, iki yanda ikişer basit kısa sütunlar üzerine oturtulmuştur. Sütunlar 22x23 cm. ölçülerindedir. Sütunlar duvara yaslandırılmamış duvarla arasında 0.24 m. bir boşluk bırakılmıştır (Foto.:80). Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade ve düzdür. Su teknesi, çeşme nişini alt taraftan kaplamış, oldukça büyük ölçülerde yapılmıştır. Bu su teknesinin ortasındaki dairesel küçük boşluğa su akmaktadır. Tahrip olan çeşme, alt taraftan toprağa gömülü vaziyettedir.

Süsleme Özellikleri: Orta Mahalle Çeşmesi süsleme bakımından oldukça sadedir. Sadece çeşmenin ayna taşında süsleme görülür. Ayna taşındaki lüle, taş bir kabartma dairenin tam ortasındadır. Ayna taşının üst kısmında ise su teknesine doğru döndürülmüş, bir hilal ve yıldız motiflerine yer verilmiştir. Ayna taşını iç içe iki üçgen kemer dolaşmaktadır (Foto.:81). Çeşmede başka bir süsleme özelliğine görülmemektedir.

2.2.4. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi

Katalog No: 23

Plan No: 22

Çizim No: 23

Fotoğraf No: 82- 85

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi, Tatların Kasabası'ndaki Kale Mahalle'sinde bulunmaktadır (Foto.:82).

Tarihçesi: Kitabesine göre çeşmeyi Ahmed Efendi¹⁵⁴ yaptırmıştır. Herhangi bir tarih yazılmamıştır. Kitabede ebced hesabına da yer verilmemiştir. Fakat çeşmenin civardaki çeşmelerle süsleme ve mimari açıdan benzer olması sebebiyle 18. yüzyıla tarihlenmek mümkündür. Üç satırdan oluşan Osmanlıca kitabe, mermer levha üzerine kabartma tekniği ile sülüs hatla yazılmıştır (Foto.:83).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- حاجكان ديوان خوماي وندان صاب يكا دارو صادة وش
- 2- شريف اغاسي كاتيبى لا حاج احمد اف دي نين
- 3- حاسه بدينالاحوت اعلا بيناي ايهيا ايلديغي چشمي لاتيفتير

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

4. Hâcegân-ı divan-ı hümayundan sabıkâ darû saadetüş
5. Şerife ağası katibi el haç Ahmed Efendinin
6. Hasbinallahu teâla binayı ihyâ eylediği çeşmei latiftir.

Mimari Özellikleri: Önündeki yolun kot seviyesine göre yüksekte ve meyilli bir arazi üzerinde inşa edilen Kale Mahallesi Çeşmesi, 3.10 m. yüksekliğinde, 3.41 m. genişliğinde ve 1.53 m. derinliğindedir. Çeşme, düşey dikdörtgen şekilde (Plan:22), tek yüzlü arkasındaki duvara bağımlıdır (Çizim:23). Kesme taş malzeme kullanılan çeşme

¹⁵⁴ Dergâh-ı Âlî gediklilerinden Yeğen İbrahim Ağanın Amcası Yeğen el- Hâc Ahmed Ağa Nevşehir'e bağlı İneci (Enigi) Köyünde hayır amaçlı beş adet çeşme yaptırmıştır. Çeşmelerden halkın yararlanması için önce kendi malı ve parasıyla su kuyuları açmış, buralardan toplanan suları künkler döşeterek çeşmelere ulaştırmış ve halk suya kavuşmuştur. Başol, Çam, 101.

oldukça fazla tahrip olmuştur. Tamamen kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiştir. Günümüzde suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır (Foto.:84).

Çeşme nişi 0.71 m. derinliğinde ve 1.63 m. genişliğinde yapılmıştır. Bu nişte bir ayna taşına yer verilmiştir. Bu ayna taşı dikdörtgen formda olup, 1.03 m. yüksekliğinde ve 0.60 m. genişliğindedir. Ayna taşında bir lüle bulunmaktadır. Ayna taşının hemen üzerinde kitabelik bölümü yer almaktadır. Kitabe oldukça fazla tahrip olmuştur. Çeşmeyi sivri bir kemer belirlenmiştir. Bu sivri kemer iki yandaki kesme taşlara oturmaktadır. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade yapılmış olup düz tutulmuştur. Çeşmede saçak kısmı fazla tahrip olmuş, duvarlar arasında geniş açıklıklar oluşmuştur (Foto.:85). Oldukça büyük ölçülerde yapılan su teknesi içeriye doğru girinti yapmıştır. Su teknesi dikdörtgen formda ve siyah granit tek kütle taştan meydana gelmektedir.

Süsleme Özellikleri: Sade çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme ögesi yoktur.

2.3. AVANOS İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER

2.3.1. Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi

Katalog No: 24

Plan No: -

Çizim No: -

Fotoğraf No: 86- 87

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli Avanos İlçesi'nde Cami Kebir Sokağında bulunmaktadır.

Tarihçesi: Çeşmede bulunan orijinal kitabe mermere yazılmış olup, sülüs hatlı ve Osmanlıca'dır (Foto.:86). Kitabesine göre çeşmeyi Ali Ağa H.1286/ M.1870 tarihinde yaptırmıştır. Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

1- صاحب الخيرات والחסنات

2- راغبولجانه ودرجات

3- اس سيدعلي اغا سانه ١٢٨٦

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir.

1. Sahibul hayrat vel hasenat
2. Rağibul cenne ved derecât
3. Es Seyid Ali Ağa sene 1286.

Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi tarihi dokusunu yitirdiği için plan ve mimari bakımdan değerlendirilmemiş olup sadece orijinal kitabesi değerlendirilmiştir. Tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yenilenmiş ve bir eyvan şeklindedir. Bunun üzerinde bir lüle bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi, çeşme nişin içerisinde yer almaktadır. Saçak kısmı oldukça sade tutulmuştur. Önünde büyük, dikdörtgen bir su teknesi bulunmaktadır. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır (Foto.:87).

2.3.2. Özkonak Aynı Güle Çeşmesi

Katalog No: 25

Plan No: -

Çizim No: -

Fotoğraf No: 88- 89

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir'in Avanos İlçesi'nde Özkonak yolunda bulunmaktadır.

Tarihçesi: Çeşmede bulunan orijinal kitabe mermere yazılmış olup, sülüs hatlı ve Osmanlıca'dır (Foto.:88). Kitabesine göre birinci çeşmeyi İbrahim Ağa, ikinci çeşmeyi ise Mustafa ismindeki bir kişi H.1300/ M.1883 tarihinde yaptırmıştır.

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- بوچ شمه اوئل چشمدير
- 2- صاف ي سويوب ا صفا
- 3- كلوبن شوربدنلر
- 4- چكمسینا صلا جفا
- 5- بر کلن بر داحا ك لون
- 6- ديم سن بي وفا
- 7- صاخ ي د نه سن شفات
- 8- ق يل موهاممت موستافا
- 9- صاد بل حاي رات وال حاسنات
- 10- مرحوم ال حاجي موكرمين بين
- 11- موستافا ايکينجي و ايبراهيم اغا بين
- 12- موكرمين بيرينجي روهو ايچين فاتيها سانا ۱۳۰۰

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir:

Hüvelbâki

1. Bu çeşme öyle çeşmedir
2. Safi suyu balsefa
3. Geluben şurbedenler
4. Çekmesin asla cefâ
5. Bir gelen bir dahi gelsin
6. Demesinki bii vefa
7. Sahibine sen şefa

8. Kıl Muhammet Mustafa
9. Sahibil hayrat vel hasenat
10. Merhum el hacı Mükremin bin
11. Mustafa ikinci ve İbrahim Ağa bin
12. Mükremin birinci ruhu için fatiha sene 1300.

Özkonak Aynıgüle Çeşmesi tarihi dokusunu yitirdiği için plan ve mimari bakımdan değerlendirilmemiş olup sadece orijinal kitabesi değerlendirilmiştir. Tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yenilenmiştir. Yan yana eyvan şeklinde iki çeşmeden oluşmaktadır. Çeşme nişi içerisinde su akıtmayan bir lüle bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi, çeşme nişlerini belirleyen yuvarlak kemerlerin arasına konulmuştur. Saçak kısmı oldukça sade ve düz tutulmuştur. Günümüzde kullanılmayan çeşmenin suyu akmamaktadır (Foto.:89).

2.4. GÜLŞEHİR İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER

2.4.1. Baş Çeşmesi

Katalog No: 26

Plan No: -

Çizim No: -

Fotoğraf No: 90- 91

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli Gülşehir İlçesi'nde Çayır Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşme H.1193/ M.1779 yılında yapılmıştır; ancak çeşmenin kimin tarafından yapıldığı belirtilmemiştir. Fakat çeşme Gülşehir Karavezir Külliyesi'ne ait bir yapıdır. Dolayısıyla çeşmeyi, külliye'nin banisi Silahtar Mehmed Paşa yaptırmıştır¹⁵⁵. Sülüs hatla Osmanlıca yazılmış kitabe metni şu şekildedir (Foto.:90):

1- حازرت صادر موكررمي پور هييم
2- سيودو زات اسيفي كوتسي سيفات
3- جود او ايهسانيلا اول پور هييمتين
4- اقا تي بونو چشمدين ادني فيرات
5- شارق او غارب اول فرماني روان
6- رشهدين سر سبز اول تا كيم نبات
7- كل سو ايچ لوتفي اوکو تاريخيني
8- اولدو جاري چشمي عي نول حايات
۱۱۹۳

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir:

1. Hazreti sadrı mükerrem-i pûr- himem
2. Seyyüdü zât asîf-i kutsî- sıfat
3. Cûd u ihsanıyla ol pûr- himmetin
4. Aktı bu nev- çeşmeden aden- î firat
5. Şark u garbe ola fermanı revân

¹⁵⁵ Zerrin Köşklü, *I. Abdulhamit Dönemi (1774- 1789) Osmanlı Dini Mimarisi I*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Erzurum 1993, 63.

6. Reşheden ser- sebz ola tâ kîm nebât
7. Gel su iç lûtfî oku tarihini
8. Oldu cârî çeşme-î aynul hayat
9. 1193.

Baş Çeşmesi tarihi dokusunu yitirdiği için plan ve mimari bakımdan değerlendirilmemiş olup sadece orijinal kitabesi değerlendirilmiştir. Tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yenilenmiştir. Eski formundan uzak bir şekilde onarılmıştır. Çok fazla derin olmayan bir nişi bulunmaktadır. Bu nişin üzerinde yeni tip musluk vardır. Çeşmenin kitabesi aynataşının üzerinde yer alır. Önünde küçük, dairesel bir su teknesi vardır. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır (Foto.:91).

2.4.2 Karavezir Çeşmesi

Katalog No: 27

Plan No: 23

Çizim No: 24

Fotoğraf No: 92- 95

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi'nde Çat Yolu üzerinde yer alır (Foto.:92). Çeşmenin birkaç defa yeri değiştirilmiş olup günümüzde Çat Yolu üzerine getirilmiştir¹⁵⁶.

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşme H.1193/ M.1779 yılında yapılmıştır; ancak çeşmenin kimin tarafından yapıldığı belirtilmemiştir. Fakat çeşme Gülşehir Karavezir Külliyesi'ne ait bir yapıdır. Dolayısıyla çeşmeyi, külliyenin banisi Silahtar Mehmed Paşa yaptırmıştır¹⁵⁷. Taş üzerine ince şeritlerle her satırda iki olmak üzere toplamda sekiz bölüme ayrılan Osmanlıca kitabe sülüs karakterlidir ve yüzeyden kabartılarak işlenmiştir (Foto.:93).

Kitabe metni şu şekildedir:

1- حازرت صادر موكررمي پور هيمم
2- سييودو زات اسيفي كوتسي سيفات
3- جود او ايهسانيبلا اول پور هيممتين
4- اق تي بو نو چشمدين ادني فيرات
5- شارق او غارب اول فرماني روان
6- رشهدن سر سبز اول تا كيم نبات
7- كل سو ايچ لوتفي اوكو تاريخيني
8- اولدو جاري چشمي ع ي نول حايات
۱۱۹۳

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Hazreti sadrı mükerrerem-i pûr- himem
2. Seyyüdü zât asıf-i kutsî- sıfat
3. Cûd u ihsanıyla ol pûr- himmetin

¹⁵⁶ Daha önceki yıllarda Tuz Köyü yolu üzerinde bulunan çeşme, cami ve medresenin yakınına getirilmiş olup, Karavezir Camiinin kuzeyinde, Belediye garajının önünde yer almaktadır. Köşklü, 72.

¹⁵⁷ Köşklü, 63.

4. Aktı bu nev- çeşmeden aden- î fırat
5. Şark u garbe ola fermanı revân
6. Reşheden ser- sebz ola tâ kîm nebât
7. Gel su iç lûtfi oku tarihini
8. Oldu cârî çeşme-î aynul hayat
9. 1193.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilmiş olan, Karavezir Çeşmesi 3.03 m. genişliğinde, 3.45 m. yüksekliğinde, 0.94 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:23) tek yüzlü ve bağımsız bir çeşmedir (Çizim:24). Çeşme, tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Çeşme nişini üç dilimli bir kemer belirlemiştir. Günümüzde suyu akmakta fakat kullanılmamaktadır.

Çeşme nişi 0.16 m. derinliğinde ve 0.73 m. genişliğindedir. Çeşme nişindeki ayna taşı kare ve oldukça fazla tahrip olmuştur. Burada bir lüle bulunmaktadır. Lüle, ileriye doğru uzanmış ve su akıtmaktadır. Çeşme nişini belirleyen üç dilimli kemerin üzerinde kitabelik bölümü yer almaktadır (Foto.:94). Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade ve düzdür. Saçak kısmı ileriye, yana ve arkaya taşıntı yapmaktadır. Saçak kısmının üzerindeki başlık ise çok fazla tahrip olmuş kuzey – güney yönlü bir kırma çatı şeklinde oluşturulmuştur. Çeşmenin su teknesi, çeşme nişine bitişik yapılmış olup, ileriye ve doğu tarafa doğru taşıntı yapmıştır. Su teknesi ‘L’ şekline benzemekte ve tek kütle siyah taştan ibarettir.

Çeşme de sarı kırmızı renkte, iki renkli taş işçiliğine yer verilmiştir. Çeşme kısmen tahrip olmuştur (Foto.:95).

Süsleme Özellikleri: Çeşmenin üzerinde bezemesel bir ayrıntı yoktur.

2.5. HACİBEKTAŞ İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER

2.5.1. Hoca Fıkıh Çeşmesi

Katalog No: 28

Çizim No: 25

Plan No: 24

Fotoğraf No: 96- 102

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir, Hacıbektaş İlçesi'ndeki Savat Mahallesi'nde bulunmaktadır (Foto.:96).

Tarihçesi: Çeşme kitabesine göre, Abdullatif isimli bir kişi tarafından H.1119/ M.1708 tarihinde inşa edilmiştir. H.1125/ M.1714 tarihinde ise Rıza isimli bir kişi tarafından onarılmıştır. Ayrıca çeşmenin H.1325/ M.1907 yılında yapılan bir onarım daha bulunmaktadır.

Hoca Fıkıh Çeşmesi'nin biri çeşme nişi içerisinde, diğeri arka cephede olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır (Foto.:97-98). Arka cephedeki kitabe tamamen silindiği için okunmamaktadır. Çeşme nişindeki kitabe mermere kabartma tekniği ile yazılmıştır. Sülüs hatla Osmanlıca yazılan kitabe dört satırdan oluşmaktadır. Bu kitabede, hem çeşmenin ilk inşası, hem de onarımlar hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bu kitabenin üstünde yeni harflerle mermer levha üzerine yazılmış bir kitabe daha bulunmaktadır. Burada "Anıtlar Derneği Tamir Yaptı. 1962" yazılıdır.

Çeşme nişi içerisinde bulunan kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

1- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

2- صاحب الخيرات اش شيخ ع بدول لاة يف ١١١٩

3- ابيتيذا تاميراتيني تتي تجديد ريزا ١١٢٥

4- اهالي طرف ندان تامير اولوندو في ١٣٢٥

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Bismillahirrahmanirahim
2. Sahibul hayrat eş şeyh Abdullatif 1119
3. İbtida tamiratını etti tecdid Rıza 1125
4. Ahali tarafından tamir olundu fi 1325.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Hoca Fıkıh Çeşmesi 4.50m. genişliğinde, 3.63 m. yüksekliğinde ve 2.68 m. derinliğindedir. Dikdörtgen şekilde (Plan:24) tek yüzlü bir çeşmedir (Çizim:25). Herhangi bir yapıya bitişik olmadan bağımsız çeşmeler grubundadır. Çeşmenin ön cephesi düzgün kesme taştan yan ve arka cephelerde moloz ve kesme taştan yapılmıştır. Çeşme derin bir eyvan şeklinde olup çeşme nişi yuvarlak bir kemere sahiptir. Günümüzde suyu akan çeşme kullanılmaktadır.

Çeşme nişi 3.20 m. genişliğinde ve 1.92 m. derinliğinde, büyük ölçülerde yapılmıştır. Çeşme nişinin altında dışarıya doğru taşıntı yapan ayna taşı yer almaktadır. Dikdörtgen formdaki ayna taşının ortasında bir lüle ve bir tas nişine yer verilmiştir (Foto.:99). Küçük ölçülerdeki bu tas nişini yuvarlak bir kemer belirlemiştir. Ayna taşının hemen üzerinde ön cephede iki adet daha tas nişi bulunmaktadır. Hiçbir özelliği bulunmayan bu küçük ölçülerdeki tas nişleri günümüzde amacı dışında, mum yakmak için kullanılmaktadır (Foto.:100). Bu nişlerin üzerinde kitabelik bölümüne geçilmiştir. Bu bölümde kare ve dikdörtgen iki mermer kitabe görülmektedir. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemer iki yanda düzgün kesme taşlar üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin arka cephesinde ise, devşirme olduğunu düşündüğümüz, kısmen tahrip olmuş ve kırılmış mermer bir kitabe bulunmaktadır. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade ve düz tutulmuştur. Saçak kısmı bir üçgen alınlıkla belirlenmiştir. Çeşme nişinin içerisinde dışa taşıntı yapmayan bir su teknesi bulunmaktadır. Bu su teknesi çeşme nişi gibi 3.20 m. derinliğindedir ve dikdörtgen formdadır.

Süsleme Özellikleri: Çeşme sade bir düzenleme gösterir. Yalnızca çeşme nişinin yan tarafındaki tas nişinde istiridye kabuğuna, güneydoğu tarafına bakan yan cephesinin üst kısmında tahrip olmuş taş bir kabartma dikkat çekmektedir. (Foto.:101-102).

2.5.2. Akpınar Çeşmesi

Katalog No: 29

Çizim No: 26

Plan No: 25

Fotoğraf No: 103- 107

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi Savat Mahallesi'nde bulunmaktadır (Foto.:103).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşmeyi Derviş İbrahim adlı bir kişi H.1138/ M.1726 yılında yaptırmıştır. Mermer üzerine ince şeritlerle her satırda iki olmak üzere toplamda sekiz bölüme ayrılan Osmanlıca kitabe Talik hatlıdır ve yüzeyden kabartılarak işlenmiştir. Kitabenin bazı bölümleri tahrip olduğundan tam olarak okunamamaktadır. Bu kitabenin hemen yanında yeni harflerle ‘‘ T.C. Anıtlar Derneği Tamir Etti. 1 Eylül 1964’’ yazmaktadır (Foto.:104).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- قاب ول اولسون دیو هر کیم
- 2- نازار تس بو
- 3- شوکور حامد اولسون
- 4- اریه شه تی حای رت ل راخ یم
- 5- روحو شاد اولا خار کیم
- 6- حای یر ایل یاد ای لس روخ یم
- 7- ادندیر صاحب الخیرات
- 8- ادی درویش یر براد یم ۱۱۳۸

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir:

1. Kabul olsun deyü her kim
2. Nazar etse bu
3. Şükür hamd olsun
4. Erişti hayretle rahım
5. Ruhu şâd olâ her kim
6. Hayır ile yâd eylese ruhim
7. İdendir sahibul hayrat
8. Adı derviş İbrahim 1138.

Mimari Özellikleri: Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi düz bir alan üzerine kurulmuş olup, 3.96 m. genişliğinde, 3.17 m. yüksekliğinde, 1.39 m. derinliğindedir. Çeşme yatay dikdörtgen şekilde (Plan:25), tek yüzlü bir çeşmedir (Çizim:26). Çeşme nişi yuvarlak kemerle belirlenmiştir. Tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Günümüzde suyu akan çeşme kullanılmaktadır.

Çeşme nişi eyvan şeklinde geniş tutulmuştur. 2.70 m. genişliğinde, 0.75 m. derinliğindedir. Su teknesinin hemen üzerinde dikdörtgen bir levha görünümünde bir ayna taşı yer alır. Ayna taşı alt taraftan kırık vaziyettedir. Kırık olan yerden öne doğru uzanan bir lüleye yer verilmiştir. Ayna taşının hemen üzerinde kare biçiminde bir boşluk bırakılarak bir tas nişi açılmıştır. Günümüzde bu tas nişinde mum yakılmaktadır. Nişin üzerinde kitabelik bölümüne bulunmaktadır. Bu bölümde ayrı iki mermer levhaya yazılmış kitabeler bulunmaktadır. Çeşme nişi yuvarlak bir kemerle belirlenmiştir (Foto.:105). Kemerin üzerinde sade saçak bölümü vardır. Saçak kısmı çeşmeye anıtsal bir görünüm katarak, üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır. Çeşmenin su teknesi oldukça büyük ölçülerde yapılmış ve dışarıya doğru taşıntı yapmaktadır. Su teknesinin alt kısmında tahrip olmuş süsleme izleri bulunmaktadır.

Süsleme Özellikleri: Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi süsleme yönünden sadedir. Çeşmenin su teknesinin alt kısmında görülen taş kabartmalar ın yarısı yok olduğundan bu süsleme kompozisyonu anlaşılmamaktadır. Muhtemelen bu süslemeler yapıya sonradan eklenmiş devşirme malzemedir (Foto.:106). Su teknesinin hemen üzerinde, ayna taşının doğusunda iki güvercin kabartmasına yer verilmiştir. Taşa işlenmiş bu kabartmalarda iki güvercinin yüzü birbirine dönüktür (Foto.:107). Güvercin kabartmasının kısmen tahrip olduğu görülmektedir. Çeşmenin saçak kısmında ise iki silme kuşağı bulunmaktadır. Bu silme kuşaklarından üstteki düz, alttaki kuşak ise yarım silindir profillidir. Çeşme de başka süsleme özelliği görülmemektedir.

2.5.3. Uç Çeşmesi

Katalog No: 30

Çizim No: 27

Plan No: 26

Fotoğraf No: 108- 112

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi, Savat Mahallesi'nde bulunmaktadır (Foto.:108).

Tarihçesi: Çeşmenin onarım kitabesi vardır. Güneydoğu yönüne bakan yan cephede bulunan bu kitabe tam olarak okunmamaktadır (Foto.:109). Üç satırdan oluşan kitabe mermere kabartılarak işlenmiştir. Kitabeye göre, çeşmeyi Fatma Hanım H.1168/ M.1755 yılında onartmıştır.

Çeşmenin civardaki diğer çeşmelere süsleme ve mimari açıdan benzerliği dolayısıyla 18. yüzyılın yarısında yaptırıldığı düşünülmektedir.

Sülüs hatla yazılan Osmanlıca kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

1- تامیر تتیردی

2-

3- فاتما حاندیم ۱۱۶۸

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir:

1. Tamir ettirdi
2.
3. Fatma Hanım 1168.

Mimari Özellikleri: Yanından geçen yolun kot seviyesinin aşağısında yapılan Uç Çeşme 5.07 m. genişliğinde, 3.72 m. yüksekliğinde ve 3.05 m. derinliğindedir. Dikdörtgen şekilde (Plan:26), tek yüzlü bir çeşmedir (Çizim:27). Çeşme nişini sivri bir kemer belirlemiştir. Herhangi bir yapıya bitişik olmadan bağımsız olarak inşa edilmiştir. Yapı kesme taştan yapılmıştır. Günümüzde suyu akan çeşme kullanılmaktadır.

Çeşme nişi derin bir eyvan şeklinde yapılmıştır. 2.07 m. derinliğindeki bu niş, 3.25 m. genişliğindedir. Su teknesinin üzerinde ayna taşı bulunmaktadır; fakat çok fazla tahrip olduğu için özellikleri belli olmamaktadır. Ayna taşında bir lüle vardır. Ayna taşı üzerinde iki tas nişine yer verilmiştir. Günümüzde tas nişlerinde mum yakıldığı anlaşılmaktadır (Foto.:110). Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiş olup bu kemer iki yanda büyük bir kesme taş üzerine oturtulmuştur. Kemer, çeşme nişi derinliğine doğru gittikçe bir ileriye çıkıntı bir de geriye doğru girinti yaparak üç sıra şeklinde vurgulanmıştır (Foto.:111). Çeşmenin güneydoğu yönüne bakan yan cephesinde mermer üzerine işlenmiş kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabede çok fazla tahrip olmuştur. Çeşmenin arka cephesinde ise küçük ölçülerde bir nişe yer verilmiştir. Çeşmenin oldukça sade tutulan saçak kısmı hafif kırma çatı şeklindedir. Farklı bir şekilde yapılan su teknesi, zeminden çok az yüksek tutulmuştur. Su teknesi, çeşme nişinden dışarıya doğru uzatılmış ve bir yalakla birleştirilmiştir. Çeşme kısmen tahrip olmuştur.

Süsleme Özellikleri: Çeşme süsleme açısından oldukça sadedir. Çeşme nişini belirleyen kemerin oturduğu taşların sadece yan kısımlarında silme kuşaklarına yer verilmiştir. Dört sıradan oluşan bu silme kuşakları düz tutulmuştur. Çeşmenin arka cephesinde bulunan nişin üst kısmı istiridye kabuğu şeklinde düzenlenmiştir. (Foto.:112). Hacıbektaş Uç Çeşmesi'nde başka bir süsleme özelliği görülmez.

2.5.4. Savat Çeşmesi

Katalog No: 31

Çizim No: 28

Plan No: 27

Fotoğraf No: 113- 116

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli Hacıbektaş İlçesi Savat Mahallesi Tiryakiler Sokakta bulunmaktadır (Foto.:113).

Tarihçesi: Kitabesine göre çeşme, Kaptan-ı Derya Gazi Hüseyin Paşa'nın kahvecisi Uzun Ali'nin oğlu Veli Ağa tarafından H.1218/ M.1804 yıllarında inşâ ettirilmiştir. Ayrıca, Türbedar Hacı Mehmet Baba tarafından H.1313/ M.1 Ekim 1895 tarihinde onarıldığını belirten bir kitabe daha bulunmaktadır. Diğer kitabede ise günümüz Latin harfleriyle ‘‘Anıtlar Derneği Tamir Yaptı. 1962’’ yazılıdır.

Hacıbektaş Savat Çeşme nişinin içerisinde dört kitabe görülmektedir (Foto.:114). Bunlardan en alttaki günümüz Latin harfle yazılmış bir onarım kitabesidir. Bunun üzerinde sülüs karakterli Osmanlıca inşâ kitabesi yer almaktadır. Bu kitabe mermere kabartılarak yapılmış olup dört satırdan ibarettir. Bunun üzerinde de yine Osmanlıca yazılmış bir onarım kitabesi daha bulunmaktadır. Bu kitabe de mermere kabartılmış olup sülüs karakterli ve beş satırdan oluşmaktadır. Bu kitabeyle aynı hizada bir kitabe daha bulunmakta; fakat çok fazla tahrip olduğundan okunmamaktadır.

İnşâ kitabesinin orijinal metni şu şekildedir:

1- صاحب الخيرات وال حاسنات و راغب جنن

2- وددراجات حالا كابتاني درياغازى هوسيين پاشا

3- حازرت لري نين قاحوجس اوزون علي وغلو

4- ودي اغاين في سبيل دلايه حديي اسم يند چشم سديدي ١٢١٨ .

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Sahibul hayrat vel hasenat ve rağibul cenne
2. Ved derecat hâlâ Kaptan- 1 Derya Gazi Hüseyin Paşa
3. Hazretlerinin kahvecisi Uzun Ali Oğlu
4. Veli Ağanın fî sebilillâh hediye isminde Çeşmesi'dir 1218.

Onarım kitabesinin orijinal metni şu şekildedir:

1- مورور او واکیتل بو چشمی دیلجویی بی ایشتیباه

2- اساسیندان حاراپونا پدید اولموش ایدي ناکاه

3- کماکان توربدار عاجی مهت بابا یاپدیردی

4- موجداد صابین اوچ یوز اون اوچت

5- فی ۱۱ سنأ ۱۳۱۳

Onarım kitabesinin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Murur u vakitle bu çeşmeyi dilcu- yı bi iştibâh
2. Esasından harap ve na- pedid olmuş idi nagâh
3. Kema- kan Türbedar Hacı Mehmet Baba yapdırdı
4. Mücedded sal bin üç yüz on üçte
5. Fi 11 sene 1313 (Fi 11 Rebiülahir sene 1313 – M. 1 Ekim 1895).

Mimari Özellikleri: Bulunduğu alanın kot seviyesinin altında yapılan Hacıbektaş Savat Çeşmesi 5.29 m. genişliğinde, 3.47 m. yüksekliğinde, 2.11 m. derinliğindedir. Yatay dikdörtgen şekilde (Plan:27) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:28). Çeşme nişi sivri bir kemerle belirlenmiştir. Tamamen düzgün kesme taş malzemeyle yapılan çeşme kullanılmaktadır.

Eyvan şeklinde ele alınan çeşme büyük ölçülerde yapılmıştır. 3.33 m. genişliğinde, 1.38 m. derinliğindedir. Su teknesinin üzerindeki ayna taşının hiçbir özelliği yoktur. Ayna taşının ortasında bir lüle bulunmaktadır. Bu lülenin yanında aynı formda su akıtmayan bir lüleye daha yer verilmiştir. Ayna taşının üzerinde, duvardaki bir taşın düşmesi sonucu derin bir açıklık meydana gelmiştir. Bu açıklığın üzerinde kitabelik bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde dört farklı ölçüde ve şekillerde kitabeye yer verilmiştir. En üstteki kitabe bir mezar taşı gibi ele alınmıştır. Çeşme nişini sivri bir

kemer belirlemiştir. Bu kemer iki yandan düzgün kesme taş üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı üçgen alınlık ile sonlandırılmıştır. Bu kırma çatı yanda ve önde taşıntı yaparak vurgulanmıştır. Çeşme nişinde bulunan su teknesi de, nişin genişliğindedir. Su teknesi dikdörtgen planlı ve büyük siyah taşlarla örülmüştür. Yer yer tahrip olan çeşmenin bazı yerleri sıvanmıştır (Foto.:115).

Süsleme Özellikleri: Hacıbektaş Savat Çeşmesi süsleme açısından oldukça sadedir. Yalnızca, çeşme nişini belirleyen kemerlerin oturduğu dıştaki taşta silme kuşaklarına yer verilmiştir. Bu silme kuşakları üstten iki dış bükey profilli, ortada iç bükey profilli ve altta iki düz silme profilinde oluşturulmuştur (Foto.:116). Çeşmede başka süsleme özelliği yoktur.

2.5.5. Dedem Çeşmesi

Katalog No: 32

Çizim No: 29

Plan No: 28

Fotoğraf No: 117- 120

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi Bakıbağ Çiftliği üzerinde bulunmaktadır (Foto.:117).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşme Saatçi Ali Dede tarafından H.1267/ M. 1851 yılında yaptırılmıştır. Türbedar Feyzullah Baba tarafından ise, H.1323/ M.1905 yılında onarıldığını belirten bir kitabesi daha vardır.

Çeşme nişinde iki kitabe bulunmaktadır (Foto.:118). İlk kitabe inşâ kitabesi olup çeşmeyi yaptıran hakkında bilgiler ve bu kişiye övgüler yer almaktadır. Sekiz satırdan oluşan bu kitabe mermer levhaya kabartma tekniği ile yazılmış Talik hatlıdır. Üstteki kitabe ise, onarım kitabesidir. Taşa kabartma tekniği ile yazılmış bu kitabe ise beş satırdan oluşmakta olup Osmanlıca ve sülüs hatla yazılmıştır.

Çeşmenin inşâ kitabesinin orijinali şu şekildedir:

- 1-حاي رات ي ساتجي الي دادآنين
- 2- بو مايي آيلادي بونيآت
- 3- ع ت شاذي دافهت اولسون كالوپ كيدآنين
- 4- حاي ير دوا كيلسون موسليمين اي ييات
- 5- كوتسي ماكاه اولدو راشيدا
- 6- رآوان اولدو اکتي بو ابي ديدا
- 7- سنآ ١٢٦٧ دآ
- 8- تاريخيني يازدي تاشينا وستاد

Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

1. Hayrat-ı saatçı Ali Dedenin
2. Bu ma-ı yı eyledi bünyât
3. Ateşânı defht olsun gelüp gidenin

4. Hayır dua kılsun müslîmîn i ibât
5. Kutsi – makam oldu reşide
6. Revân oldu aktı bu ab-ı dide
7. Sene 1267 de
8. Tarihini yazdı taşına üstâd.

Çeşmenin onarım kitabesinin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- خراب ايدي بوچ شمه چ شمي شافكاتلا كوروپ ناکاه
- 2- شورو ايتتي هان تجديد او تمهيد بي اوناللاه
- 3- سراسر سالي بي ين وچ يوز ي يرمي اوچ ياپ ت يردى
- 4- موکمم ت ورب دار ال حاج ف يزولاه ب اب الاله سانه ۱۳۲۳

Onarım kitabesinin okunuşu şu şekildedir:

1. Harab idi bu çeşme, çeşm-i şefkâtle görüp nâgâh
2. Şuru itti hemân tecdîd u temhîde bî avnallâh
3. Ser a ser sâli bin üç yüz yirmi üç yaptırdı
4. Mükemmel türbedâr el hac Feyzullah baballâh sene H. 1323.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Dedem Çeşmesi 3.18 m. yüksekliğinde, 3.78 m. genişliğinde ve 1.29 m. derinliğindedir. Dikdörtgen şeklindeki (Plan:28) çeşme, tek yüzlü bağımsız bir çeşmedir (Çizim:29). Sivri kemerle belirlenen bir çeşme nişine sahiptir. Yapının ön ve yan cephelerinde düzgün kesme taş, arka cephesinde moloz taş kullanılmıştır. Günümüzde suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır.

Çeşme nişi 0.64 m. derinliğinde ve 2.54 m. genişliğindedir. Su teknesinin hemen üzerinde düşey dikdörtgen bir ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşında lüle ve musluk bulunmazken bir oyuktan su akmaktadır (Foto.:119). Ayna taşının hemen üzerinde kitabelik bölümü yer almaktadır. Çeşmenin birbirinden bağımsız iki kitabesi vardır. Çeşme nişini sivri bir kemer belirlemiştir. Bu sivri kemerde iki renkli taş işçiliği görülmektedir. Kemerin üzerinde, saçak kısmına geçmeden dikdörtgen bir taş levha üzerine Osmanlıca “Maşallah” yazılmıştır. Çeşmenin saçak kısmı sade ve düz tutulmuştur (Foto.:120). Çeşme nişinin alt kısmında hafif bir şekilde dışa taşıntı yapan dikdörtgen bir su teknesine yer verilmiştir.

Süsleme Özellikleri: Hacıbektaş Dedem Çeşmesi'nin süsleme açısından bir özelliği bulunmamaktadır. Yalnızca saçak kısmında iç bükey profilli silme kuşağın görülmektedir.

2.5.6. Aslanlı Çeşmesi

Katalog No: 33

Çizim No: 30

Plan No: 29

Fotoğraf No: 121- 124

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi, Hacıbektaş Külliyesi içinde yer almaktadır (Foto.:121).

Tarihçesi: Şair Hilmi'nin kaleme aldığı kitabeden hareketle yapılan ebced hesabına göre çeşme, H.1270/ M.1854 yılında yaptırılmıştır. Çeşmeyi kimin yaptığı veya daha sonraki onarımlar hakkında herhangi bir bilgi yoktur (Foto.:122). Mermer üzerine ince şeritlerle her satırda iki olmak üzere toplamda altı bölüme ayrılan kitabe Talik hatlıdır ve yüzeyden kabartılarak işlenmiştir.

Sülüs hatla Osmanlıca yazılmış kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- نوش ایدن بولور حايه اتي جاويدان
- 2- چشمي حايه وان كي درلر ايشته بوه
- 3- اچ شه يدي كارب الان ين عشكه ي نا
- 4- وير صالات ايل سلام ايل وزويو
- 5- جوهر ي تاريخي سويل ح يلم يا
- 6- ارسلانين اغزيندان ق تي ابوزلو سوه

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Nuş iden bulur hayat-ı cavidan
2. Çeşme-i hayevan ki derler işte buh
3. İçşehiti kerbelanın aşkına
4. Vir salat ile selam ile vuzuyu
5. Cevher-i tarihi söyle Hilmiya
6. Arslanın ağzından aktı buzlu suh.

Mimari Özellikleri: Düz bir alan üzerine inşa edilen Aslanlı Çeşme 3.58 m. yüksekliğinde, 4.30 m. genişliğinde, 0.73 m. derinliğindedir. Yatay dikdörtgen şekilde (Plan:29) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:30). Çeşme nişi altı sivri kemerle belirlenmiştir. Tamamen düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Günümüzde suyu akan çeşme kullanılmaktadır.

Çeşmenin iki yanında sekilere yer verilmiştir. Çeşme nişi 0.49 m. derinliğinde ve 0.85 m. genişliğindedir. Bu nişten öne doğru çıkarılıp kare bir kaide üzerine oturtulmuş bir aslan figürü bulunmaktadır. Bu aslan figürünün ağzından lüle ile su akıtılmaktadır. Çeşme nişindeki kemerlerde iki renkli taş işçiliği uygulanmıştır. Nişin içerisindeki sivri kemerde kitabelik bölümü oluşturulmuştur. Altı satırdan oluşan mermer kitabe kemer boyutlarına uydurularak yapılmıştır. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade olup düz tutulmuştur. Su teknesi sekilerle birleştirilerek yapılmış ve öne doğru taşıntı yapmıştır. Su teknesi dikdörtgen formdadır.

Süsleme Özellikleri: Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi süsleme açısından oldukça sadedir. Çeşme nişinden ileriye doğru taşırılarak mermerden yapılmış aslan figürü dikkat çekicidir. Çeşme nişini belirleyen sivri kemerin rozet bulunmaktadır. Ayrıca sivri kemerlerin kilit taşlarında ve ortadaki kemerin iki yanında olmak üzere rozetler çeşmeyi hareketlendiren bezemesel detaylardır (Foto.:123). En dıştaki kemerin köşelerinde görülen rozetler on iki kollu çiçek motifi ile bezenmiştir (Foto.:124).

2.5.7. Baba Pınarı Çeşmesi

Katalog No: 34

Çizim No: 31

Plan No: 30

Fotoğraf No: 125- 128

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir'in, Hacıbektaş İlçesi'nde Baba Pınarı Çiftliği'nin sınırları içerisinde yer almaktadır (Foto.:125).

Tarihçesi: Çeşmenin inşâ kitabesi bulunmamakta; fakat bir onarım kitabesi mevcuttur (Foto.:126). Taşa kabartma tekniğiyle yazılan sülüs kitabe beş satırdan ibarettir. Onarım kitabesine göre, çeşmeyi H.1323/ M.1905 yılında Türbedar Feyzullah Baba onarmıştır. Çeşmenin yakınlarındaki diğer çeşmelerle olan benzerliğinden dolayı 19. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Osmanlıca yazılmış kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- خراب ایدی بوچ شمه چ شمی شافکاتلا کوروپ ناکاه
- 2- شورو ایتتی هان تجدید او تمهید بی اوناللاه
- 3- سراسر سالی بی ین وچ یوز ی یرمی اوچ یاپ ت یردی
- 4- موکممل ت ورب دار ال حاج ف یزوللاه باب الله سانه ۱۳۲۳

Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

1. Harab idi bu çeşme, çeşm-i şefkâtle görüp nâgâh
2. Şuru itti hemân tecdîd u temhîde bî avnallâh
3. Ser a ser sâli 1323te yaptırdı
4. Mükemmel türbedâr el hac Feyzullah baballâh
5. Sene 1323.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerinde yer inşa edilen Baba Pınarı Çeşmesi 1.98 m. yüksekliğinde, 3.30 m. genişliğinde, 1.25 m. derinliğindedir. Yatay dikdörtgen şekilde (Plan:30) tek yüzlü bir çeşmedir (Çizim:31). Çeşme nişini sivri bir kemer belirlemiştir. Düzgün kesme taş malzeme kullanarak yapılmıştır. Çeşmenin suyu akmakta ve günümüzde kullanılmaktadır.

Çeşme, bulunduğu arazinin kot seviyesine göre oldukça fazla bir seviyede toprağa gömülü vaziyettedir. Çeşme nişi 2.30 m. genişliğinde, 0.70 m. derinliğindedir. Çeşmenin, tahrip olduğu için özellikleri belli olmayan ayna taşında üç lüleye yer verilmiştir. Bu lüleler, su borusu şeklinde büyük ve ileriye taşıntı yapmaktadır. Birisi su akıtmazken, diğer ikisinden su akmaktadır. Lülelerin bittiği seviyede kitabelik bölümü bulunmaktadır. Kitabe kısmen tahrip olmuş kenarları kırılmıştır. Çeşme nişini sivri bir kemer belirlemiştir. Bu kemerin oturduğu taş ya da ayaklar toprağa gömülü olduğu için görülmemektedir. Kemerin hemen üzerinde dikdörtgen bir levha içinde, taşla kazınarak Osmanlıca yazılan ‘‘Maşallah’’ ibaresi vardır. Bu levhanın üzerinde saçak kısmı bulunmaktadır. Saçak kısmı düz, fakat ileriye ve yana taşıntı yapmaktadır (Foto.:127). Arka cephesinde yığma taşların kullanıldığı çeşme, yer yer tahrip olmuştur. Çeşmenin su teknesi bulunmakta; fakat ön cepheden dışarıya doğru oldukça fazla taşıntı yaparak bir yalakla birleştirilmiş, bu yalağa su akıtmaktadır (Foto.:128).

Süsleme Özellikleri: Baba Pınarı Çeşmesi'nin süsleme açısından bir özelliği yoktur.

2.5.8. Hacıbektaş Külliyesi Üçler Çeşmesi

Katalog No: 35

Çizim No: 32

Plan No: 31

Fotoğraf No: 129- 137

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi, Hacıbektaş Külliyesi içerisinde yer almaktadır (Foto.:129).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşme Fatma Fikriye Hanım tarafından, Türbedar Feyzi Baba'ya H.1320/ M. 1902 yılında yaptırılmıştır.

Çeşme nişinin içerisinde mermere kabartılarak işlenmiş kitabe Sülüs hatla Osmanlıca yazılmış olup, toplam on satırdan ibarettir (Foto.:130). Bu kitabeyi Nevşehirli Mustafa Vasfi Efendi kaleme almış ve hem Fatma Fikriye Hanım'a hem de Türbedar Feyzi Baba'ya methiyelerde bulunmuştur¹⁵⁸.

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- اسیتانی عاجی بکتاشی وال د نیج زات
- 2- اسرحای ردرك ای لم یش اوممیدی نجات
- 3- ایشت بو نو اسری موتبر اینشاسینا دا
- 4- توربدار فیزی بابا اولدو دل یل حای رات
- 5- چاکری آل ابا فاتما فیکری خاتیم
- 6- یاپدی بیر چشم کی تاد س دین ادر ال د س ننت
- 7- دیلریم به یس و بانیسینی زاتی واههاب
- 8- کوسری ناب ایل سیراب اید روزی اراسات
- 9- اق تى تاریهی بو میزانی کالمدن دایما
- 10- شوهدا اشکینا یا هو ایچینیز ابي هایات
- 11- هارررا موستافا واسفی نوشهری ۱۳۲۰

¹⁵⁸ Üçler Çeşmesinin kitabesi daha önceden okunmuş olup, çeşme nişi içerisine günümüz latin harfleriyle okunuşu asılmıştır. Ancak birkaç yerde hatalı okunma tespit edilip Yrd. Doç. Dr. Muhammed İbrahim Yıldırım tarafından düzeltilmiştir.

Kitabenin okunuşu ise şe şekildedir:

1. Asitan-ı Hacı Bektaş-ı Veli de nice zat,
2. Eser hayrederk eylemiş ümmid-i necat,
3. İşte bu nev eseri muteber inşasına da,
4. Türbedar Feyzi Baba oldu delil-ül hayrat,
5. Çakeri âl- aba Fatma Fikriye hanım
6. Yapdı bir çeşme ki tahsin eder el hasenât
7. Dilerim bais ve banisini zat-ı vahhab
8. Kevser-i nâb ile sirab ide ruz-i arasat
9. Aktı tarihi bu mizan-ı kalemden daima
10. Şuhedâ aşkına yahu içiniz ab-ı hayat.
11. Harrera Mustafa Vasfî Nevşehr-î H.1320.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine yapılan Üçler Çeşmesi, 4.39 m. genişliğinde, 3.92 m. yüksekliğinde, 1.14 m. derinliğindedir. Çeşme, dikdörtgen şekilde (Plan:31) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:32). Tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşmenin ön cephesinde iç içe iki sivri kemer kullanılmıştır. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır.

Çeşme nişi 2.51 m. genişliğinde ve 0.73 m. derinliğindedir. Su teknesinin hemen üzerinde ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşı mermerden yapılmış olup dikdörtgen şeklindedir. Ayna taşında üç lüle bulunmaktadır. Bu lüleler aynı hizada olup bir su borusu gibi ileriye doğru uzatılmıştır. Sarı renkteki bu lülelerden, ortadaki biraz daha uzundur. Bu ayna taşından üstte kare bir taş daha bulunmaktadır. Bu taşta küçük bir oyuk görülmektedir ki bu sebeple bu taşın daha eski bir ayna taşı olabileceği düşünülebilir. Biraz daha üstte kare bir kitabelik bölümü yer alır. Kitabenin üzerinde yeni bir levha üzerine kitabenin latin harflerle anlamı yazılmıştır. Çeşme nişini iki sivri kemerle belirlenmiştir. Sivri kemerde bordo- beyaz taşlarla iki renkli taş işçiliğine yer verilmiştir. Bu iki sivri kemerden öndeki 0.44 m. derinliğinde, arkadaki 0.29 m. derinliğindedir. Bu kemerler iki yandan düzgün kesme taşlar üzerine oturtulmuştur (Foto.:131). Çeşmenin saçak kısmı ön ve yan cephelerde dışa doğru taşınılıdır. Dikdörtgen formdaki taş su teknesinin sağında ve solunda sekilere yer verilmiştir.

Süsleme Özellikleri: Çeşme geometrik süslemelerle dikkat çekmektedir. Çeşme cephesinin en altında her iki köşede dikdörtgen bir taş levha oluşturulmuştur. Bu levhaların ortasında dairesel bir küçük madalyonun içinde beş kollu yıldız motifi bulunmaktadır (Foto.:132). Çeşme nişinde bulunan su teknesinin ön cephesinde, yarısı zemine gömülü olduğu için tamamı görünmeyen düz silme kuşağı vardır. Bu kuşakta dikdörtgen bir şekil görülmektedir. Çeşme nişinde kitabenin biraz altında yine bir madalyon içinde iç içe geçmiş, birbirine ters iki üçgenin oluşturduğu altı kollu yıldız, yani Mührü Süleyman'a yer verilmiştir (Foto.:133). Çeşme nişini belirleyen dıştaki sivri kemerin kilit taşına yakın bordo üç taşta ise, beş kollu yıldızlar görülmekte, fakat bu yıldızlar çok fazla tahrip olmuştur (Foto.:134). Kemer köşelikleri bordo taşlarla vurgulanmış iki kenarda birer altı kollu çiçek motifiyle bezenmiştir (Foto.:135). Taşa oyularak yapılan bu çiçek ve yaprakları kenarlarında içe doğru kıvrımlıdır. Bu motiflerden biri günümüzde mevcut iken, diğerinin sadece izleri belli olmaktadır. Bu süslemenin hemen üzerinde, kemerin iki yanında çokgenlerden oluşan bir bezeme dikkat çekmektedir. Bu süslemelerin yakınında ortada çiçek motifi ile oluşturulan bir bezeme daha bulunmaktadır (Foto.:136). Çeşmenin ön cephesinin kemer başlangıcından başlayarak üç taraftan dolaşan zencirek motifi kuşatmaktadır. Saçak kısmında ise, iki düz profilli bir dış bükey profilli silme kuşağı bulunmaktadır. Saçak kısmının üstünde bir taş kabara daha yer verilmiştir. Bu dairesel kabara yukarıya doğru taşıntı yapmış olup dikey çizgilerle hareketlendirilmiştir (Foto.:137).

2.5.9. Feyzullah Baba Çeşmesi

Katalog No: 36

Çizim No: 33

Plan No: 32

Fotoğraf No: 138- 140

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi'nde, Bala Mahallesi ile Taşlı Sokağın kesiştiği yerde bulunmaktadır (Foto.:138).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşme Feyzullah Baba tarafından yaptırılmıştır. Fakat herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Ebced hesabıyla H.1326/ M.1908 yılına ulaşılmaktadır. Çeşme nişi içerisinde yer alan kitabe, mermer levha üzerine beş satırdan oluşmaktadır. Kitabe, sülüs hatla ve Osmanlıca yazılmıştır. Bu kitabenin yanında günümüz latin harfleriyle ‘‘Anıtlar Derneği Tamir Yaptı. 1962’’ yazılı bir kitabe daha bulunmaktadır (Foto.:139).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- حاج ي ب د ت ا شي ولينين ابي فيزي هيمني
- 2- ن ا ج ي ي حال ك ي ن ين دو غا لمد صو سز ايلرمي هيچ
- 3- تشنكانا ال ساللار مزايي ي احمزكوحر سار
- 4- كل بو فيزوللاه بابا چشمسيندن زمزم يچ

Kitabenin anlamı ise şu şekildedir:

1. Hacıbektaş-ı Velinin ab-ı feyz-i himmeti
2. Nahiye halkın dû alemde susuz eyler mi hiç
3. Teşnegâna el sallar meza-yı guhersar-ı yahımız
4. Gel bu Feyzullah Baba Çeşmesi'nden zemzem iç.

Mimari Özellikleri: Düz bir arazi üzerine inşa edilen Çeşme 2.72 m. yüksekliğinde, 3.37 m. genişliğinde ve 1.24 m. derinliğindedir. Tek yüzlü olan çeşme bağımsız bir çeşmedir (Plan:32) (Çizim:33). Çeşme nişini basık sivri bir kemer belirlemiştir. Düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Yalnızca arka

cephede büyük ölçülerde sıvanmış kesme taş malzemeye yer verilmiştir. Çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Çeşme nişi basık sivri bir kemer belirlenmiştir. Niş 0.55 m. derinliğinde ve 2.33 m. genişliğindedir. Ayna taşı üzerinde lüleye yer verilmiştir. Ayna taşının hemen üzerinde kaş kemerli bir tas nişi bulunmaktadır. Bu tas nişi bir kaş kemerle sonlandırılmıştır. Tas nişinin üzerinde kitabelik bölümü yer alır. Kitabe, kare bir mermer levha üzerine yazılmıştır. Basık sivri kemer iki yandaki taşlara oturtulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı yukarıya doğru taşıntı yapan bir kırma çatıdan ibarettir. Saçak kısmı sade ve düz tutulmuştur (Foto.:140). Su teknesi hafif bir şekilde dışa taşıntı yapmıştır. Su teknesi genişlik olarak çeşme nişi ile aynı ölçüdedir. Çeşme onarımlarla sağlamlaştırılmış; fakat yer yer tahrip olmuştur.

Süsleme Özellikleri: Feyzullah Baba Çeşmesi'nin süsleme açısından pek bir özelliği yoktur. Sadece saçak kısmını oluşturan kırma çatıda üç silme kuşağına yer verilmiştir. Silme kuşakları düz olup içe doğru girintilidir. En sondaki silme kuşağı ise iç bükey silindir profillidir. Çeşmede başka süsleme özelliği bulunmamaktadır.

2.5.10. Zemzem Pınarı Çeşmesi

Katalog No: 37

Çizim No: 34

Plan No: 33

Fotoğraf No: 141- 146

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Hacıbektaş İlçesi Çilehane mevkii denilen alanda bulunmaktadır (Foto.:141).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşmeyi Çakır Ailesinden Feyzi Baba tarafından H.1326/ M. 1908 tarihinde yaptırılmıştır (Foto.:142).

Çeşme nişinin içerisinde ve çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemerin üzerinde olmak üzere (Foto.:143), çeşmede iki mermere işlenmiş kitabe bulunmaktadır. Çeşme nişi içindeki inşâ kitabesi, mermere kabartılarak işlenmiş olup, Sülüs hatla Osmanlıca yazılmış ve toplam sekiz satırdan ibarettir. Diğer kitabe ise yine mermere kabartılarak yazılıp dört satırdan oluşan sülüs karakterli bir kitabedir. İnşa kitabesinde çeşmeyi yapan ve yaptıran hakkında methiyeler bulunmakta; fakat çeşmeyi yaptıranın ismi geçmemektedir.

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

- 1- چاقران قاري سيدندن بر مي غاط فتخو
- 2- ايسمي انين قاهر امن خايد رات ايدوپ ارزو
- 3- بر رباح ق يلد ي ايشا بر چ شمه تتي اجرا
- 4- خيزم تت قاسم تي احالا دركاهي پير ياهو
- 5- بابا افندي ال حاق ساي يلمكت انجاك
- 6- ناميندا فيزي موتلاك فيكر يل سن ايان بو
- 7- بر چوقه تو جوهر ي اساري سويل بابا
- 8- بو باهچ بك ديل آرا اولدو بو چشمي ديلجو س نه ۱۳۲۶

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Çakıran Karyesinden bir mir-i atıfet- hu
2. İsmi anın Kahraman hayratı idup arzu
3. Bir bahçe kıldı inşâ bir çeşme etti icrâ
4. Hizmette kastı hâlâ dergâh-ı pire yahu
5. Baba Efendi el- hakk sa-i eylemekte ancak
6. Namında Feyzi, mutlak fikr eyle sen ayan bu
7. Bir çoktu cevher-i asar-ı söyle baba
8. Bu bahçe pek dil- ârâ oldu bu çeşme-i dilcu sene 1326 .

Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin diğer kitabesinin ise, sadece ilk satırı okunmakta diğer üç satır çok fazla tahrip olduğundan okunmamaktadır.

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

1- بكتاشي ولي مالوم زمزم دمدي

.... -2

.... -3

.... -4

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Bektaş-ı veli malum zemzem- demdi
2.
3.
4.

Mimari Özellikleri: Düz bir alan üzerinde zeminin kot seviyesinin altında yapılan Zemzem Pınarı Çeşmesi 4.07 m. genişliğinde, 3.98 m. yüksekliğinde ve 1.45 m. derinliğinde yapılmıştır. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:33) tek yüzlü bir çeşmedir (Çizim:34). Herhangi bir yapıya bitişik olmadan bağımsız olarak inşa edilmiştir. Çeşme nişi yuvarlak kemerle belirlenmiştir. Çeşme, tamamen düzgün kesme taş malzemeden yapılmıştır. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır.

Çeşme nişi, 2.41 m. genişliğinde, 0.80 m. derinliğindedir. Çeşme nişinden ileriye doğru bir çörten gibi uzatılan bu mermer oyuğun ucunda bir lüle bulunmaktadır. Çeşme nişinin bitimine yakın yerinde kitabelik bölümüne yer verilmiştir. Dikdörtgen şeklindeki

kitabe mermer üzerine yazılmıştır. Çeşme nişi yuvarlak bir kemerle belirlenmiştir. Bu kemer iki yanda düzgün kesme taşlar üzerine oturtulmuştur. Kemerin üzerinde, saçak kısmına geçmeden mermer üzerinde bir kitabe daha görülmektedir. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade ve düz tutulmuştur. Saçak kısmı üçgen alınlık ile sonlandırılmıştır. Çeşmenin su teknesi, kare şeklinde ve oldukça basit yapılmıştır. Su teknesine üst taraftan bitişik bir oyuk bulunmaktadır (Foto.:144).

Süsleme Özellikleri: Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi süsleme açısından oldukça sadedir. Suyun aktığı mermer oluğun kenarlarında iyon sütun başlıklarında görülen volütlerle kıvrımlar yapılmıştır (Foto.:145). Ayrıca kırma çatının üstünde yıldız şeklinde bir taş süsleme bulunmaktadır (Foto.:146).

2.6. ÜRGÜP İLÇESİNDE BULUNAN ÇEŞMELER

2.6.1. Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi

Katalog No: 38

Çizim No: 35

Plan No: 34

Fotoğraf No: 147- 149

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir ili Ürgüp ilçesi Cemil Köyü'nün girişinde, Anonim Çeşme'nin karşısında bulunmaktadır (Foto.:147).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşmeyi H.1227/ M.1812 yılında Mustafa Ağa yaptırmıştır. Mermer levha üzerine kabartma tekniği ile Sülüs karakterde Osmanlıca yazılan kitabenin orijinal metni şu şekildedir (Foto.:148):

1- صاحب الخيرات وال حسنات درگاه علي قاپو وجو
2- باشيلاريندان اسيد ال حاج مسط فا اغانين خاي رات در
سنة ١٢٢٧

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Sahibul hayrat vel hasenat dergah-ı Ali kapucu
2. Başlılarından Es- Seyyid el- haç Mustafa Ağanın hayratıdır. Sene 1227.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen çeşme, 2.66 m. yüksekliğinde, 3.13 m. genişliğindedir. İki yan cephenin de derinliği birbirinden farklıdır. Kuzeydoğu cephesinin derinliği 0.45m. Kuzeybatı cephesinin derinliği ise 1.34 m.'dir. Düşey dikdörtgen formda (Plan:34), tek yüzlü bir duvar Çeşmesi'dir (Çizim:35). Çeşme cephesi sivri kemerle belirlenmiştir. Çeşmenin alt tarafı toprağa gömülü vaziyettedir. Çeşme arkasındaki duvara bağımlı bir şekilde yapılmıştır. Çeşme büyük ölçülerdeki moloz taşlarla inşa edilmiştir. Günümüzde suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır.

Çeşme nişi 0.62 m. derinliğinde, 1.82 m. genişliğindedir. Çeşme nişinde bulunan lülenin çevresi sıvandığı için ayna taşı tam olarak belli olmamaktadır. Günümüzde hiçbir olmayan bu lülenin üzerinde, kitabelik bölümüne yakın bir mesafede bir lüleye daha yer verilmiştir. Kitabelik bölümü ile çeşme nişini belirleyen kemer arasında 0.73 m. bir mesafe bırakılmıştır. Çeşme nişini bir sivri kemer belirlenmiştir. Bu kemer, iki yandaki tahrip olmuş taşların oluşturduğu büyük ayaklar üzerine bindirilmiştir. Çeşmenin saçak kısmı çok fazla tahrip olduğundan tam olarak belli olmasa da düz ve taşındığı yapımadığı görülmektedir. Çeşmenin su teknesi, hafif bir şekilde dışarıya taşıntı yapmaktadır. Büyük ölçüde tahrip olan taşlarla yapılmış su teknesi 1.82 m. genişliğindedir. Çeşme kısmen harap durumdadır (Foto.:149).

Süsleme Özellikleri: Çeşme oldukça sade tutulmuştur. Sadece, çeşme nişini belirleyen basık sivri kemeri dolaşan bir silme kuşağı dikkat çekmektedir.

2.6.2. Cıngılı (İbrahim Ağa) Çeşmesi

Katalog No: 39

Çizim No: 36

Plan No: 35

Fotoğraf No: 150- 153

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Ürgüp İlçe Merkezi'ndeki Dua Yeri Mahallesi Şair Fethi Baba Sokağı'nda bulunur (Foto.:150).

Tarihçesi: Kitabesine göre, çeşmeyi İbrahim Ağa H.1243/ M.1828 yılında yaptırmıştır. Çeşme nişi içerisinde bulunan kitabe taş levha üzerine kabartma tekniği ile yapılmış olup beş satırdan oluşmaktadır. Sülüs hatla yazılmış olan kitabe Osmanlıca'dır (Foto.:151).

Kitabenin orijinal metni şu şekildedir:

صاحب الخيرات و راغب
الجنة والدرجات صونلى سنه
الحاج يوسف اغا زاد السيد
ايبراهيم اغا نين حيراتدر
سنه ١٢٤٢

Kitabenin okunuşu ise şu şekildedir:

1. Sahibul hayrat ve rağibul
2. Cennet ved- derecât sunlu sene
3. El hac Yusuf Ağa zâde es- seyyid
4. İbrahim Ağanın hayratıdır.
5. Sene 1243.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine yapılan Ürgüp Cıngılı Çeşmesi, 1.60 m. yüksekliğinde, 1.71 m. genişliğinde ve 0.91 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen bir şekilde (Plan:35), tek yüzlü bağımsız bir çeşmedir (Çizim:36). Çeşme

nişini beş kırık kemer belirlemektedir. Çeşmenin alt kısmı toprağa gömülü vaziyettedir. Tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Günümüzde kullanılmayan çeşmenin suyu akmamaktadır.

Çeşme nişi 1.19 m. genişliğindedir. Ayna taşı üzerinde bir lüle vardır. Bu lüle su akıtmamaktadır. Lülenin üzerinde kitabelik bölümüne geçilmiştir. Kitabelik bölümü, mermer kitabenin şekline göre düzenlenmiştir. Kitabenin altı düz, üstü yarım daire şeklinde sonlandırılmıştır. Hemen üzerinde çeşme nişini belirleyen kemere yer verilmiştir. Çeşme nişini iki yanda kademeli bir kemer belirlemektedir. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sadedir. Saçak dışa ve yana taşıntı yapmaktadır. Çeşmenin su teknesi bulunmamaktadır. Çeşme cephesi yer yer tahrip olmuştur (Foto.:152).

Süsleme Özellikleri: Ürgüp Cıngılı Çeşmesi süsleme bakımından oldukça sadedir. Çeşme nişini belirleyen kemer üzerinde üç tarafı dolaşan silme kuşağına yer verilmiştir. Bu silme kuşağı iç bükey ve dış bükey profilli yapılarak çeşme cephesi hareketlendirilmiştir. Çeşme cephesinin kenarlarında yarım silindir profilli birer silme kuşağı daha görülmektedir (Foto.:153).

2.6.3. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi

Katalog No: 40

Çizim No: 37

Plan No: 36

Fotoğraf No: 154- 157

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir ili, Ürgüp İlçesi'nde Cemil Köyü'nün girişinde yer almaktadır (Foto.:154).

Tarihçesi: Çeşmenin herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. Çeşmenin mimari özelliklerinden ve yakınlarında buluna diğer çeşmelerden hareketle bu çeşmeyi 19. yüzyılın ilk çeyreğine tarihleyebiliriz.

Mimari Özellikleri: Çeşme 4.23 m. genişliğinde, 3.85 m. yüksekliğinde ve 0.50 m. derinliğindedir. Tek yüzlü ve yatay dikdörtgen şekilde (Plan:36) bir çeşmedir (Çizim:37). Arka cephedeki su haznesiyle birlikte, bağımsız olarak yapılmıştır (Foto.:155). Çeşmenin ön cephesi sivri kemerle belirlenmiştir. Çeşme tamamen kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Çeşmenin suyu günümüzde akmamakta ve çeşme kullanılmamaktadır. Anonim çeşmenin su haznesi oldukça büyük tutulmuş olup çok fazla tahrip olmuştur. Su haznesi 3.70 m. derinliğinde, 3.08 m. genişliğindedir.

Çeşmenin bir kısmı toprağa gömülmüş vaziyettedir. Çeşme nişi 1.30 m. ve 2.93 m. genişliğinde yapılmıştır. Çeşmenin ayna taşında bir lüle bulunmaktadır. Lüle basit ve su akıtmamaktadır. Bu lülenin üzerinde, dikdörtgen boş bir kitabelik bölümü bulunmaktadır; fakat üzerinde yazı yoktur (Foto.:156). Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiştir. Bu iki kemer birbirine bitişik ve 0.65 m. derinliğindedir. Kemerler iki yanda ayrı birer ayak üzerine oturtulmuştur. Bu ayaklar tek kütleden oluşmakta, çeşme nişine ve ön cepheye doğru hafif taşıntı yaparak vurgulanmıştır. Çeşmenin saçak kısmı düz tutularak, dışa ve yana doğru taşıntı yapmıştır. Su teknesi, çeşme nişi ile aynı genişlikte, 0.65 m. derinliğindedir. Çeşme çok fazla tahrip olduğundan duvarlar arasında açıklıklar meydana gelmiştir (Foto.:157).

Süsleme Özellikleri: Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nin üzerinde bezeme yoktur.

2.6.4. Karağandere Çeşmesi

Katalog No: 41

Çizim No: 38

Plan No: 37

Fotoğraf No: 158- 159

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Ürgüp İlçesi, Karağandere Sokakta bulunmaktadır (Foto.:158).

Tarihçesi: Çeşmenin üzerinde kitabe yoktur. Yakınlarında bulunan çeşmelerin, mimarisi ve süsleme özelliklerine benzerliğinden dolayı çeşmeyi 19. yüzyılın ilk yarısına tarihleyebiliriz.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen Ürgüp Karağandere Çeşmesi 2.37 m. genişliğinde 2.35 m. yüksekliğinde ve 0.84 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:37) tek yüzlü ve bir duvara bağımlı çeşmedir (Çizim:38). Çeşme cephesi sivri bir kemerle belirlenmiştir. Çeşme tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Çeşme günümüzde kullanılmaktadır.

Karağandere Çeşmesi bulunduğu zeminin eğimine göre inşa edildiği için bir kısmı zemine gömülü vaziyettedir. Çeşme nişi 0.63 m. derinliğinde ve 1.18 m. genişliğindedir. Çeşme nişi yarıya kadar siyah tek kütle yeni taşlarla kaplanmıştır. Ayna taşında yeni musluk bulunmaktadır. Çeşme nişini bir sivri kemer belirlenmiştir. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sadedir. Saçak kısmı çeşmenin bulunduğu araziye uydurularak yana doğru meyilli yapılmıştır (Foto.:159). Çeşme nişi içerisindeki su teknesi siyah tek kütle taşlardan meydana getirilerek dikdörtgen formdadır. Çeşme onarımlarla sağlamlaştırılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Ürgüp Karağandere Çeşmesi süsleme açısından oldukça sade yapılmıştır. Çeşme nişini belirleyen sivri kemerin üzerinde iki silme kuşağına yer verilmiştir. Bu silme kuşakları düz ve iç bükey profillidir. Saçak kısmında da iki silme kuşağına görülmektedir. Bu silme kuşakları ise düz profillidir.

2.6.5. Kaya Hotel eşmesi

Katalog No: 42

Çizim No: 39

Plan No: 38

Fotoğraf No: 160- 161

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Ürgüp İlçesi'nde Musa Efendi Mahallesinde, Kaya Hotel'in önünde bulunmaktadır (Foto.:160).

Tarihçesi: Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Civarda bulunan çeşmelerin, mimarisi ve süsleme özelliklerinden hareketle bu çeşmeyi 19. yüzyılın ilk yarısına tarihleyebiliriz.

Mimari Özellikleri: Önünde bulunan yolun kot seviyesine göre yukarıda yapılan Kaya Hotel Çeşmesi, 3.58 m. yüksekliğinde, 4.44 m. genişliğinde ve 0.71 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:38), tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:39). Çeşme nişi sivri kemer ile belirlenmiştir. Çeşme, Ürgüp Kaya Hotel'inin dış duvarına bitişik yapılmıştır. Tamamen kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çeşme nişi oldukça fazla geniş tutulmuş olup, 3.00 m. genişliğinde ve 1.48 m. derinliğindedir. Su teknesinin üzerinde bir lüle bulunmakta, ayna taşı sıvandığı için bu lüle, su akıtmamaktadır. Bu lülenin üzerinde büyük ölçülerde bir nişe yer verilmiştir. Üçgen kemerle kapatılan bu niş, muhtemelen tas nişidir. Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiş, bu sivri kemer nişe doğru derin tutulmuştur. Bu sivri kemer iki yandaki düzgün kesme taşlar üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı sade ve düzdür. Saçak kısmı sadece ön cephede dışa doğru taşıntı yapmıştır (Foto.:161). Çeşmenin su teknesi, çeşme nişi genişliğindedir. Dikdörtgen formdaki bu su teknesinin taşları oldukça fazla tahrip olmuştur.

Süsleme Özellikleri: Çeşme süsleme bakımından çok sadedir. Çeşme nişini belirleyen kemerin ortasında, kemeri boydan boya dolaşan bir silme kuşağı bulunur. Saçak kısmında da silme kuşaklarına yer verilmiştir. Bu silme kuşaklarından üstteki iç bükey profilli, alttaki ise düzdür.

2.6.6. Okul Önü Çeşmesi

Katalog No: 43

Çizim No: 40

Plan No: 39

Fotoğraf No: 162- 164

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli Ürgüp İlçesi'nde Kütük Bayırı Sokakta yer alır (Foto.:162).

Tarihçesi: Çeşmenin üzerinde kitabe yoktur. Civarda bulunan çeşmelerin tarihi, mimarisi ve süsleme özelliklerinden hareketle çeşmenin 19. yüzyılın ilk yarısında yaptırıldığı düşünülmektedir.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen çeşme 2.42 m. yüksekliğinde, 1.46 m. genişliğinde, 0.96 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen şekilde (Plan:39) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:40). Çeşme nişi silme kuşaklarıyla hareketlendirilen bir kaş kemerle belirlenmiştir. Çeşme tamamen düzgün kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Günümüzde kullanılmayan çeşmenin suyu akmamaktadır.

Çeşme nişi 0.07 m. derinliğinde ve 1.00 m. genişliğindedir. Çeşme nişi çok fazla tahrip olduğundan ayna taşı belli olmamaktadır. Bu kısımda kısa bir lüle bulunmaktadır. Çeşme nişi dekoratif bir kaş kemerle belirlenmiştir. Çeşmenin saçak kısmı yanlarda düz bırakılıp, ortada ise yuvarlak kemer şeklinde bitirilmiştir. Saçak kısmı ön cephenin kenarlarında ise, konsollara oturtulmuştur (Foto.:163). En altta su teknesi bulunmaktadır. Su teknesi dikdörtgen formda ve ileriye doğru taşıntı yapmaktadır.

Çeşmenin özellikle alt kısmı tahrip olmuş ve taşlar arasında açıklıklar meydana gelmiştir (Foto.:164).

Süsleme Özellikleri: Ürgüp Okul Önü Çeşmesi süsleme açısından sadedir. Çeşme nişinde tahrip olduğu için tam olarak belli olmayan taş kabartmalar bulunmaktadır. Çeşme nişini belirleyen kaş kemer iç bükey profilli silmelerle vurgulanmıştır. Çeşmenin ön cephesi iç içe silmelerle hareketlendirilmiştir. Beş sıradan oluşan bu silme kuşaklarından sadece ortadaki iç bükey profilli, diğer silmeler ise düz profillidir. Çeşmede başka bir süsleme özelliği görülmemektedir

2.6.7. Sütunlu Çeşmesi

Katalog No: 44

Çizim No: 41

Plan No: 40

Fotoğraf No: 165- 169

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Ürgüp İlçesi'ndeki Dutlu Camii'nin güneyinde yer alır (Foto.:165).

Tarihçesi: Çeşmenin kitabesi yoktur. Yakınında bulunan çeşmelerin mimari ve süsleme özelliklerine benzerliğinden dolayı çeşmeyi 19. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Mimari Özellikleri: Düz bir alanda inşa edilen Çeşme 4.00 m. genişliğinde, 3.56 m. yüksekliğinde ve 1.87 m. derinliğindedir. Dikdörtgen şekilde (Plan:40) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:41). Çeşmenin ön cephesinde büyük yan cephelerde ise birer küçük yuvarlak kemerle hareketlenme sağlanmaya çalışılmıştır. Arkasındaki eve bitişik ve alttan zemine gömülü vaziyettedir. Çeşme düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır (Foto.:166).

Çeşmenin, Nevşehir'deki diğer çeşmelere göre farklı bir mimari tarzı vardır. Çeşme ön cephesine yerleştirilmiş iki sütunun sivri kemerle bağlanmasından oluşan bir düzenleme gösterir (Foto.:167-168). Çeşmenin ayna taşı tahrip olmuş bir kaş kemerle vurgulanmıştır. Ayna taşında yeni bir musluğa yer verilmiştir (Foto.:169). Çeşme iç taraftan sivri bir tonozla örtülmüştür. Saçak kısmı ise öne ve yana doğru taşıntı yaparak düz ve sade tutulmuştur. Çeşmenin su teknesi, yeni yapılmış olup, dikdörtgen formdadır.

Çeşme onarımlarla orijinal görüntüsünden uzaklaştırılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Çeşmenin üzerinde bezeme bulunmamaktadır.

2.6.8. Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi

Katalog No: 45

Çizim No: 42

Plan No: 41

Fotoğraf No: 170- 172

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli, Ürgüp İlçesi'nde Taşkınpaşa Köyünü, Şahin Efendi Köyüne bağlayan yol üzerinde bulunur (Foto.:170).

Tarihçesi: Çeşmenin kitabesi yoktur. Civarda bulunan çeşmelerin tarihi, mimarisi ve süsleme özelliklerinden hareketle bu çeşmeyi 19. yüzyılın ilk yarısına tarihleyebiliriz.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerinde bulunan Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi bir kaya üzerine sonradan oturtulmuş gibidir. Çeşme, 3.85 m. genişliğinde, 2.30 m. yüksekliğinde ve 1.32 m. derinliğindedir. Dikdörtgen şekilde (Plan:41) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:42). Çeşme cephesi sivri kemerle belirlenmiştir. Çeşme ön ve yan cephede düzgün kesme taşlarla arka cephelerde ise yığma taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Günümüzde suyu akmayan çeşme kullanılmamaktadır (Foto.:171).

Çeşme nişi 1.96 m. genişliğinde ve 0.50 m. derinliğindedir. Çeşme nişinde çeşmeyi oluşturan unsurlardan su teknesi, ayna taşı, musluk, lüle gibi elemanlar bulunmamaktadır. Çeşme nişinin ortasında üç köşeli bir nişe yer verilmiştir. Bu niş, 0.42 m. genişliğindedir. Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiştir. Bu sivri kemer iki yanda basit kesme taşlar üzerine oturtulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade ve düz tutulmuştur. Çeşme taşları yer yer erimiş ve bazı yerlerde oldukça fazla tahrip olmuştur.

Süsleme Özellikleri: Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi süsleme açısından oldukça sade yapılmıştır. Sadece, çeşme nişinin içerisinde bulunan nişin üst kısmı beş sıra mukarnas kavsara ile hareketlendirilmiştir (Foto.:172). Çeşme de başka süsleme özelliği görülmez.

2.6.9. Teknecik eşmesi

Katalog No: 46

Çizim No: 43

Plan No: 42

Fotoğraf No: 173- 175

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Ürgüp İlçesinden Nevşehir'e giden karayolunun üzerinde bulunmaktadır. (Foto.:173).

Tarihçesi: Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Civarda bulunan çeşmelerin tarihi, mimarisi ve süsleme özelliklerinden hareketle bu çeşmeyi 19. yüzyılın ilk yarısına tarihleyebiliriz.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine yapılmış olan Ürgüp Teknecik Çeşmesi bulunduğu alanın kot seviyesinin altında inşa edilmiştir. Çeşme 3.70m. genişliğinde 3.21 m. yüksekliğinde ve 1.29 m. derinliğindedir. Düşey dikdörtgen planda (Plan:42) tek yüzlü ve bir duvara bağımlı olarak yapılmıştır (Çizim:43). Çeşme nişi yuvarlak kemerle belirlenmiştir. Kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Suyu akmamayan çeşme kullanılmamaktadır.

Çeşme nişi bir eyvan tarzında olup derin yapılmıştır. Beş basamaklı taş merdivenden inilerek çeşmeye ulaşılır. Çeşme nişi 2.41 m. derinliğindedir. Üçgen formda bir ayna taşı bulunmaktadır. Bu ayna taşında bir lüle vardır. Bunun doğu tarafında küçük bir nişe yer verilmiştir. Çeşme nişinin zeminden yukarıya doğru yarısı siyah kesme taşlarla, yarısı sarı kesme taşlarla örülmüştür (Foto.:174). Çeşme nişi yuvarlak kemerle belirlenmiştir. Bu yuvarlak kemerlerden öndeki 0.61 m. derinliğinde, arkadaki 0.51 m. derinliğindedir. Bu kemerler alttan siyah büyük taşlara oturtulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı oldukça sade tutulmuştur. Saçak kısmı ileriye ve yana taşıntı yapmaktadır. Çeşmede su teknesi yoktur.

Çeşme oldukça fazla tahrip olmuş, duvarları arasında derin açıklıklar oluşmuştur.

Süsleme Özellikleri: Ürgüp Teknecik Çeşmesi süsleme yönünden çok sadedir. Çeşme nişini belirleyen kemerlerin oturduğu taşlar üç silme kuşağı ile hareketlendirilmiştir. Bu silme kuşakları düz tutulmuş üste doğru, çeşme nişine doğru hafif çıkıntı yapmaktadır. Çeşme nişini belirleyen yuvarlak kemerden öndeğinde, bir silme kuşağına yer verilmiştir. Çeşmenin saçak kısmı üç silme ile hareketlendirilmiştir. Bu silme kuşaklarından ortadaki dış bükey profilli, alttaki ve üstteki ise düz profillidir (Foto.:175). Çeşmede başka süsleme özelliği görülmez.

2.6.10. Yahya Efendi Cami Çeşmesi

Katalog No: 47

Çizim No: 44

Plan No: 43

Fotoğraf No: 176- 177

İnceleme Tarihi: 24.11.2014-25.02.2015

Yeri: Nevşehir İli Ürgüp İlçesi'ndeki Cami Kebir Sokakta Merkez Yahya Efendi Caminin kuzey cephesine bitişik olarak yer almaktadır (Foto.:176).

Tarihçesi: Çeşmesi'nin kitabesi bulunmamaktadır. Taç kapısına bitişik olduğu Yahya Efendi Caminin tarihi H.1400 M. 1980'dir. Bu tarih en son yapılan onarım tarihi olabilir¹⁵⁹. Çeşmenin mimari özelliklerinden hareketle, 19. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Mimari Özellikleri: Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen Yahya Efendi Camii Çeşmesi 2.54 m. yüksekliğinde, 2.34 m. genişliğinde, 0.35 m. derinliğindedir. Didörtgen şeklinde (Plan:43) tek yüzlü bir duvar çeşmesi'dir (Çizim:44). Çeşme nişi sivri kemerle belirlenmiştir. Çeşme, Merkez Yahya Efendi Caminin taç kapısına bitişik olarak yapılmıştır. Günümüzde kullanılan çeşmenin suyu akmaktadır. Çeşme düzgün kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir (Foto.:177).

Çeşme nişi, 1.07 m. genişliğinde, 0.50 m. derinliğindedir. Çeşme nişinin içi üç tarafından mermer levhalarla kaplandığı için ayna taşı görünmemektedir. Çeşme nişi bir sivri kemerle belirlenmiştir. Bu sivri kemer iki yanda düzgün kesme taşlar üzerine oturtulmuştur. Sivri kemerin ortasında rozet bulunmaktadır. Çeşmenin saçak kısmı ileriye ve yana doğru hafif taşıntılıdır. Çeşme onarımlarla sağlamlaştırılmış; fakat orijinalliğinden uzaklaştırılmıştır.

Süsleme Özellikleri: Çeşme süsleme açısından oldukça sadedir. Sadece saçak kısmında üç silme kuşağına görülmektedir. Bu silme kuşaklarından en üstteki düz profilli, ortadaki dış bükey profilli, en alttaki ise, iç bükey profilli olarak tamamlanmıştır.

¹⁵⁹ Yapıya ait 09.10.1964 tarihli vakıf eski eser fişine baktığımızda, klasik Osmanlı mimari tarzında olan yapının o dönemde harap durumda olduğu ve yanında aynı devire ait suyu akmayan bir çeşmenin olduğu yazmaktadır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıf Eski Eser Fişi, Dosya No: 50 07 01/2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Çeşme kelimesinin Farsça’da “Göz” anlamındaki “Çeşm” kelimesinden geldiği genellikle kabul edilir. Su çıkan kaynak, göz ve pınarlara “Çeşm” denilmesi, bunların akıtılıp halka ulaştırıldığı küçük yapılara Çeşme denilmesine sebep olmuştur¹⁶⁰.

Çeşme herkesin yararlanması için belli bir düzen içinde borularla getirilerek ya da bir haznede toplanarak akıtılan suyun alınmasına mahsus lüleli veya musluklu, bir hazne şeklinde, taş, mermer gibi malzemeden inşa edilmiş umuma açık su alma yerleridir¹⁶¹.

İlk çeşme yapılarının Hellenistik Dönem ve Antik Roma’da görüldüğü bilinmektedir. Nympheum denilen bu yapıların gerek görsel bir zenginlik ortaya çıkartmak gerek içme suyu sağlamak gerekse de hayvanları sulamak amacıyla yapılmıştır. Orta Çağ Avrupa’sında çeşmeler küçük ve önemsiz yapılarırken Barok Dönemi’nde gelişme kaydetmiştir¹⁶².

Osmanlı Mimarisinde suyla ilgili yapılan yapılar içinde çeşmeler önemli yer tutmaktadır. Dönemin idarecileri tarafından hayır duası kazanmak, temizlik, güç gösterisi gibi amaçlarla yapılan çeşmeler konumlandıkları yerler itibariyle kentlerin tarihi süreç içerisindeki değişimi hakkında fikirler sunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu 16. yüzyıldan sonra çok sayıda çeşme yaptırmıştır. Lale Devrine kadar geçen sürede çeşmeler sade, küçük ve genel olarak bir duvara bitişik yapılmıştır. Meydan çeşmeleri 18. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Yapıldıkları dönemin mimari üslubunu

¹⁶⁰ Eyice, 277; Ayla Ödekan, “Çeşme”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1987, II, 396; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetindeki Meyve Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991, 17- 32; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi*, Ankara 1995, 19 -26; H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*, Ankara 1993, 105- 106; Ayhan Doğruyol, *İstanbul Çeşmeleri’ndeki Süslemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1987, 4; Işıkkakdoğan, 83.

¹⁶¹ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul 1998, 123; Celal Esat Arseven “Çeşme” *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, I, 388- 389; Mustafa Denктаş, *Karaman Çeşmeleri*, Kayseri 2000, 188; Işıkkakdoğan, 83.

¹⁶² Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*, İstanbul 1996, 58; Işıkkakdoğan, 83.

yansıttığı gibi İslam Dinin figürlü bezemeyi tasvip etmemesinden diğer bezemeler çeşmelerde daha rahat işlenmiştir¹⁶³.

Çalışmamızda Nevşehir İli ve İlçelerinde bulunan 47 çeşme incelenmeye alınmıştır. İncelemeye çalıştığımız bu çeşmelerin çoğu Osmanlı Dönemin'e ait olmakla birlikte birkaç çeşme ise Cumhuriyet Dönemin'e aittir. Katalog bölümünde genel anlamda tanıttığımız bu eserlerin, bu bölümde tipoloji, malzeme, yapı elemanları, süsleme unsurları açısından değerlendirmeleri yapılacaktır.

3.1. TİPOLOJİ

Türk Su Mimarisinin boyut olarak en küçük yapılarından olan çeşmeler, birçok araştırmacı tarafından incelenmiş, farklı şekilde tasnif edilmişlerdir. Çeşmeler üzerinde yapılan bazı tipoloji çalışmaları şu şekildedir: Ayla Ödekan, çeşmeleri bulundukları yerlere ve fiziksel biçimlerine göre tasnif etmiştir¹⁶⁴. Semavi Eyice ise cephe ve meydan çeşmeleri olarak çeşmeleri iki grupta değerlendirmiştir¹⁶⁵. Yılmaz Önge çeşmeleri çalışma durumlarına ve konumlarına göre iki gruba ayırmıştır¹⁶⁶. C. Esat Arseven çeşmeleri konumlarına göre; cami, şadırvan, abidevi çeşmeler, oda çeşmeleri, mahalle çeşmeleri, musluklar olarak sınıflandırmıştır¹⁶⁷. Bu çalışmamızda Ayla Ödekan ve Semavi Eyice'nin Tipolojisine göre sınıflandırma yapılmıştır. Nevşehir Çeşmeleri önce bulundukları yere göre sonra da cephe düzenlemelerine göre değerlendirilecektir.

3.1.1. Bulundukları Yere Göre Çeşmeler

Çeşmelerin bulundukları yere göre yapılan sınıflamadır.

Bağımlı Çeşmeler: Bağımlı çeşmeler, ev, dükkân, bahçe duvarı veya herhangi bir duvar, cami, medrese gibi yerlere gömülü vaziyette ya da daha sonradan bitiştirilerek inşa edilmiştir. İnceleme konumuz olan Nevşehir Çeşmeleri'nden 26 tanesi bir yapıya ve duvara bitişik konumdadır.

¹⁶³ Ayla Ödekan, "Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme", *Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, 281; Denктаş, 4; Pilehvarian, 247; Yılmaz Önge, "Vakıf Müessesinde Su ve Önemi" *Birinci Vakıf Haftası*, Ankara 1983, 23- 26; Sözen, Tanyeli, 58; Geyik, 137; Işıkkdoğan, 83.

¹⁶⁴ Ayla Ödekan, "Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme", *Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, 281-297.

¹⁶⁵ Eyice, 1214.

¹⁶⁶ Önge, 14.

¹⁶⁷ Arseven, 390; Geyik, 138; Karademir, 224.

Bekdik Çeşmesi (1727) (Foto.:16), Cici Baba Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:28), Harman Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:32), Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi (1727) (Foto.:20), Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi (1725) (Foto.:5) , Kurtlu Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:50) , Kütüklü Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:35), Morukçu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:48), Orduoğlu Çeşmesi (1726) (Foto.:12), Zöhtü (Seferci) Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:37), Hükümet Konağı Çeşmesi (1927) (Foto.:58), Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi (1723) (Foto.:1), Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:69), Acıgöl Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:73) (Krş. Plan:1), Acıgöl Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:82) (Krş. Plan:2), Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:77), Hacıbektaş Aslanlı Çeşme (1854) (Foto.:121), Hacıbektaş Üçler Çeşmesi (1920) (Foto.:129) (Krş. Plan:3), Hacıbektaş Savat Çeşmesi (1804) (Foto.:113) (Krş. Plan:4), Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi (1908) (Foto.:141) (Krş. Plan:5), Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi (1812) (Foto.:) (Krş. Plan:6), Ürgüp Karağandere Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:158), Ürgüp Kaya Hoteli Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:160), Ürgüp Sütunlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:165), Ürgüp Teknecik Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:173) (Krş. Plan:7), Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:176) bağımlı çeşmeler grubuna girmektedir.

Anadolu’da sıklıkla rastladığımız bağımlı çeşmelerden bazıları şunlardır: Balıkesir Merkez Karaoğlan Çeşmesi (1861) (Krş. Foto.:1)¹⁶⁸, İzmir Kestaneli Çeşme (1790) (Krş. Foto.:2)¹⁶⁹, Karaman Hancızade (18. yy) (Krş. Foto.:3)¹⁷⁰, Afyon Karamanoğlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Krş. Foto.:4)¹⁷¹, Erzurum Camidar Sokak Çeşmesi (18. yüzyıl) (Krş. Foto.:5)¹⁷², İstanbul Humbaracıbaba Çeşmesi (1729) (Krş. Foto.:6)¹⁷³, İstanbul Mehmed Paşa (Cerrah) Çeşmesi (1593) (Krş. Foto.:7)¹⁷⁴, Elazığ Harput Sara Hatun Çeşmesi (15. yüzyıl) (Krş. Foto.:8)¹⁷⁵, Afyon Baş Çeşme (1496) (Krş. Foto.:9)¹⁷⁶,

¹⁶⁸ Işıkkakdoğan, 46.

¹⁶⁹ Geyik, 43.

¹⁷⁰ Denктаş, 57.

¹⁷¹ Gülay Karasu, *Afyon Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Ankara 2006, 146.

¹⁷² Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, *Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları*, Erzurum 2002, 48.

¹⁷³ H. Örcün Barışta, *İstanbul Çeşmeleri*, Ankara 1992, 52.

¹⁷⁴ Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 48.

¹⁷⁵ Aktaş, 112.

¹⁷⁶ Karasu, 22.

Hekimhan Gümüş Pınar Çeşmesi¹⁷⁷, Karaman Yiğen Ağalar Sokak Çeşmesi (18. yüzyıl sonu) (Krş. Foto.:10)¹⁷⁸, Manisa Halil Efendi Çeşmesi (1747) (Krş. Foto.:11)¹⁷⁹, İstanbul Feyzullah Efendi Çeşmesi (1700)¹⁸⁰, Kayseri Sahibiye Medresesi Çeşmesi (1266)¹⁸¹.

Bağımsız Çeşmeler: Daha çok meydanlarda veyahut mahallelerde, sokak aralarında yapılan hiçbir yapıya bitişik olmadan ayakta duran çeşmelerdir. İnceleme konumuz olan Nevşehir Çeşmeleri'nden 17 tanesi bir yapıya ve duvara bitişik olmadan bağımsız çeşmeler grubuna girmektedir.

Bunlar: Şekerci Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:39), Tahta Cami Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:43), Tavukçu Çeşmesi (1727) (Foto.:25), Cami Kebir Caddesi Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:54), Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi (1928) (Foto.:65), Türkiye İstiklal Çeşmesi (1928) (Foto.:67), Gülşehir Karavezir Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:92), Hacibektaş Akpınar Çeşmesi (1726) (Foto.:103) (Krş. Plan:8), Hacibektaş Babapınarı Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:125), Hacibektaş Dedem Çeşmesi (1851) (Foto.:117)(Krş. Plan:9), Hacibektaş Feyzullah Baba Çeşmesi (1908) (Foto.:138), Hacibektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi (1714) (Foto.:96), Hacibektaş Uç Çeşmesi (1755) (Foto.:108), Ürgüp Cıngılı Çeşmesi (1828) (Foto.:150), Ürgüp Okulönü Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:162), Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:170), Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:154).

Anadolu'da sıklıkla rastladığımız bağımsız çeşmelerden bazıları şunlardır: İzmir Çeşme Maraş Çeşmesi (1780) (Krş. Foto.:12)¹⁸², Karaman Hisar Çeşmesi (1809) (Krş. Foto.:13)¹⁸³, İstanbul Bostancı Çatal Çeşme (1550) (Krş. Foto.:14)¹⁸⁴, Adıyaman Elmas Hatun Çeşmesi (1867) (Krş. Foto.:15)¹⁸⁵, Manisa Anonim Çeşmesi I (18. yüzyıl) (Krş. Foto.:16)¹⁸⁶, İstanbul Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723) (Krş. Foto.:17)¹⁸⁷, Harput

¹⁷⁷ Nurşen Fındık Özkul, "Hekimhan Çeşmeleri", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.9, Erzurum 2006, 103.

¹⁷⁸ Denктаş, 77.

¹⁷⁹ Uçar, 90.

¹⁸⁰ Haluk Kargı "İstanbul Feyzullah Efendi Çeşmesi" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2007, XII, 421

¹⁸¹ Önge, 49.

¹⁸² Geyik, 37.

¹⁸³ Denктаş, 95.

¹⁸⁴ Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 42.

¹⁸⁵ Ahmet Ali Bayhan, Fikri Salman, *Adıyaman Yüzey Araştırması*, Adıyaman 2010, 98.

¹⁸⁶ Uçar, 80.

Alaaddin Bey Çeşmesi (1580) (Krş. Foto.:18)¹⁸⁸, Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi (1904) (Krş. Foto.:19)¹⁸⁹, Afyon Cevizaltı Çeşmesi (1764) (Krş. Foto.:20)¹⁹⁰, İstanbul Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (1839) (Krş. Foto.:21)¹⁹¹.

Su Hazneli (Depolu) Çeşmeler: Nevşehir Çeşmeleri'nden 9'u su haznelidir. Bu su hazneli çeşmelerden 3'ü herhangi bir yapıya bitişik olmadan sadece çeşme ile birleşik bir şekilde ayaktaadır. Bunlar: Şekerci Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:39), Tahta Cami Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:43), Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:154). İncelenen çeşmelerden 6'sı ise su haznesi ile bazı yapı yada duvara bitişik bir vaziyettedir. Bunlar: Acıgöl Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:73), Kurtlu Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:50), Orduoğlu Çeşmesi (1726) (Foto.:12), Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi (1812) (Foto.:147), Ürgüp Sütunlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:165), Ürgüp Teknecik Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:173).

Anadolu'daki su hazneli çeşmelerden bazıları şunlardır: Karaman Ali Dede Tartan Çeşmesi (1809) (Krş. Foto.:22)¹⁹², Manisa Dokur Çeşme (1614) (Krş. Foto.:23)¹⁹³, Afyon Yeni Çeşme (20. yüzyıl) (Krş. Foto.:24)¹⁹⁴, İzmir Hacı Saliha Çeşmesi (1800) (Krş. Foto.:25)¹⁹⁵, İstanbul İshak Ağa Çeşmesi (1746) (Krş. Foto.:26)¹⁹⁶, Balıkesir Sülüklü Çeşmesi (1723) (Krş. Foto.:27)¹⁹⁷, Kilis Kurtağa Çeşmesi (1635)¹⁹⁸, Çanakkale Ayvacık Baba Kale Meydan Çeşmesi (1727)¹⁹⁹.

¹⁸⁷ Aylin Talasoğlu, *İstanbul'un Meydan Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, 15.

¹⁸⁸ Aktaş, 67.

¹⁸⁹ Karademir, 87.

¹⁹⁰ Karasu, 55.

¹⁹¹ Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 160.

¹⁹² Denktaş, 90.

¹⁹³ Uçar, 60.

¹⁹⁴ Karasu, 160.

¹⁹⁵ Geyik, 55.

¹⁹⁶ Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 108.

¹⁹⁷ Işıkkadoğan, 168.

¹⁹⁸ Karasu, 185.

¹⁹⁹ Karasu, 185.

3.1.2. Cephe Düzenlemelerine Göre Çeşmeler

Nevşehir’de bulunan çoğu çeşme bir duvara bitişik ya da bir kısmı toprağa gömülü vaziyette olduğu için arka ve yan cephelerden ziyade ön cepheleri değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca Nevşehir’deki bütün çeşmeler tek cephelidir. Çeşmeler, sade ve küçük boyutlu yapılar olduklarından cephe elemanları, yapı elemanları olarak değerlendirilir.

Sivri Kemerli Çeşmeler: Nevşehir’de bulunan çeşmelerden 19 tanesi sivri kemerlidir. Bu sivri kemerli çeşmelerden Hacıbektaş Külliyesi içinde yer alan Aslanlı Çeşmede (1854) (Foto.:121) altı sivri kemer iç içe kademelidir. Yine Hacıbektaş İlçesi’nde bulunan Uç Çeşme (1755) (Foto.:108) ise iç içe üç sivri kemerlidir. Diğer sivri kemerli çeşmeler ise şunlardır: Bekdik Çeşmesi (1727) (Foto.:16), Harman Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:32), Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi (1727) (Foto.:20), Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi (1725) (Foto.:5), Morukçu Çeşmesi (1721) (Foto.:48), Zöhtü (Seferci) Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:37), Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:69), Acıgöl Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:82), Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:77), Hacıbektaş Babapınarı Çeşmesi (19.yüzyıl) (Foto.:125), Hacıbektaş Dedem Çeşmesi (1851) (Foto.:117), Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi (1908) (Foto.:138), Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:154), Ürgüp Karağandere Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:158), Ürgüp Kaya Hoteli Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:160), Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:170), Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:176).

Anadolu’da bulunan sivri kemerli çeşmelere ise örnek olarak; Manisa Kaval Çeşme (1481) (Krş. Foto.:28)²⁰⁰, İzmir Çeşme Mehmet Kethüda Çeşmesi (1738) (Krş. Foto.:29)²⁰¹, İstanbul Mustafa Ağa Çeşmesi (1681) (Krş. Foto.:30)²⁰², Erzurum Abdullah Paşa Çeşmesi (1790) (Krş. Foto.:31)²⁰³, Edirne Hacı Müslim Çeşmesi (1647) (Krş. Foto.:32)²⁰⁴, İstanbul Osman Ağa Çeşmesi (1621) (Krş. Foto.:33)²⁰⁵, Balıkesir

²⁰⁰ Uçar, 31.

²⁰¹ Geyik, 30.

²⁰² Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 64.

²⁰³ Yurttaş, Özkan, 32.

²⁰⁴ Murat Karademir, 79.

²⁰⁵ Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 60.

Hacı Mahut Ağa Çeşmesi (1758) (Krş. Foto.:34)²⁰⁶, Afyon Çavuşbaşı Çeşmesi (1713) (Krş. Foto.:35)²⁰⁷, Edirne Musalla Çeşmesi (1684) (Krş. Foto.:36)²⁰⁸, Erzurum Hacı Dede Ağa Çeşmesi²⁰⁹, Elazığ Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi (1794) (Krş. Foto.:37)²¹⁰, Karaman Hoca Mahmut Çeşmesi (1451) (Krş. Foto.:38)²¹¹, Karaman İsmail Ağa (1706) (Krş. Foto.:39)²¹², Kayseri Gömleksiz Çeşme (1723)²¹³, Van Adır Çeşmesi (17. yüzyıl)²¹⁴, Niksar Kaleiçi Çeşmesi (?)²¹⁵ Hekimhan Sarıbaşı Çeşmesi²¹⁶, Konya Yavuz Sultan Selim Çeşmesi²¹⁷ gösterilebilir.

Yuvarlak Kemerli Çeşmeler: Nevşehir’de bulunan çeşmelerden 10 tanesi yuvarlak kemerlidir. Bunlardan Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi (1714) (Foto.:96) iç içe kademeli üç yuvarlak kemerden oluşmaktadır. Diğer yuvarlak kemerli çeşmelerde şunlardır: Kurtlu Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:50), Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi (1723) (Foto.:1), Şekerci Çeşmesi (18. yy) (Foto.:39), Acıgöl Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:73), Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi (1726) (Foto.:103), Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi (1908) (Foto.:141), Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi (1812) (Foto.:147), Ürgüp Sütunlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:165), Ürgüp Teknecik Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:173).

Anadolu’da bulunan yuvarlak kemerli çeşmelere ise örnek olarak; İzmir Çeşme Ömer Ağa Çeşmesi (1837) (Krş. Foto.:40)²¹⁸, İstanbul Siyavuş Paşa Çeşmesi (1602) (Krş. Foto.:41)²¹⁹, Erzurum Ayaz Paşa Çeşmesi (16. yy) (Krş. Foto.:42)²²⁰, Harput

²⁰⁶ Işıkkadoğan, 172.

²⁰⁷ Karasu, 61.

²⁰⁸ Karademir, 119.

²⁰⁹ Hüseyin Yurttaş “Hacı Dede Ağa Çeşmesi”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 1999, S.5, 197; Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, Zerrin Köşklü, Muhammed L. Kındıgılı, “*Erzurum’un Tarihi Eserleri*”, *Bir Şehir Var Yayıncılık Erzurum*, Erzurum 2011, 168.

²¹⁰ Aktaş, 169.

²¹¹ Denктаş, 38.

²¹² Denктаş, 43.

²¹³ Aktaş, 271.

²¹⁴ Şahabettin Öztürk, Eylem Güzel, “Adır Çeşmesi”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Erzurum 2004, 82.

²¹⁵ Karasu173.

²¹⁶ Nurşen Fındık Özkul, “Hekimhan Çeşmeleri”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.9, Erzurum 2006, 100.

²¹⁷ Erkan Aygör, *Küresel İklim Değişiklikleri ve Tarihi Konya Çeşmeleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi İmar Bölümü (Kudeb), Konya, 2006, 6.

²¹⁸ Geyik, 61.

²¹⁹ Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 58.

²²⁰ Yurttaş, Özkan, 43.

Zeynep Çeşmesi (?) (Krş. Foto.:43)²²¹, Karaman Sakabaşı Sokağı Çeşmesi (19. yüzyıl) (Krş. Foto.:44)²²², Afyon Sinan Halife Çeşmesi (1453) (Krş. Foto.:45)²²³, İstanbul Ortaköy İbrahim Paşa Çeşmesi (1723) (Krş. Foto.:46)²²⁴, Afyon Ak Mescid Orta Çeşmesi (1806) (Krş. Foto.:47)²²⁵, Karaman Kadıbudak Çeşmesi (1551) (Krş. Foto.:48)²²⁶, Karaman Dikbasan Çeşmesi (1815) (Krş. Foto.:49)²²⁷, Balıkesir Bandırma Dere Mahallesi Çeşmesi (1903) (Krş. Foto.:50)²²⁸, Balıkesir Edincik Şehitler Çeşmesi (1922) (Krş. Foto.:51)²²⁹, Elazığ Palu Çeper Pınarı Çeşmesi (1786) (Krş. Foto.:52)²³⁰, Elazığ Harput İsmail Çeşmesi (?) (Krş. Foto.:53)²³¹, Manisa Gediz Mahallesi Çeşmesi (19. yüzyıl) (Krş. Foto.:54)²³², Erzurum Gümüşgöz Çeşmesi ²³³, İstanbul Ahmet Ağa Çeşmesi (1817) (Krş. Foto.:55)²³⁴ gösterilebilir.

İç İçe İki Kemerli Çeşmeler: Nevşehir’de bulunan çeşmelerden 1 tanesi iç içe iki kemerlidir. Bunlar: Hacıbektaş Külliyesi Üçler Çeşmesi (1920) (Foto.:129).Anadolu’da pek rastlanılmayan bu çeşmelere örnek olarak; Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271)²³⁵ Karaman Halil Efendi Çeşmesi (19. yüzyıl) (Krş. Foto.:56)²³⁶, Afyon Sülüm 1 Çeşmesi (20. yüzyıl) (Krş. Foto.:57)²³⁷, Kayseri Kabasakal Müftü Çeşmesi (1714)²³⁸, Şebinkarahisar Eyvan Çeşmesi (18. yüzyıl)²³⁹, Kayseri Hacı Mehmet Çeşmesi

²²¹ Azime Ferya Aktaş, *Elazığ İli Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Ankara 2009, 151.

²²² Denктаş, 126.

²²³ Karasu, 34.

²²⁴ Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 92.

²²⁵ Karasu, 85.

²²⁶ Denктаş, 30.

²²⁷ Denктаş, 105.

²²⁸ Işıkkakdoğan, 199.

²²⁹ Işıkkakdoğan, 215.

²³⁰ Aktaş, 211.

²³¹ Aktaş, 88.

²³² Uçar, 118.

²³³ Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, Zerrin Köşklü, Şerife Tali, Demet Okuyucu, Gül Geyik, Muhammet Kındıgılı, *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Erzurum 2008, 228.

²³⁴ Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 153.

²³⁵ Önge, 49.

²³⁶ Denктаş, 129.

²³⁷ Karasu, 117.

²³⁸ Denктаş, 191.

²³⁹ Denктаş, 191.

(1807)²⁴⁰, Erzurum Çeteci Abdullah Paşa Çeşmesi I²⁴¹ İzmir Bergama Kasapoğlu Çeşmesi (1904) (Krş. Foto.:58)²⁴² verilebilir.

Düz Kemerli Çeşmeler: Nevşehir’de bulunan çeşmelerden 4 tanesi düz bir kemerle sonlandırılmıştır. Bunlar: Cici Baba Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:28), Orduoğlu Çeşmesi (1726) (Foto.:12), Kütüklü Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:35), Tavukçu Çeşmesi (1727) (Foto.:25).

Anadolu’da bulunan bu tipin örnekleri olarak; İzmir Çeşme Marifî Dergahı Şeyh Yusuf Efendi Çeşmesi (20. yüzyıl) (Krş. Foto.:59)²⁴³, Balıkesir Bandırma İhsaniye Cami Çeşmesi (1907) (Krş. Foto.:60)²⁴⁴, Erzurum Hacı İbrahim Baba (1842) (Krş. Foto.:61)²⁴⁵, Balıkesir Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi (1902) (Krş. Foto.:62)²⁴⁶, Balıkesir Edincik Nazlı Çeşme (1909) (Krş. Foto.:63)²⁴⁷, Elazığ Ulukent Seyit Kasım Çeşmesi (?) (Krş. Foto.:64)²⁴⁸, Elazığ Palu Kindik Çeşmesi (?) (Krş. Foto.:65)²⁴⁹ gösterilebilir.

Dilimli Kemerli Çeşmeler: Nevşehir’de bulunan çeşmelerden 2 tanesi dilimli kemer ile sonlandırılmıştır. Bunlardan Ürgüp Cıngılı Çeşmesi (1828) (Foto.:150) beş dilimli, Gülşehir Karavezir Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:92) ise üç dilimlidir.

Anadolu’da bu tipin örneğine pek rastlanılmaz. Bu tipin örnekleri arasında şu çeşmeler gösterilebilir: Balıkesir Havran Yukarı Mahallesi Çeşmesi (1805) (Krş. Foto.:66)²⁵⁰ beş dilimli kemerlidir, Balıkesir’de üç dilimli kemerli Havran Orta Çeşmesi (1805) (Krş. Foto.:67)²⁵¹ Elazığ Kovancılar’da Karasungur Köyü Muhammed Narullah Çeşmesi (1896) (Krş. Foto.:68)²⁵², Mardin Şehidiye Medrese Çeşmesi (1239)²⁵³, Şeyhşaran Çeşmesi (18. yüzyıl sonu)²⁵⁴.

²⁴⁰ Denктаş, 191.

²⁴¹ Yurttaş, Özkan, Köşklü, Tali, Okuyucu, Geyik, Kındığılı, 228.

²⁴² Geyik, 348.

²⁴³ Geyik, 91.

²⁴⁴ Işıkkadoğan, 67.

²⁴⁵ Yurttaş, Özkan, 107.

²⁴⁶ Işıkkadoğan, 195.

²⁴⁷ Işıkkadoğan, 210.

²⁴⁸ Aktaş, 55.

²⁴⁹ Aktaş, 224.

²⁵⁰ Işıkkadoğan, 36.

²⁵¹ Işıkkadoğan, 34.

²⁵² Karasu, 194.

²⁵³ Işıkkadoğan, 88.

²⁵⁴ Işıkkadoğan, 88.

Kaş Kemerli Çeşmeler: Nevşehir’de bulunan 3 çeşme kaş kemerlidir. Bunlar: Cami Kebir Caddesi Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:54) , Tahta Cami Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:43), Ürgüp Okulönu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:162)’dir.

Anadolu’da bu tipin örnekleri pek görülmez. Kaş kemerli çeşmelere; Balıkesir Havran Süleyman Ağa Çeşmesi (1835) (Krş. Foto.:69)²⁵⁵ , İstanbul Ayrılık (Ahmet Ağa) Çeşmesi (1741) (Krş. Foto.:70)²⁵⁶ , Edremit Çınarlı Çeşmesi (?)²⁵⁷ , Mardin Şeyh İmammeddin Çeşmesi (18. yüzyıl sonu)²⁵⁸ örnek gösterilebilir.

Üçgen Alınlıklı Çeşmeler: Nevşehir’deki çeşmelerden bazılarında hem kemer hem üçgen alınlık, bazı çeşmelerde ise sadece üçgen alınlık kullanılmıştır. Sadece üçgen alınlıklı olan çeşmeler şunlardır: Nevşehir Hükümet Konağı Çeşmesi (1927) (Foto.:58), Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi (1928) (Foto.:65), Türkiye İstiklal Çeşmesi (1928) (Foto.:67).

Bu tipin Anadolu’daki diğer örnekleri ise şunlardır: Afyon Hacı Aftal Çeşmesi (20. yüzyıl) (Krş. Foto.:71)²⁵⁹ , Karaman Tabakhane (Şam Kapı) Çeşmesi (1927) (Krş. Foto.:72)²⁶⁰ , Erzurum Hacı İbrahim Baba Çeşmesi (20. yüzyıl) (Krş. Foto.:73)²⁶¹ , Balıkesir Edincik Hacı Kadir Çeşmesi (1835) (Krş. Foto.:74)²⁶² , Karaman Abbas Mahallesi Çeşmesi (19. yüzyıl sonu) (Krş. Foto.:75)²⁶³ , İzmir Büyükşehir Çeşmesi (19. yüzyıl) (Krş. Foto.:76)²⁶⁴ , İzmir Çatal Çeşme (16. yüzyıl) (Krş. Foto.:77)²⁶⁵ , Afyon Hacı Hüseyin Çeşmesi (1907) (Krş. Foto.:78)²⁶⁶

Nişsiz Düz Cepheli Çeşmeler: Nevşehir’de bulunan 9 çeşme nişsiz olarak yapılmıştır. Bunlar: Cici Baba Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:28), Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi (1928) (Foto.:65), Türkiye İstiklal Çeşmesi (1928) (Foto.:67), Cami Kebir Caddesi Çeşmesi (1729) (Foto.:54), Kurtlu Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:50), Kütüklü

²⁵⁵ Işıkkadoğan, 88.

²⁵⁶ Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 106.

²⁵⁷ Işıkkadoğan, 222.

²⁵⁸ Işıkkadoğan, 88.

²⁵⁹ Karasu, 159.

²⁶⁰ Denктаş, 167.

²⁶¹ Yurttaş, Özkan, 105.

²⁶² Işıkkadoğan, 38.

²⁶³ Denктаş, 161.

²⁶⁴ Geyik, 345.

²⁶⁵ Geyik, 293.

²⁶⁶ Karasu. 111.

Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:35), Orduoğlu Çeşmesi (1726) (Foto.:12), Tahta Cami Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:43), Tavukçu Çeşmesi (1727) (Foto.:25).

Bu tipin Anadolu'daki diğer örnekleri ise şunlardır: Erzurum Kırk Çeşme (16. yüzyıl) (Krş. Foto.:79)²⁶⁷, Karaman Kilise Çeşmesi (1855) (Krş. Foto.:80)²⁶⁸, Afyon Ali Vezir Çeşmesi (1926) (Krş. Foto.:81)²⁶⁹, İzmir Kaymakam Çeşmesi (1886) (Krş. Foto.:82)²⁷⁰, Elazığ Ulukent Mahallesi Hacı Muharrem Paşa Çeşmesi (19. yüzyıl) (Krş. Foto.:83)²⁷¹, Erzurum Çarıkçıoğlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Krş. Foto.:84)²⁷², Balıkesir Merkez Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi (1902) (Krş. Foto.:85)²⁷³, İzmir Kandıra Çeşmesi (1795) (Krş. Foto.:86)²⁷⁴, Erzurum Ketencizade Çeşmesi (20. yüzyıl) (Krş. Foto.:87)²⁷⁵

Derin Nişli (Eyvanlı) Çeşmeler: Neneşehir Çeşmeleri'nde bu uygulama özellikle Hacıbektaş İlçesi'ndeki Çeşmelerde görülmektedir. Bu uygulamanın görüldüğü çeşmeler şunlardır: Acıgöl Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.: 82), Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi (1726) (Foto.:103), Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi (1708) (Foto.:96), Hacıbektaş Savat Çeşmesi (1804) (Foto.:113), Hacıbektaş Uç Çeşme (1755) (Foto.:108), Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşme (19. yüzyıl) (Foto.:154), Ürgüp Kaya Hoteli Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:160), Ürgüp Teknecik Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:173).

Anadolu'da eyvanlı çeşmeler genel olarak 18. ve 19. yüzyıllarda görülmektedir²⁷⁶. Bu gruba örnek olarak Avanos Sarı Han Çeşmesi (13.yüzyıl)²⁷⁷, İzmir Selçuk İsa Bey Camii Çeşmesi (1375)²⁷⁸, Hekimhan Sarıkız Çeşmesi (1757)²⁷⁹, Harput Üç Lüleli Çeşme (1906)²⁸⁰, Tahtalı Katsal Sokak Çeşmesi²⁸¹ örnek gösterilebilir.

²⁶⁷ Yurttaş, Özkan, 130.

²⁶⁸ Denktaş, 120.

²⁶⁹ Karasu, 128.

²⁷⁰ Geyik, 71.

²⁷¹ Aktaş, 39.

²⁷² Yurttaş, Özkan, 54.

²⁷³ Işıkkadoğan, 195.

²⁷⁴ Geyik, 310.

²⁷⁵ Yurttaş, Özkan, 129.

²⁷⁶ Çetinkaya, 86.

²⁷⁷ Önge, 1997, 44.

²⁷⁸ Önge, 1997, 56.

²⁷⁹ Nurşen Fındık Özkul, "Hekimhan Çeşmeleri", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.9, Erzurum 2006, 112.

²⁸⁰ Aktaş, 264.

²⁸¹ Evindar Yeşilbaş, "Diyarbakır Çeşmeleri'nden Üç Örnek", *Mukaddime*, S.1, 2010, 57.

3.2. MALZEME VE TEKNİK

Anadolu'ya genel olarak baktığımızda çeşme mimarisinde daha çok kesme taş, mermer, dökme demir ve tuğla malzemenin kullanıldığı görülür. İnceleme konumuz olan Nevşehir Çeşmeleri'nde yapı malzemesi genellikle kesme taş malzemedir. Bununla birlikte sadece mermer malzeme kullanılarak inşa edilen çeşmelerde mevcuttur. Bazı çeşmelerin, sadece kitabe, ayna taşı, lülesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi (1928) (Foto.:65), Türkiye İstiklal Çeşmesi (1928) (Foto.:67), Hükümet Konağı Çeşmesi (1927) (Foto.:58) mermer malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.

Nevşehir'deki diğer çeşmelerden bir kısmı taş malzemeyle yapılmış olsa da kitabeleri mermer malzemedan meydana gelmektedir. Bu çeşmeler: Orduoğlu Çeşmesi (1726) (Foto.:12), Tavukçu Çeşmesi (1727) (Foto.:25), Harman Çeşmesi (18. yy) (Foto.:32), Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi (1727) (Foto.:20), Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi (1726) (Foto.:103), Hacıbektaş Dedem Çeşmesi (1851) (Foto.:117), Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi (1908) (Foto.:138), Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi (1708) (Foto.:96), Hacıbektaş Külliyesi Üçler Çeşmesi (1902) (Foto.:129), Hacıbektaş Savat Çeşmesi (1804) (Foto.:113), Hacıbektaş Uç Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:108), Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi (1908) (Foto.:141), Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi (1854) (Foto.:121), Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi (1812) (Foto.:147), Acıgöl Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:73). Günümüze sadece mermer kitabesi ulaşan çeşmeler ise: Tokdemir Çeşmesi (1923) (Foto.:56), Özkonak Aynigüle Çeşmesi (1883) (Foto.:88), Gülşehir Baş Çeşme (1682) (Foto.:90).

Tamamen taş malzeme kullanılarak yapılan çeşmeler şunlardır: Bekdik Çeşmesi (1727) (Foto.:16), Zöhtü (Seferci) Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:37), Tahta Cami Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:43), Şekerci Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:39), Morukçu Çeşmesi (1721) (Foto.:48), Kütüklü Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:35), Kurtlu Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:50), Cami Kebir Cadde Çeşmesi (1729) (Foto.:54), Damat İbrahim Paşa I Nolu Çeşmesi (1725) (Foto.:5), Cici Baba Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:28), Ürgüp Teknecik Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:173), Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:170), Ürgüp Sütunlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:165), Ürgüp Okulönü Çeşmesi

(19. yüzyıl) (Foto.:162), Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:160), Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:154), Gülşehir Karavezir Çeşmesi (18.yüzyıl) (Foto.:92), Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi (1905) (Foto.:125), Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi (1723) (Foto.:1), Ürgüp Cıngıllı Çeşmesi (1828) (Foto.:150), Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:77), Acıgöl Tatların Kasabası Kale Mahalle Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:82), Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:69). Günümüze sadece taş kitabesi ulaşan çeşme ise Avanos Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi (1870) (Foto.:86)'dir.

Taşla yapılmış olup daha sonraki onarımlarda bazı kısımları mermer malzemeye kaplanan 2 çeşme vardır. Bunlar: Ürgüp Yahya Efendi Cami Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:176), Ürgüp Karağandere Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:158)'dir.

3.3. YAPI ELEMANLARI

Çeşmeler boyutları bakımından küçük yapılar olduğu için yapı elemanları, cephe elemanları olarak kabul edilmektedir. Musluk, ayna taşı, su teknesi, niş, kemer, tas nişi, tas, dinlenme sekisi, hazne, hazne örtüsü, saçak çeşmenin ana ve tali elemanlarıdır²⁸².

1. Lüle: Türk İslam mimarisindeki çeşmelerin ilk yapıldığı yıllarda, ayna taşının ortasında açılan musluksuz lüle veya lülelerden sürekli olarak su akmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde su israfını önlemek amacıyla çeşmelere musluk takılmıştır. Nevşehir Çeşmeleri'nde orijinal musluk bulunmamaktadır.

2. Musluk Taşı – Ayna Taşı: Çeşmelerde musluğun yer aldığı maden veya taş parçadır. Nevşehir Çeşmelerinin ayna taşları genel olarak yatay veya dikdörtgen formda olup sade bırakılmıştır. Ürgüp Teknecik Çeşmesi'nin (19. yüzyıl) (Foto.:173) ayna taşı diğer çeşmelerden farklı olarak üçgen şeklindedir.

Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi'nin (1725) (Foto.:5) ayna taşında bitkisel motiflere yer verilmiştir. Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:77) aynataşında ise hilal ve yıldız motifine bulunmaktadır. Cici Baba Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:28), Kurtlu Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:50), Şekerci

²⁸² Engin Özdeniz, *İstanbul'da Kaptan-ı Derya Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1995, 49; Geyik, 149; Işıkkadoğan, 90.

Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:39) ve Tahta Cami Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:43) ayna taşlarında geometrik süslemeler görülür. Diğer çeşmelerin aynataşları sade bırakılmıştır.

3. Kemer: Çeşmelerde kemer cephenin en belirleyici ögesidir. Tuğla, mermer ve taş malzemeden farklı biçimlerde yapılan bir mimari elemandır. Nevşehir'deki çeşmelerden 18 tanesi sivri kemerli, 11 tanesi yuvarlak kemerli, 3 tanesi iç içe iki kemerli, 4'ü düz kemerli, 2 tanesi dilimli kemerli, 3 tanesi kaş kemerlidir.

4. Su Teknesi: Çeşme musluğundan akan suyun toplandığı bölüme denir. Nevşehir'deki çeşmelerden 10 tanesinde su teknesi bulunmamaktadır. Diğer çeşmelerin hepsinde su teknesi bulunmaktadır. Su teknesi bulunmayan çeşmeler: Bekdik Çeşmesi (1727) (Foto.:16) , Cici Baba Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:28), Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi (1727) (Foto.:20), Kütüklü Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:35), Zöhtü (Seferci) Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:37), Şekerci Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:39), Tavukçu Çeşmesi (1727) (Foto.:25), Ürgüp Cıngıllı Çeşmesi (1828) (Foto.:150), Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:170), Hacibektaş Uç Çeşmesi (1755) (Foto.:108) bunlardır.

5. Dinlenme Sekisi: Çeşmeden faydalananların dinlenmesi ve üzerlerine su sıçramaması için yapılan bölümdür. Dinlenme sekileri çeşme nişi içinde veya kemer ayaklarının önünde yapılan, zeminden yüksekte yatay düzlüklerdir. İnceleme konumuz olan Nevşehir Çeşmeleri'nde bu uygulama pek görülmemektedir.

Nevşehir Çeşmelerinin 4 tanesinde dinlenme sekisi bulunmaktadır. Bu çeşmeler: Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi (1723) (Foto.:1), Hacibektaş Aslanlı Çeşme (1854) (Foto.:121), Hacibektaş Üçler Çeşmesi (1920) (Foto.:129), Hacibektaş zemzem Pınarı Çeşmesi (1908) (Foto.:141).

6. Tas Nişi: Çeşmelerden faydalananlar için yapılmış içerişimde tasın bulunduğu küçük nişlerdir. Nevşehir'deki çeşmelerde çok sık rastladığımız bu nişler, günümüzde amacı dışında kullanılmakta ve içerisinde mum yakılmaktadır. Nevşehir'deki çeşmelerden tas nişli olanlar şunlardır: Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi (1723) (Foto.:1), Ürgüp Kaya Hoteli Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:160), Hacibektaş Akpınar Çeşmesi (1726) (Foto.:103), Hacibektaş Feyzullah Baba Çeşmesi (1908) (Foto.:138), Hacibektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi (1714) (Foto.:96), Hacibektaş Uç Çeşmesi (1755) (Foto.:108).

7. Su Haznesi: Suyun biriktirildiği kısımdır. Nevşehir'deki çeşmelerin bazılarında su haznesi bulunsa da çoğu harap durumdadır. Su haznesi bulunan 8 çeşme şunlardır: Şekerci Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:39), Tahta Cami Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:43), Tavukçu Çeşmesi (1727) (Foto.:25), Kurtlu Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:50), Orduoğlu Çeşmesi (1726) (Foto.:12), Ürgüp Sütunlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:165), Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:154).

8. Üst Örtü: Nevşehir'de bulunan çeşmeler genellikle bir duvara bitişik olarak yapılmıştır. Bu çeşmeler genel olarak düz damla örtülmüş olup, tonoz ve eğimli çatıyla örtülmüş olan çeşmelerde vardır.

İçten yüksek bir tonoz dıştan ise düz damla örtülü olan tek çeşme Ürgüp Sütunlu Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:165)'dir. Ürgüp'te bulunan Okulönü Çeşmesi (19. yüzyıl) (Foto.:162) yuvarlak kemer şeklinde yuvarlatılmış bir saçakla örtülüdür.

Morukçu Çeşmesi (1721) (Foto.:48) duvara gömülü olduğu için üst örtüsü belli olmamaktadır. Hacıbektaş Külliyesi içinde bulunan Aslanlı Çeşme (1854) (Foto.:121) bulunduğu yapıya üstten de bitişik olduğundan üst örtüsü düz tutulmuştur.

Nişsiz ve düz cepheli olan Cami Kebir Cadde Çeşmesi (1729) (Foto.:54) ve Tavukçu Çeşmesi (1727) (Foto.:25) örtü sistemi mevcut değildir.

Eğimli çatı ile yapılan çeşmeler ise şunlardır: Şekerci Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:39), Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi (1727) (Foto.:20), Kütüklü Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:35), Orduoğlu Çeşmesi (1726) (Foto.:12), Ürgüp Karağandere (19. yüzyıl) (Foto.:158) Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi (18. yüzyıl) (Foto.:69), Hacıbektaş Savat Çeşmesi (1804) (Foto.:113), Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi (1908) (Foto.:141), Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi (1726) (Foto.:103), Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi (1908) (Foto.:138), Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi (1714) (Foto.:96), Hacıbektaş Uç Çeşmesi (1755) (Foto.:108).

3.4. SÜSLEME

Nevşehir'deki çeşmelerde süslemeler temel yapı malzemesine göre şekillenmiştir. Çeşmelerde en fazla kesme taş malzeme kullanılmıştır. Süsleme kompozisyonları taş malzemede daha sade olup mermer malzemede biraz daha yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı sanatında Barok sanatının özellikleri batı ile ilişkilerin en yoğun olduğu dönemde yani Lale devrinde ortaya çıkar. Bu devirde Osmanlı sanatında bir Baroklaşmadan söz edilmezken, daha sonraki yıllarda belirgin olarak görülmeye başlar²⁸³. Lale devrinde Osmanlı Padişahlarından III. Ahmet'in Sadrazamı olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Osmanlı'nın Başkenti İstanbul'a ve doğduğu İl Nevşehir'e birçok çeşme yaptırmıştır. Ancak Nevşehir'de yapılan çeşmeler, İstanbul'daki çeşmelere nazaran süsleme açısından daha geride kalmıştır.

Nevşehir çeşmeleri arasında süslemenin en yoğun olduğu Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi (1725) (Foto.:5) taş malzeme üzerine kabartılmış bitkisel-geometrik süslemelere sahne olmuştur. 18. yüzyılda inşa edilen çeşmede batılılaşma izleri görülmektedir. Çeşmenin ayna taşı üzerinde "C" kıvrımlarının oluşturduğu yapraklar bulunmaktadır. 18. yüzyılda Osmanlı çeşme mimarisinde "C" kıvrımları yeni yerleşmeye başlamış olup bu kıvrımlar Fransız Rokokosu'nun önemli etkilerindendir²⁸⁴. S ve C kıvrımlı süslemelerin kullanıldığı çeşmelere örnek olarak: Silahtar Yahya Efendi Çeşmesi (1788)²⁸⁵, İstanbul Nuru Osmaniye Çeşmesi (1756)²⁸⁶, Kadıköy Halit Paşa Sebili (1794)²⁸⁷ gösterilebilir. Yine Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi'nin aynataşı üzerinde birbirini takip eden palmetlere yer verilmiştir. Çeşme cephesini çerçeve içine alan bordürlerde sırasıyla palmet, meander ve çokgen bordür izlenmektedir. Bu dönemde yapılan Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi (1726) (Foto.:103) sade olmasına rağmen çeşme nişi içerisinde görülen birbirlerine yüzleri dönük güvercin

²⁸³ Ayhan Doğruyol, *İstanbul Çeşmeleri'ndeki Süslemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 1987, 12.

²⁸⁴ Sinem Sevinçtav Kanlıçay, *Barok- Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri'nde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740- 1797)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 2010, 45; Hatice Aksu, "Rokoko", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, XXXV, 159- 160; Çetinkaya, 98.

²⁸⁵ Kanlıçay, 53.

²⁸⁶ Ödekan, 490; Çetinkaya, 99.

²⁸⁷ Kanlıçay, 53.

motifiyle önemlidir. Kuş motifinin Türk mitolojisinde çok önemli bir türeme sembolü olduğu, İslamiyetten sonra da hükümdarların gücünü sembolize ettiği bilinmektedir²⁸⁸. Ayrıca bu çeşmenin su teknesinin alt kısmında süsleme izlerinden burada devşirme malzeme kullanıldığı düşünülebilir. Bu dönemde bazı çeşmelerde tas nişleri dikkat çekmektedir. Özellikle Hacıbektaş İlçesi'nde bulunan çeşmelerin çoğunda tas nişlerine yer verilmiştir. Aynı yüzyılda Nevşehir İl merkezi'ndeki diğer çeşmelerde daha çok taş süslemeler, rozet, madalyon, kabara, çarkıfelek motifleri görülür. Üsluplaştırılmış yuvarlak bezeme öğeleri olan rozet ve madalyonlar çeşmelerle birlikte mezar taşlarında da kullanılmıştır²⁸⁹. Şekerci Çeşmesi'nde (18. yüzyıl) (Foto.:39) taş kabara, madalyon ve çarkıfelek motifi görülmektedir. Yine Tahta Cami Çeşmesi'nde (18. yüzyıl) (Foto.:45) çarkıfelek ve kabara motifi bulunmaktadır. Rozet ve madalyonların görüldüğü çeşmelere örnek olarak, Bursa Kız Lisesi Çeşmesi II (1905- 1906)²⁹⁰, Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723), İstanbul I. Mahmut Çeşmesi (1732), İstanbul Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi (1735)²⁹¹ gösterilebilir.

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın ilk dönemleriyle birlikte dönemin siyasi gelişmelerine bağlı olarak hilal ve yıldız motifleri karşımıza çıkmaktadır. Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi (18. yüzyıl sonu) (Foto.:79) ayna taşında hilal ve yıldız motifine yer verilmiştir. Yine bu dönemde yapılan Hacıbektaş Külliyesi Aslanlı Çeşmesi (1854) (Foto.:121) süsleme yönünden oldukça zengindir. Bu çeşmede taş kabaralar, rozetler görülmektedir. Ayrıca çeşmenin lülesi bir aslan figürüne takılıdır. 19. Yüzyılda yapılan çeşmelerde “S” ve “C” kıvrımları sıklıkla görülürken kemersiz aynataşları, korint, ion, dor biçimindeki sütunlar veya bu sütunlara vurgu yapan sütun şekli deli plastırlar, ışınsal tepelikler, askı çelenkler, barok çiçekler gibi süsleme kompozisyonları dönemin karakteristik özelliğini meydana getirmekteydi²⁹². Bu özellikleri az da olsa yanıştan ve bu yüzyılda yapılan Kurtlu Çeşme (19. yüzyıl) (Foto.:50) süsleme açısından oldukça zengindir. Çeşmenin aynataşını çerçeve içine alan birinci bordürde palmet motifi bulunurken, ikinci bordürde “S” şeklinde kıvrımlara yer verilmiştir. Ayrıca bu çeşmede ion tarzı sütun başlıkları, iç bükey ve dış bükey silme kuşakları da görülmektedir. Ayna taşında madalyonlara yer verilse de çok fazla tahrir

²⁸⁸ Yaşar Çoruhlu, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, İstanbul 1995, 84; Karademir, 212.

²⁸⁹ Çetinkaya, 101.

²⁹⁰ Çetinkaya, 66.

²⁹¹ Barışta, 1988, s.1- 19- 32; Çetinkaya, 101.

²⁹² Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu, 131, Özdeniz, 64, Geyik, 156.

olduğundan belli olmamaktadır. Çeşmeyi üçgen bir alınlık, ıınsal tepelik şeklinde sonlandırmıştır.

20. yüzyılda inşa edilen çeşmelerin daha küçük boyutta ve daha sade yapıldığı görölmektedir. Bu yüzyılda yapılmış Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi (1923) (Foto.:65) , Türkiye İstiklal Çeşmesi (1923) (Foto.:67) mermerden yapılmış olup üçgen alınlıkla sonlandırılmıştır. Üçgen alınlıklarda hilal ve yıldız motifine yer verilmiştir. Bu dönemin en önemli çeşmesi Hükümet Konağı Çeşmesi'dir (1927) (Foto.:58). Bu çeşme mermerden yapılmış olup farklı süsleme kompozisyonlarına sahne olmuştur. Çeşmede “S” ve “C” kıvrımları görölmekte kenarda birbirine düğümlenen kıvrımlı yapraklar bulunmaktadır. Çeşmenin ön ve yan cephelerinin üst köşelerinde, “C” kıvrımlarının iki yandan simetrik olarak birleştirilmesi sonucu istiridye kabuğı meydana gelmiştir. Bu istiridye kabuğunun kıvrımları Rokokonun çizgiselliğini yansıtır²⁹³. Bu çeşmenin yan cephesinin orta bölümünde birbirine düğümlerle bağlanmış çiçek motifi bulunmaktadır. Çeşmenin kitabelik bölümünün üç köşesinde hilal ve yıldız motifine yer verilmiştir. Ayrıca kitabelik bölümünün yerleştirildiğı üçgen alınlığın arkasında altı kollu, sekiz kollu çiçek motifi görölmektedir. Burada dikkati çeken haç motifidir. Bu motiften anlaşılacağı üzere bu süslemeler yapıya sonradan getirilip uygulanan devşirme malzemelerdir. Bu süslemeler muhtemelen Roma Dönemi'nden kalma bir lahitten alınmıştır. Yine bu dönemde yapılan ve Hacıbektaş Külliyesi içinde bulunan Üçler Çeşmesi'nde de taş süslemeler görölür. Bu süslemelerden zencirek, çokgen bordür, çiçek motifleri ve mühr-ü Süleyman dikkat çekmektedir.

²⁹³ Kanlıçay, 63.

SONUÇ

Bütün canlıların hayatını devam ettirebilmesi için vazgeçilmez bir madde olan su, yaşamın temelini oluşturur. İslam dininin temizliğe verdiği önem ve Türklerin geçmişten gelen gelenekleriyle su mimarisi önemini hiçbir zaman yitirmemiştir. Bu sebeple Türk İslam Devletleri'nde su yapılarının oluşturulması, korunması teşvik edilmiştir. O dönemde Allah rızasını kazanmak, hem de halka hizmet arzusuyla meydana getirilen çeşmeler, sebiller, şadırvanlar, hamamlar, köprüler gün geçtikçe daha anıtsal şekilde yapılmaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde, devrin yöneticileri hayır ve dua alma bilinciyle bu yapıların yapımına özen göstererek külliyelerin, diğer yapıların ya da sokakların önemli noktalarında bu yapılara sıklıkla yer vermişlerdir.

Coğrafi konumu itibariyle Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde önemli yollar üzerinde yer alan Nevşehir İli farklı din ve ırka mensup medeniyetler tarafından istila edilmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Türk İslam yapılarıyla donatılmıştır. Osmanlı Padişahlarından III. Ahmed'in sadrazamı olan Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa ile birlikte Nevşehir İli külliye, cami, medrese, hamam, imaret, çeşme gibi değişik işlevlerdeki yapılarla ihyâ edilmiştir.

Bu çalışmamızda Nevşehir İli ve İlçelerindeki çeşme yapılarını ele alarak bu yapıların Sanat Tarihi Bilimi açısından özelliklerini tespit etmeye çalıştık. Çalışmamızda, şehir merkezinde bulunan 19, Hacıbektaş İlçesi'nde bulunan 10, Ürgüp İlçesi'nde bulunan 10, Acıgöl İlçesi'nde bulunan 4, Avanos İlçesi'nde bulunan 2, Gülşehir İlçesi'nde bulunan 2 çeşme katalog bölümüne dâhil edilmiştir. Katalogdaki 4 çeşmenin sadece kitabesi günümüze ulaşmış, bu çeşmeler onarımlarla orijinal özelliklerini yitirmişlerdir. Çalışmamızın değerlendirme bölümünde ise kataloğa dâhil edilen çeşmeler, malzeme, tipoloji, yapı elemanları ve süsleme unsurları açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çeşmeler Anadolu ve İstanbul'daki diğer örneklerle kıyaslanarak Türk İslam Mimarisi içerisindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre incelemede bulunduğumuz Nevşehir Çeşmelerinin belli başlı özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

Nevşehir Çeşmeleri genel olarak İl merkezinde, İlçe olarakta Hacıbektaş ve Ürgüp İlçelerinde yoğunluk kazanmıştır. Özellikle 18 ve 20. yüzyıllar arasında yapıldıkları

tespit edilmiştir. Çeşmelerin tamamına yakınında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Bazı çeşmelerin arka cephelerinde yığma moloz taş kullanıldığı görülmektedir. Bazı çeşmelerde ise devşirme malzeme ve Roma Dönemi'nden kalma lahitlerden faydalanılmıştır. Çok az çeşmede ise tamamen mermer malzeme kullanılmıştır. Nevşehir Çeşmelerinin çoğu herhangi bir yapıya bağımlı olarak inşa edilmişken, 17 çeşme ise bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Çeşmelerimizden 8'inde su haznesi bulunsada bunların çoğu harap durumda ve düz dam örtülü şekildedir. Anadolu'da sıklıkla örneklerine rastladığımız dinlenme sekileri ise Nevşehir Çeşmeleri'nde pek uygulanmamıştır.

Nevşehir Çeşmeleri genel olarak sivri ve yuvarlak kemerli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşmelerden 19'u sivri kemerli, 10'u yuvarlak kemerli olup iç içe iki kemerli, düz kemerli, dilimli kemerli, kaş kemerli çeşme örnekleri de bulunmaktadır.

İncelenen çeşmelerin büyük bir bölümü kemerli ve nişe sahip olan çeşmelerdir. Bunun yanında nişsiz, düz cepheli ve üçgen alınlıkla sonlandırılmış çeşmelerde mevcuttur. Bu çeşmeler daha çok Nevşehir İli merkezinde bulunmaktadır.

Nevşehir Çeşmelerinin çoğunun asıl ayna taşları günümüze ulaşmamıştır. Ulaşanlarda oldukça fazla tahrip olmuştur. İncelenen çeşmelerin 25'inde, aynataşı bulunmaktadır. Bu ayna taşlarından 5'i mermerden geriye kalanı ise taş malzemeden yapılmıştır. Ayna taşlarının 13'ü cephelere yatay, 11'i ise dikey olarak yerleştirilmiştir. 1 çeşmenin ayna taşı ise üçgen biçimindedir. Ayna taşı üzerindeki lülelere bağlanan muslukların hiçbiri orijinal değildir.

Çeşme lülelerinden akan suların biriktirilerek hem hayvanların istifade etmesini hem de çeşmeden biraz daha öteye akmasını sağlayan su teknelerinin büyük bir bölümü günümüze ulaşmıştır. 13 çeşmenin su teknesi ise günümüze ulaşmamıştır. Bazı su tekneleri çimento ile tamamen sıvanarak kapatılmış, bazıları ise önünden geçen yol kotunun zamanla yükselmesiyle zemin altında kalmışlardır.

Nevşehir Çeşmeleri'ndeki dikkat çekici diğer bir unsur tas nişleridir. 5 çeşmede tas nişi mevcuttur. Bu çeşmelerin birinde 3, bir diğerinde 2 tas nişine yer verilmiştir. Bu nişler genelde kaş kemerle sonlandırılmış olup düz veya yuvarlak kemerle sonlandırılan örneklerde vardır.

İncelenen 47 çeşmeden 24'ünün kitabesi bulunmaktadır. Yapılan onarımlarla tarihi dokusundan uzaklaşan ama kitabeleri orijinalliğini korumuş 4 çeşme daha bulunmaktadır. 19 çeşmede sadece inşa kitabesi yer almaktadır. Hacıbektaş Savat (1804), Hacıbektaş Dedem (1851) Çeşmeleri'nde ise ayrı kitabelerde hem inşa hem onarım bilgileri yer almaktadır. Hacıbektaş Uç (18. yüzyıl), Hacıbektaş Babapınarı (19. yüzyıl) Çeşmeleri'nde inşa kitabesi bulunmayıp sadece onarım kitabelerine yer verilmiştir. Tek bir kitabede hem inşa hem onarım hakkında bilgiler bulduğumuz çeşme Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi'dir (1708). Kitabelerin genelinde ağırlıklı olarak Celi Sülüs hatlı yazı kullanılmıştır. Birkaç çeşmede Talik hatta yer verilmiştir.

Nevşehir Çeşmeleri'nde çok yoğun süsleme programı görülmemektedir. Damat İbrahim Paşa doğduğu köy olan Nevşehir'de İstanbul'a göre daha az ihtişamlı çeşmeler yaptırmıştır. Barok ve Rokoko üslubuna ait "C" ve "S" kıvrımları birkaç çeşme de görülmektedir. Genel olarak çeşme nişleri sade bırakılmış, ayna taşlarında ise taş süslemelere, madalyon ve kabarlara yer verilirken az sayıdaki örnekteki aynataşında palmet ve "C" kıvrımlı dallar görülmektedir. Çeşmeler silme kuşakları, kemer formlarıyla hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Özellikle taş kabartmalar, çiçek ve çarkıfelek motifleri, kıvrımlı dallar, iç bükey, dış bükey ve düz profilli silme kuşakları uygulanmış olup birkaç çeşmede ise geometrik ve bitkisel süsleme kuşaklarına yer verilerek hareketlenme sağlanılmıştır. Bu süslemeler daha çok çeşmelerin ayna taşlarında karşımıza çıkmaktadır.

Nevşehir Çeşmelerinin büyük bir çoğunluğu Osmanlı Dönemi'nden kalmış olup az da olsa Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de yapılmış çeşmeler de vardır. Çeşmelerin küçük boyutlu yapılar olması diğer yapı çeşitlerine nazaran daha az incelenmiş olmasına ve bilinçsizce onararak yok olmalarına sebep olmaktadır. Birçok kentin tarihi silüetine renk katan ecdâd yadigârı bu eserlerin idareciler tarafından korunup gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde ulaştırılması kültür tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Temennimiz, çalışmamızın bizden sonraki araştırmacı ve okuyuculara yol göstererek suyu akmayan ve yok olmaya yüz tutmuş çeşmelerin tarihi doku içerisinde tekrar eski işlevlerine kavuşturulmasıdır.

KAYNAKÇA

- Aksu, Hatice, “Rokoko”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul 2008, 159- 160.
- Akkuş, Suzan Mutlu, “Eski Çağ’da Nevşehir Bölgesi”, İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir’in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 1-22), Nevşehir 2015.
- Aktaş, Azime Ferya, *Elazığ İli Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2009.
- Aktepe, Münir, ‘Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’ya Âid İki Vakfiye’, *Tarih Dergisi*, 11 (15), İstanbul 1960.
- Aktepe, Münir, ‘Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993, 442.
- Aktuğ Kolay, İlknur, ‘Damad İbrahim Paşa Külliyesi’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993, 447.
- Aktuğ İlknur, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, 106.
- Anadol Ş., “Nympheum” Maddesi, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, 1357.
- Anonim, “Nevşehir”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul 1986, 8620.
- Anonim, “Ab-ı Hayat”, *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul 1984, 49.
- Anonim, “Ab-ı Hayat”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul 1986, 39.
- Anonim, “Çeşme”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1986, 2655.
- Anonim, “Nevşehir”, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul 1994, 384- 386.
- Arseven, Celal Esat, “Çeşme”, *Sanat Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul 1983, s.388.

Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986.

Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1986.

Asma, Beyhan, “Rusya – Türkiye Turizminin Vazgeçilmez Köprüsü: Kapadokya”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011 Bildiriler, Nevşehir 2012, 45-62.

Atabey, Eşref, *Nevşehir İli Tıbbi Jeolojik Unsurları ve Halk Sağlığı*, Nevşehir 2013.

Aygör, Erkan, *Küresel İklim Değişikliği ve Tarihi Konya Çeşmeleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi İmar Bölümü (Kudeb), Konya, 2006.

Aynur, Hatice - Karateke, Hakan, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1995.

Aytöre, Ayhan, “Türklerde Su Mimarisi” *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1962, 57-58.

Barışta, H. Örcün, *İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetindeki Meyve Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler*, Ankara 1991.

Barışta, H. Örcün, *İstanbul Çeşmeleri Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi*, Ankara 1993.

Barışta, H. Örcün, *İstanbul Çeşmeleri Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi*, Ankara 1995.

Barışta, H. Örcün, *İstanbul Çeşmeleri*, Ankara 1992.

Barışta, H. Örcün, “Başkent İstanbul’dan Örnekleriyle Osmanlı Dönemi Çeşmeleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.XII, Ankara 2002, 244.

Başol, Samettin - Çam, Mevlüt, “19. Yüzyılda Nevşehir’deki Çeşme ve Su Yollarının Bakım, Tamir ve Onarımları”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16- 19 Kasım 2011 Bidiriler, Nevşehir 2012, 95- 110.

Bayhan, Ahmet Ali - Salman Fikri, *Adıyaman Yüzey Araştırması*, Adıyaman 2010.

Bilge, Arif, *Nevşehir ve Lale Devri Tarihi*, Nazımbey Basımevi, Konya 1966.

Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 2011.

Çeçen, Kazım, “İstanbul’un Eski Su Tesisleri ve Kırkçeşme”, *Tarih Boyunca İstanbul Semineri Bildirileri* (29 Mayıs- 1 Haziran), İstanbul 1989.

- Çeçen, Kazım, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu 16. Yüzyıl Teknolojisi*, İstanbul 1989.
- Çetinkaya, Ebru, *Bursa Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum 2012.
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, İstanbul 1995.
- Denktaş, Mustafa, *Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler ve Hamamlar)*, Kayseri 2000.
- Denktaş, Mustafa, *Karaman Çeşmeleri*, Kıvılcım Yayınları, Kayseri 2000.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1998.
- Denktaş, Mustafa, "Anadolu Türk Mimarisi Çeşmeler" *Türkler Ansiklopedisi*, C.7, Ankara 2002, 872.
- Demiriz, Yıldız, *İslam Sanatında Geometrik Süsleme Bir Envanter Denemesi*, İstanbul 2004.
- Doğan, M. Sabri, *İslam Medeniyeti ve Konya Suları*, Konya 2004.
- Doğruyol, Ayhan, *İstanbul Çeşmeleri'ndeki Süslemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1987.
- Eceoğlu, Arzu, "Mimarisi İle Bir Tarih Kapadokya", *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011 Bildiriler, Nevşehir 2012, 233-244.
- Erçağ, Beyhan, "İstanbul Su Mimarisinde Yapı ve İşlevleriyle Çeşmeler", *İlgi Dergisi*, İlgi Yayınları, S.49, İstanbul 1987, 2-5.
- Erol, Ayşe, *Aiolia, İonia, Karia, Lykia, Pisidia, Pamphylia, Kilikia Bölgesi Çeşme Yapıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara 1999.
- Eyice, Semavi, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul 2007.

- Eyice, Semavi, “Çeşme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1983, 277.
- Eyice, Semavi, “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1968, 1214.
- Geyik, Gül, *İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum 2007.
- Gökhan, İlyas, “İslam – Bizans Mücadelesi’nde Orta Kapadokya Bölgesi (640 – 962)”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011 Bildiriler, Nevşehir, 2012, 255-270.
- Gökhan, İlyas, “Bizans İmparatorluğu Zamanında (V. ve XI. Yüzyıllar Arasında) Nevşehir ve Çevresi”, İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir’in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 66-90), Nevşehir 2015.
- Gökhan, İlyas, Şendil, A. Fatih, “Muşkara’dan Nevşehir’e”, İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir’in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 132-145), Nevşehir 2015.
- Gül, Mustafa Fırat, “Arşiv Belgeleri Işığında Bir Şehrin Doğuşu: Muşkara’dan Nevşehir’e (İmar Faaliyetleri)”, *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.11, Ankara 2014, 155-172.
- Gülyaz, Murat E., *Doğanın Mucizesi Kapadokya*, Ankara 1997.
- Haig, T. W., “Sebil” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul 1993, 292.
- Hasol, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul 2005.
- Işıkkakdoğan, Abdalbaki, *Balıkesir Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van 2013.
- İlhan, İbrahim - Ersoy, Ersan, “Nevşehir Ekonomisinin Sektörel Analizi”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011 Bildiriler, Nevşehir 2012, 153-195.

- İnan, Abdülkadir, *Türklerde Su Kültürü İle İlgili Gelenekler*, 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul 1953.
- Sevinçtav Kanlıçay, Sinem, *Barok- Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri'nde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740- 1797)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Kara Pilehvarian, Nuran, “Osmanlı Çeşme Mimarisi” *Türkler Ansiklopedisi*, C.XII, Ankara 2002, 247.
- Kara Pilehvarian, Nuran, Urfalıoğlu Nur ve Yazıcıoğlu, Lütfi, *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*, İstanbul 2000.
- Kara Pilehvarian, Nuran, “Osmanlı Çeşme Mimarisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.XII, Ankara 2002, 248.
- Karademir, Murat, *Edirne Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2007.
- Karasu, Gülay, *Afyon Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2006.
- Karakaya, M., “Seyahatnamelerde Nevşehir”, (Ed. Musa Şaşmaz), *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* , Bayrak Matbaacılık, İstanbul 2008, 27-68.
- Klock-Fontanille, Isabelle, *Hititler*, Ankara 2005.
- Köşklü, Zerrin, *I. Abdulhamit Dönemi (1774- 1789) Osmanlı Dini Mimarisi I*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum 1993.
- Memiş, Ekrem, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Bursa 2013.
- Mercan, Mehmet, “Nevşehir’de Eğitim ve Kültür Hayatı”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011Bildiriler, Nevşehir 2012, 123-140.
- Nirven, Saadi Nazım, *İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul 1953.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Ab-ı Hayat” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul 1988,

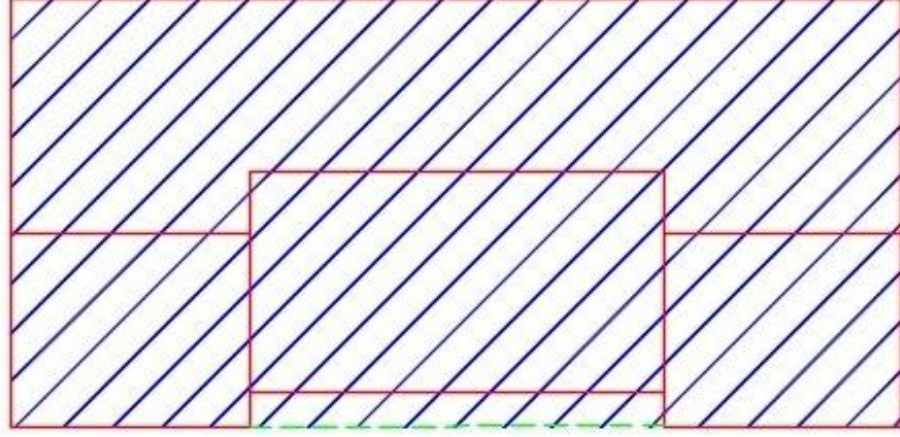
- Orman, İsmail, “Osmanlı Su Medeniyeti: Üsküdar’daki Su Tesisleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2003, 122.
- Ödekan, Ayla, “Çeşme” Maddesi, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul 1997, 358.
- Ödekan, Ayla, “Çeşme”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1992, 488.
- Ödekan, A., “Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme” *Semavi Eyice Armağanı/ İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, 28.
- Ödekan, Ayla, “Şadırvan” Maddesi, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1997, 1719.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Ankara 1991, 142.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C.1, İstanbul 1997, 76.
- Önge, Yılmaz, “Fıskiyeli Türk Çeşmeleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXII, Ankara 1991, 99-101.
- Önge, Yılmaz, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara 1997.
- Önge, Yılmaz, “Vakıf Müessesinde Su ve Önemi” *Birinci Vakıf Haftası*, Ankara 1983, 23- 26.
- Özkul Fındık, Nurşen, “Hekimhan Çeşmeleri”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.9, Erzurum 2006, 100.
- Önge, Yılmaz, “İstanbul’un Namazgahlı Çeşmeleri’nden Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi”, *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, 189- 200.
- Özdeniz, Engin, *İstanbul’da Kaptan-ı Derya Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1995.
- Öziş, Ünal, *Su Mühendisliği Tarihi Açısından Türkiye’deki Eski Su Yapıları*, Ankara 1994.
- Öztaner, Serdar Hakan, *Alexandria Troas Nymphaionu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara 1999.

- Öztürk, Şehabettin, *Van Gölü Havzası Ortaçağ ve Sonrası Su Mimarisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van, 2002.
- Öztürk, Şahabettin - Güzel, Eylem, “Adır Çeşmesi”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Erzurum, 2004, 82.
- Refik, Ahmed, *Osmanlı Âlimleri ve Sanatkârları*, İstanbul 1997.
- Sözen, Metin - Tanyeli, Uğur, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2012.
- Şahin, İlhan, “Nevşehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3, İstanbul 2007, s.64.
- Şamiloğlu, Famil - Serin Karacaer, Serap, “Kapadokya Yöresinin Turizm Potansiyeli ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011 Bildiriler, Nevşehir 2012, 129-151.
- Talasoğlu, Aylin, *İstanbul'un Meydan Çeşmeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
- Tali, Şerife, *Osmanlı Dönemi İstanbul Camilerinde Şadırvanlar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum 2009.
- T.C. Nevşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, İl Çevre Durum Raporu, 2012, s.18, www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/nevsehir_icdr2011.pdf.
- Tanman, M. Baha, “Selsebil” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36, İstanbul 1968, s.448.
- Toroğlu, Emin, “Bir Osmanlı Şehir Tesisi: Nevşehir”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011 Bildiriler, Nevşehir 2012, 17-40.
- Tuncer, Hasan, “Roma Hâkimiyetinde Kapadokya Bölgesi (I. ve II. Yüzyıllar)”, İlyas Gökhan (Ed.), *Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu*, (ss. 23-44), Nevşehir 2015.
- Türker, Atila, “Tarih Öncesi Nevşehir” *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* 16-19 Kasım 2011 Bildiriler, Nevşehir 2012, 309-332.

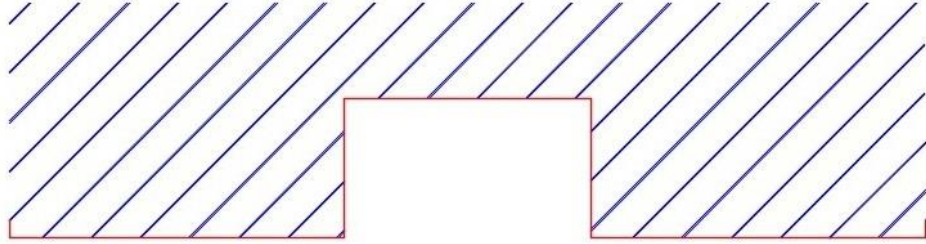
- Uçar, Hasan, *Manisa Çeşmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir 2009.
- Uludağ, Kemal, *Seramik Sanatında Çeşme ve Su Oyunları*, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1994.
- Umar, Bilge, *İlkçağ'da Türkiye Halkı*, İstanbul 1999.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi – 4*, Ankara 1988.
- Yavuz, Şeyda, *Türk Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2008.
- Yeşilbaş, Evindar, “Diyarbakır Çeşmeleri’nden üç örnek”, *Mukaddime*, S.1, 2010, 57.
- Yörükoğlu, Ömer, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri 1987.
- Yurttaş, Hüseyin, “Hacı Dede Ağa Çeşmesi”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 1999, S.5.
- Yurttaş, Hüseyin - Özkan, Haldun, Köşklü, Zerrin, Tali, Şerife, Okuyucu, Demet, Geyik, Gül, Kındıgil, Muhammet L., *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Erzurum 2008.
- Yurttaş, Hüseyin, - Özkan, Haldun, Köşklü, Zerrin, Kındıgil, Muhammed L., “*Erzurum’un Tarihi Eserleri*”, *Bir Şehir Var Yaylada Erzurum*, Erzurum 2011.
- Yurttaş, Hüseyin - Özkan, Haldun, *Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları*, Erzurum 2002.

EKLER

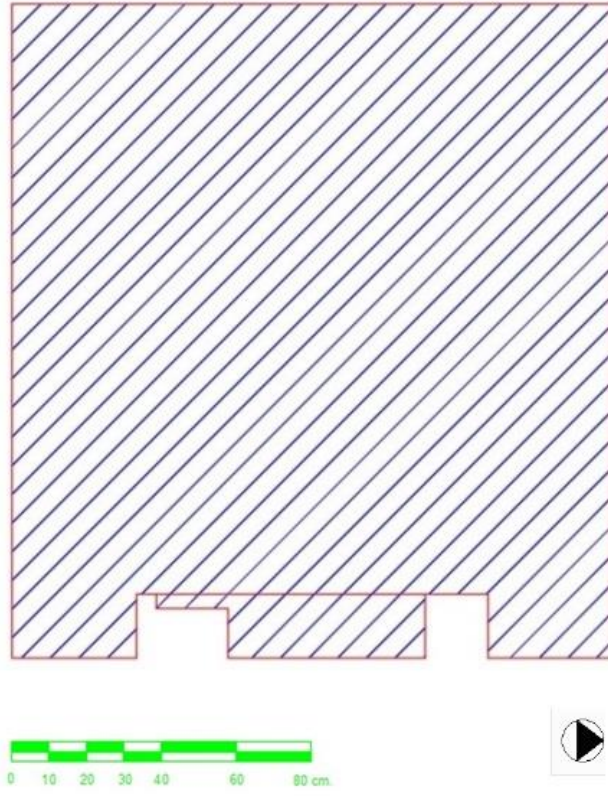
EK 1. PLANLAR

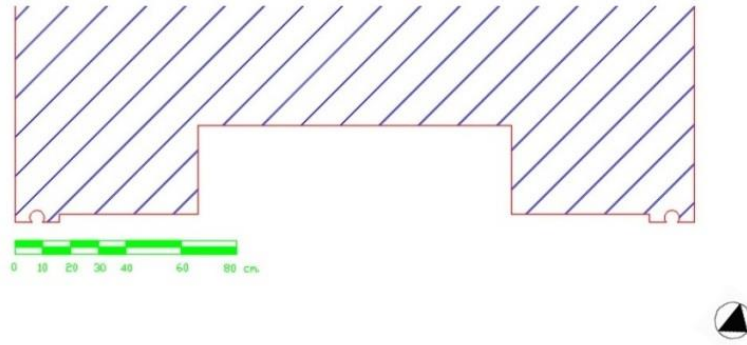
Plan 1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi Planı

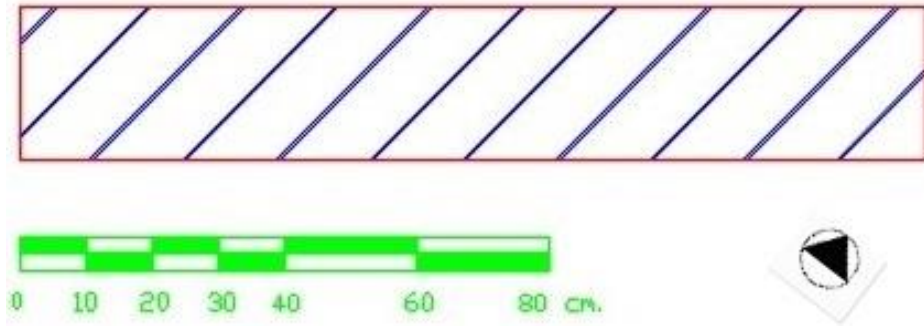
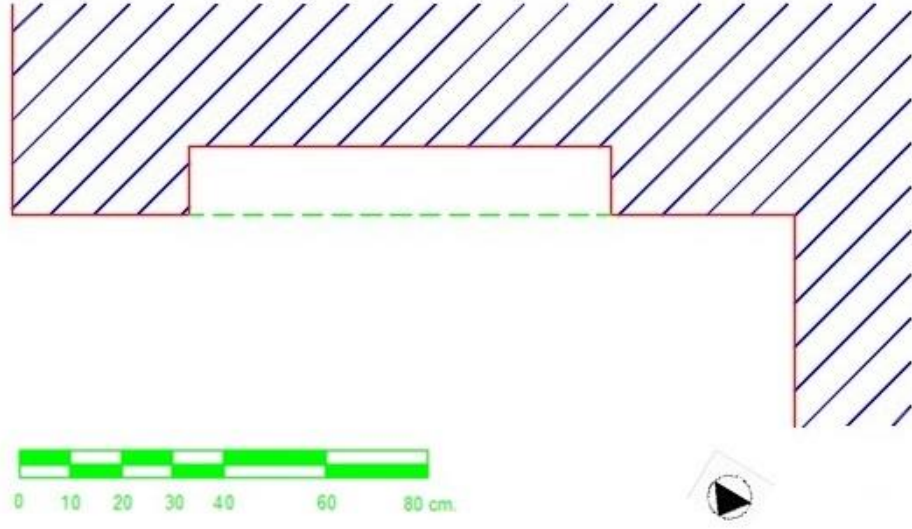
Plan 2. Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi Planı

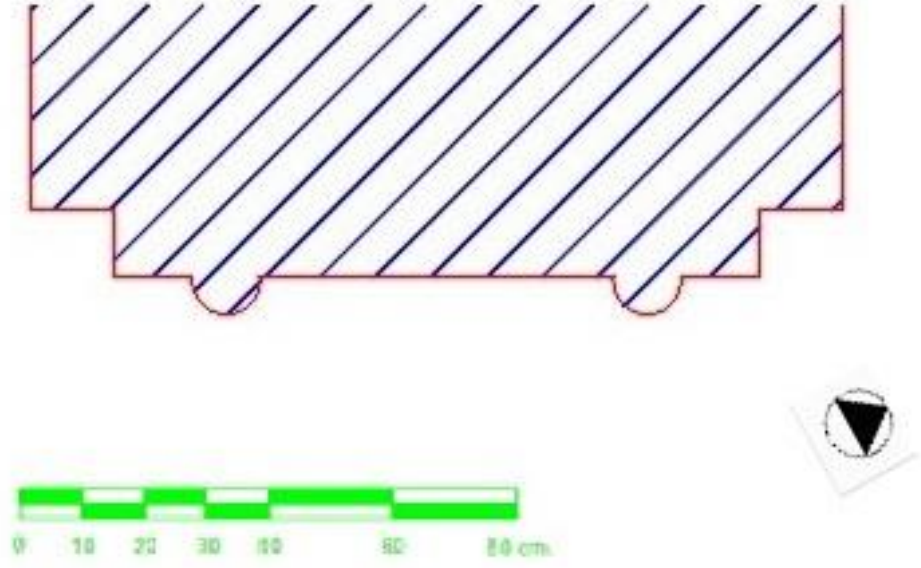

Plan 3. Orduoğlu Çeşmesi Planı

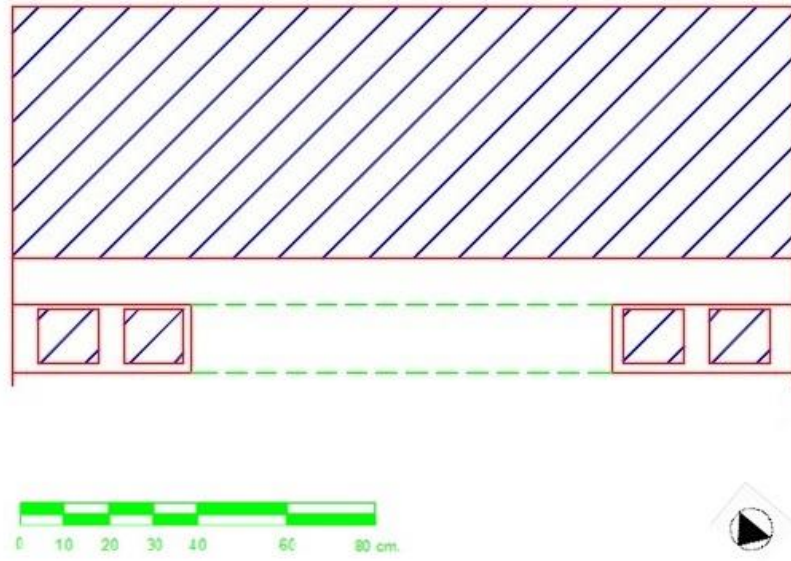

Plan 4. Bekdik Çeşmesi Planı

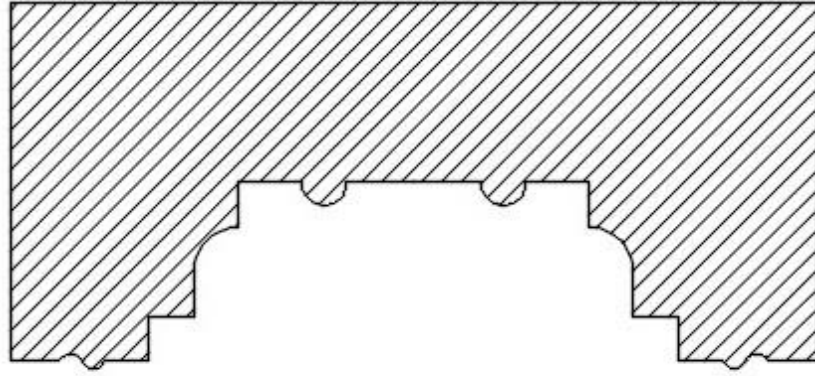

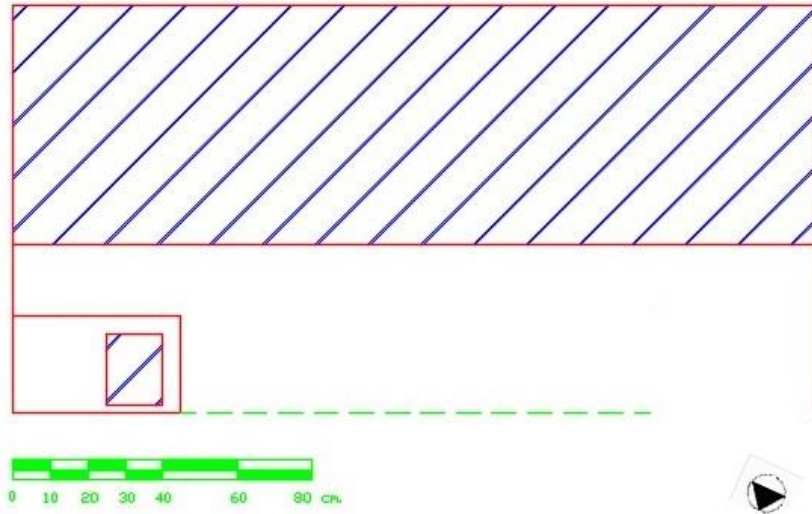
Plan 7. Cici Baba Çeşmesi Planı

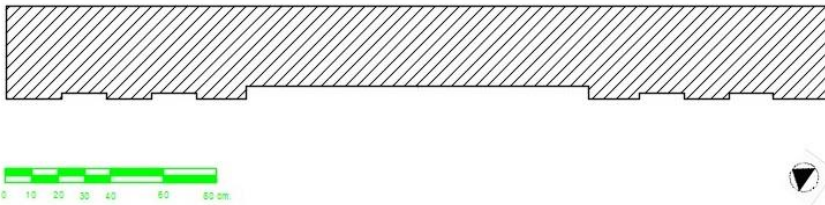
Plan 8. Harman (Halil Bey Hayratı) Çeşmesi Planı

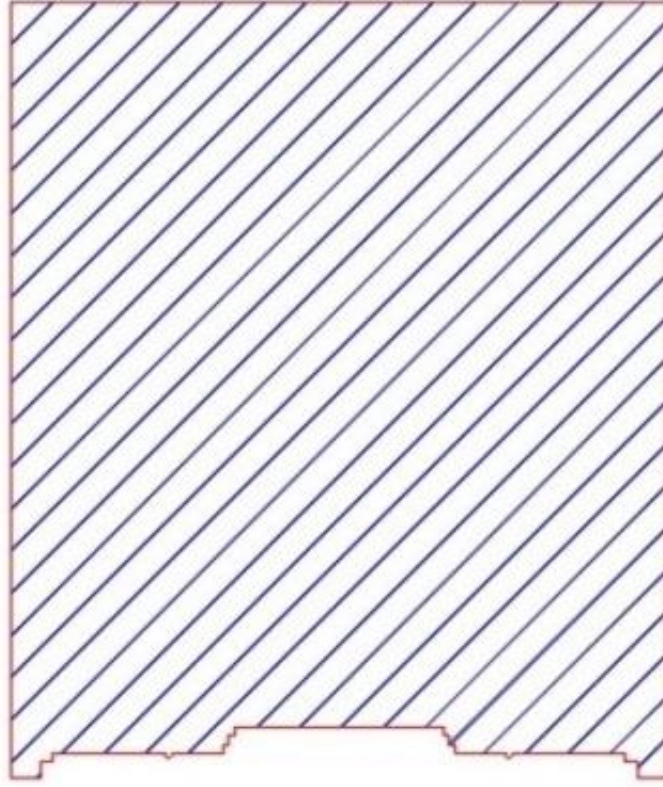
Plan 9. Kütüklü Çeşmesi Planı

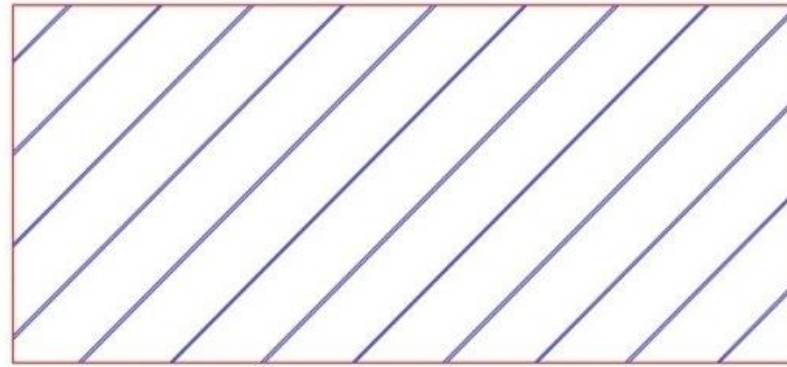
Plan 10. Seferci (Zöhtü) Çeşmesi Planı

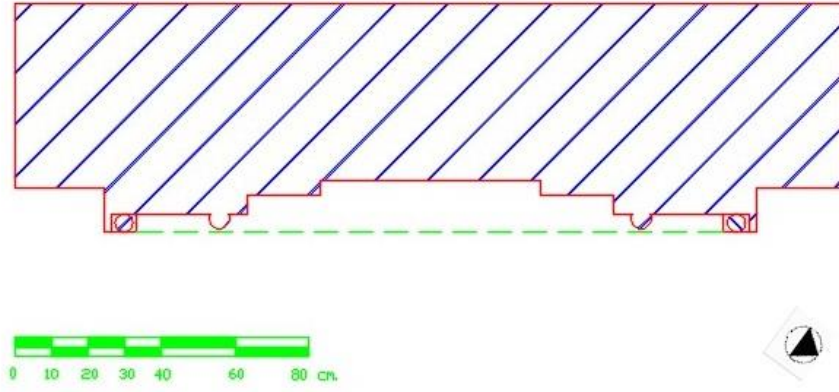
Plan 11. Şekerci Çeşmesi Planı

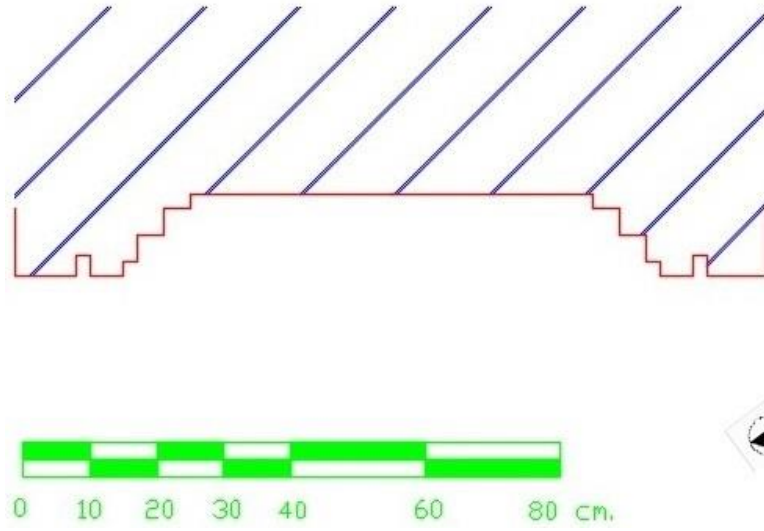
Plan 12. Tahta Cami Çeşmesi Planı

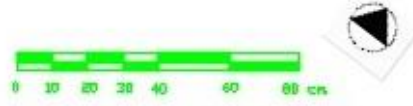
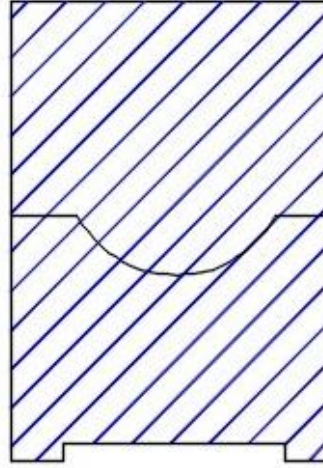
Plan 13. Morukçu Çeşmesi Planı

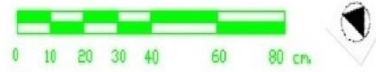
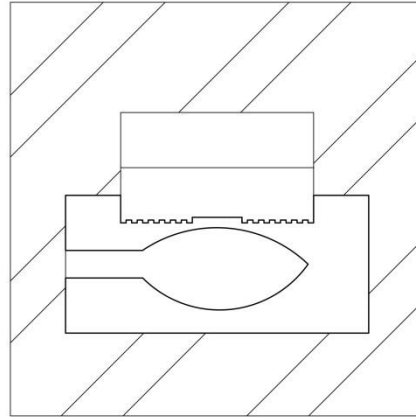
Plan 14. Kurtlu Çeşmesi Planı

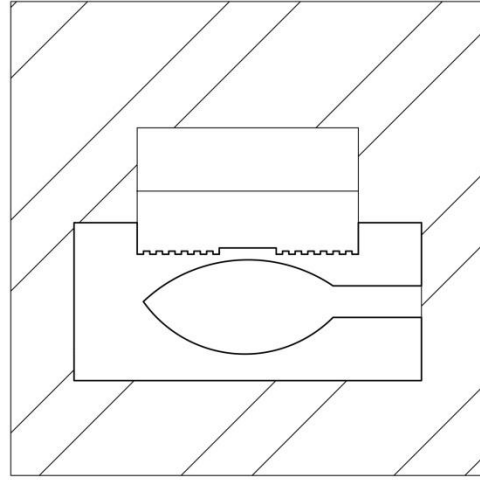
Plan 15. Cami Kebir Cadde Çeşmesi

Plan 16. Hükümet Konağı Çeşmesi Planı

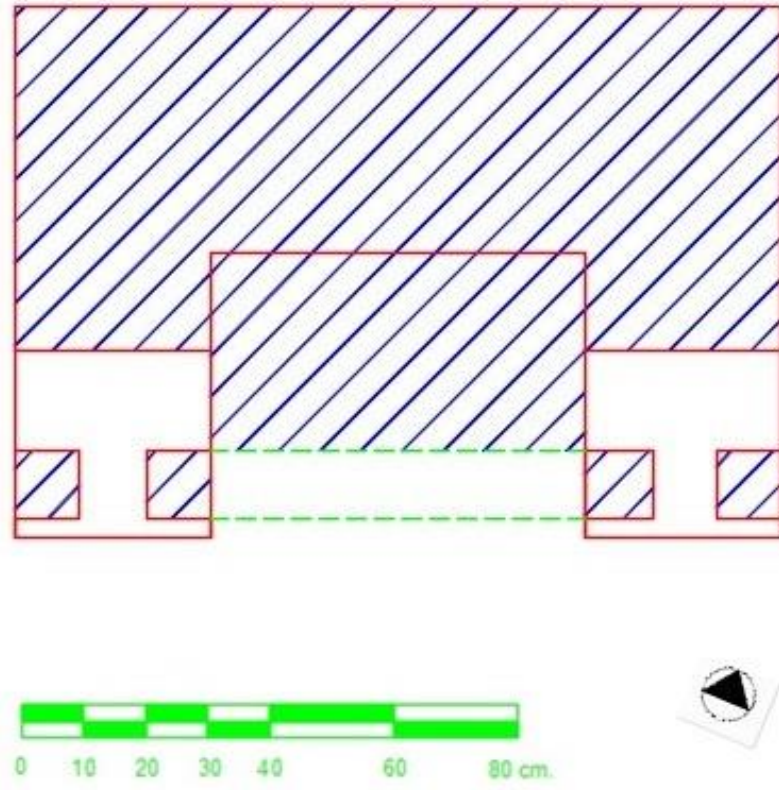
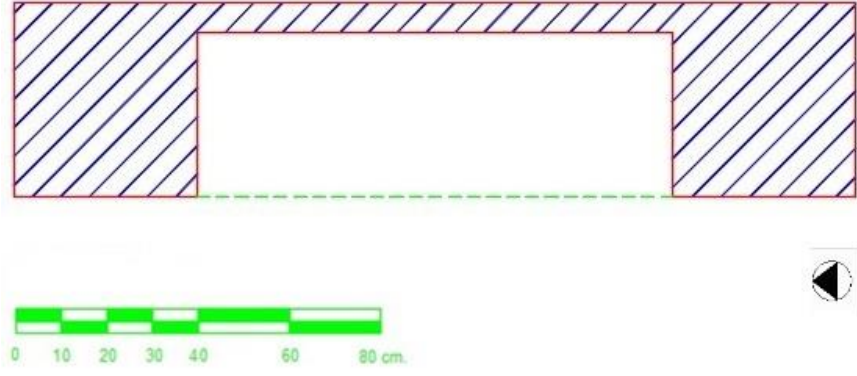
Plan 17. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi Planı

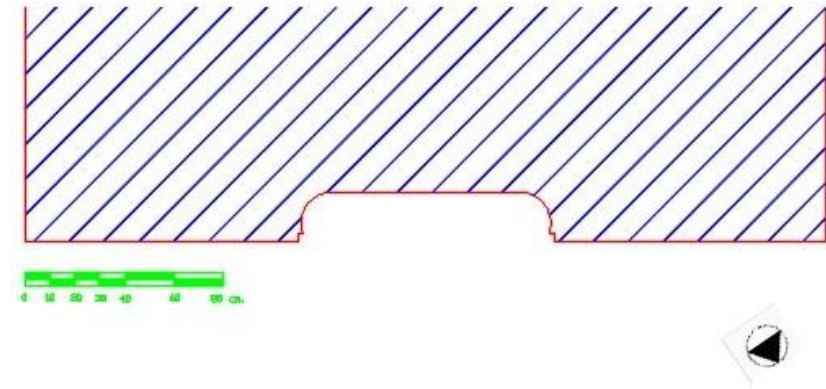
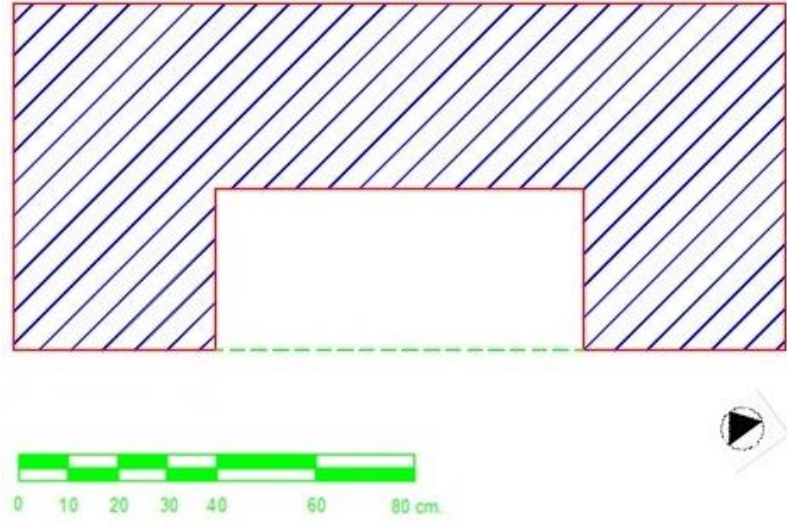

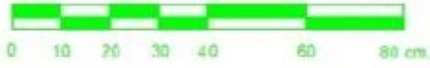
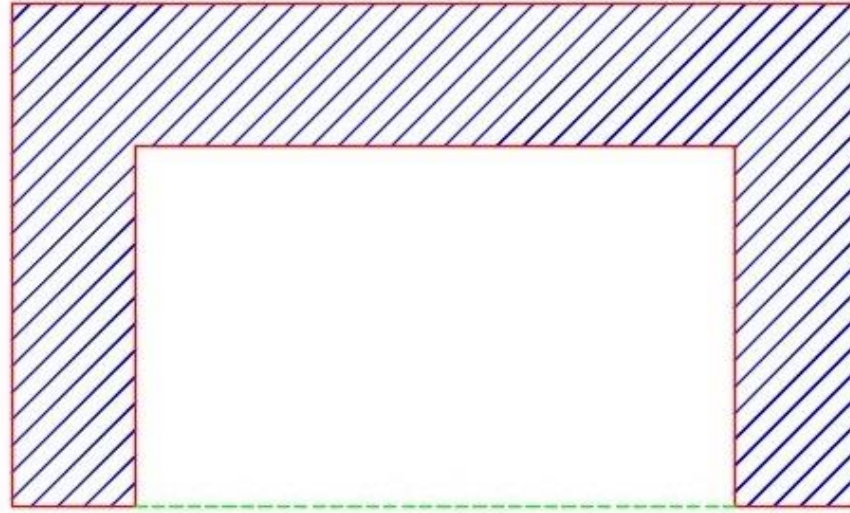
Plan 18. Türkiye İstiklal Çeşmesi Planı

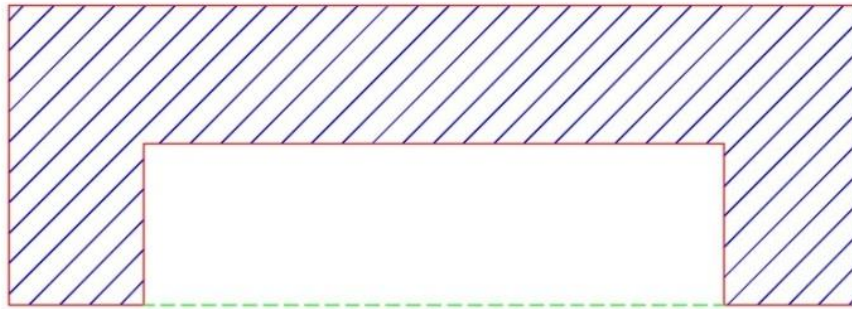
Plan 19. Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi Planı

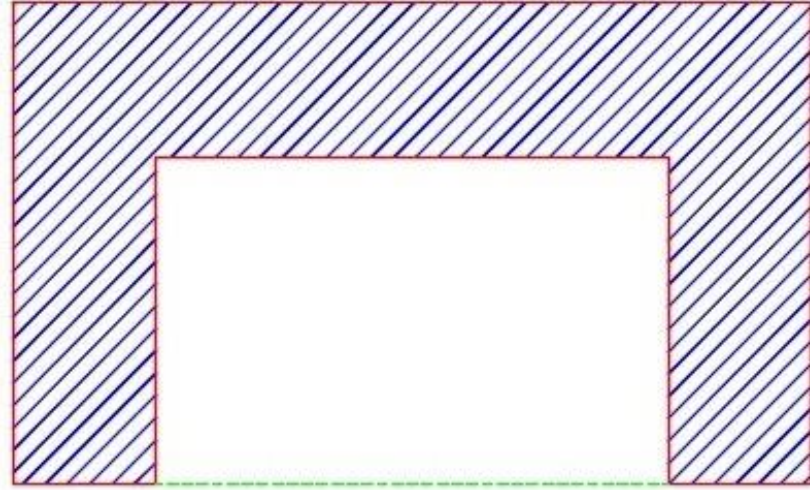

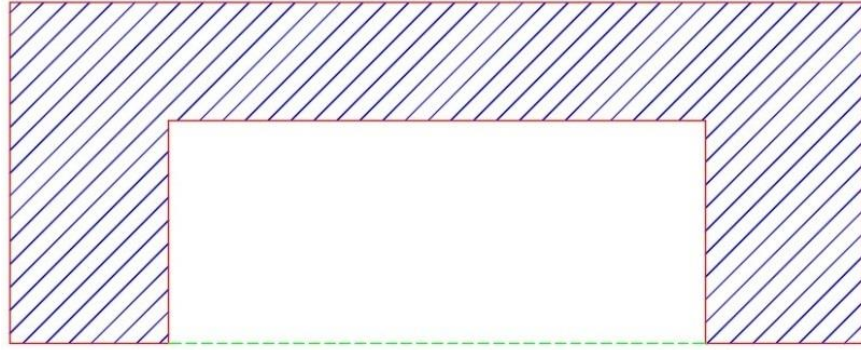
Plan 24. Hacibektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi Planı

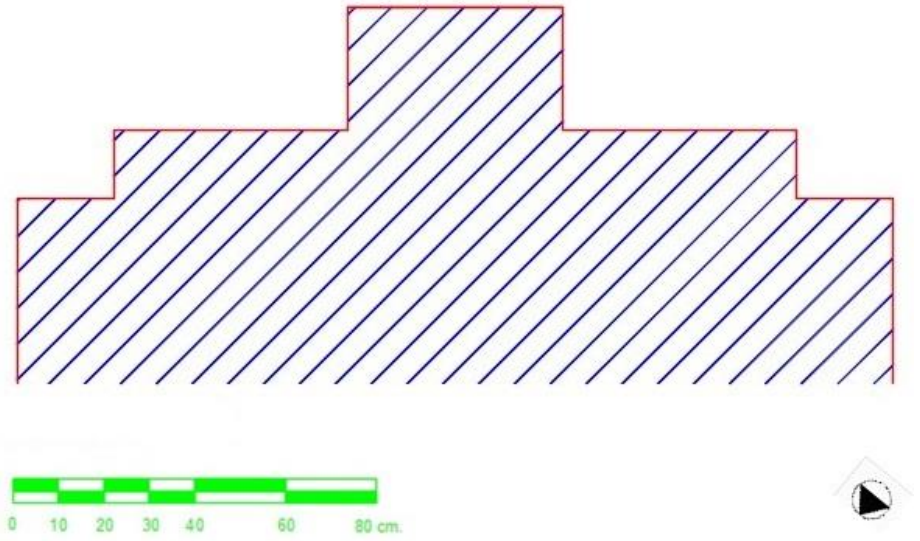
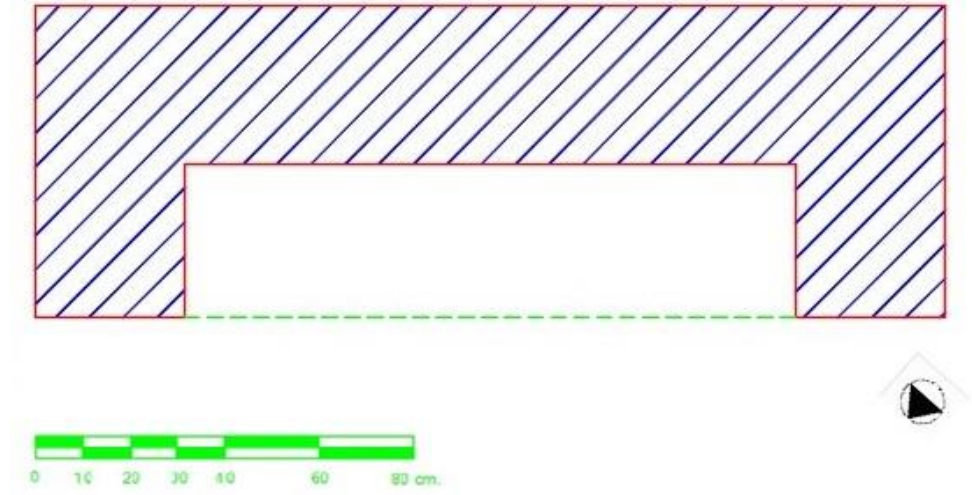
Plan 25. Hacibektaş Akpınar Çeşmesi Planı

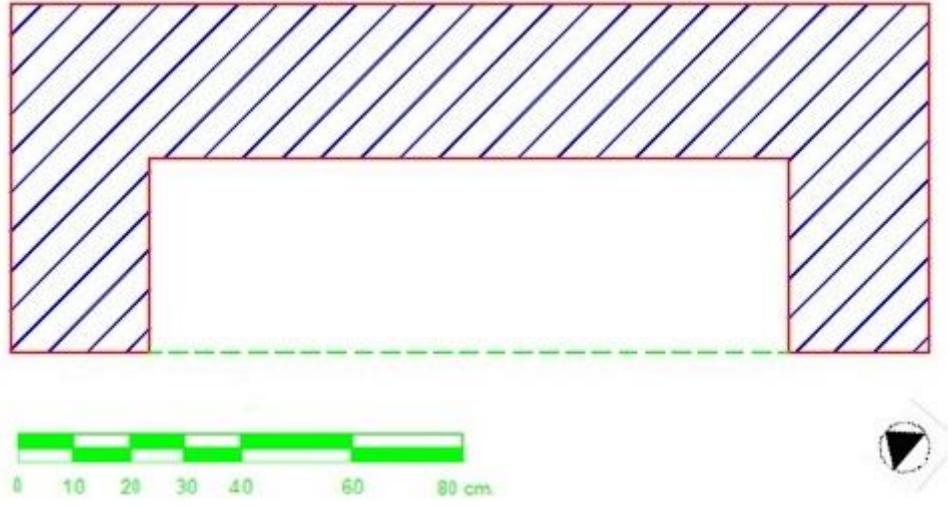

Plan 26. Hacibektaş Uç Çeşmesi Planı

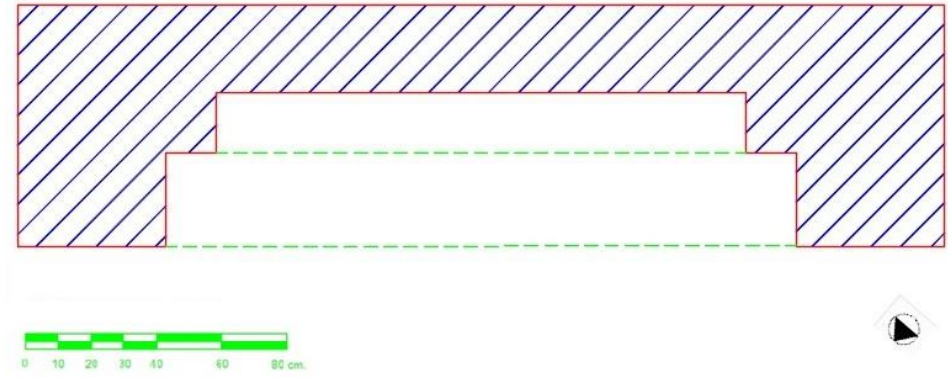

Plan 27. Hacibektaş Savat Çeşmesi Planı

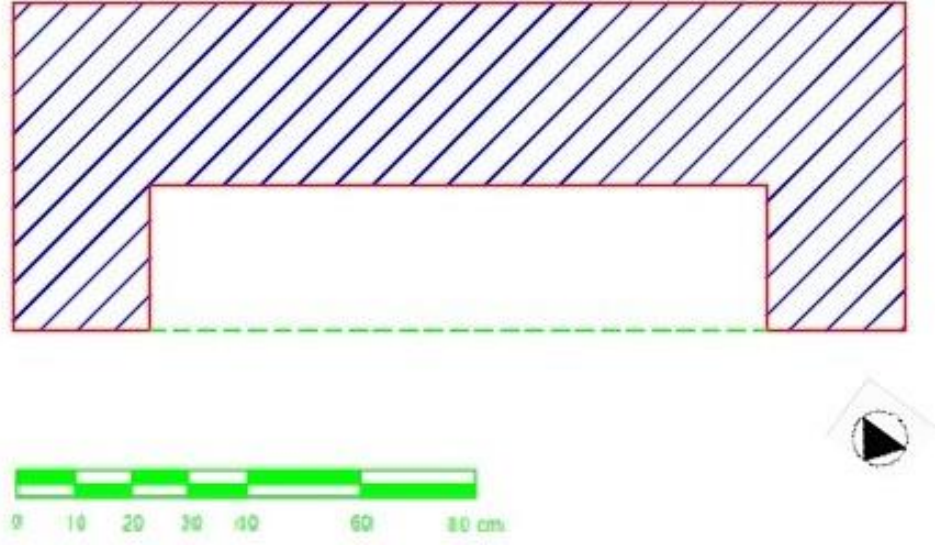

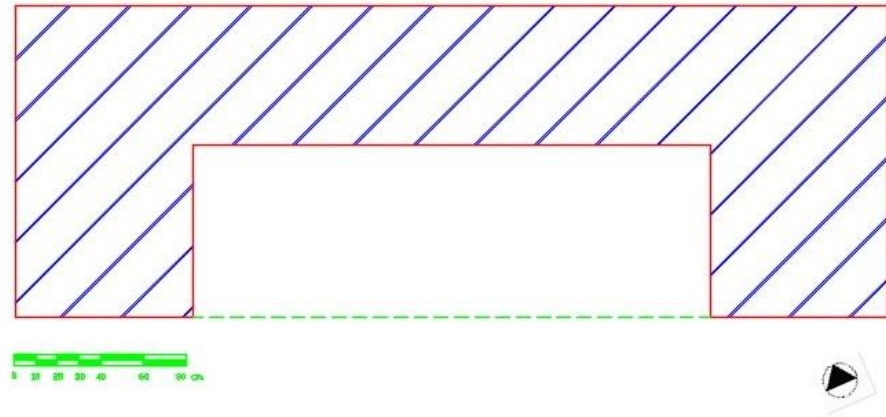
Plan 30. Hacibektaş Baba Pınarı Çeşmesi Planı

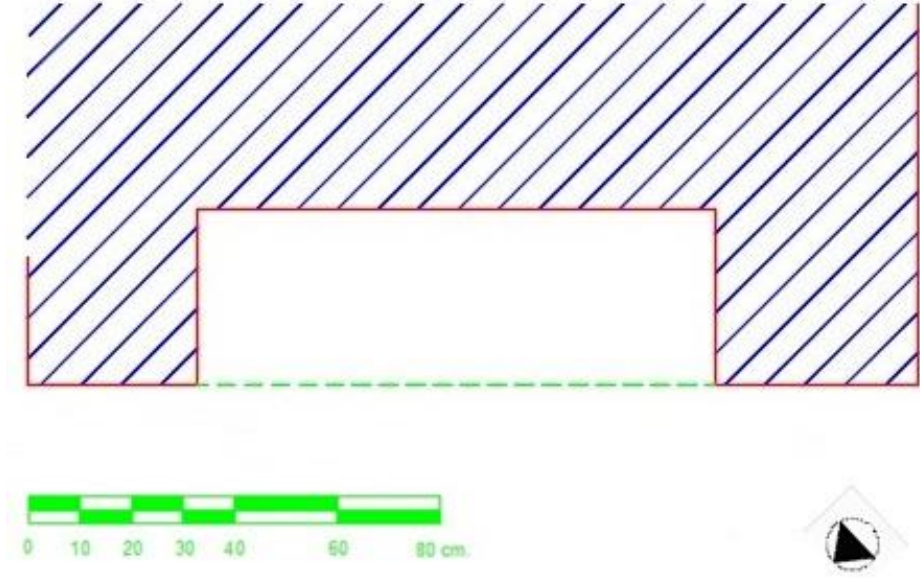
Plan 31. Hacibektaş Üçler Çeşmesi Planı

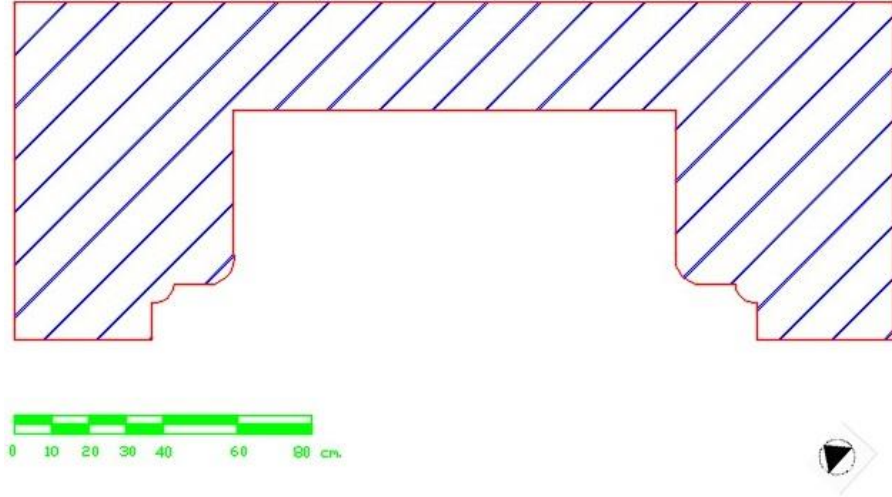
Plan 32. Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi Planı

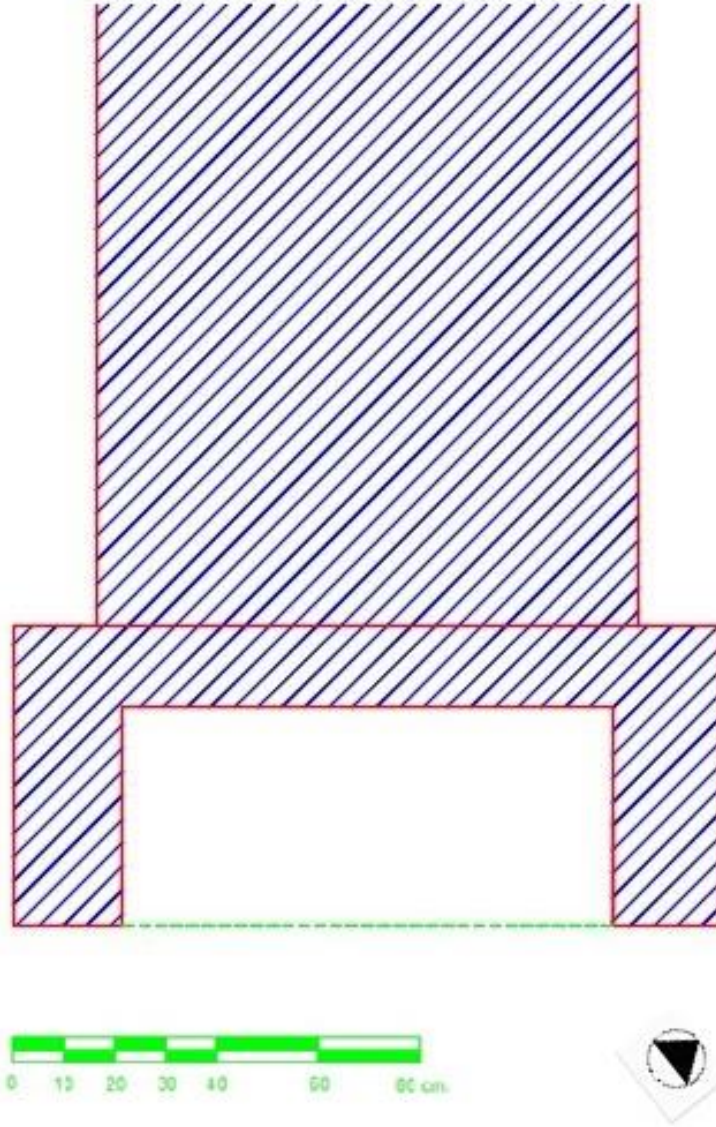
Plan 33. Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi Planı

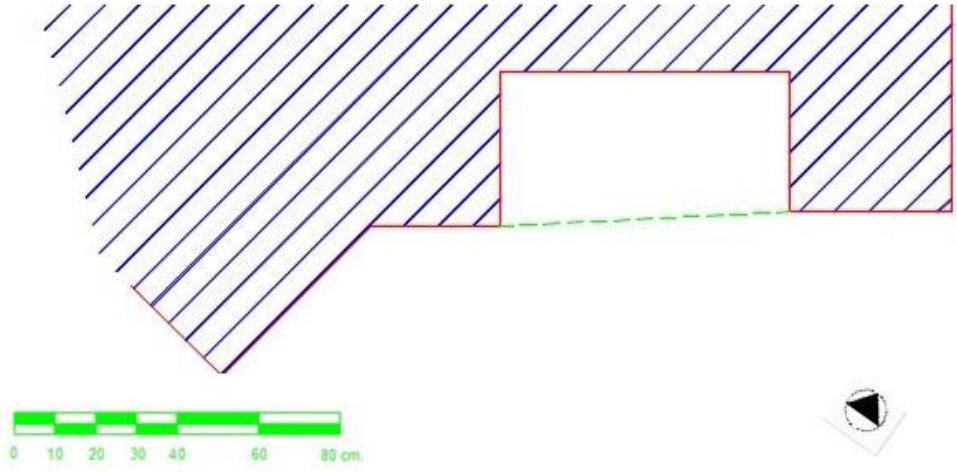
Plan 34. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi Planı

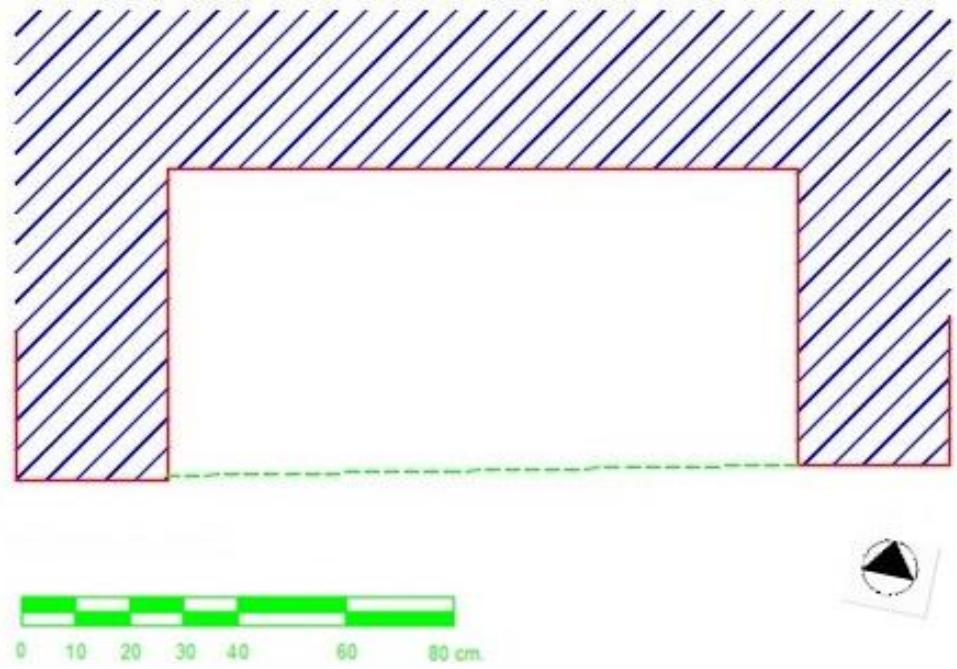
Plan 35. Ürgüp Cıngıllı Çeşmesi Planı

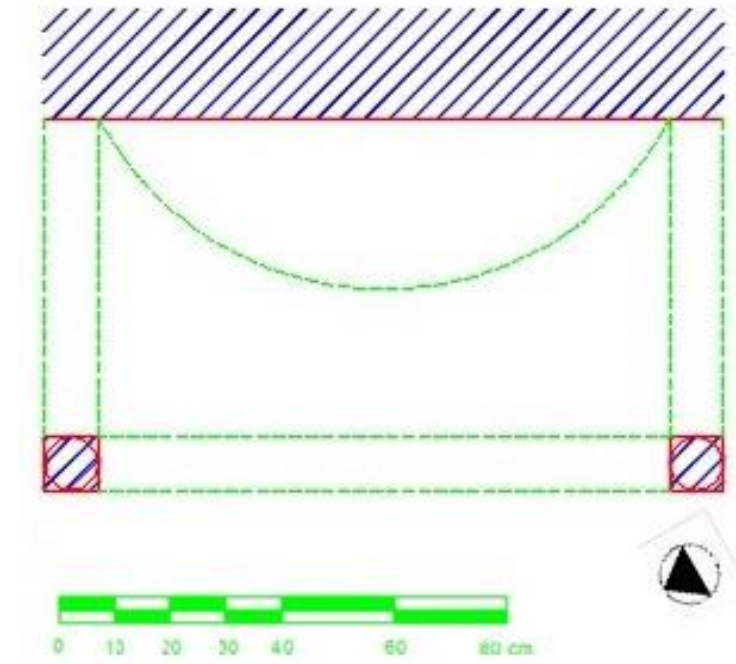
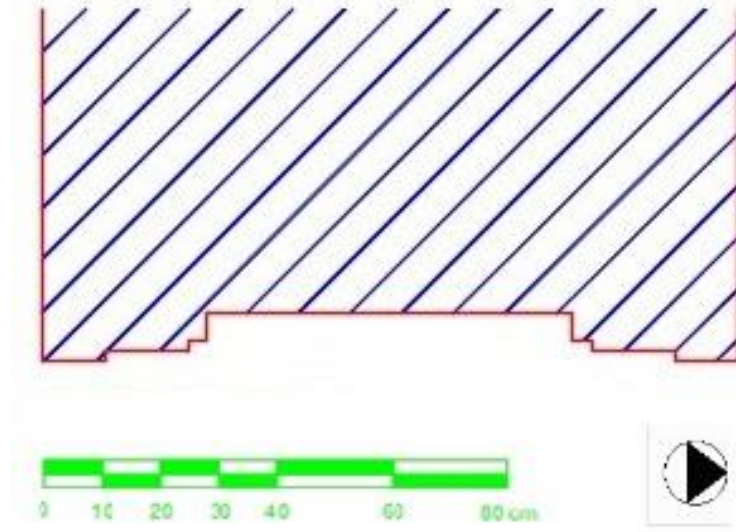
Plan 36. Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi Planı

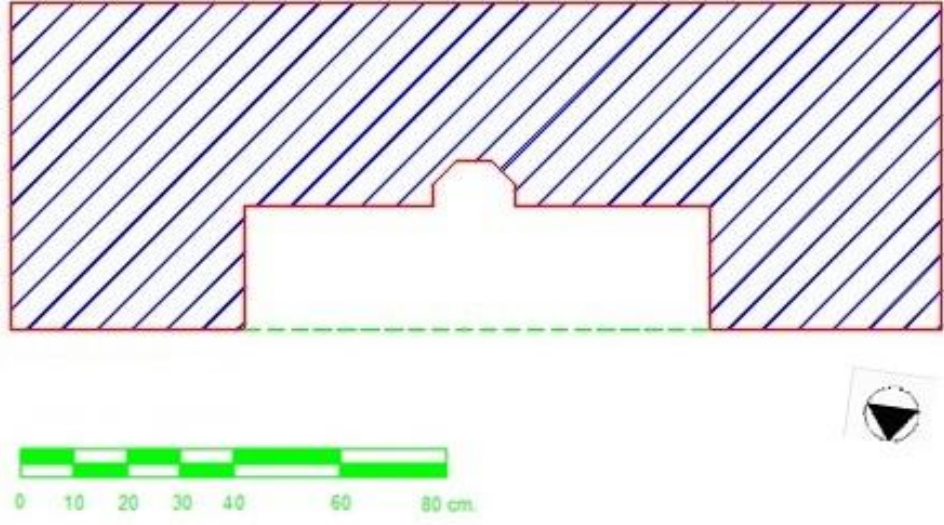

Plan 37. Ürgüp Karağandere Çeşmesi Planı

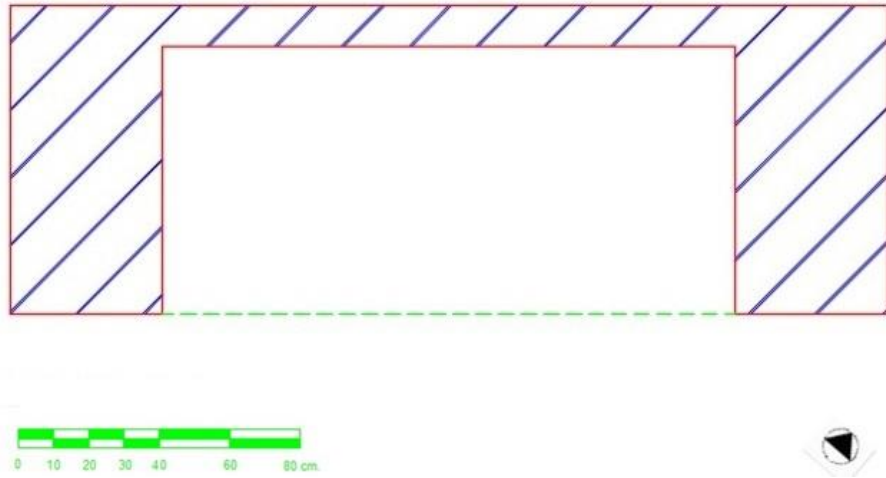

Plan 38. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi Planı

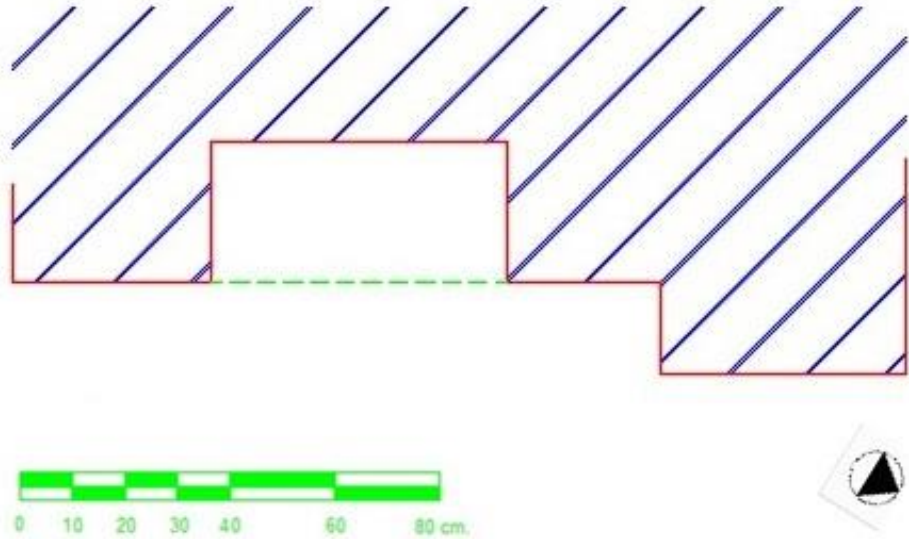

Plan 41. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi Planı

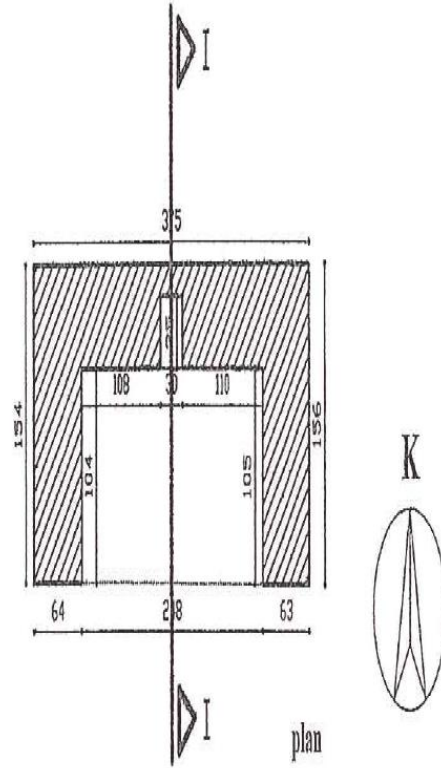

Plan 42. Ürgüp Teknecik Çeşmesi Planı

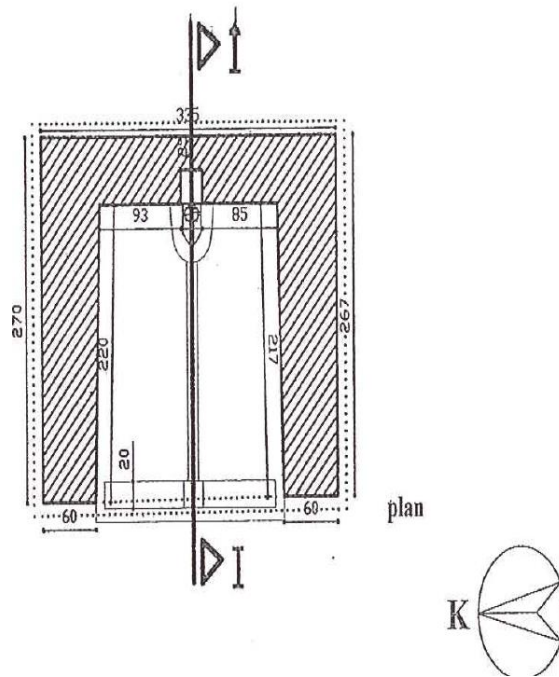

Plan 43. Ürgüp Yahya Efendi Cami Çeşmesi Planı

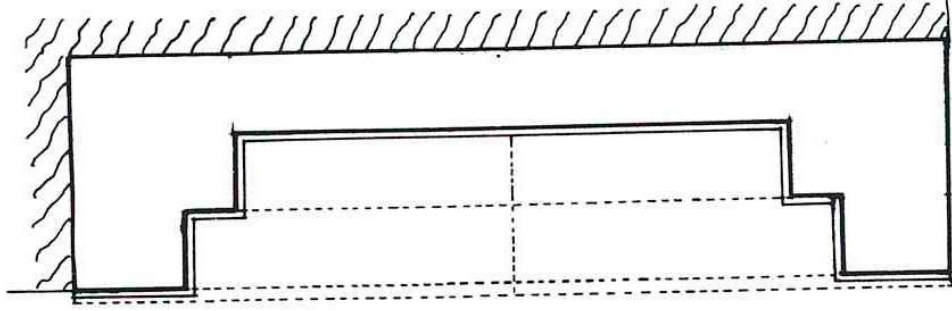
EK 2. KARŞILAŞTIRMA PLANLAR

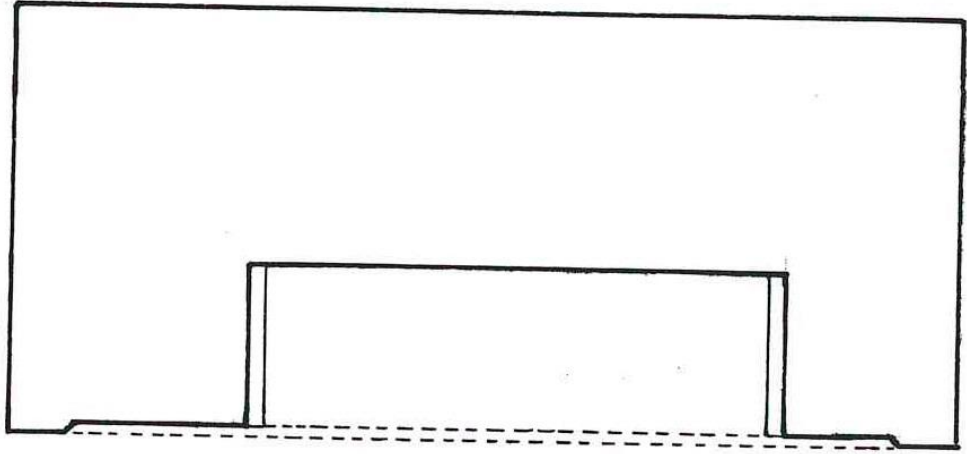
Krş. Plan 1. Elazığ Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (A. F. Aktaş'tan)

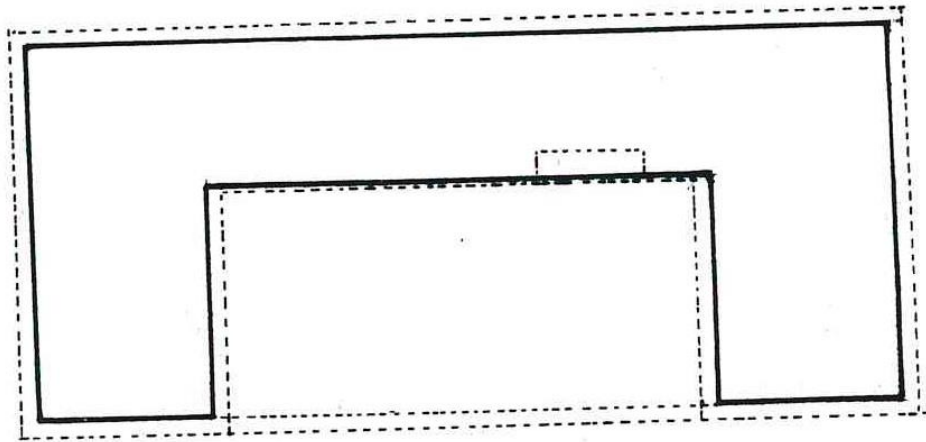
Krş. Plan 2. Elazığ Harput İsmail Çeşmesi (A. F. Aktaş'tan)

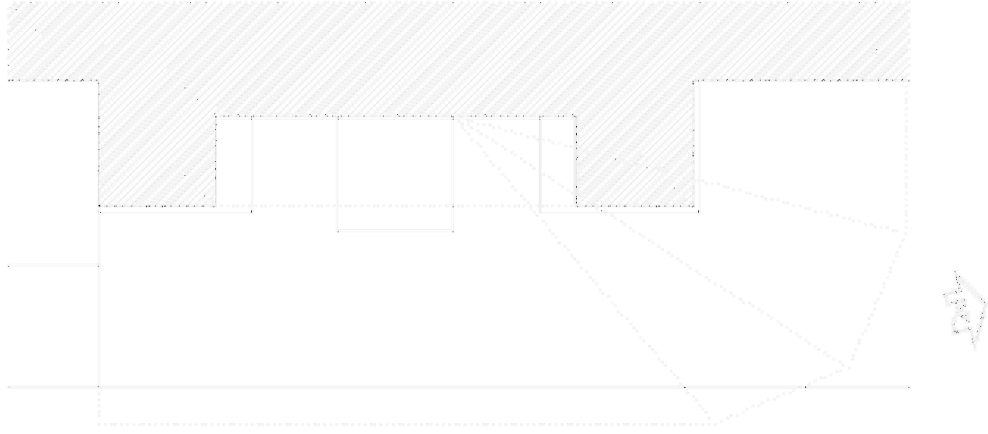
Krş. Plan 3. Karaman Halil Efendi Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

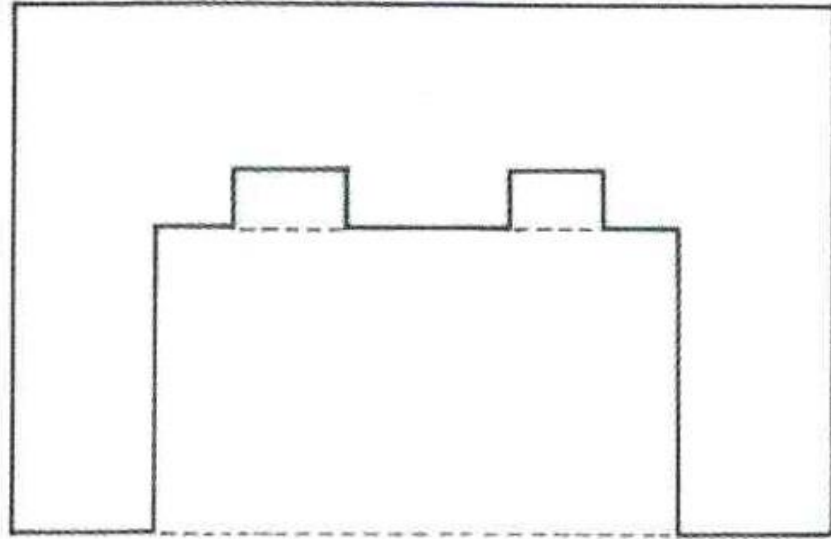
Krş. Plan 4. Karaman İsmail Ağa Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

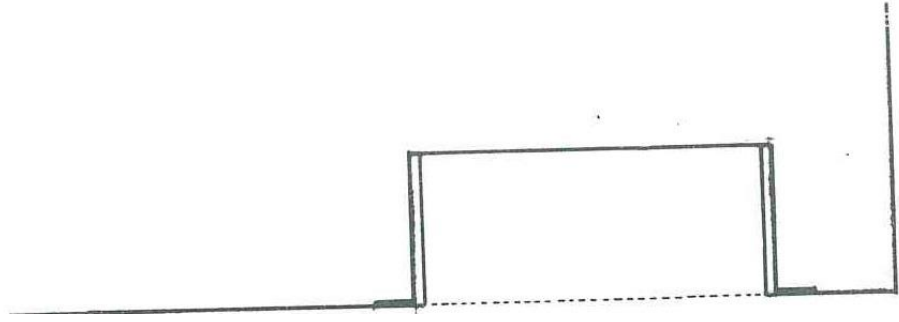
Krş. Plan 5. Karaman Hisar Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

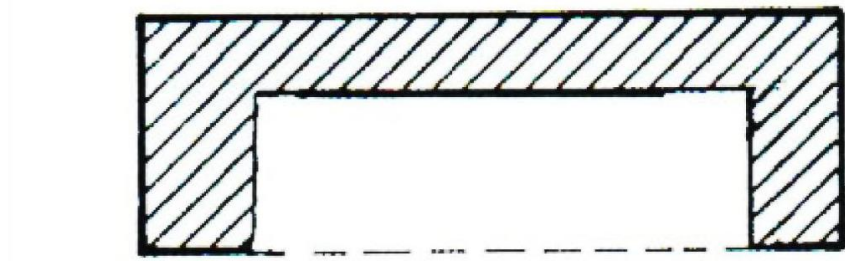
Krş. Plan 6. Afyon Çavuşbaşı Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş Plan 7. Adıyaman Elmas Hatun Çeşmesi (A. A. Bayhan ve F. Salman'dan)

Krş. Plan 8. Karaman Ali Dede Tartan (M. Denктаş'tan)

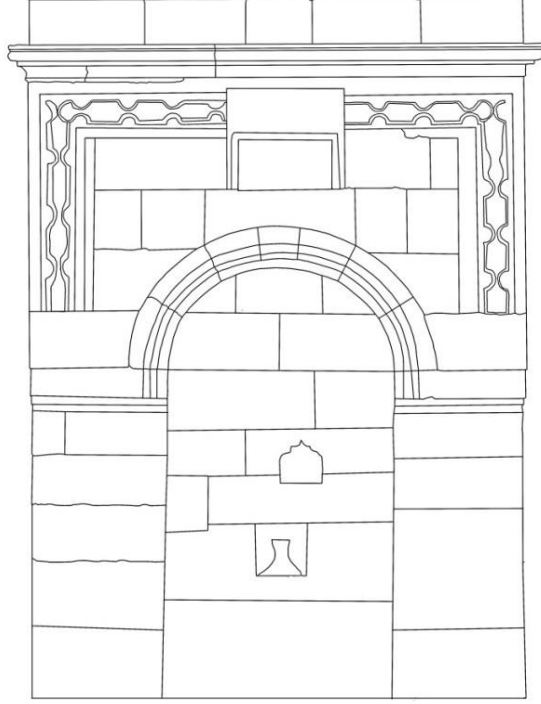

10.09.2010

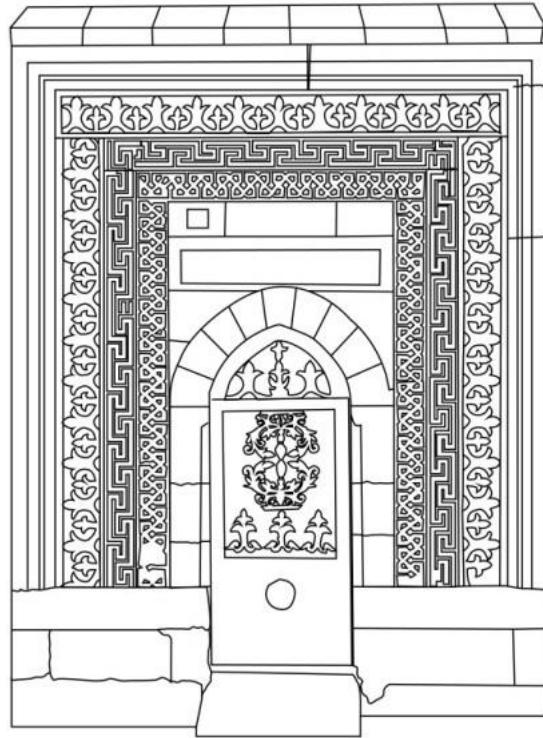

Krş. Plan 9. Balıkesir Edincik Şehitler Çeşmesi (A. Işıkkakdoğan'dan)

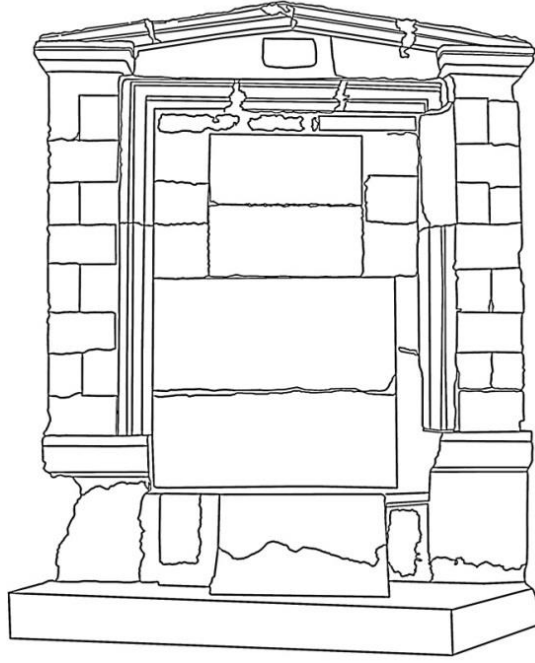
EK 3. ÇİZİMLER

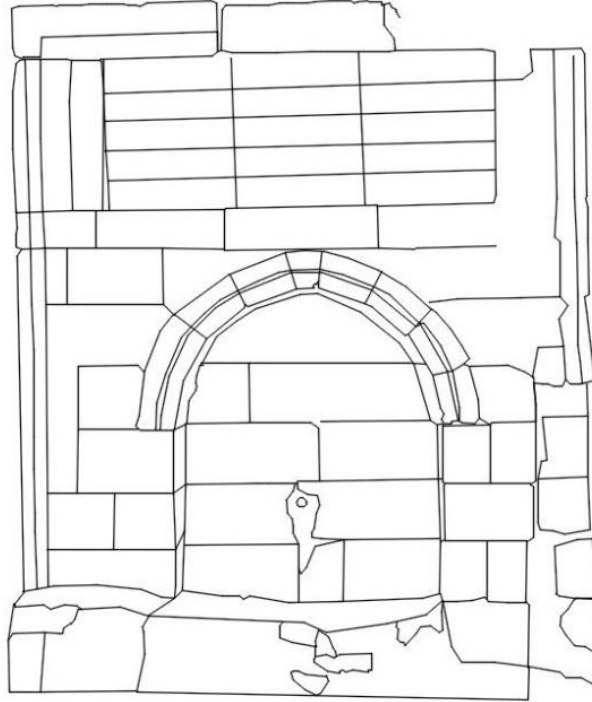
Çizim 1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi Cephe Çizimi

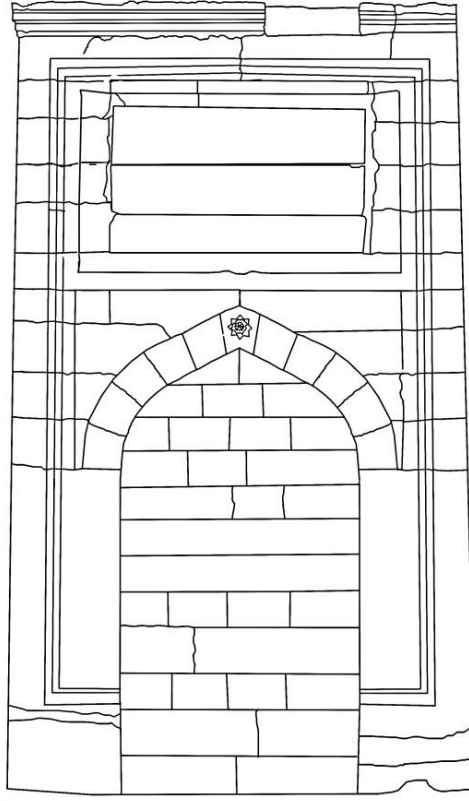
Çizim 2. Damat İbrahim Paşa Külliyesi I Nolu Çeşmesi Cephe Çizimi

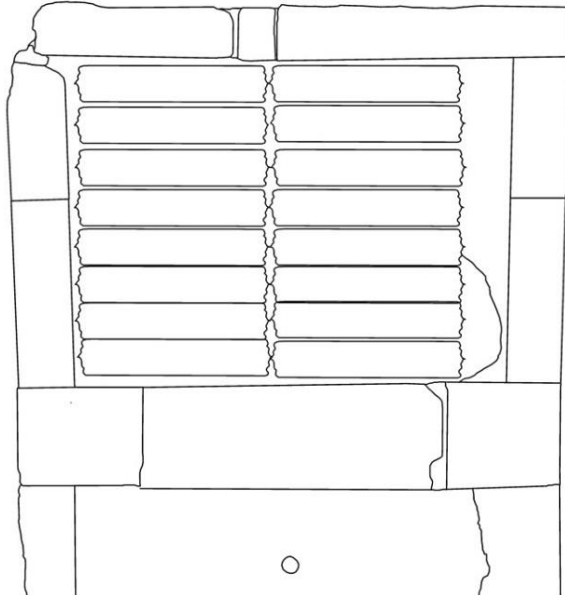
Çizim 3. Orduoğlu Çeşmesi Cephe Çizimi

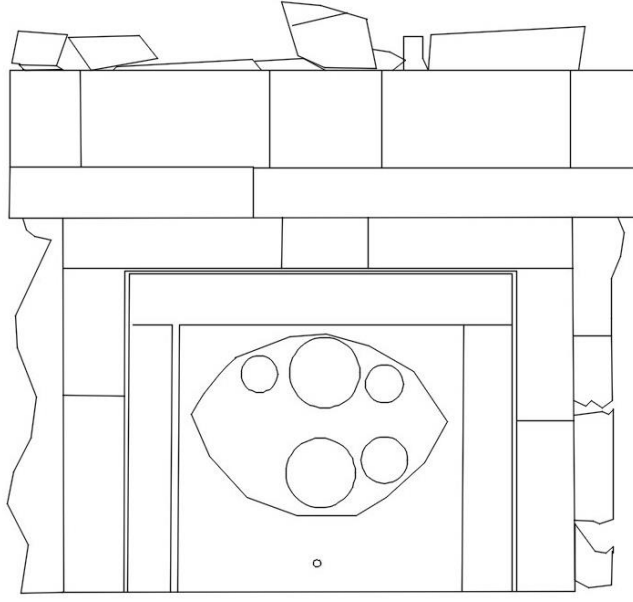
Çizim 4. Bekdik Çeşmesi Cephe Çizimi

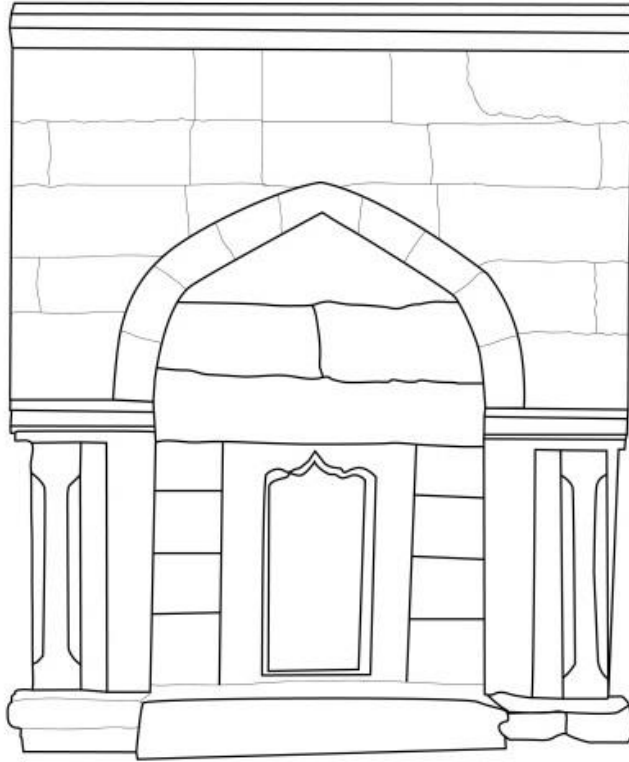
Çizim 5. Damat İbrahim Paşa Külliyesi II Nolu Çeşmesi

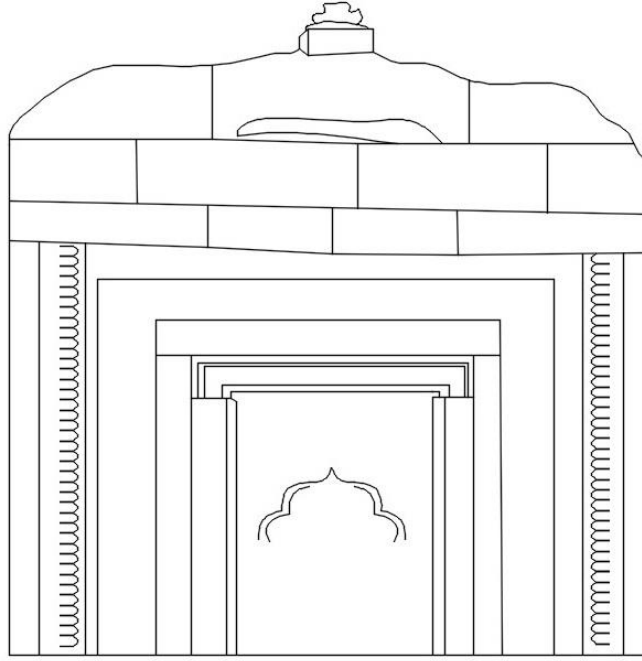
Çizim 6. Tavukçu Çeşmesi Cephe Çizimi

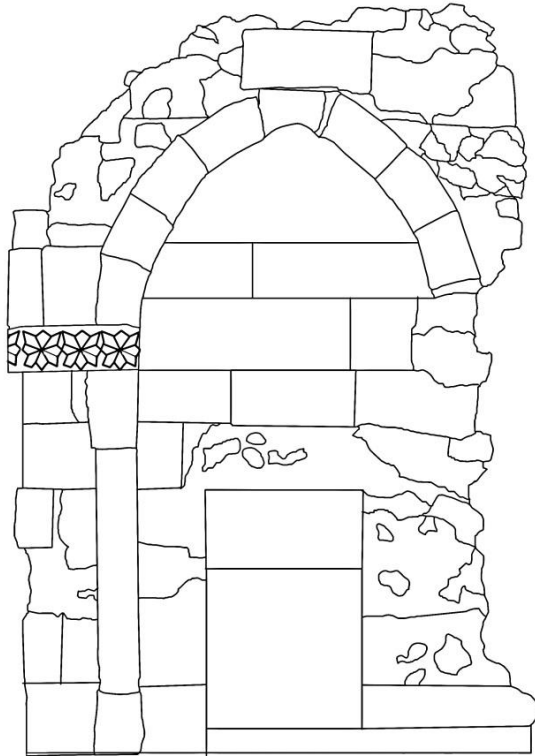
Çizim 7. Cici Baba Çeşmesi Cephe Çizimi

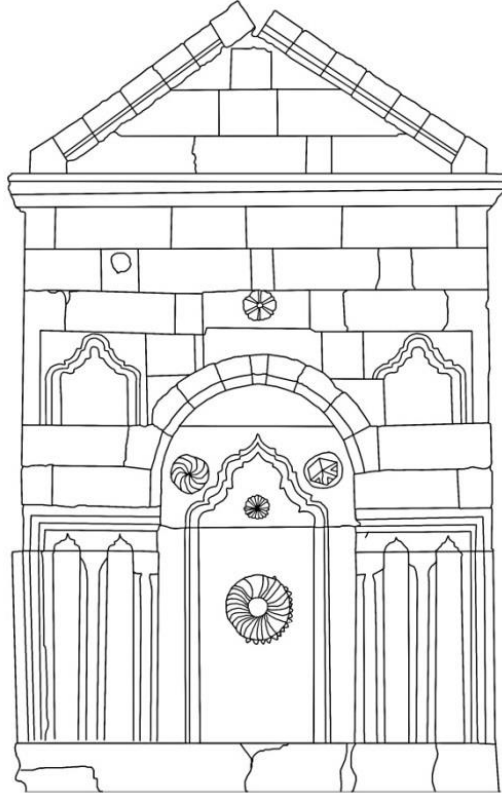
Çizim 8. Harman (Halil Bey Hayratı) Çeşmesi Cephe Çizimi

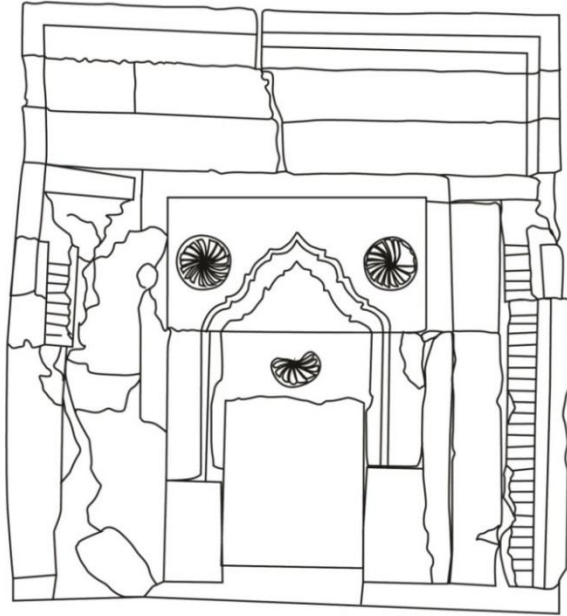
Çizim 9. Kütüklü Çeşmesi Cephe Çizimi

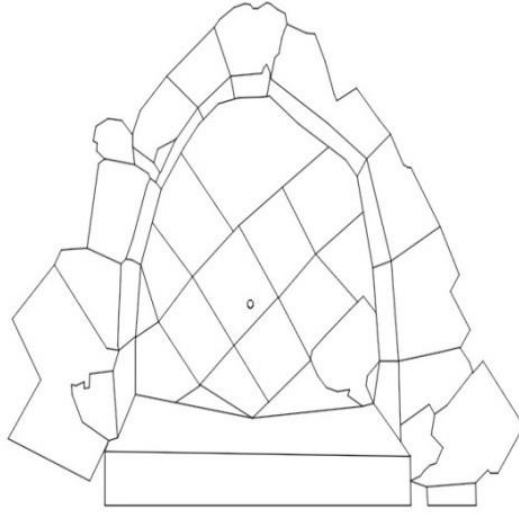
Çizim 10. Seferci (Zöhtü) Çeşmesi Cephe Çizimi

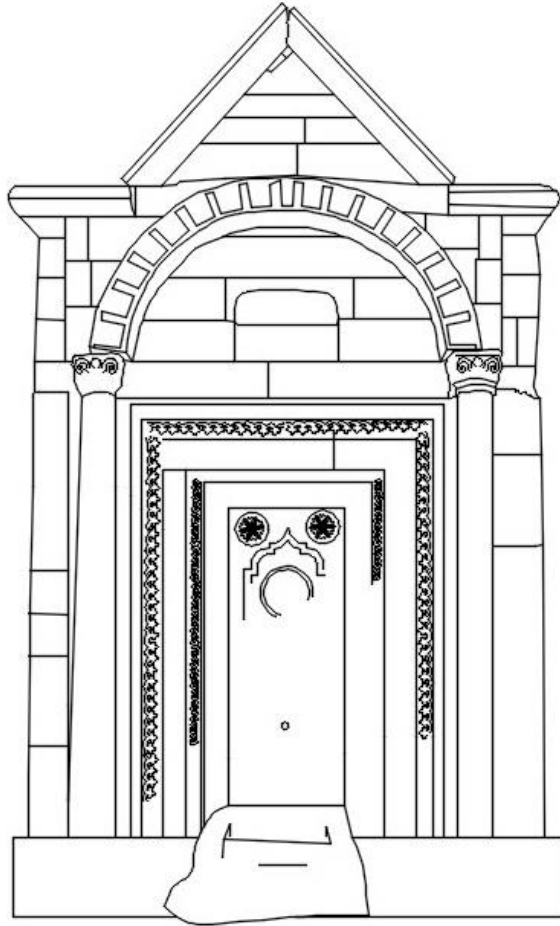
Çizim 11. Şekerci Çeşmesi Cephe Çizimi

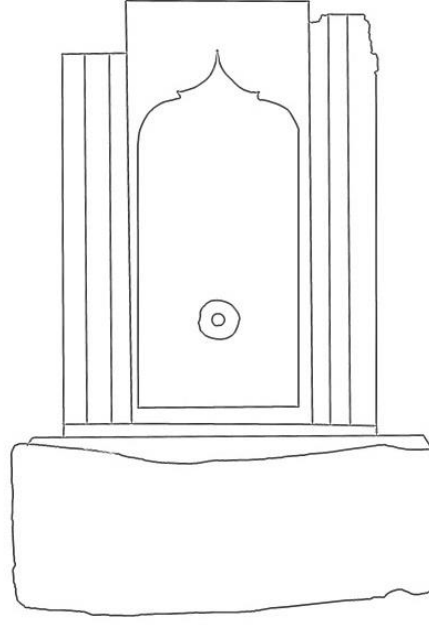
Çizim 12. Tahta Cami Çeşmesi Cephe Çizimi

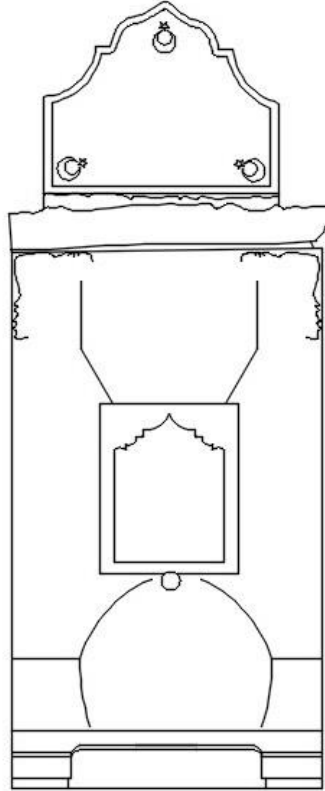
Çizim 13. Morukçu Çeşmesi Cephe Çizimi

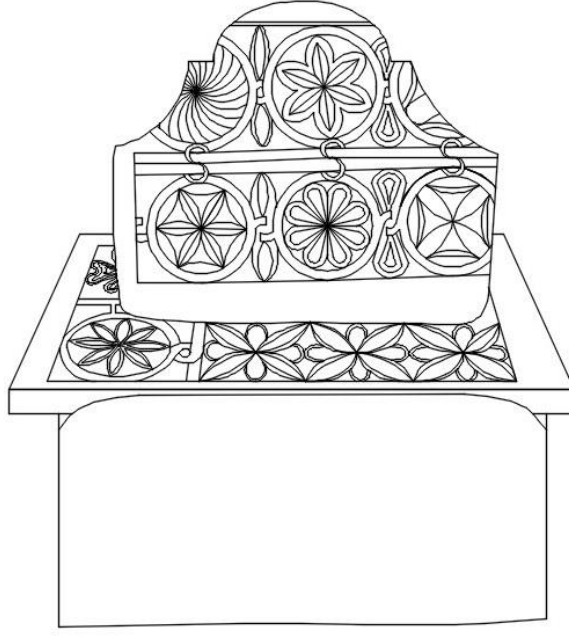
Çizim 14. Kurtlu Çeşmesi Cephe Çizimi

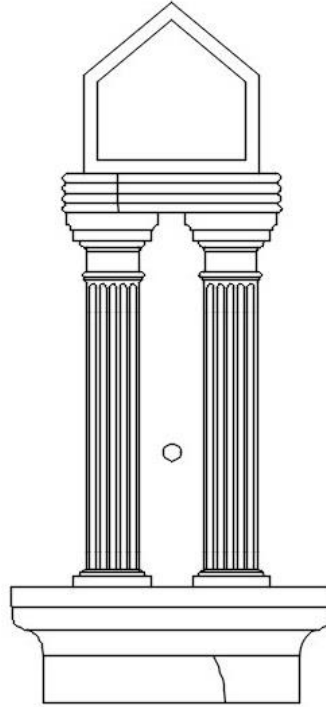
Çizim 15. Cami Kebir Cadde Çeşmesi Cephe Çizimi

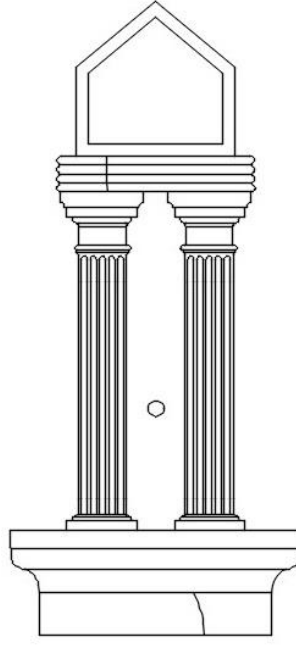
Çizim 16. Hükümet Konağı Çeşmesi Ön Cephe Çizimi

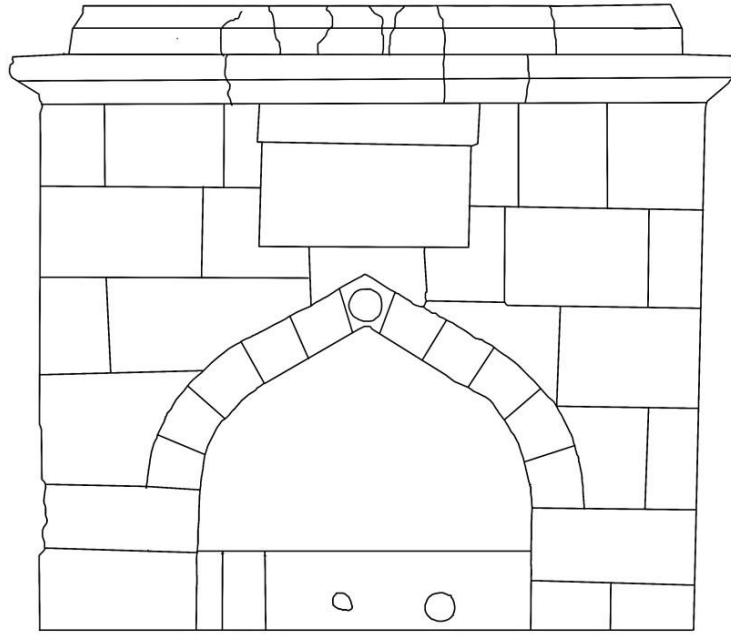
Çizim 17. Hükümet Konağı Çeşmesi Arka Cephe Çizimi

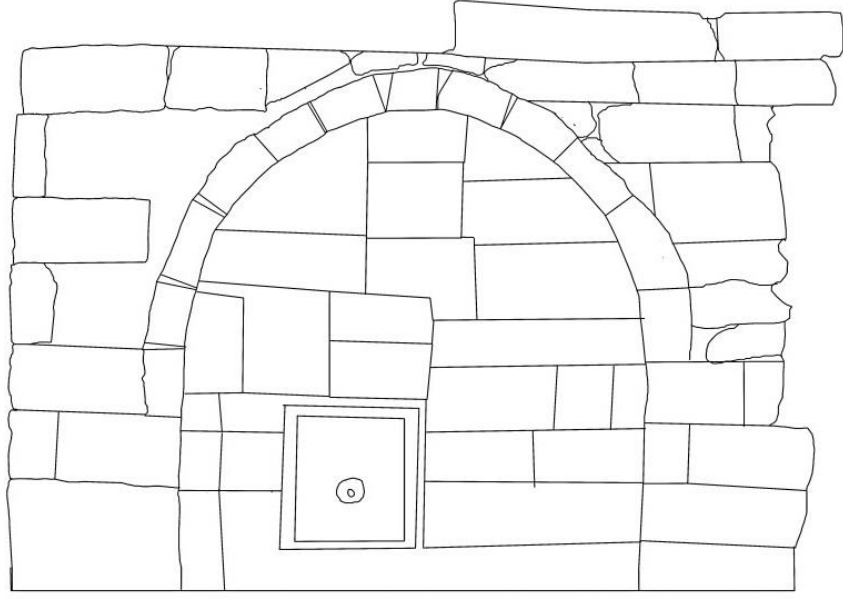
Çizim 18. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi Cephe Çizimi

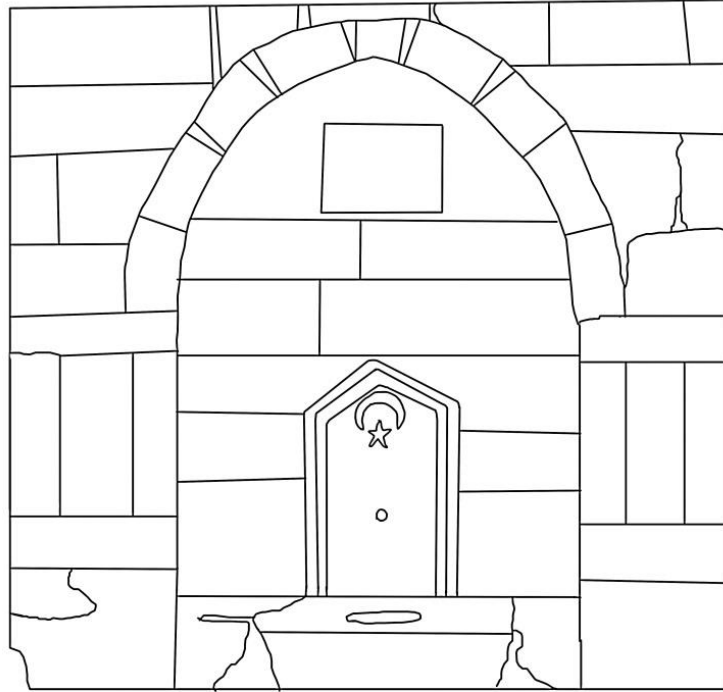
Çizim 19. Türkiye İstiklal Çeşmesi Cephe Çizimi

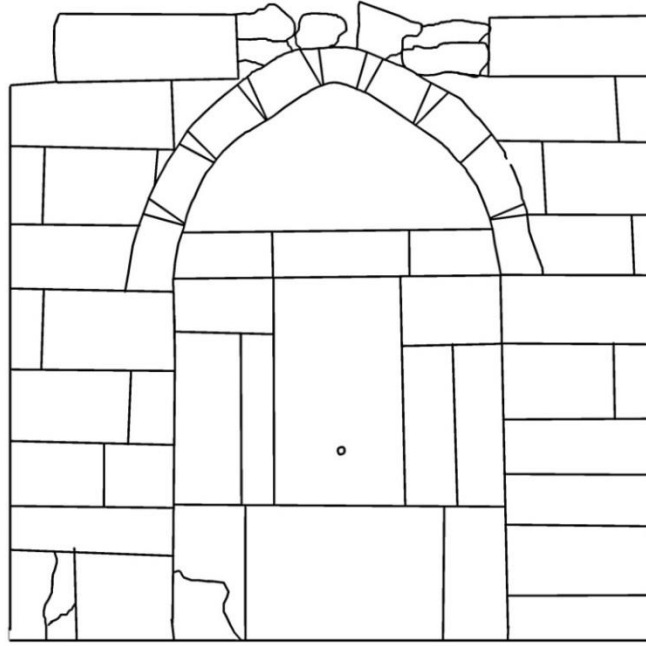
Çizim 20. Acıgöl Karapınar Kasabası Çeşmesi Cephe Çizimi

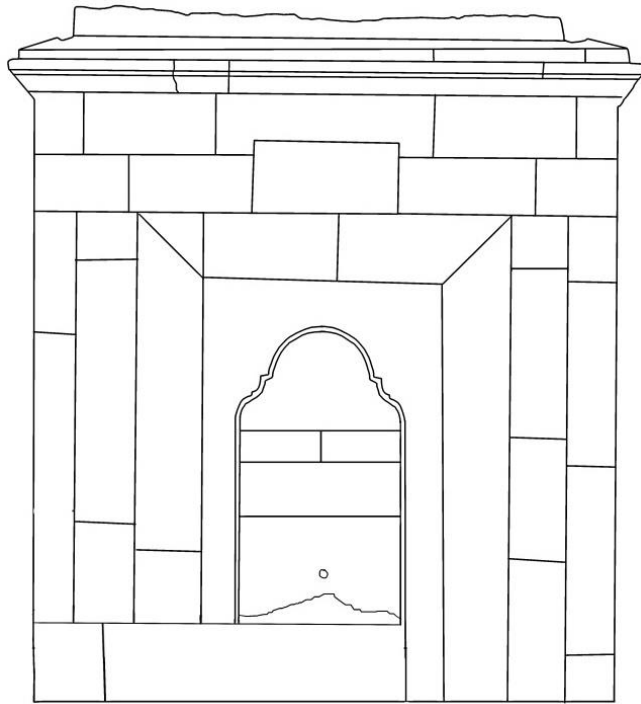
Çizim 21. Acıgöl Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi Cephe Çizimi

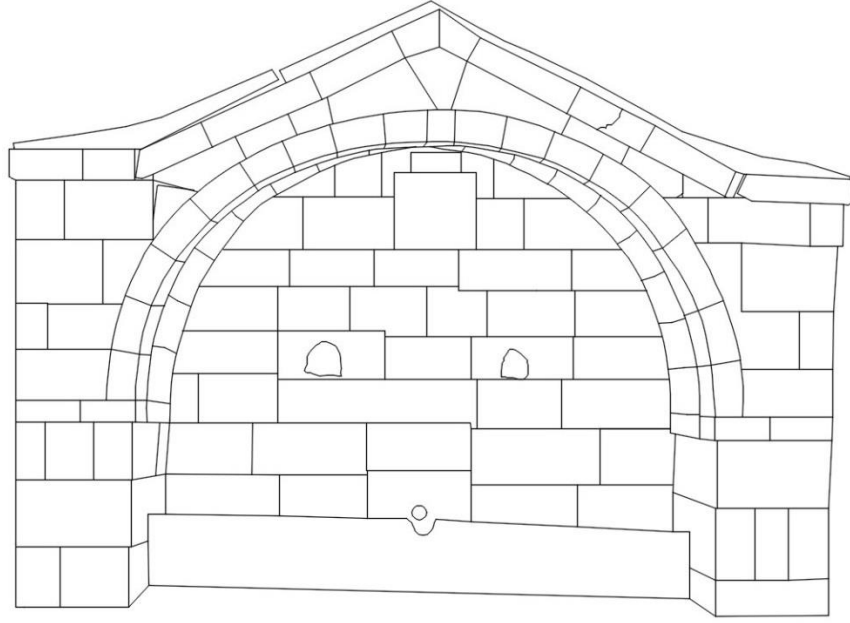
Çizim 22. Acıgöl Tatların Kasabası Orta Mahallesi Çeşmesi Cephe Çizimi

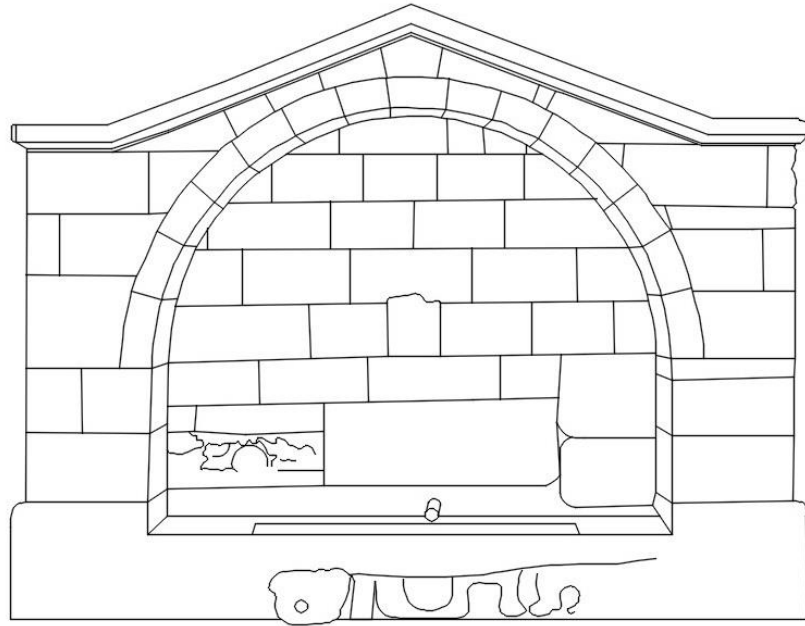
Çizim 23. Acıgöl Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi Cephe Çizimi

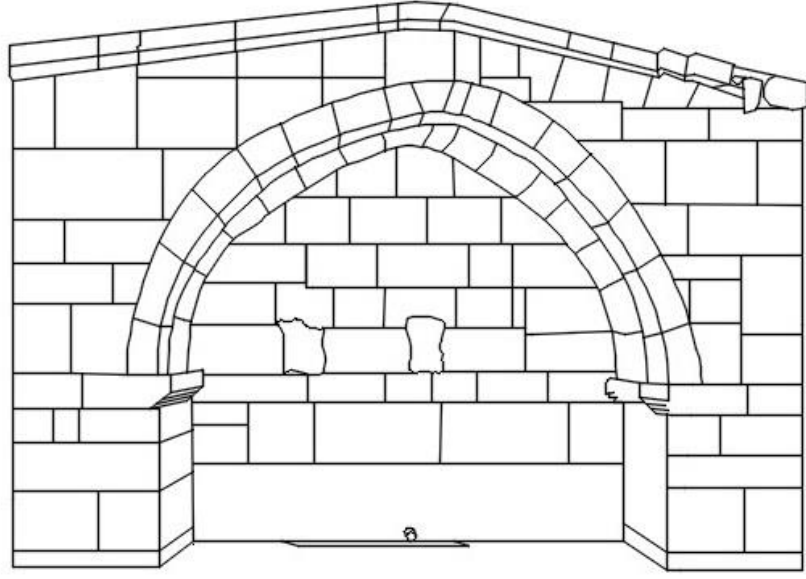
Çizim 24. Gülşehir Karavezir Çeşmesi Cephe Çizimi

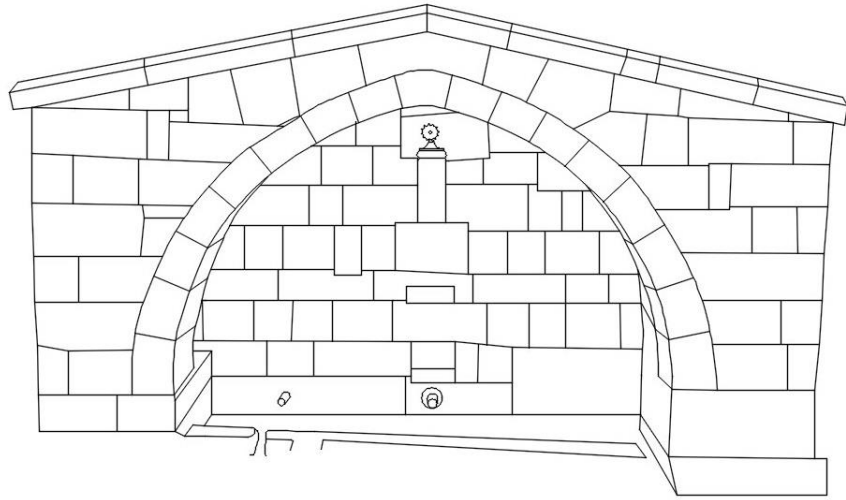
Çizim 25. Hacıbektaş Hoca Fıkıh Çeşmesi Cephe Çizimi

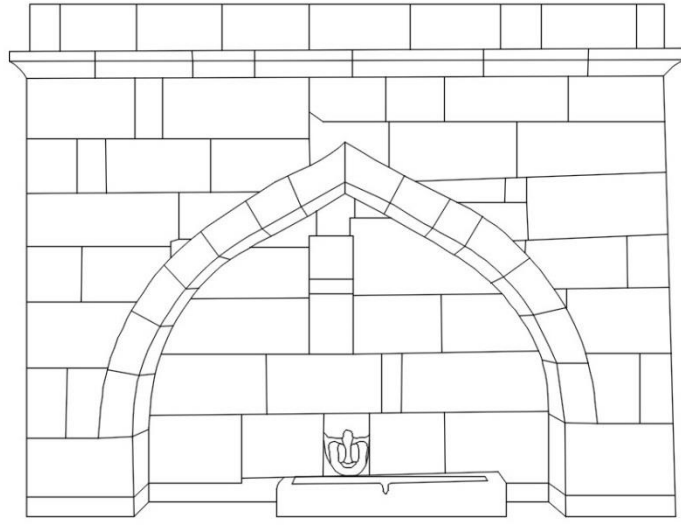
Çizim 26. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi Cephe Çizimi

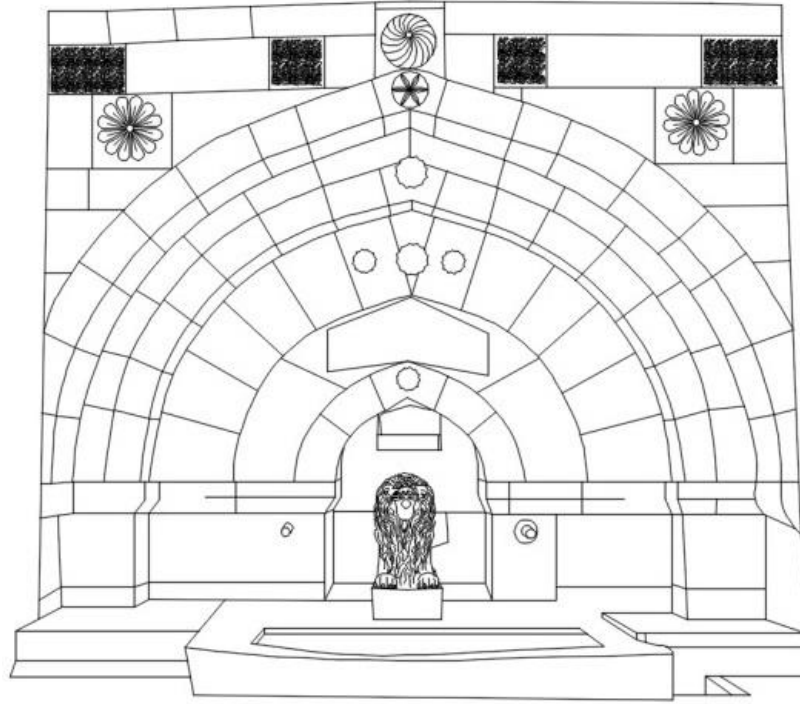
Çizim 27. Hacibektaş Uç Çeşmesi Cephe Çizimi

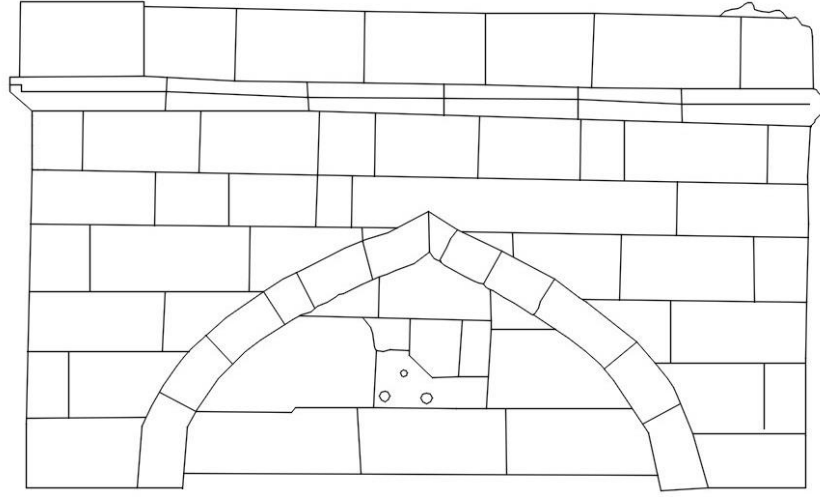
Çizim 28. Hacibektaş Savat Çeşmesi Cephe Çizimi

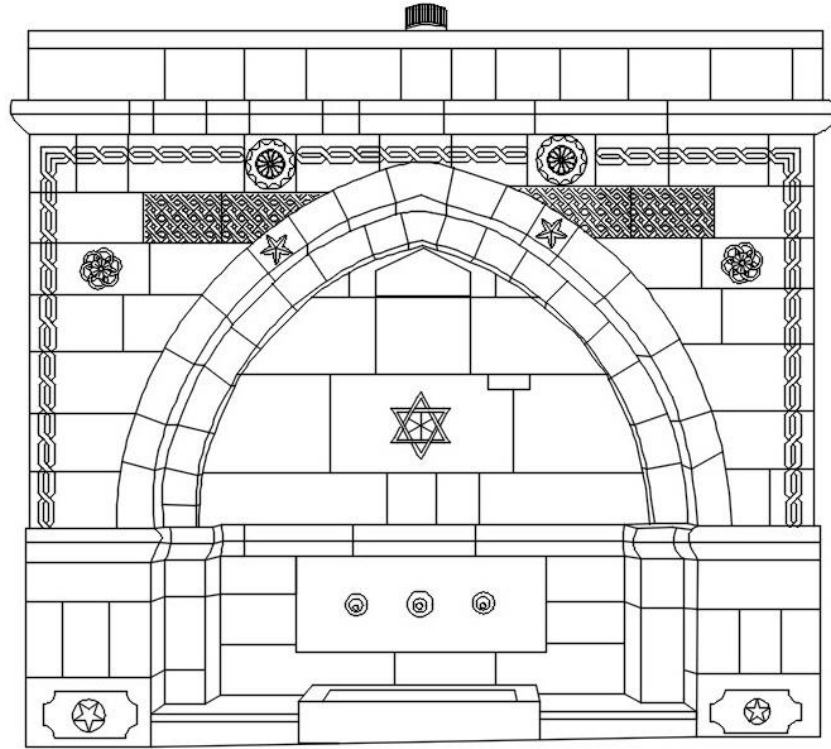
Çizim 29. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi Cephe Çizimi

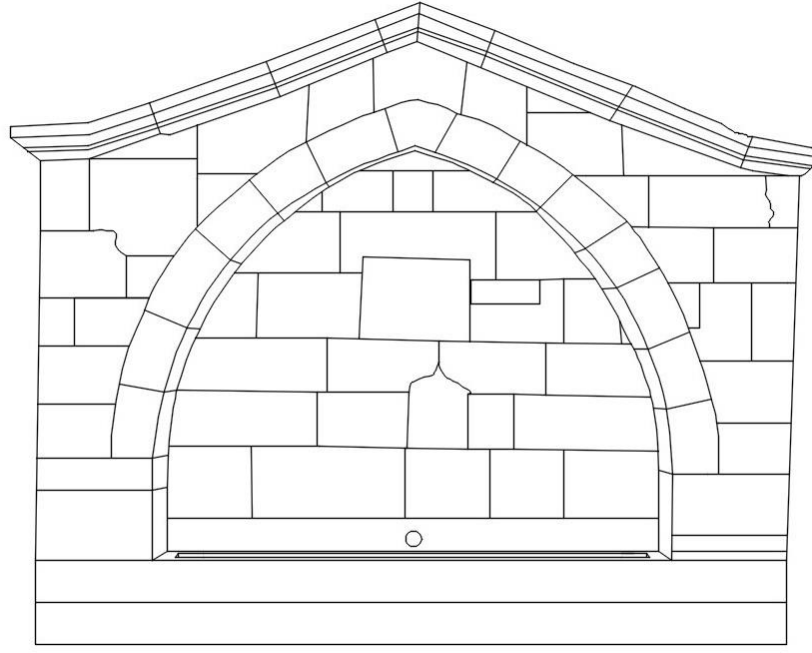
Çizim 30. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi Cephe Çizimi

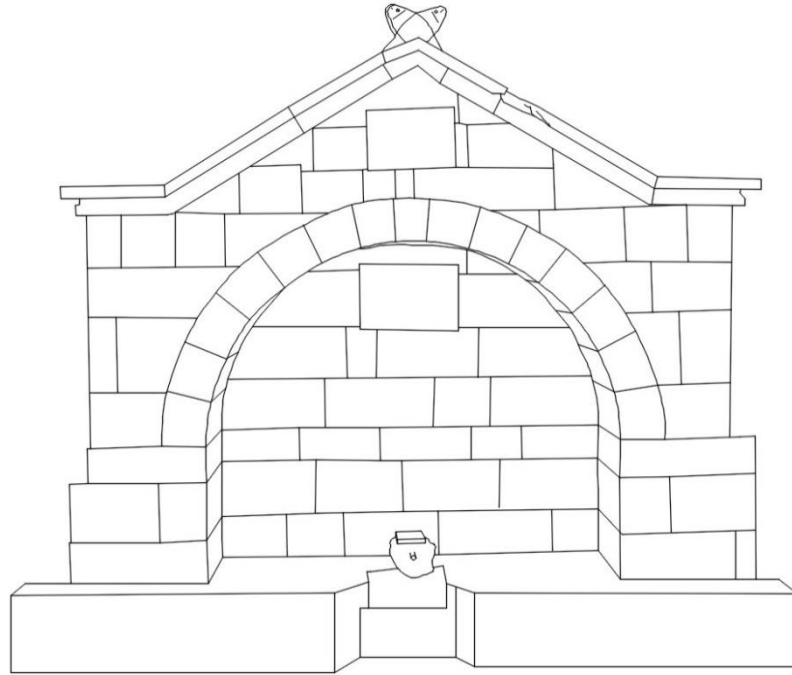
Çizim 31. Hacibektaş Baba Pınarı Çeşmesi Cephe Çizimi

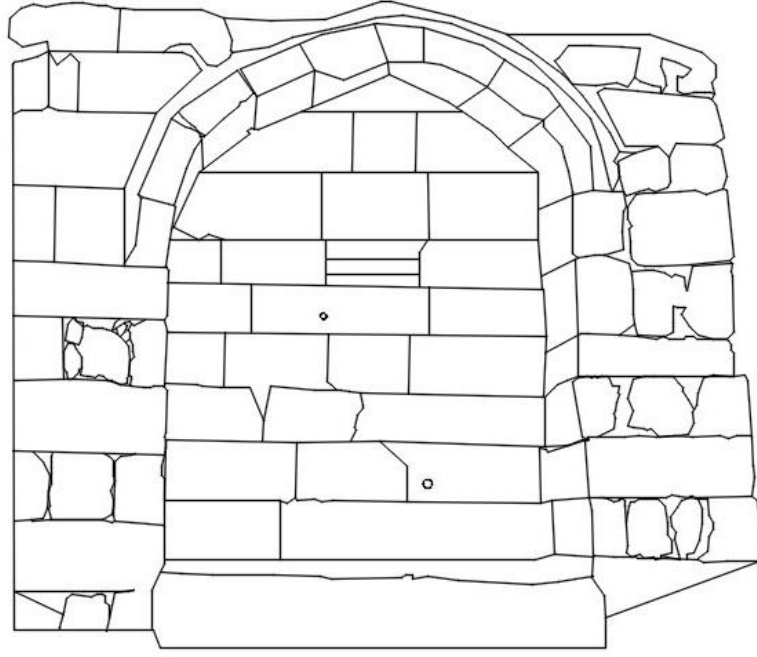
Çizim 32. Hacibektaş Üçler Çeşmesi Cephe Çizimi

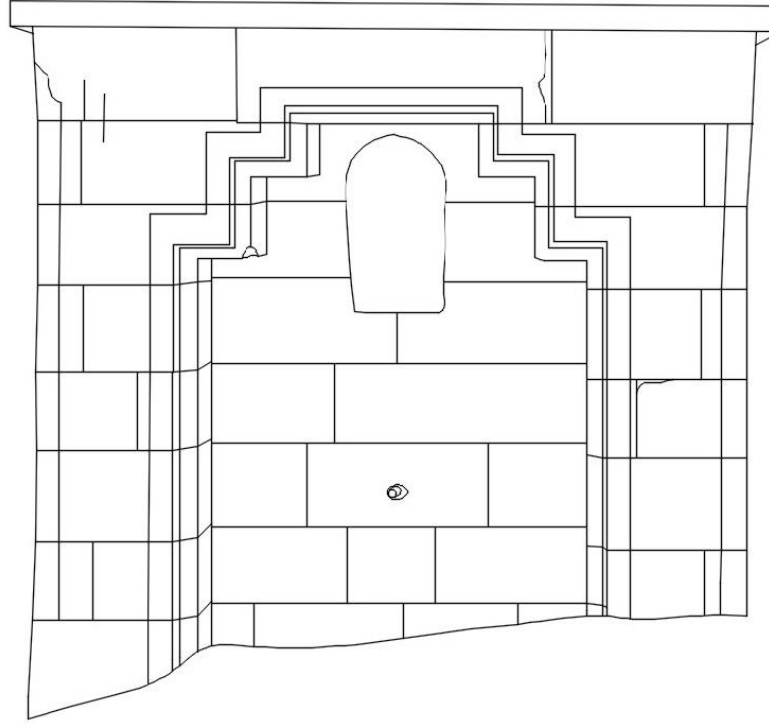
Çizim 33. Hacıbektaş Feyzullah Baba Çeşmesi Cephe Çizimi

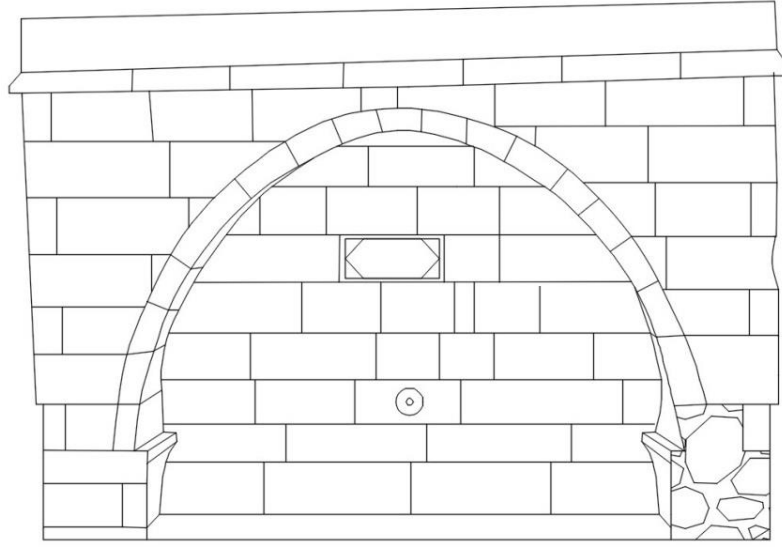
Çizim 34. Hacıbektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi Cephe Çizimi

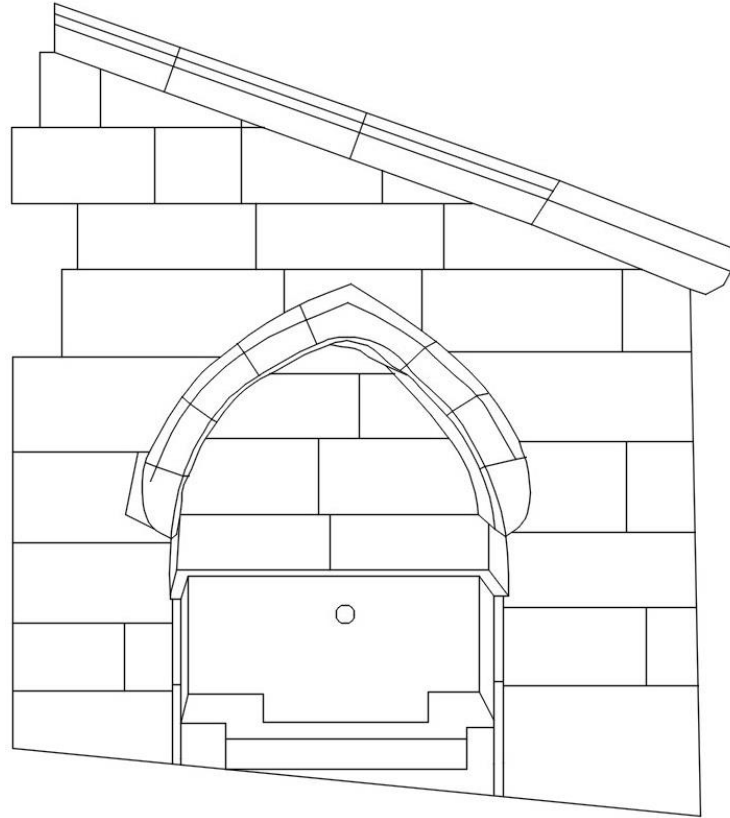
Çizim 35. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi Cephe Çizimi

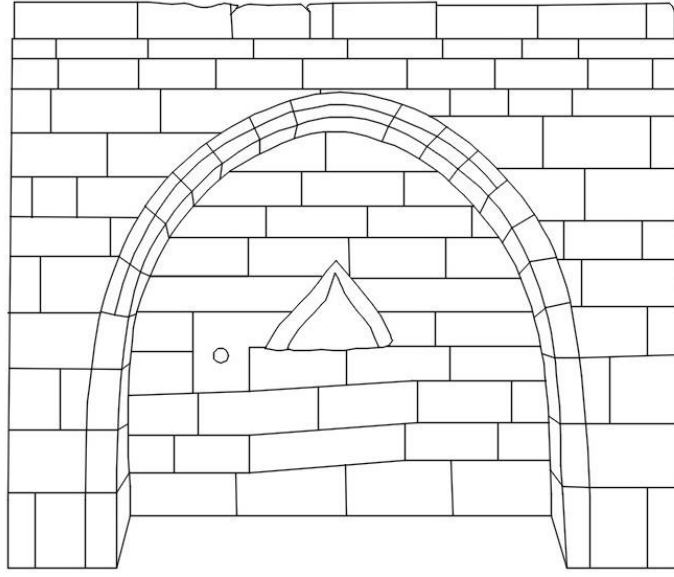
Çizim 36. Ürgüp Cıngıllı Çeşmesi Cephe Çizimi

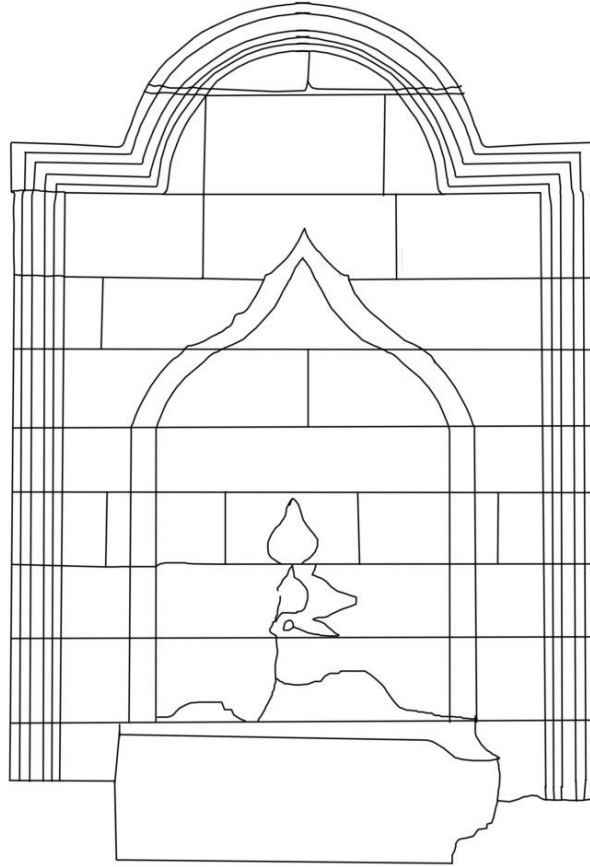
Çizim 37. Ürgüp Cemil Köyü Anonim Çeşmesi Cephe Çizimi

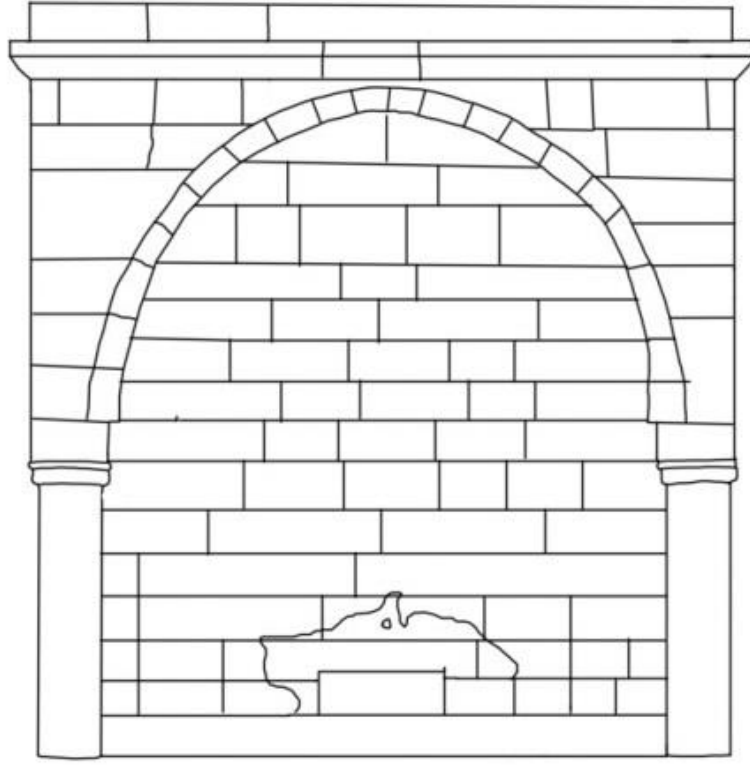
Çizim 38. Ürgüp Karağandere Çeşmesi Cephe Çizimi

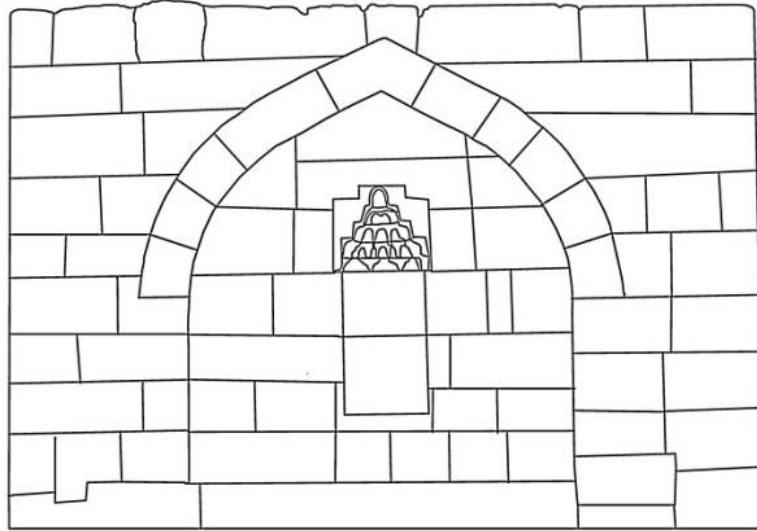
Çizim 39. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi Cephe Çizimi

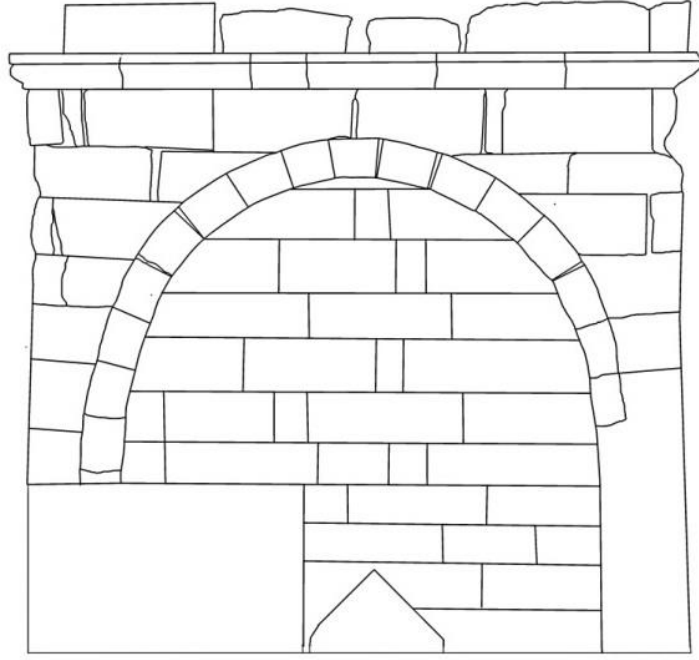
Çizim 40. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi Cephe Çizimi

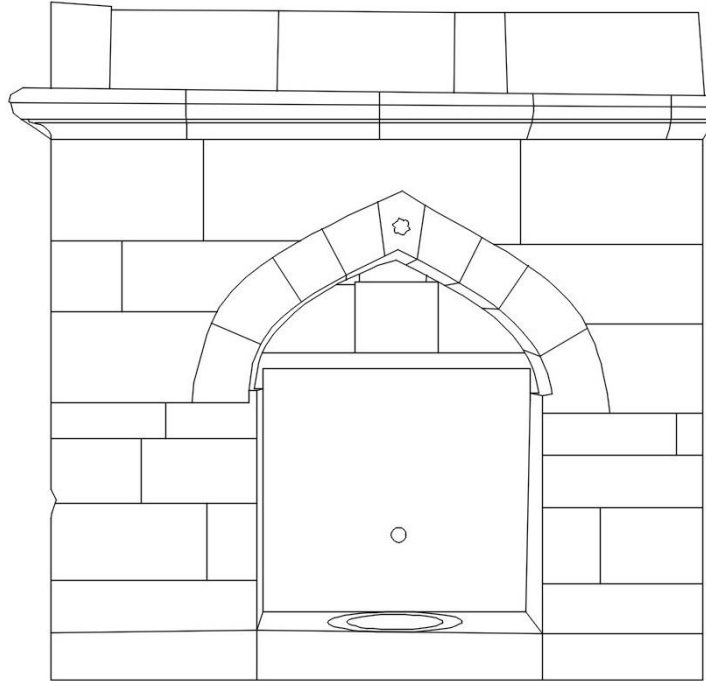
Çizim 41. Ürgüp Sütunlu Çeşmesi Cephe Çizimi

Çizim 42. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi Cephe Çizimi

Çizim 43. Ürgüp Teknecik Çeşmesi Cephe Çizimi

Çizim 44. Ürgüp Yahya Efendi Cami Çeşmesi Cephe Çizimi

EK 4. FOTOĞRAFLAR

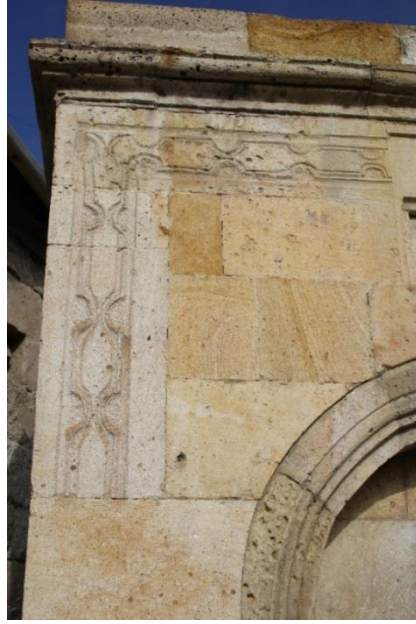
Fotoğraf 1. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 2. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Kitabesi

Fotoğraf 3. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Nişinden Görünüm

Fotoğraf 4. Nar Beldesi Hacı Osman Ağa Çeşmesi'nin Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 5. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 6. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Görünümü

Fotoğraf 7. Avlu Duvarı Çeşme Nişindeki Süslemeler

Fotoğraf 8. Avlu Duvarı Çeşme Nişi Üzerindeki Süslemelerden Detay

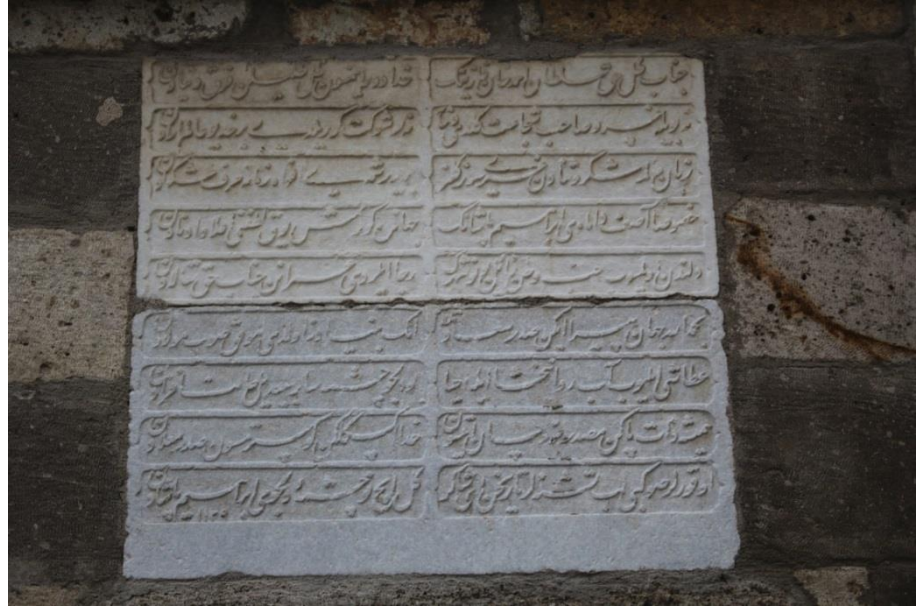
Fotoğraf 9. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Süsleme Kuşaklarından Genel Görünüm

Fotoğraf 10-11. Avlu Duvarı Çeşmesi'nin Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 12. Orduoğlu Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 13. Orduoğlu Çeşmesi'nin Kitabesi

Fotoğraf 14. Orduoğlu Çeşmesi'nin Genel Görünüşü

Fotoğraf 15. Orduoğlu Çeşmesi'nin Su Haznesi

Fotoğraf 16. Bekdik Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 17. Bekdik Çeşmesi'nin Kitabesi

Fotoğraf 18. Bekdik Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 19. Bekdik Çeşmesi'nin Kenarlarındaki Açıklıklar

Fotoğraf 20. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 21. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Kitabesi

Fotoğraf 22. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Görünümü

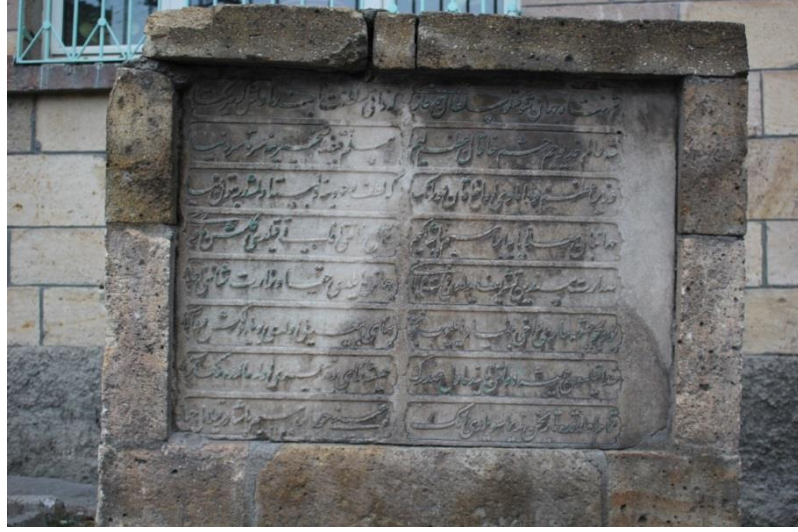
Fotoğraf 23. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'nin Kırma Çatısı

Fotoğraf 24. Kurşunlu Külliyesi Aşevi Çeşmesi'ndeki Yıldız Çiçeği Motifi

Fotoğraf 25. Tavukçu Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 26. Tavukçu Çeşmesi'nin Kitabesi

Fotoğraf 27. Tavukçu Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 28. Cici Baba Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 29. Cici Baba Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 30. Cici Baba eşmesi'ndeki Açıklıklar

Fotoğraf 31. Cici Baba eşmesi'ndeki Kabartmalar

Fotoğraf 32. Harman Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 33. Harman Çeşmesi'nin Ayna Taşı

Fotoğraf 34. Harman Çeşmesi'nin Kemerini Taşıyan Sütunları

Fotoğraf 35. Nevşehir Kütüklü Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 36. Nevşehir Kütüklü Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 37. Seferci Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 38. Seferci Çeşmesi'nin Görünümü

Fotoğraf 39. Şekerci Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 40. Şekerci Çeşmesi'nden Görünümü

Fotoğraf 41. Şekerci Çeşmesi'nin Süslemelerinden Görünümü

Fotoğraf 42. Şekerci Çeşmesi'nin Süslemelerinden Genel Görünüm

Fotoğraf 43. Tahta Camii Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 44. Tahta Camii Çeşmesi'nin Harap Durumdaki Su Haznesi

Fotoğraf 45-46. Tahta Camii Çeşmesi ve Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 47. Tahta Camii Çeşmesi Taşları arasındaki Açılmalar

Fotoğraf 48. Morukçu Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 49. Morukçu Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 50. Kurtlu Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 51. Kurtlu Çeşmesi Aynataşından Görünüm

Fotoğraf 52. Kurtlu Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 53. Kurtlu Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 54. Cami Kebir Caddesi Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 55. Cami Kebir Caddesi Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 56. Tokdemir Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 57. Tokdemir Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

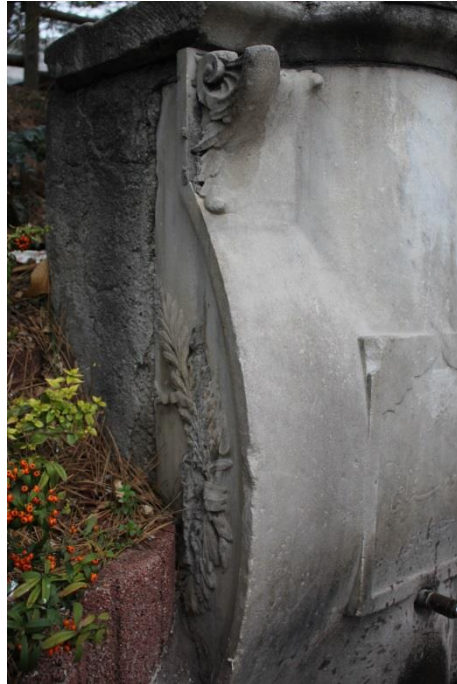
Fotoğraf 58. Hükümet Konağı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 59-60. Hükümet Konağı Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm

Fotoğraf 61. Hükümet Konağı Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 62. Hükümet Konağı Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 63. Hükümet Konağı Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 64. Hükümet Konağı Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 65. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 66. Gazi Mustafa Kemal Paşa Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 67. Türkiye İstiklâl Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 68. Türkiye İstiklâl Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 69. Karapınar Kasabası Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 70. Karapınar Kasabası Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 71. Karapınar Kasabası Çeşmesi Nişinden Görünüm

Fotoğraf 72. Karapınar Kasabası Çeşmesi Süslemesinden Görünüm

Fotoğraf 73. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

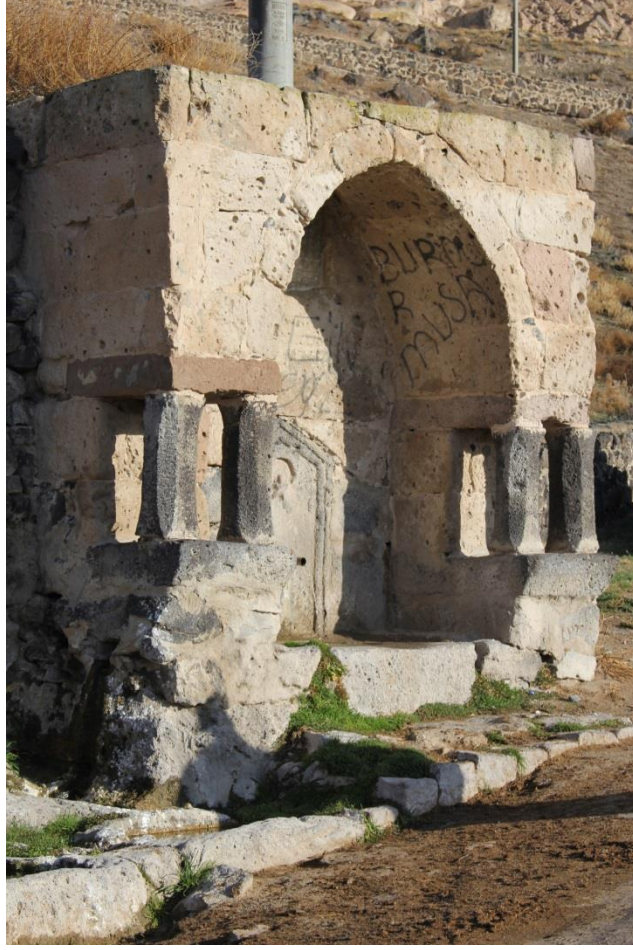
Fotoğraf 74. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 75. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 76. Tatların Kasabası Boğazağzı Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 77. Tatların Kasabası Orta Mahalle Çeşmesi'nin Genel Görünümü

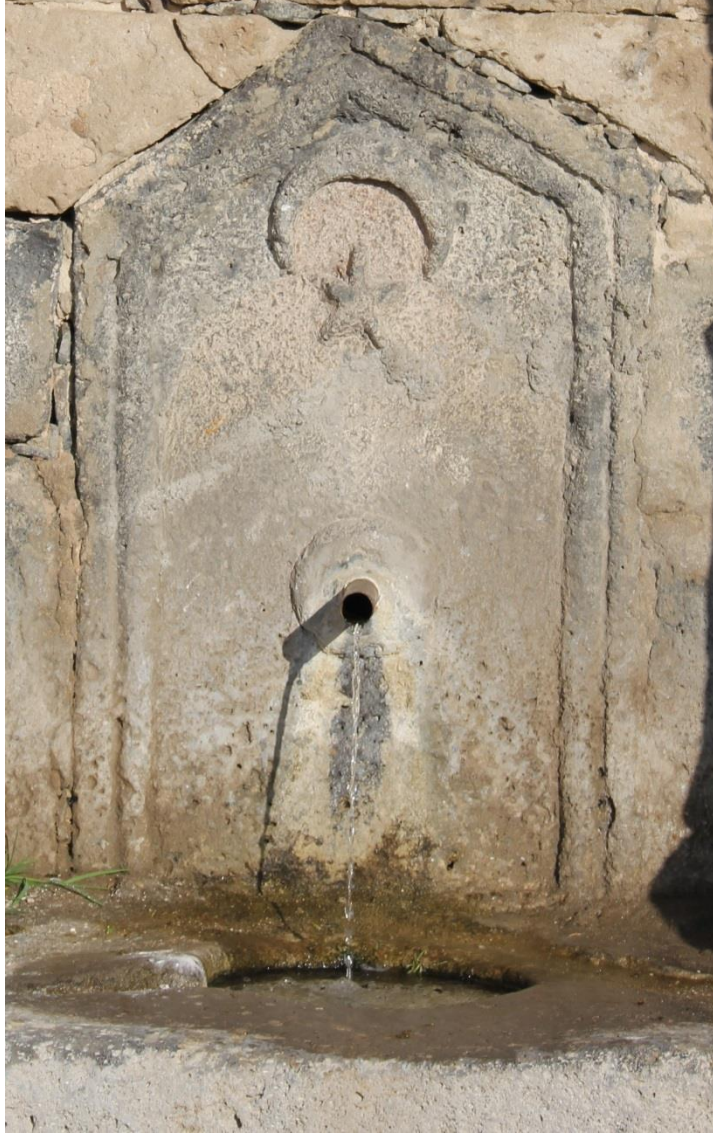
Fotoğraf 78. Orta Mahalle Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

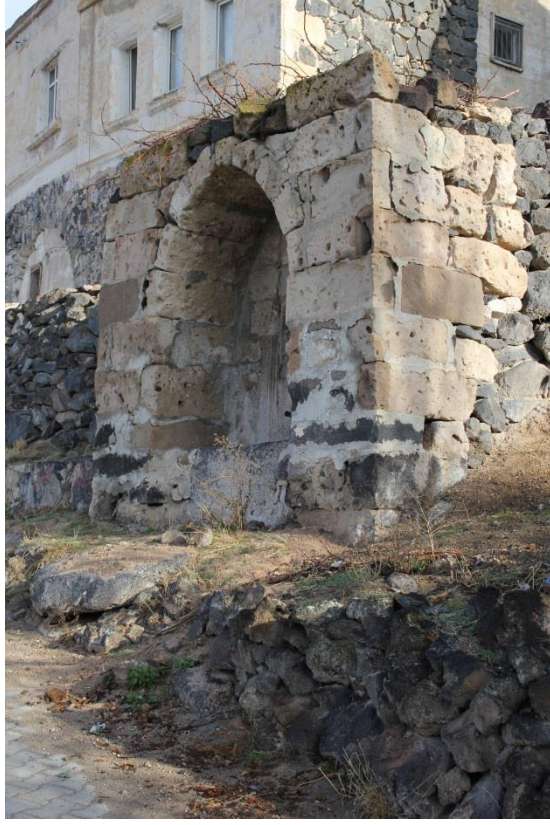
Fotoğraf 79. Orta Mahalle Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 80. Orta Mahalle Çeşmesi Sütuncelerinden Görünüm

Fotoğraf 81. Orta Mahalle Çeşmesi Aynataşından Görünüm

Fotoğraf 82. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 83. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 84. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 85. Tatların Kasabası Kale Mahallesi Çeşmesi'nden Detay

Fotoğraf 86. Avanos Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 87. Avanos Özkonak Ağa Pınarı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 88. Avanos Özkonak Aynigüle Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 89. Özkonak Aynigüle Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 90. Gülşehir Baş Çeşmesi Genel Görünümü

Fotoğraf 91. Gülşehir Baş Çeşmesi Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 92. Gülşehir Karavezir Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 93. Gülşehir Karavezir Çeşmesi Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 94. Gülşehir Karavezir Çeşmesi'nden Detay

Fotoğraf 95. Gülşehir Karavezir Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 96. Hoca Fıkıh Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 97-98. Hoca Fıkıh Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm

Fotoğraf 99. Hoca Fıkıh Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 100. Hoca Fıkıh Çeşmesi'ndeki Tas Nişlerinden Görünüm

Fotoğraf 101-102. Hoca Fıkıh Çeşmesi'ndeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 103. Hacibektaş Akpınar Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 104. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 105. Hacıbektaş Akpınar Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 106. Akpınar Çeşmesi'nin Su Teknesinden Görünüm

Fotoğraf 107. Akpınar Çeşmesi'ndeki Güvercin Kabartmalarından Görünüm

Fotoğraf 108. Hacıbektaş Uç Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 109. Hacıbektaş Uç Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 110. Hacıbektaş Uç Çeşmesi Nişinden Görünüm

Fotoğraf 111. Hacıbektaş Uç Çeşmesi Kemerinden Görünüm

Fotoğraf 112. Hacibektaş Uç Çeşmesi Süslemesinden Görünüm

Fotoğraf 113. Hacibektaş Savat Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 114. Hacıbektaş Savat Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm

Fotoğraf 115. Hacıbektaş Savat Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 116. Hacibektaş Savat Çeşmesi Arka Cephesinden Görünüm

Fotoğraf 117. Hacibektaş Dedem Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 118. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm

Fotoğraf 119. Hacıbektaş Dedem Çeşmesi Nişinden Görünüm

Fotoğraf 120. Hacibektaş Dedem Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 121. Hacibektaş Aslanlı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 122. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 123. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 124. Hacıbektaş Aslanlı Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 125. Hacıbektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 126. Hacibektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 127. Hacibektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 128. Hacibektaş Baba Pınarı Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 131. Üçler Çeşmesi Nişinden Görünüm

Fotoğraf 132-133. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 134. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 135-136. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 137. Üçler Çeşmesi Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 138. Hacibektaş Feyzullah Baba Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 139. Feyzullah Baba Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 140. Feyzullah Baba Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 141. Hacibektaş Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

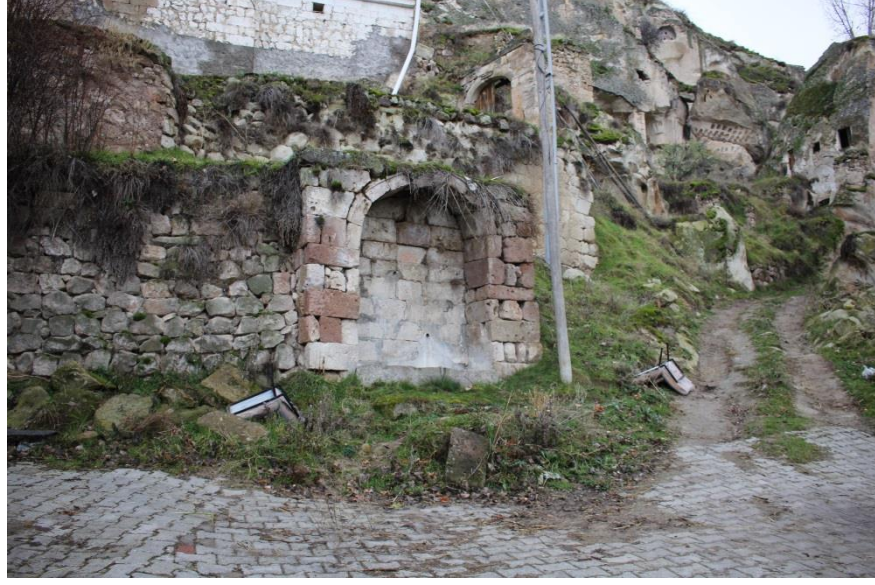
Fotoğraf 142-143. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Kitabelerinden Görünüm

Fotoğraf 144. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 145-146. Zemzem Pınarı Çeşmesi'nin Süslemelerinden Görünüm

Fotoğraf 147. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 148. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmenin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 149. Ürgüp Cemil Köyü Mustafa Ağa Çeşmeden Görünüm

Fotoğraf 150. Cıngıllı Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 151. Cingilli Çeşmesi'nin Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 152. Cingilli Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 153. Cingilli Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 154. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 155. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nin Su Haznesinden Görünüm

Fotoğraf 156. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nin Kitabelik Bölümünden Görünüm

Fotoğraf 157. Cemil Köyü Anonim Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 158. Ürgüp Karağandere Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 159. Ürgüp Karağandere Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 160. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 161. Ürgüp Kaya Hotel Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 162. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 163. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 164. Ürgüp Okul Önü Çeşmesi'nin Arka Cephesinden Görünüm

Fotoğraf 165. Ürgüp Sütunlu Çeşmeden Genel Görünüm

Fotoğraf 166. Ürgüp Sütunlu Çeşmeden Görünüm

Fotoğraf 167-168. Sütunlu Çeşmedeki Taşıyıcı Sütunlardan Görünüm

Fotoğraf 169. Sütunlu Çeşmenin Su Teknesi ve Ayna Taşından Görünüm

Fotoğraf 170. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 171. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 172. Ürgüp Taşkınpaşa Kesikbaş Çeşmesi'ndeki Mukarnas Kavsaralı Nişden Görünümü

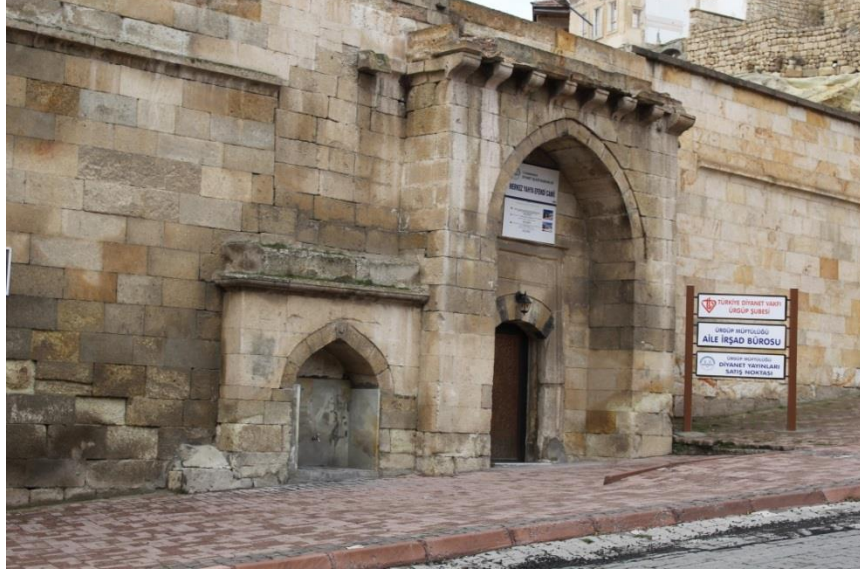
Fotoğraf 173. Ürgüp Teknecik Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 174. Ürgüp Teknecik Çeşme Nişinden Görünüm

Fotoğraf 175. Ürgüp Teknecik Çeşmesi'nden Görünüm

Fotoğraf 176. Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi'nin Genel Görünümü

Fotoğraf 177. Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi'nin Görünümü

Fotoğraf 178. Ürgüp Yahya Efendi Camii Çeşmesi'nin Görünümü

EK 5. KARŞILAŞTIRMA FOTOĞRAFLAR

Krş. Foto. 1. Balıkesir Karaoğlu Çeşmesi (A. Işıkkdoğan'dan)

Krş. Foto. 2. İzmir Kestaneli Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 3. Karaman Hancızade Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

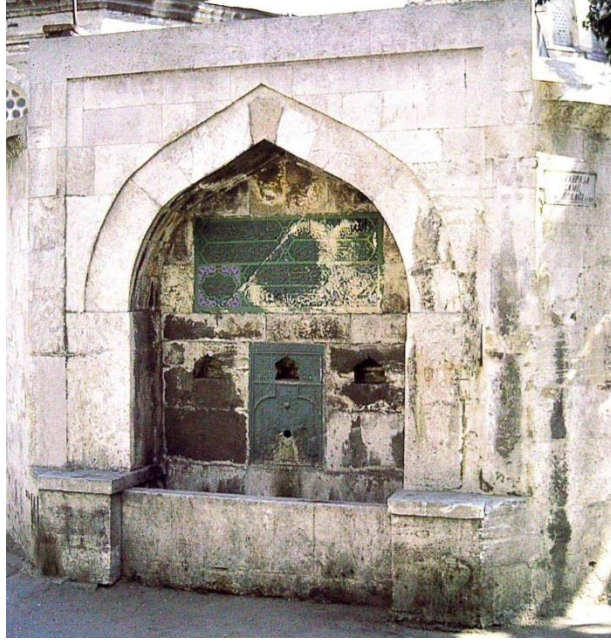
Krş. Foto. 4. Afyon Karamanoğlu Çeşmesi (G. Karasu'dan)

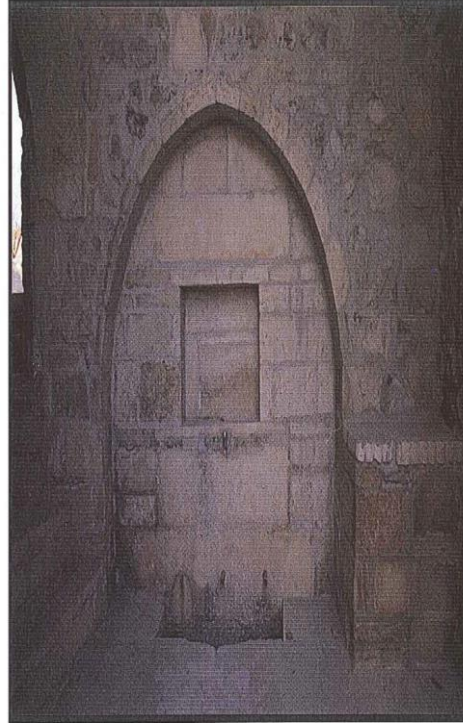
Krş. Foto. 5. Erzurum Camidar Sokak Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

Krş. Foto. 6. İstanbul Humbaracı Baba Çeşmesi (H. Örcün Barışta'dan)

Krş. Foto. 7. İstanbul Mehmet Paşa (Cerrah) Çeşmesi (Kara Pilkehvarian, Urfalıoğlu, Yazıcıoğlu'dan)

Krş. Foto. 8. Elazığ Harput Sara Hatun Çeşmesi (A. F. Aktaş'tan)

Krş. Foto. 9. Afyon Baş Çeşmesi (G. Karasu'dan)

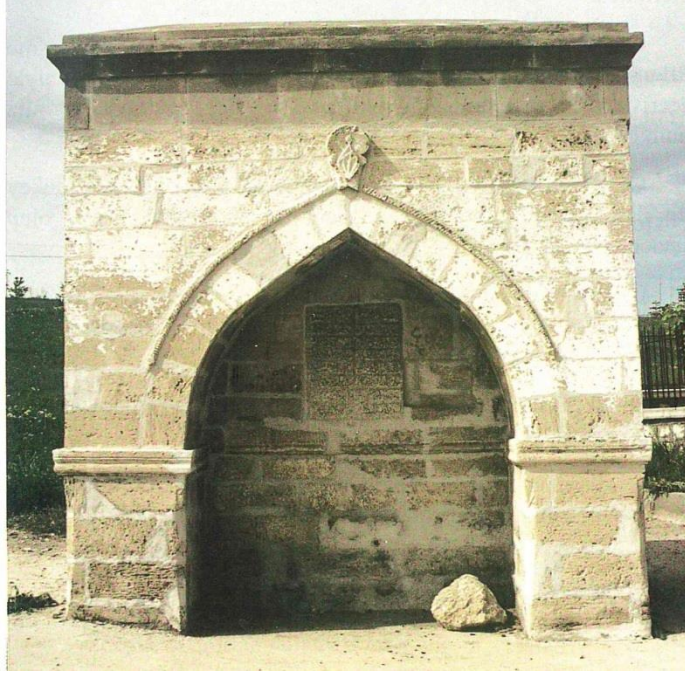
Krş. Foto. 10. Karaman Yiğen Ağalar Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 11. Manisa Halil Efendi Çeşmesi (H. Uçar'dan)

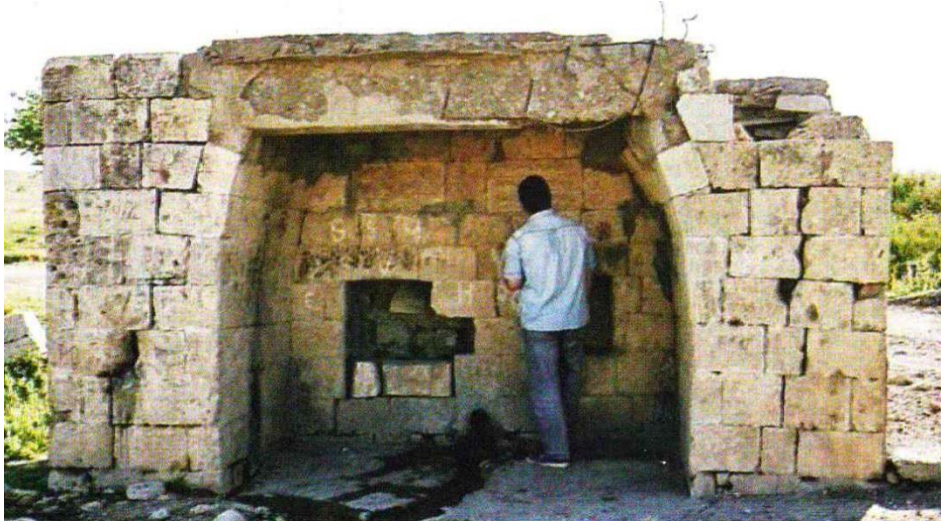
Krş. Foto. 12. İzmir Çeşme Maraş Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 13. Karaman Hisar Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 14. İstanbul Bostancı Çatal Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

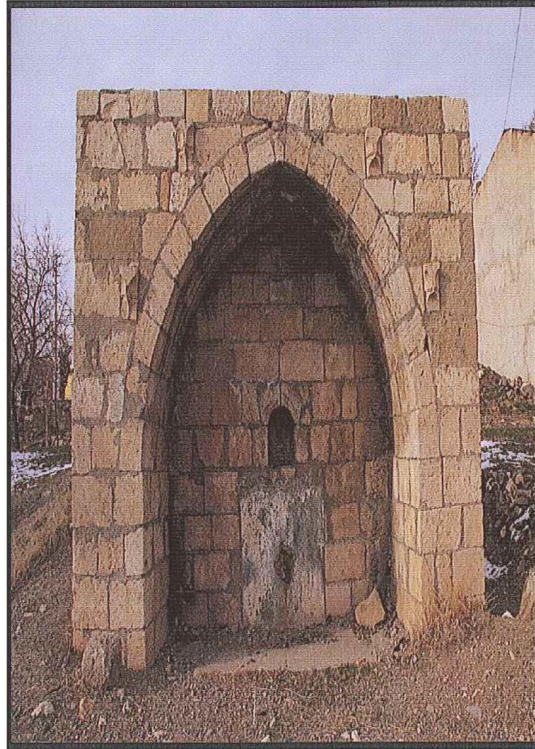
Krş. Foto. 15. Adıyaman Elmas Hatun Çeşmesi (A. Ali Bayhan, F. Salman'dan)

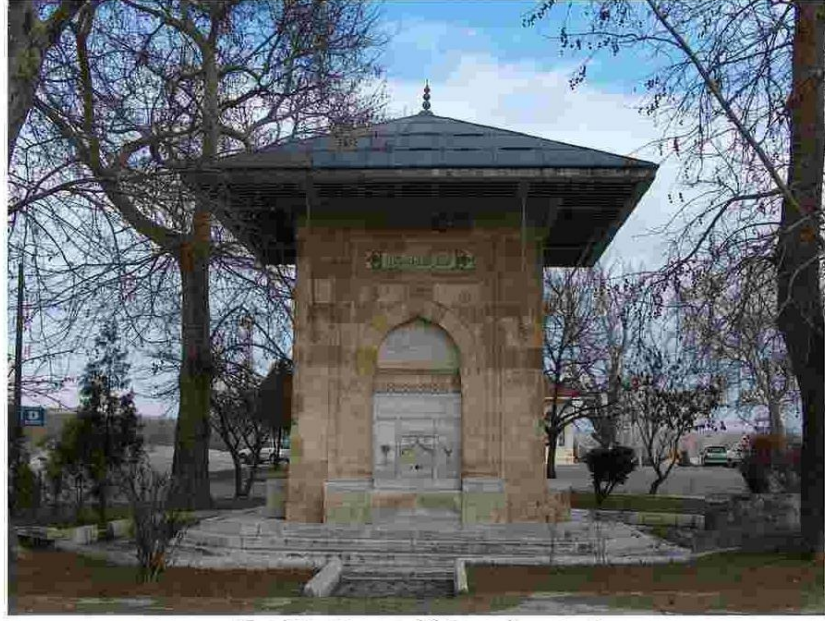
Krş. Foto. 16. Manisa Anonim Çeşmesi (H. Uçar'dan)

Krş. Foto. 17. İstanbul Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (A. Talasoğlu'ndan)

Krş. Foto. 18. Elazığ Harput Alaaddin Bey Çeşmesi (A.F.Aktaş'tan)

Krş. Foto. 19. Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi (M. Karademir'den)

Krş. Foto. 20. Afyon Cevizaltı Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 21. İstanbul Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfahioğlu, Yazioğlu'dan)

Krş. Foto. 22. Karaman Ali Dede Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 23. Manisa Dokur Çeşmesi (H. Uçar'dan)

Krş. Foto. 24. Afyon Yeni Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 25. İzmir Hacı Saliha Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 26. İstanbul İshak Ağa Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

Krş. Foto. 27. Balıkesir Sülüklü Çeşmesi (A. Işıkkadoğan)

Krş. Foto. 28. Manisa Kaval Çeşmesi (H. Uçar'dan)

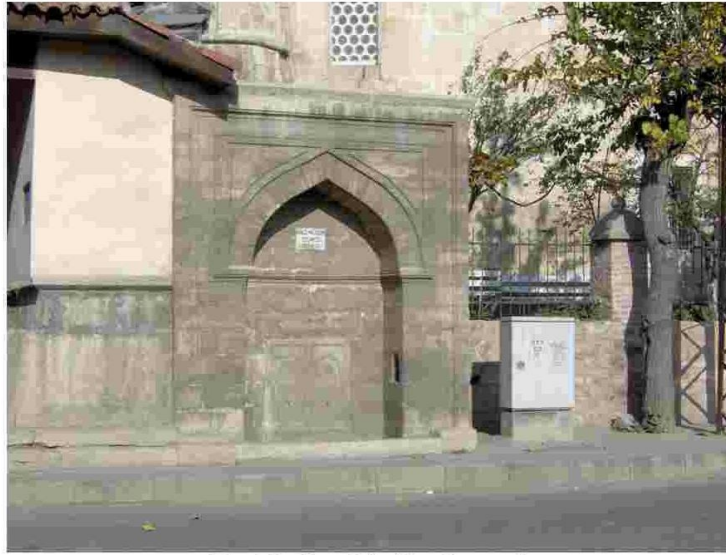
Krş. Foto. 29. İzmir Çeşme Mehmet Kethüda Çeşmesi (G. Geyik'ten)

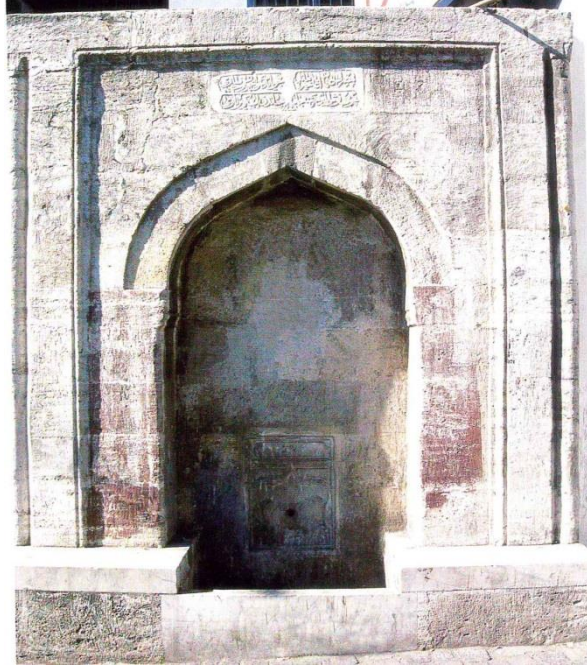
Krş. Foto. 30. İstanbul Mustafa Ağa Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

Krş. Foto. 31. Erzurum Abdullah Paşa Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

Krş. Foto. 32. Edirne Hacı Müslim Çeşmesi (M. Karademir'den)

Krş. Foto. 33. İstanbul Osman Ağa Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

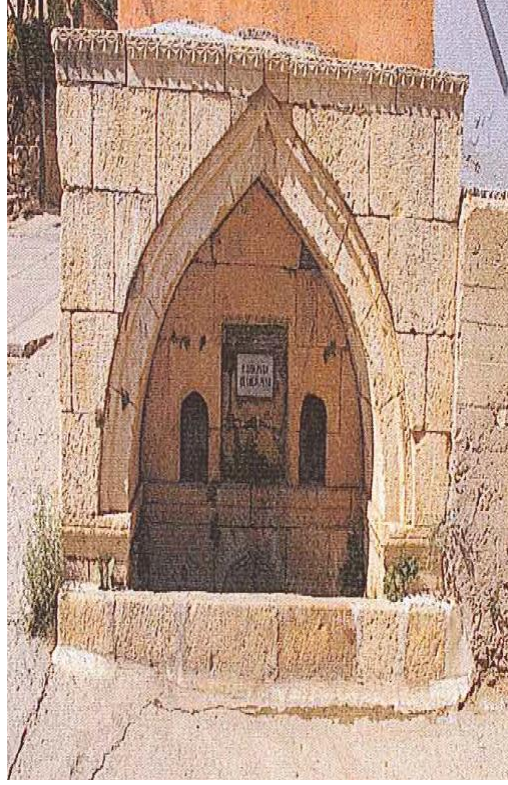
Krş. Foto. 34. Balıkesir Hacı Mahmut Ağa Çeşmesi (A. Işıkkakdoğan'dan)

Krş. Foto. 35. Afyon Çavuşbaşı Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 36. Edirne Musalla Çeşmesi (M. Karademir'den)

Krş. Foto. 37. Elazığ Keban Yusuf Ziya Çeşmesi (A.F. Aktaş'tan)

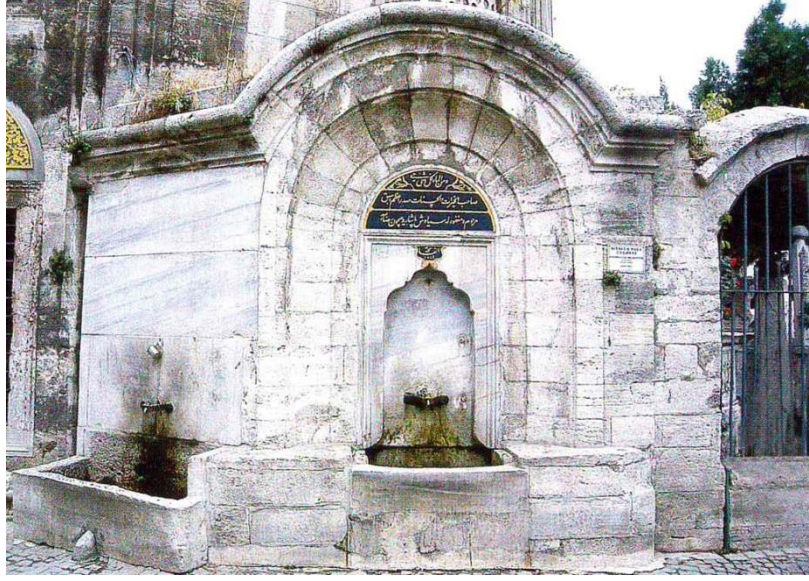
Krş. Foto. 38. Karaman Hoca Mahmut Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 39. Karaman İsmail Ağa Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

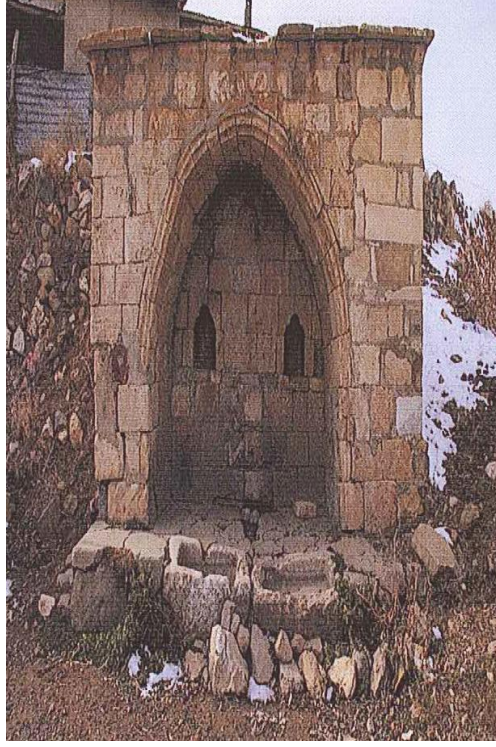
Krş. Foto. 40. İzmir Ömer Ağa Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 41. İstanbul Siyavuş Paşa Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

Krş. Foto. 42. Erzurum Ayaz Paşa Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

Krş. Foto. 43. Elazığ Harput Zeynep Çeşmesi (A.F. Aktaş'tan)

Krş. Foto. 44. Karaman Sakabaşı Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 45. Afyon Sinan Halife Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 46. İstanbul Ortaköy İbrahim Paşa Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

Krş. Foto. 47. Afyon Ak Mescid Orta eşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 48. Karaman Kadıbudak eşmesi (M. Denктаş'tan)

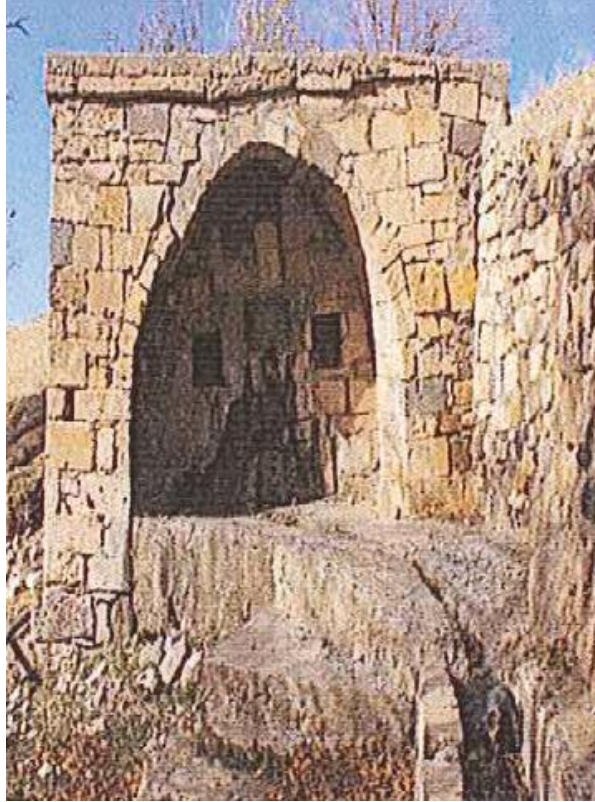
Krş. Foto. 49. Karaman Dikbasan Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

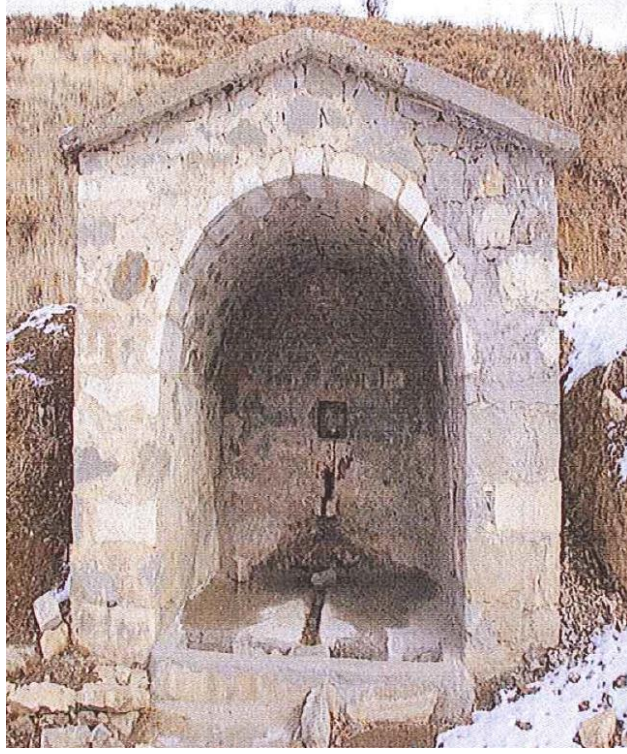
Krş. Foto. 50. Balıkesir Bandırma Dere Mahallesi Çeşmesi (A. Işıkkakdoğan'dan)

Krş. Foto. 51. Balıkesir Edincik Şehitler Çeşmesi (A. Işıkkadoğan'dan)

Krş. Foto. 52. Elazığ Palu Çeper Pınarı Çeşmesi (A.F. Aktaş'tan)

Krş. Foto. 53. Elazığ Harput İsmail Çeşmesi (A.F. Aktaş'tan)

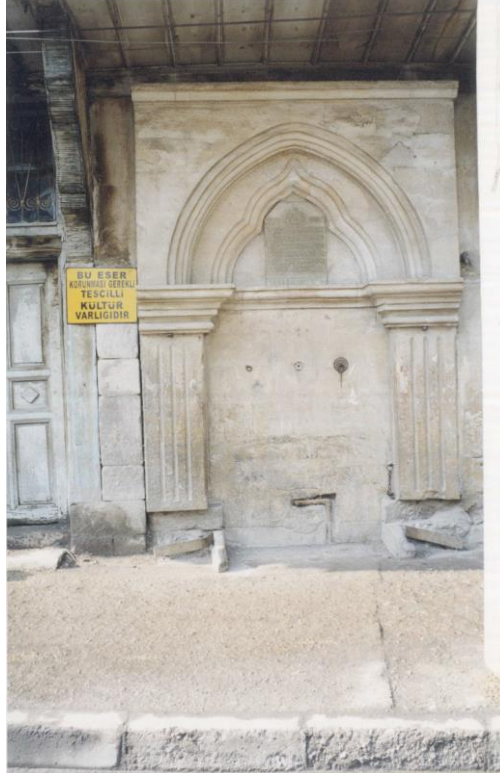
Krş. Foto. 54. Manisa Gediz Mahalle Çeşmesi (H. Uçar'dan)

Krş. Foto. 55. İstanbul Ahmet Ağa Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

Krş. Foto. 56. Karaman Halil Efendi Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 57. Afyon Sülüm I Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 58. İzmir Bergama Kasapoğlu Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 59. İzmir Çeşme Marifî Dergahı Şeyh Yusuf Efendi Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 60. Balıkesir Bandırma İhsaniye Cami Çeşmesi (A. Işıkkdoğan'dan)

Krş. Foto. 61. Erzurum Hacı İbrahim Baba Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

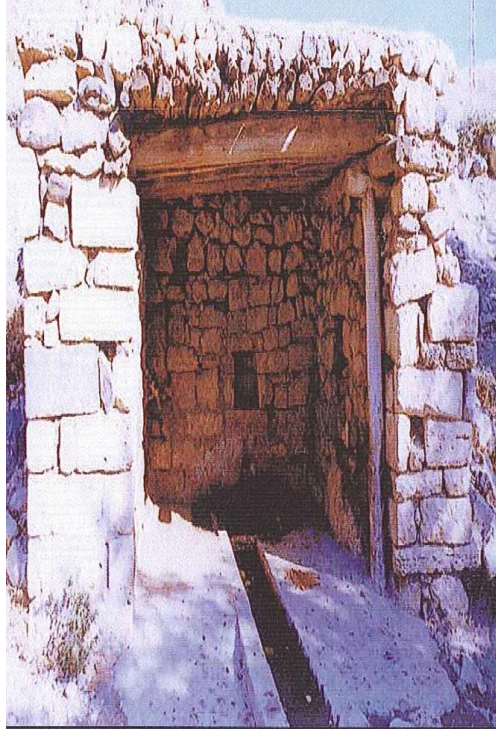
Krş. Foto. 62. Balıkesir Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi (A. Işıkkdoğan'dan)

Krş. Foto. 63. Balıkesir Edincik Nazlı Çeşmesi (A. Işıkkdoğan'dan)

Krş. Foto. 64. Elazığ Ulukent Seyit Kasım Çeşmesi (A.F. Aktaş'tan)

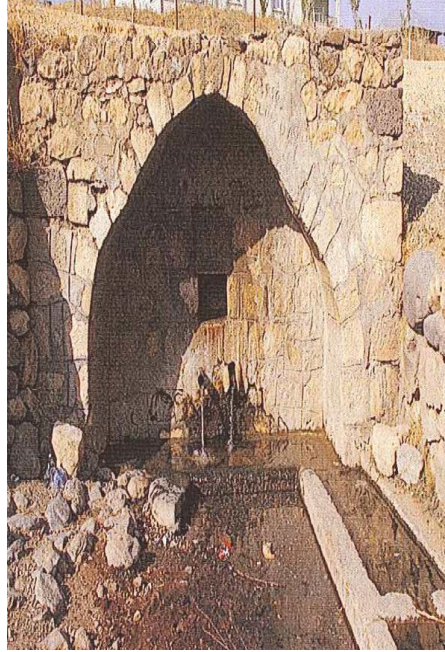
Krş. Foto. 65. Elazığ Palu Kindik Çeşmesi (A.F. Aktaş'tan)

Krş. Foto. 66. Balıkesir Havran Yukarı Mahalle Çeşmesi (A. Işıkkakdoğan'dan)

Krş. Foto. 67. Balıkesir Havran Orta Mahalle Çeşmesi (A. Işıkkdoğan'dan)

Krş. Foto. 68. Elazığ Kovancılar Karasungur Köyü M. Narullah Çeşmesi (A.F. Aktaş'tan)

Krş. Foto. 69. Balıkesir Havran Süleyman Ağa Çeşmesi (A. Işıkkakdoğan'dan)

Krş. Foto. 70. İstanbul Ayrılık Çeşmesi (Kara Pilehvarian, Urfalıoğlu, Yazıoğlu'dan)

Krş. Foto. 71. Afyon Hacı Aftal Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 72. Karaman Tabakhane Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 73. Erzurum Hacı İbrahim Baba Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

Krş. Foto. 74. Balıkesir Edincik Hacı Kadir Çeşmesi (A. Işıkkadoğan'dan)

Krş. Foto. 75. Karaman Abbas Mahallesi Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 76. İzmir Büyükalın Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 77. İzmir Çatal Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 78. Afyon Hacı Hüseyin Çeşmesi (G. Karasu'dan)

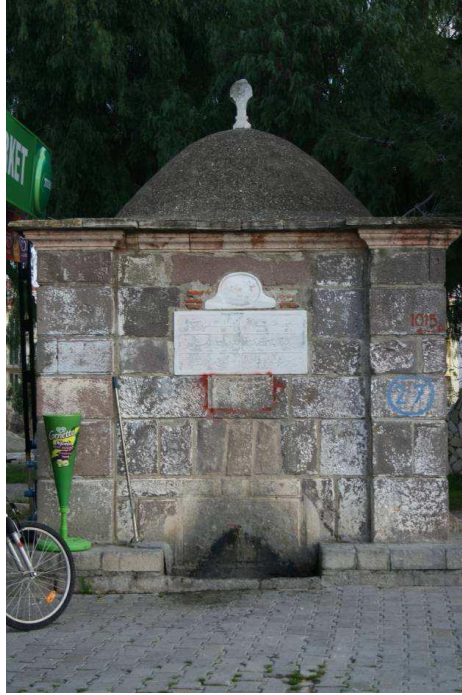
Krş. Foto. 79. Erzurum Kırk Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

Krş. Foto. 80. Karaman Kilise Çeşmesi (M. Denктаş'tan)

Krş. Foto. 81. Afyon Ali Vezir Çeşmesi (G. Karasu'dan)

Krş. Foto. 82. İzmir Kaymakam Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 83. Elazığ Ulukent Mahallesi M. Paşa Çeşmesi (A. F. Aktaş'tan)

Krş. Foto. 84. Erzurum Çarıkçıoğlu Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

Krş. Foto. 85. Balıkesir Merkez Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi (A. Işıkkdoğan'dan)

Krş. Foto. 86. İzmir Kandıra Çeşmesi (G. Geyik'ten)

Krş. Foto. 87. Erzurum Ketencizade Çeşmesi (H. Yurttaş, H. Özkan'dan)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Adem SEVİM
Doğum Yeri ve Tarihi	Gaziantep / 1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (2008-2012)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Bilim Dalı (2012-2015)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Yozgat-Bozok Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	asevim027@hotmail.com
Tarih	